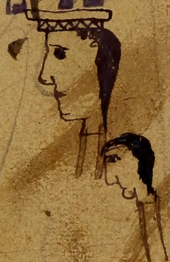

МЯХНЕ ИСРОЕЛЪ

М

Посылаю до мельницы
пятьдесятъ пудовъ ржи
на розовое и тридцать
четыре пудов пшеновая
[illegible]

ספר

מחנה ישראל

הוא חבור מיוסד

על ההלכות והנהגות השייכות לאנשי הצבא כל ימי היותם בצבא כדי לקיים עי"ז מה שכתוב (משלי כד) ירא את ה' בני ומלך.

ויבואר בו כל כלליהן ופרטיהן ע"פ ההלכה היוצאת מן הגמרא והפוסקים גם יבואר בו בכמה מקומות גודל שכר מי שהוא מקיים התורה ולהיפך גודל העונש ח"ו:

גם יבואר בו עוד כמה ענינים המסתעפים להלכה זו ובפרט העיקרים השייכים להלכות שבת רובם ככולם לקטתי מדברי הפוסקים. וראוי ונכון לכל מי שהוא בן תורה להיות בקי בספר הזה כדי ללמד דעה ליוצאי חלציו. כי זהו מעיקרי עבודת ה' כמו שכתוב אצל אברהם אבינו (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו'. וגם ליעץ לחבריו ומקורביו הנוגעים בזה ובפרט אם אפשר שהדבר הזה יהיה נוגע לו לעצמו.

גם הרבה מעניני המוסר והמדות המבואר בו שייך לכל אדם ובפרט החלק השני מן הספר הזה שמבואר בו כל המדות המאושרות שראוי לכל אדם להתנהג בהן בימי חלדו וגודל שכרו עבור זה:

כל אלה חברתיו בעזה"י

אנכי הצעיר ישראל מאיר ב"ר ארי' זאב הכהן זללה"ה.

וילנא

בדפוס ר' יהודא ליב בן המחוקק מו"ה אליעזר ליפמאן מ"ץ נ"י.

שנת והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר וגו' (דברים כג טו)

МАХНЕ ІИСРАЕЛЬ.

Обязанности еврея къ военной службѣ по религіозному закону.

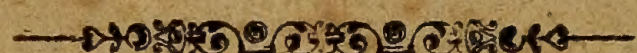
Сочиненіе І. М. Каганъ.

Дозволено цензурою. 12 Января 1881 г. Вильна.

ВИЛЬНА.
Въ типографіи Л. Л. Маца,
на Квасномъ переулкѣ, д. Ш. Кисина № 1195/6 1881 г.

הודעה

הנה ידוע לכל את גדולת כבוד אדונינו הקיסר החסיד יר"ה כי מיד שזיכהו ד' לישב על כסא הקסריות התחיל לעשות צדקה וחסד עם כל וקרא דרור לכל אנשי מדינתו לרבבות עד אין מספר ועלינו להתפלל בשלום אדונינו הקיר"ה ובשלום כל יועציו ושריו מגדול ועד קטן ירוממם ה' כולם , והנה נודע בשער בת רבים כי כמה פעמים כשאני דורש בתוך קהל ועדה אני מזהירם לקיים את אשר אמר שלמה המלך ע"ה (משלי כ"ד) ירא את ה' בני ומלך ומזהיר אנכי להתפלל תמיד בשלום אדונינו הקיר"ה והצלחתו אשר בשלומו שלום לכל החוסים בצלו ועל הצלחת ושלות השרים היושבים כסאות למשפט מלבד כי הם מחזקים את חברת האנושי ויפקחו על כל הנוגע לכללות המדינה להיות שלום והשקט בכל גבולינו וכ"א על מקומו יבא בשלום . נוסף ע"ז יתנו עוז ותעצומות לכל דתות אנשי המדינה.וביאור הענין הוא ע"פ הא דברכות (ד' נ"ח) ובשו"ע או"ח (סי' רכ"ד) הרואה את המלך מברך אשר חלק מכבודו וכו' ואשר נתן מכבודו וכו' כי אנו מחויבים לעבוד את ה' ולשמור מצותיו באמונה כן חלק הקב"ה מכבודו למלך ב"ו וצוה אותנו לשמור פקודיו בחוקי המדינה באמונה וזה שאמר ירא את ה' בני ומלך ועם שונים אל תתערב וגו' ופיד שניהם מי יודע · והוא ירא את ה' ואח"כ המלך ועם שונים אל תתערב היינו אלו שמשנים ממצות השם והמלך אל תתערב להיות בחברתם ח"ו כי פתאום יקום אידם ופיד שניהם היינו אותם העוברים על מצות השם ועל מצות המלך מי יודע כמה גדול שברם כי יראת המלך ג"כ ציווי ה' הוא כדאמרינן בכתובות י"ז ובסנהדרין י"ט שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך וכן הוא במלכי אוה"ע כדאיתא בזבחים ק"ב לעולם תהא אימת מלכות עליו שנאמר וירדו כל עבדיך אלה אלי וגו' והמהרש"א בח"א כתב שם בזה"ל דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא והמזלזל בכבודם כאלו פוגע בכבוד המקום עכ"ל המהרש"א . ואמרו בזה לשון לעולם להורות ג"כ ולכלול דאף בחדרי משכבך מחויב אתה במוראו וכמו דאמרו בב"ב ד' ד' בהורדוס המלך וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ב ה"א בזה"ל כבוד גדול נוהגין במלך ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם וכו' משום דמצווה ע"ז ביראה פנימיות בלב שלם , וכן מצווים אנחנו לאהוב את המלך באהבה שלמה ובאמונה ולהתפלל בשלומה של מלכות כמבואר באבות פ"ג וכדכתיב בעזרא די מצלין לחיי מלכא ובנוהי. ובירמי'(כז) הביאו צואריכם בעול מלך בבל ועבדו אותו ועמו וחיו · וכן אנו מצווים להתפלל בשלום המדינה ג"כ כדכתיב (ירמיה כט) ודרשו שלום העיר והתפללו בעדה אל ה' כי בשלומה יהיה לכם שלום · וכן אנו מצווים ג"כ לקבל עלינו כל דיניו וחוקיו באהבה רבה ונאמנה כמו שאמרו חז"ל דינא דמלכותא דינא · ואון גדול הוא להשתמט מעבודת הצבא מכמה אופנים אחד מצד העצם כי באמת זכייה רבה היא למי שזוכה להיות עבד למלך הגדול

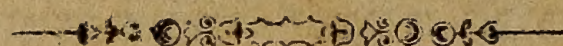
והלא

והלא אדונינו הקיר"ה ידוע לכל את גודל פעולת חסדו שמתחסד עם כל אנשי המדינה בלי שום חילוק בין עם לעם. גם מצד אמיתת הענין שהלא הוא שומרינו וחוסה עלינו בצל כנפי חסדו שלא יגע בנו כל רע בפנים ובחוץ והאיך מותר להיות כפוי טובה כזה. גם מצד השבועה שנשבענו בעת שישב אדונינו הקיר"ה על כסאו הנכבד לעבדו באמת ובלב שלם · גם מצד השבועה שהשביענו הקב"ה שלא נמרוד במלכות כמו שאמרו בכתובות קי"א. ואל ישתבש האדם בעצמו לאמר שמכיון שנכנס לעבודת הצבא שוב ממילא הוא מוכרח לעבור על כל התורה בהמשך הזמן וע"כ יסכים בנפשו שטוב יותר להשתמט מהעבודה אף שבזה יעבור על היושר והצדק והשבועה ויענש למעלה כדי שלא יצטרך לעבור על כל התורה ויענש יותר אבל באמת זהו טעות גדול כי אדונינו הקיר"ה הוא מלך של חסד ואינו מכריחנו לעבור על שום פרט מפרטי התורה בדבר שאין מתנגד לחוקי עבודת הצבא. ונסביר את הדבר מעט כדי שיובן לכל. לדוגמא. אנחנו בני ישראל נצטוינו בתורתינו הק' להניח תפילין ולהתפלל בכל יום וכי ח"ו הממשלה הרוממה מוחה לזה אדרבה היא בעצמה מזהרת ומצווה שיהיו עבדי המלך בעלי אמונה ויהיה כל אחד אוהב ה' ומלך רק שצריך לכל משכיל באמת לראות שיקיים זה קודם שהגיע זמן עבודת הצבא כדי שלא יהיה זה היזק לעבודת הצבא והוא און גדול כאשר כתבנו למעלה ואם אירע שנתאחר לקום יוכל להתפלל אחר שהשלים עבודת הצבא · וכן תפלת הלילה יוכל לקיים בלילה אחר שהשלים כל עבודת היום · וכן כה"ג בענין פסח האם הממשלה הרוממה כופה ח"ו את האיש עברי שיאכל חמץ בפסח · וכן כה"ג בענין מאכלות אסורות האם היא כופה אותו שיאכל דוקא בשר האסור לו · ואף אם אירע ח"ו באיש עברי אחד שכפוהו לאיזה איסור אנו יכולין לשבע ע"ז שלא נעשה זה ברצון אדונינו הקיר"ה שהוא מלך של חסד. וכן לענין חילול שבת בדבר שלא יגיע ריעותא להעבודה בודאי אין הממשלה הרוממה מוחה אותו שישמור שבת כהלכה כגון אם הוא רצען ונתנו לו מלאכה שיעור שיוכל להשלים בחשבון השבוע אם הוא משכיל בודאי יוכל לקיים שניהם דהיינו שיראה להשלים עבודתו קודם שבת כדי שימלא רצון הטוב של הממשלה וגם רצון התורה ואם אין בכוחו להשלים קודם מותר להשלים בשבת אם רצונה בדוקא שלא לאחר יותר מיום השביעי כי הלא הוא מחויב להשלים רצון הממשלה הרוממה יר"ה. וכן כהאי גונא בכל מצות התורה מי שהוא משכיל לאמתו יוכל להשלים רצון הממשלה באופן היותר נאות וגם רצון ה' בתורה הקדושה. ועבור זה סדרנו החבור הזה להראות לכל כי נוכל לקיים מה שכתוב במשלי ירא את ה' בני ומלך דהיינו שנראה לקיים רצון הממשלה בכל מה שהיא מבקשת ממנו ואעפ"כ נוכל לקיים רצון ה' יתי' ג"כ ולא יהיה סתירה זה לזה:

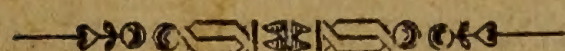
ובחלק השני מן הספר הזה יבואר בו המדות טובות הנצרכות לכל אדם ובפרט איש הצבא שהוא עבד המלך בודאי נכון הוא שיהיה איש ישר ובעל מדות ולא ימצא בו ח"ו שום פסול של גניבה או חמס או שכרות. ויתנהג כל עניניו בטוב ועבור זה יהיה להן ולתפארת בעיני הממשלה יר"ה ובעיני כל העולם ואני מקוה שמי שילמוד ספר הזה ויהיה בקי בו בודאי לא ישתמט מעבודת הצבא ויקוים בהאיש הזה מקרא שכתוב ירא את ה' בני ומלך:

ועיקר הכל בא הספר הזה לחזק לישראל אמונתו בה' שלא יהיה אמונתו רפויה בידו ח"ו וממילא כשיהיה לו אמונה שלמה יאמין שכל מה שהוא בעולם הכל הוא בהשגחה מאתו יתברך וממשלת המלך הוא רצון וחסד מאת הש"י ועי"ז ירוץ לעשות רצונו וישמור את השבועה שנשבע לעבוד לאדונינו הקיר"ה באמת ובתמים משא"כ אם ח"ו האמונה רפויה בידו ממילא הכל רפויה בידו ח"ו וכ"ז הוא עון פלילי וזהו הכל מרומז בפסוק ירא את ה' בני ומלך היינו כשיש יראת השם יש ג"כ יראת מלך . הש"י יחזק את לבבנו לשוב אליו באמת :

גם להודיע אולי ימצא באיזה מקום בספר הזה שאנחנו עם ישראל עתה במצוקי הזמן אין הכונה ח"ו על מקום מדינתינו כי הלא אנחנו חוסים תחת צל כנפי חסד של אדונינו הקיר"ה ובמקומו אין שטן ואין שום פגע רע ושלום והשקט בכל גבולינו וכ"א על מקומו יבא בשלום רק כונתינו על הממלכות אשר באיים הרחוקים אשר אף עתה אינם מאמינים בה' ובתורתו והם עדיין עובדי אלילים כמקדם וישראל המפוזרים בינותם הם אף עתה בגלות המר ה' יגאלנו מביניהם ויקבץ נידחינו מארבע כנפות הארץ :

הקדמה

ברוך ה' אלהי ישראל אשר ברוב טובו נתן לנו את כלי חמדתו והכניסנו לאה"ק כדי שנזכה לקיים כל מצותיו וכל כוונתו הוא רק לטובתינו כדי שעי"ז נהיה קדושים אליו כמ"ש למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם ויהיה ביכולתינו לקבל את השפעת טובו ורב חסדו בעוה"ז ובעוה"ב כמו שכתוב מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם וכו' לשמור את מצות ה' ואת חקותיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך (וע"ש בפירוש הרמב"ן דהאי לטוב לך אתחלת הפסוק דמה ה' אלהיך שואל מעמך קאי) ולא די בזה שנתן לנו את כלי חמדתו אף גם צוה אותנו שלא נעזבנה כמו שכתוב כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו ולא כמדת בשר ודם שאם יתן לחבירו מתנה טובה וחבירו אינו מתנהג בה כשורה ואינה חביבה בעיניו הוא חומד ומצפה מתי יפקירה חבירו מכל וכל והוא יחזור ויזכה בה אבל לא כן חלק אלהינו כי הקים לנו בכל דור ודור בימי בית ראשון נביאים להחזירנו למוטב ואף בימי בית שני שירד מצב ישראל בעו"ה מקדושתו הראשונה ונחסר להם החמשה דברים שהיה להם בבית ראשון על כל זה בהיותנו על אדמתינו והיה לנו בית הבחירה היינו יכולים לקיים כל מצות התורה ובזה היינו יכולים לקיים כל הלקי הנפש הנמצא בנו כי בהנפש יש ג"כ רמ"ח אברים ושס"ה גידים רוחניים כמו שכתב בשער הקדושה למהרח"ו פ"א אך לבסוף ימי בית שני גברה שנאת חנם ולשה"ר בינינו בעו"ה ובעבור זה נחרב הבית וגלינו מארצנו כדאיתא ביומא (ד"ט) ובירושלמי פ"א דפאה . ומאז ועד עתה בכל יום אנו מצפים ומתפללים לפני הקב"ה שיקרב אותנו כאשר הבטיחנו בתורתו הק' וע"י נביאיו כמה פעמים ואין מתקבל תפלותינו לפניו כמו שאחז"ל (ברכות ד' לב) מיום שנחרב בית המקדש חומה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים . ובאמת לא עליו ח"ו הוא תלונתינו כ"א על עצמנו כי מצדו לא יבצר ח"ו כמו שכתוב (ישעיה נט) הן לא קצרה יד ה' מהושיע ולא כבדה אזנו משמוע כ"א עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם . ובעו"ה נתקיים בנו מה שכתוב בפרשה ואתחנן ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון וגו' וכמו שפירש בהתרגום שם . ואעפ"כ לא נתייאש מרחמי ה' כי רחמיו לא כלו ובאותה פרשה גופא הנ"ל שכתוב בה והפיץ ה' אתכם בעמים וגו' כבר הבטיחנו הקב"ה שכאשר נבקשו אף משם ימצא אלינו אך שיהיה בכל לב ובכל נפש וכדכתיב שם ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך וכתוב עוד שם בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו . אך לא ביארה לנו התורה שם בפירוש אופן התשובה וגילתה לנו במקום אחר והוא בסדר נצבים שנכתב בה גם כן זה הענין גופא שכתוב שם והיה כי יבואו עליך כל הדברים וגו' והשבות אל לבבך וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך ושב ה' אלהיך וגו' ושב וקבצך מכל

העמים

העמים אשר הפיצך וגו' וכן כפל לנו בסוף הפרשה כי תשמור מצותיו וחוקותיו הכתובה בספר התורה הזה הרי ביארה לנו בפירוש שעיקר התשובה הוא שנראה לשמור את התורה אף בהיותינו בין העמים ובכל האופנים ובזכות זה יהיה הגאולה כמה דכתיב ושב ה' אלהיך וגו' ושב וקבצך וגו' (גם כתוב שם אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' וזה נתקיים בעו"ה בימינו ממש שישראל נתפזרו בקצה השמים אף באמעריקא הרחוקה וכן בכמה מדינות הרחוקות מאוד) והנה כאשר נתבונן עתה בענין קיום מצות התורה וחוקיה בזמנינו זה בעו"ה רפה מאוד אפילו לאיזה אנשים שהם בביתם וברשותם ובפרט לאנשי הצבא ישראלים יש מהן שעוברין על מצות התורה בשאט נפש ויש מהן שעוברין על דברים שציותה התורה ליהרג ולא לעבור עליהן . והנה כאשר נבוא לחקור אחר סיבת הענין שנתרשל אצלם קיום התורה והמצות יש לזה כמה סיבות וכאשר נבאר לקמן בפנים הספר ברחבה אך סיבת הראשי שבכולם הוא חסרון ידיעה שאינם יודעים איך להתנהג בעניני הדת בעתים האלו שהוא משועבד לעבודת הצבא כי השו"ע המסודר מהגאון ר"י קאר"ו לכל ישראל יש כמה דינים שהם משתנים אצלם לפי המקום והזמן ואף שגם זה נוכל להמצא בהשו"ע אבל צריך לזה חיפוש גדול לעיין במקורי הדין ובאחרונים וישתנה כמה פעמים הדין לפי ענין השאלה וע"פ הרוב אנשי הצבא עומדים במקום שאין מצוי להם ממי לשאול אפילו דינים הפשוטים וכ"ש דברים הצריכים עיון וע"כ מצאתי את עצמי מחויב בדבר להעריך מפי סופרים וספרים את הדינים הנצרכים להם (והכל בדבר שאין מתנגד לחוקי הקיר"ה ח"ו) וחפשתי בכל פרט ופרט אולי נמצא ע"פ דין איזה תקנה ועצה להקל להם באיזה דבר והצגתיו לפניהם כי אנשים כאלו בודאי כשעת הדחק דיינינן להו . גם שמתי עיני על המידות הנצרכות לכל אדם ובפרט לאנשי הצבא ישראלים שכשמדותיהם נשחתות הוא ג"כ חילול השם גדול (מלבד און הגדול שהוא נגד רצון הממשלה הרוממה) וחלקתי את הספר הזה לשני חלקים החלק האחד כל הדינים הנצרכים להם והחלק השני כל המדות טובות הנצרכות להם וכאשר יצטרך לאיזה דין או להרגיל את עצמו באיזה מדה טובה יעיין במפתח וימצא תיכף · ומאוד אנכי מבקש ומייעץ לכל אחינו בני ישראל שילמדו את בניהם החבור הזה בעודם בביתם כי עי"ז ידעו להתנהג הכל ע"פ דרך התורה אח"כ אם יפול חבלם לעבוד בצבא ויהיו ג"כ בעלי מדות טובות· ואני מקוה לה' שמי שיהיה בקי בחבור הזה ובפרט בחלק השני יהיה בעל מידות טובות ויהיה לחן ולתפארת בעיני ה' ובעיני אדונינו המלך החסיד הקיר"ה כי גם הוא רוצה העיקר שיהיו עבדיו בעלי אמונה ובעלי מדות טובות ושישמור כ"א את דתו בדבר שאין מתנגד לחוקי הקיר"ה · וה' יזכנו לשמור את תורתו ומצותיו בין בדברים שבין אדם למקום ובין בדברים שבין אדם לחבירו ולזה כתוב בפרשה שלמעלה ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום וגו' ועי"ז יתקדש שם שמים בנו לעיני הכל ויקויים בנו מה דכתיב בישעיה ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר ונזכה לנחמת ציון וירושלים בב"א :

חלק שני

השער האחרון בו שלש פרקים

מחנה ישראל

פרק א

בו יבואר ענין פיזורינו בארבע כנפות הארץ . גם שידע איש הצבא כי איש ישראלי הוא כשאר אנשים מישראל לא נופל מהם בשום דבר :

ברוך ה' אלהי ישראל אשר בחר באבותינו ובזרעם אחריהם ממצרים גאלם באותות ובמופתים גדולים וקרע להם הים וטבע אויביהם ועל ידי הפלאים הגדולים ושינוי סדרי בראשית ידעו אז הכל באמת כי ה' הוא האלהים יוצר בראשית אין עוד מלבדו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שנאמר וידעתם כי אני ה' · למען ספר שמי בכל הארץ · והביאם להר סיני ונתגלה להם שם באור שכינתו ודיבר אליהם פנים בפנים ונתן להם תורת אמת וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם · הוליכם ארבעים שנה במדבר מקום נחש שרף ועקרב וצמאון והם מוקפים בענני כבוד אין שטן ואין פגע רע והוריד להם מן השמים מן ומים באר מן הארץ ולא חסרו דבר כל הארבעים שנה · בנים גידל ורומם והם פשעו בו כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון יעשו עגל בחורב וישתחוו למסכה ויאמר בפיו להשמידם לא מלבו וגם בפיו רמז למשה עבדו להתחנן לו עליהם באמור לו הניחה לי ויחר אפי אז התחזק משה ויחל פניו ית' ויאמר לו סלחתי כדבריך ולראיה כי מחל להם מחילה גמורה ואהבתו הגדולה לא זזה ממקומה עשאם דגלים איש על דגלו בארבע רוחות ושכינתו ביניהם משכן מלא מאור נוגה דוגמת מחנה מלאכיו מיכאל גבריאל רפאל נוריאל והוא באמצע · ומספר הפקודים של כל דגל של מטה כמספר הפקודים של מלאכי השרת בדגל של מעלה כדאיתא בזוהר להורות כי הוא אלהינו אבינו מלכנו ואנחנו עמו ועבדיו בניו כשתילי זיתים סביב לשולחנו · ורצה תיכף להנחילנו הארץ הטובה אשר נשבע לאבותינו צבי היא לכל הארצות והבנים פשעו בו וירגנו באהליהם וימאסו בארץ חמדה ועכ"ז לא הפר בריתו עמהם אך את בניהם הקים תחתם והנחילם להם לא בחרבם ולא בקשתם כ"א בכחו הגדול כי לא ככל מלחמות שנלחמים אלו עם אלו סוס מוכן ליום המלחמה ולד' התשועה מ"מ הדבר נסתר אך במלחמת ישראל היה הדבר בגלוי ונודע לכל כי ה' הוא הנלחם להם ובכניסתם לארץ הקיפו את עיר יריחו והיו אומרים עלינו לשבח מראשו לסופו ומסופו לראשו ונפלה חומת העיר תחתיה ונכנסו בעיר ושרפוה באש ועמדה חמה להם לעיני כל העולם בדבור קל שאמר לו יהושע שמש בגבעון דום · ודוד אשר היה אז עדיין לא לומד מלחמה מסר ה' בידו את הפלשתי איש מלחמה מנעוריו ואין כמוהו אז בגבורים · עוד העיד הכתוב על דוד שהיה מפיל שמנה מאות חלל בפעם אחת · וכמה פלאות אין מספר עשה עמנו השם יתברך והנסים כתובים בספרי הנביאים : והמליך עלינו חסידו וקדושו דוד עבדו והאציל עליו רוח הקודש ושר שירים מפוארים ונתן לו השי"ת בן חכם לא היה כמוהו בכל העולם והמליכו תחתיו בכיפה ובנה מקדש לאלהינו בירושלים שהוא באמצע ארץ ישראל ועמו ישראל בארבע רוחותיו בא"י כדגלים במדבר כשתילי זיתים סביב לשולחנו וכי פשעו בו היה שולח להם עבדיו הנביאים השכם ושלוח כדי להעיד על התשובה אבל לא שמענו וכי נתמלאת סאת פשעינו הרס בעברתו המקדש וזרה אותנו בד' כנפו' הארץ סביבו' ירושלי' מרחוק ובעומדנו להתפלל

ופנינו נוכח המקדש ממזרח וממערב מצפון ומים א"כ עדיין אנחנו כדגלים ואם הגופות רחוקות הלבבות קרובות והיו עינינו ולבנו שם כל הימים · והנה כשנתבונן היטיב את כל הענינים שעברו עלינו מעת היותינו לעם נראה בחוש כי בעת ששמרנו את תורת ה' נתקיים עלינו כל הברכות שהבטיחנו בתורתו הק' ולא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב שדיבר עלינו וכמו שהעיד ע"ז יהושע לעיני כל ישראל וכדכתיב ביהושע כ"ג · וכן להיפך מעת שסרנו מלפניו והתחלנו לעבור על תורתו ירדנו ממדרגה למדרגה כמו שאמר בפרשה בחוקתי ואם בזאת לא תשמעו לי וגו' ויספתי וגו' עד שלבסוף נתמלאת סאת עונותינו ונפזרנו בין העמים ונתקיים בנו בהמשך הזמן כל העונשים האמורים בפרשת תבא · וכל יום ויום קללתו מרובה מחבירו כמו שאמר בסוף התוכחה בערב תאמר מי יתן בקר ובבקר תאמר וגו' · והנה באמת כאשר נתבונן במצב האומה הישראלית *) בכל מקום ששם פזורין בין עובדי כוכבים ומזלות נראה כי תקפו הצרות עד מאוד והרגל בהם גדול כ"כ עד שכמעט אבד ההרגשה בהם ואנו מדמין בנפשינו שח"ו אין לנו שום תקוה אבל באמת הכתוב צווח ואמר הן לא קצרה יד ה' מהושיע וגו' כ"א עונותיכם היו מבדילים וגו' · ובודאי אם היינו מתחילים לחזור ולשוב לה' ולקיים מצותיו בודאי היה הקב"ה תיכף מחזק אותנו לגמור את כל חלקי התשובה כדין כמו שאמרו חכמינו ז"ל שאומר הקב"ה פתחו לי פתח קטן כמחט של סדקית ואני אפתח לכם פתח רחב כפתחו של אולם אך היצה"ר מטיל טרדות רבות על כל איש ואיש כדי שלא ישאר לו מעט פנאי שיהיה יוכל להשית עצות בנפשו להמלט מידו · וגם מלבד זה מסיתו בקרב חובו שעתה לפי ריבוי הצטרכות הזמן פטור אתה מכל דבר · והנה בשביל שהטינו אזנינו לעצת היצר והשלכנו דברי הש"י מנגד ע"כ תקפו עלינו כמה ענינים ממצוקות הזמן וכמו שהעיד עלינו הש"י בפרשת התוכחה · ואחר כל זאת אין כונתו ח"ו בזה לרעתינו כ"א כאב המייסר את בנו שכונתו בודאי לטובת בנו כדי שיתחזק לילך בדרך הטוב וכמו שאמר הכתוב כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך · והנה האב המייסר בנו כל שייסרהו יותר בודאי יתחזק בכל כוחו לציית לאביו אף אם בלבו לא יהיה לזה וכאשר נתבונן בפעולתינו נראה שאנו עושין בהפכן בעוה"ר שבכל מה שאנו סובלין יותר בגלות אנו מתרפלין יותר לקיים רצון הש"י · ובפרט האנשים שנלקחו לעבודת הצבא שלהם היה ראוי יותר לקיים רצון הש"י (בדבר שאין מתנגד לחוקי הקיר"ה) שעי"ז היה מתעלה מדרגתם אצל הש"י עד מאוד והיו עולין במעלה עליונה וקדושה עי"ז וכמו שנבאר לקמן בפרק ב' מן הכתובים ומאמרי חז"ל · ואנו רואין מהיפוך להיפוך שהרבה מהן עוברין על מצות התורה בשאט נפש ויש מהן שעוברין על ענינים שאיסורם התורה ליהרג ולא לעבור עליהן · והנה כאשר נבוא לחקור אחר סיבת הענין שנתרשל אצלם אז קיום התורה והמצוה נמצא שלשה אופנים לזה · יש מהם שסיבת התרשלותם הוא שרואין שעל איזה ענינים הם מוכרחין לעבור את גדרי התורה ונדמה בנפשם שהקב"ה כבר סילק אותם מעל פניו וכבר ירד מדרגתם מכלל שאר אומה הישראלית מטעם אשר בחר ה' לחלקו ונפטרים עוד לקיים מצות התורה · ויש מהם שסיבת התרשלותם הוא מצד חסרון ידיעה שאינם יודעים איך להתנהג בעניני הדת בעתים הללו שהוא משועבד לעבודת הצבא · ויש מהם מצד חברים רעים שקיום מצות התורה הפקר הוא בעיניהם · והנה על סיבת כת האחרונה אין אני צריך להשיב כלל ואין עלה רק להתרחק מהם בכל היכולת שלא לילך עמהם כדי שלא יבוא לספר

עמהם

*) ואין בכלל זה האומות שבמדינתינו שמאמינים בד' אלהי השמים ובפרט במקום ממשלת מלכנו מלך החסיד יר"ה אשר בגודל חסדו חופה עלינו בצל כנפיו ושומרינו מכל רע :

עמהם ולהתמיד בישיבתם ולעשות כמעשיהם וכמו שאמר הכתוב בספר תהלים אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ואחז"ל אם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ולא נדבר רק באלו השתי כתות הראשונות ונשיב על ראשון ראשון · דע קורא נעים כי מין ילה"ר זה של כת ראשונה לא חדש הוא וכבר היה לעולמים בדורות החורבן והשיב לנו הקב"ה ע"י נביאיו על הטעות הזה של היצה"ר דהנה ידוע הוא מה שאחז"ל (סנהד' ד' ק"ה א') בעת שגלו ישראל תחת יד נבוכדנצר באו אנשים שרצו לפרוק מעליהם עולו של הקב"ה ליחזקאל הנביא ואמר להם הנביא שיחזרו בתשובה ואמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגירשה בעלה כלום יש לזה ע"ז כלום ורצונם שעל כרחך כיון שהקב"ה מסר אותנו ביד נבוכדנצר שוב גירש אותנו מהיות לו לעם וא"ל הקב"ה לנביא לך אמור להם איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו וכזה השיב ג"כ עוד ע"י יחזקאל הנביא והעולה על רוחכם היה לא תהיה כי ביד חזקה וגו' אמלוך עליכם וכונת הכתוב כי ענין גלותינו איננו ענין גירושין ולא ענין מכירה כי הקב"ה כל העולם שלו ואיננו בעה"ח למי שיצטרך למכור לו בניו עבור חובתו והגלות בין העובדי כוכבים ומזלות הוא רק לכלות הפשע ולהתם החטאת וכמו שכתוב בדניאל · ואף בהיותינו תחת אויבינו הוא רק אלהינו ולא אלהי האומות עובדי כוכבים ומזלות כמו שכתוב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם ואיתא בתורת כהנים דהאי קרא קאי על הד' מלכיות המשתעבדים בישראל ובכולם הוא רק ה' אלהינו · ע"כ צריך שידע איש הנכא (אפילו אם הוא תחת איזה אומה עובדת כוכבים ומזלות שמשתעבדים בישראל מאוד) שלא נופל ערכו עי"ז מבראשונה בשום דבר ואפילו במוכר עצמו לנכרי או לעקר שבודאי איש נבזה הוא עבור זה כי הלא ידע שבודאי יבטל על ידי זה פעמים הרבה מדיני התורה אפ"ה ביארה לנו התורה כמה פסוקים בזה בסוף פרשת בהר שד' הוא אלהיו עדיין כמו שכתוב אחר פרשת מוכר עצמו לנכרי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם וגו' אני ה' אלהיכם ונאמר אחריו לא תעשו לכם אלילים ופסל ומצבה לא תקימו לכם וגו' ופירש"י (והוא מהתורת כהנים) כנגד הנמכר לעובד כוכבים ומזלות הכתוב מדבר שלא יאמר הואיל ורבי עובד ע"ז אף אני כמותו הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו לכך נאמרו מקראות האלו עכ"ל ועל אחת כו"כ בזה שלא מכר את עצמו ברצונו רק שנפל גורלו שיהיה הוא לעבודת הנכא בודאי אין לו ח"ו שום פחיתות עבור זה · גם אסור לזלזלו בכך כי אפילו במוכר עצמו נאמר כשיוצא ביובל ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב ופירש"י אל כבוד אבותיו ואין לזלזלו בכך וק"ו בזה · הנה נתבאר לנו מכל אלה שאיש ישראלי אף בהיותו תחת ידי האומות עובדי ע"ג ה' הוא חלקו ונחלתו לעולם :

פרק ב

בו יבואר שאם ישמור את התורה בעת הזה מתעלה מדרגתו מאוד .

והנה מענין הפרשה הנ"ל מוכח דרצון התורה שאף בעתים שלנו שהוא תחת ידי העובדי כוכבים יראה להתחזק שלא לעבור התורה בכל הגדרים וכדאיתא בספרי על הפסוק הזה ומקדשי תיראו הזהיר בו הכתוב את כל המצות משמע דדרים לשהי קרא כאלו היה אומר מפני קדושתי תיראו דהיינו שעי"ז שנתבונן תמיד בגודל קדושתו ורוממותו של הקב"ה נירא מלעבור על מצותיו · ומה דנקטה התורה מתחלה בפרט לאלו

שתי

שתי העבירות דהיינו ע"ז ושבת נוכל לאמר דרמוז לנו בזה מה שאחז"ל המחלל את השבת כאלו עובד עבודת כוכבים · וע"כ יראה אפילו בעת שהוא תחת ידי העו"ג לשמור את עצמו בכל היכולת שלא לעבור על שום איסור שבת בדבר שאינו מוכרח ואח"כ ריבתה לנו התורה דה"ה בכל שאר עונות · ואף שבאמת בעתים הללו שהוא משועבד לעבודת הצבא בודאי לא נקל הוא לו לשמור את שרשי התורה וכ"ש אם ירצה לשמור אותה בכל ענפיה אבל תמורת זה נבאר מן הכתוב ומאמרי חז"ל שאם יהיה לבן חיל וינצח המלחמה הגדולה היא מלחמת היצה"ר ויראה לשמור את התורה בכל פרטיה בעת ההיא (בדבר שאין מתנגד לחוקי הקיר"ה) לעתיד יהיו הימים האלה המובחרים לו שבכל ימי חייו ולא כאשר נדמה לאיש הצבא ברעיוניו שעתים האלו הם הפחותים לו שבימיו · ויהי' מקדושי ה' עבור זה ולא כל איש מבני חורין יהיה יוכל לעמוד במחיצתו · מן הכתוב ממה דספרה לנו התורה את גדולתו של אברהם אבינו מה שהקב"ה גידלו ונישאו וספרה לנו ג"כ את גודל הנסיונות שנתנסה אברהם אבינו ועמד בהם להורות לנו שהם הם שעזרו לאברהם אבינו להתעלות במדרגה הרמה היא עד שהקב"ה קראו אוהבי · וכן ביוסף הצדיק הנסיון שנזדמן לו עם אשת פוטיפר ועמד בו היא שהעלה אותו לגדולה והמלכות אח"כ וכדאיתא במדרש הנעלם פ' ת"ס וירא א"ר יהודה למה זכה יוסף לאותה המעלה והמלכות בשביל שכבש יצרו דתנינן כל הכובש יצרו מלכותא דשמיא אחיל עליה עיי"ש · וממנו נתבונן ג"כ בכל דורותינו אלה שכשהאדם עומד בנסיון הוא מתעלה במדרגתו עד מאוד · אך החילוק שבין דורות הראשונים לשלנו הוא שדורות הראשונים שהיו זכאין מאוד הי' הקב"ה בעצמו מנסה אותם משא"כ כהיום הוא מנסינו ע"י האומות וכדאיתא בילקוט שופטים על הפסוק ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל וז"ל בא וראה מה בין דורות הראשונים לאחרונים שהראשונים היו מתנסים ביד הקב"ה והאלהים נסה את אברהם וכן דור המדבר למען אנסנו הילך בתורתי למען ענותך ולמען נסותך אבל האחרונים נתנסו ביד האומות שנאמר ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל לידע מי עושה רצונו באמת עכ"ל · ומה שנזדמן ליוסף שהיה מראשונים הנסיון ע"י אשת פוטיפר יתיישב במה שאמר במדרש שהוא נענש בזה מדה במדה על שאמר על אחיו שחשודים על העריות :

ודע עוד דמה שכתוב בדור המדבר למען ענותך לנסותך וגו' ביאורו הוא העינוי היה כדי שיתבחנו שילאו כל מחשבות לבם מן הכח אל הפועל וגם פירושו הוא מלשון התרוממות כמו הרימו נס על כל העמים וכדאיתא בזוה"ק ושני הפירושים מתאחדים דע"י הנסיון אם יעמדו בהם יהיו הם העליון על כל גויי הארץ וכן המדה הזאת נוהגת בכל דור ודור ובכל איש ואיש שכשהש"י רוצה להעלות את האדם באיזה מדרגה הוא בוחנו תחלה וכמו שאחז"ל אין הקב"ה מעלה את האדם לגדולה עד שהוא בוחנו תחלה · וע"י הבחינה מתעלה האדם במדרגתו מאוד וכמו דאיתא בבבא בתרא (דף י') בהד אמורא ששמע למעלה שהרוגי לוד שקידשו שם שמים אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן ולאו דוקא הריגה דה"ה ע"י כל מיני צער ועינוי שהאדם מתייסר עבור הקב"ה נתעלה מדרגתו לעוה"ב וכדאי' בברכות (ה') ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין ואלה הן תורה וא"י ועוה"ב וכו' עיי"ש · גם איתא במדרש רבה אשרי אדם שעומד בנסיון שאין אדם שאין הקב"ה מנסה אותו וכו' עי"ש · וראוי לך לידע עוד דהימים שהאדם עובד להקב"ה בזמן שאין הקב"ה מרבה' לו בטובה כ"כ הם נחקקים לו לעד למעלה להזכר שמו לטובה עבור זה ומחשבים להאדם כאלו היה מתחסד עם הקב"ה בזה ומקרא מלא הוא בירמיה כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה :

פרק ג

בו יבואר סיבת ההתרשלות מקיום התורה. גם שירגיל את עצמו במצות התדיריות כגון קריאת שמע ותפלה ותפילין:

והנה הסברנו בעזה"י את שתי הסבות להתרשלות מקיום התורה ולא נשאר לנו רק לדבר אודות הסיבה השלישית מההתרשלות מפני שאינם יודעים אופן ההנהגה ע"פ דרכי התורה בעתים הללו שהוא משועבד לעבודת הצבא וכמה גדול כח הסיבה הזאת כי באמת צריך בכל פרט ופרט שיקול הדעת גדול ויצוייר שהרבה אנשי הצבא ישאלו דין אחד להורות להם בזה דרך ד' וישתנה התשובה לכל אחד לפי ענין ההכרח הנסבב לו וע"פ הרוב אנשי הצבא עומדים במקום שאין מצוי להם ממי לשאול אפילו דינים הפשוטים וכ"ש דברים הצריכים עיון וע"כ מצאתי את עצמי מחויב בדבר להעריך בקיצור מפי סופרים וספרים את הדינים הנצרכים להם (והכל בדבר שאין מתנגד לחוקי הקיר"ה). וידע הקורא שחפשתי בכל כחותי בכל פרט ופרט אולי נמצא ע"פ דין איזה תקנה ועצה להקל להם באיזה דבר והצגתיו לפניהם כי אנשים כאלו בודאי כשעת הדחק דייכינן להו ומצוה שלא להחמיר עליהן וכתבתי כ"ז כדי שידע הקורא שבכל מקום שנחמיר עליהם וכתוב שדבר זה אסור להם לעשות או שדבר זה מחויבים לעשות הוא מצד הדין הגמור ולא מחמת מנהג או חומרא בעלמא וע"כ צריכין ליזהר בזה מאד. ודע אחי לפי מה שידוע לנו שאנשי הצבא הם צריכין לרחמי ד' יותר מן הכל כגון בעת מלחמה וכדומה לזה בהרבה מן הזמנים כמה צריכין להתחזק שלא להתרפות אפילו מאחת ממצות התורה כדי שיהיה להם כח לעמוד ביום צרה וכדאיתא בגמרא (ברכות ס"ג) בשם שמואל שכל המרפה עצמו אפילו ממצוה אחת אין בו כח לעמוד ביום צרה שנאמר התרפית ביום צרה צר כחך. ולסיפך זה מי מאנשי הצבא שיראה לשקול במאזני שכלו את כל דרכיו להתנהג כראוי ינצל בעת הזעם ויזכה לראות בישועתו של הקב"ה כמו שאמרו בגמרא (סוטה דף ו') כל השם אורחותיו בעוה"ז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלהים אל תקרי ושם אלא ושם דרך (ר"ל בשין ימנית דהוא לשון שומא ")

והנה ראשית הכל צריך שירגיל את עצמו במצות התדיריות כגון קריאת שמע ותפלה ותפלין ולראות שלא יחסרו לו בשום פעם כי מלבד שקדושתן גדול עד מאד כאשר נבאר לקמן עוד יצא מזה תועלת לכשיצא מהצבא לא יהיה לו המצות האלו כחדשות כמו שרמז לנו הקב"ה כל זה ע"י נביאיו ואמר הציבי לך ציונים וכדאיתא בספרי פרשת והיה אם שמוע וז"ל ואבדתם מהרה אף ע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהא עליכם חדשים משל למלך שכעס על אשתו וטרפה לבית אביה א"ל הוי מתקשטת בתכשיטין שכשתחזירי לא יהא עליך חדשים כך אמר להם

הגה"ה

ונ"ל לבאר כונת הגמרא בהקדם מה שכתב בספר עבודת הקודש בשם מהרח"ו ז"ל כשנפטר האדם המלאכים המלוים הנשמה מניחים אותה במקום שיש ל"ב אלף רבבות נתיבות וכולם נקראים מוקשי מות דרכי שאול ובכל נתיב אש אוכלה ויש שם מזיק כדמות כלב וכשהנפש רוצה להכנס לאיזה נתיב הכלב צועק ומלאכי חבלה והמזיקין באין ותופסין הנפש וקולעין אותה לגיהנם ודוד המלך ע"ה אמר ע"ז הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי ובין אותם הדרכים יש דרך אחד ששמו אורח חיים שנאמר אורח חיים למעלה למשכיל והוא חושך בתחלתו ואח"כ כולו אור (דוגמת עשיית המצוה שמפיל היצה"ר על האדם בעת העשייה עצלות וחושך ואחר שנתגבר על יצרו ועשה המצוה הוא שמח וטוב לב ע"ז) שנאמר ואורח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון

להם הקב"ה לישראל היו מצוינין במצות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים הוא שירמיה אומר הציבי לך ציונים וגו' הציבי לך ציונים אלו המצות שישראל מצוינין בהן וכו' וכונת הספרי דלכך כתוב בתורה ושמתם את דברי אלה אחר הקרא דואבדתם מהרה להורות לנו דאף בחו"ל יראה לקיים התורה והמצות. ומזה נלמוד לכל כיוצא בזה שצריך איש הצבא להרגיל את עצמו להתנהג בכל עניני הדת כמקדם ולא יחפש לעצמו שום קולא (בדבר שאין מוכרח). וכמה עצום ונורא הוא הענין ההוא כי האדם בעניני מזון הנפשי שהוא התורה והמצות דומה בכל עניניו למזון הגשמי לגוף כמו שכתוב לכו לחמו בלחמי וגו' וכשם שבמזון הגשמי אם יתענה האדם כמה ימים יקרה כמה פעמים שאבד לו עי"ז תשוקה לשום מאכל ואין מרגיש כ"א חולשת הלב בין אם היה לו התענית באונס או ברצון כן הוא ממש בענין הנפש שכאשר האדם לא יעסוק בתורה וירחיק את עצמו מקיום מצות התורה זמן רב אפילו אם היה זה ע"י אונס ובודאי לא יענש על הזמן הזה עכ"פ הנפש אבדה את כח תשוקתה הטבעית שיש לה להדברים הרוחנים ויקשה על הנפש מאוד אח"כ לקיים התורה והמצות בכל עניניה כמו שאר ישראל ע"כ רמז לנו הקב"ה ע"י נביאיו שנציב ציונים דהיינו שנזדרז בכל הכחות להרגיל את הנפש לעבודת ה' ולא למנוע ממנה מזונה הרוחני אפילו בעת אונסה. וע"כ אם עזרו הקב"ה לאיש הצבא שיש לו פנאי לילך להתפלל בצבור ובפרט בשבת קודש היא מצוה גדולה כי מלבד שיש לו מצוה של ברכו וקדושה וקה"ת ועניות איש"ר ותפלה בצבור שכל זה נקרא דבר שבקדושה והוא בכלל ונקדשתי בתוך בני ישראל כדאיתא בספרים עוד הוא מחזק בזה כוחות נפשו שיהיו מורגלים לעבודת ה' בכל מנהגי דת הישראלי ולא יהיו אח"כ עליו למשא ח"ו. וע"כ בעת שהוא בא לבהמ"ד ובפרט בשבת קודש בעת קריאת התורה מה מאד צריך ליתן כבוד לתורת ה' ולשמוע מה שקורא הש"ץ וילמוד ק"ו ממה שצריך ליתן כבוד לשמוע חוקי בשר ודם. ובעוה"ר ראיתי לאיזו מהם שבבואם לבהמ"ד ובפרט בעת קריאת התורה מספרים בדברי הוללות ואינם נותנים כלל לבם לשמוע קריאת התורה. ועיקר הסיבה לכל הוא שנדמה ברעיוניו שבעת זה שהוא איש הצבא איננו במדרגת שאר אנשי ישראל ובאמת טעות גדול הוא כאשר ביארנו למעלה בפרק א'. עוד רעה חולה יוצא מזה דמלבד שהוא עון פלילי שמבטלים קריאת התורה והוא עובר בזה ג"כ על ומקדשי תיראו דנצטוינו בזה ליראה ממי שהזהיר על המקדש כידוע דבהכ"נ ובהמ"ד נקרא ג"כ מקדש עוד הוא מרגיל את נפשו לנהוג כן כל ימי חייו להיות קריאת התורה וקדושת בהמ"ד בעיניו כהפקר *):

ובאמת היה ראוי להיות להיפך שאנשי הצבא בשעה שיש להם פנאי היו צריכין להיות מזורזין יותר מן הכל לרוץ לבהכ"נ ולהתפלל שם בצבור ולשמוע קדיש וברכו ואיש"ר וקריאת התורה וכן ללמוד תורה ולקיים כל המצות

נכון היום וכל שאר נתיבות חוץ מזה מתחלתן וסופן אש אוכלה וחשך ואפלה וכולם הולכים עד גיהנם עכ"ל ומי שבחייו מחשב תמיד ושם אורחותיו איזה דרך לילך בו כמו שכתוב חשבתי דרכי וגו' מדה במדה מראה לו הקב"ה ג"כ את הדרך הנכונה שהולכת לג"ע כדי שלא יטעה וזהו כונת הגמרא כל השם אורחותיו בעוה"ז זוכה ורואה וכו' ור"ל שבעת ההיא שהנפש הולכת ומשתוממת ואינה יודעת באיזה נתיב להכנס בו הקב"ה מודיע לה ומראה לה את הדרך הנכונה וכ"ז נכלל בפסוק בקצרה בדרך רמז כי תיבת שם יש לו שני ביאורים אחד מלשון שומא וגם כפשטיה וזהו שרמז לנו הכתוב ושם דרך היינו מי ששם אורחותיו בעוה"ז שכרו הוא שעבור זה בעולם העליון דרך אראנו בישע אלהים:

הגה"ה

ובזה ניחא מאד מה שפרט הכתוב בסוף פרשת בהר אצל הנמכר לעובד כוכבים ומזלות את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו דקאי על הנמכר לו כדפירש"י שם דלכאורה מה שייך לזה מורא המקדש אבל לפ"ז ניחא הכל דירדה התורה לסוף דעת האדם דבעת שהוא כבוש תחת העובדי כוכבים ונמשך בפעולותיו לרצונו מטבע האדם

להיות נמשך קצת בדעותיו ג"כ אליו ונחלל בלבו מנהגי ישראל להיות נמשך אחר בהכ"נ ובהמ"ד וכ"ש לפי מה דאיירי הכתוב לעיל מיניה בנמכר לעבודת כוכבים עצמה דהיינו לחטוב לה עצים וכל כה"ג ומחמת שהוא משמש תמיד בענינים אלו וגם הוא רואה תמיד שהעובדי כוכבים מכבדין ומרבצין לפניה הופקר בעיניו קדושת המקדש ומוראו לכך רמז לנו הכתוב אפילו בעת שהוא כבוש תחת ידי העובדי כוכבים יהיה ירא מן המקדש · אח"כ מצאתי בעז"ה כעין דברי בפסיקתא וז"ל לא תעשו לכם אלילים את שבתותי תשמרו אע"פ שגליתם בין האומות לא תעשו כמעשיהם שנאמר אל תשמח ישראל אל גיל וגו' אע"פ שפנית אליהם אל תעשו כמעשיהם (ר"ל שלא לשמוח ח"ו בשבתותיהם ובחגיהם הקבועים להם להעובדי כוכבים) השבתותי תשמרו ובבתי כנסיות ובבתי מדרשות תתקבצו אני ה' נאמן לשלם שכר עכ"ל. הרי שפירש בפסיקתא ג"כ הקרא דומקדשי תיראו לענין שבעת שהישראלי נגלה באיזה מקום אעפ"כ צריך שלא יפול ממדרגתו ויראה אז להתקבץ לבתי כנסיות ולבה"מ ולהיות ירא מן המקום המקודש הזה כדכתיב ומקדשי תיראו:

הא למה זה דומה למי שמחמת איזה ענין הוכרח לעזוב את כרמו ופירותיו ולנטור כרמים אחרים עכ"פ בודאי בשעה שיש לו פנאי הוא הולך לכרמו לראות להוסיף נטיעות בכרם גם לשמור את פירותיו שנגמרין מכבר כן אנחנו בית ישראל הנחילנו ה' את עדן גנו (והוא רמז ג"כ לתורתינו הקדושה) וציונו לעבדה ולשמרה דהיינו להוסיף נטיעות בג"ע ע"י מצות התורה וגם לשמור את הנטיעות ופירות שיש בהגן מכבר ע"י שנשמור מלעבור על רצונו בכל מה שציונו השם לאוין שבתורה והכל לטובתינו כדי שיזכה כל אחד ואחד להיות לו חלק בגנו של הקב"ה הם הנטיעות שנטע האדם במעשיו שהאוכל מפרים חי חיי נצח וכמו דכתיב בקרא ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ותרגם אונקלוס וחי בהן בחיי עלמא ר"ל בעולם הנצחי וכמו דתקנו לנו אנשי כנסת הגדולה בברכת התורה שלאחריה וחיי עולם נטע בתוכינו ובעו"ה טולטלנו הרבה והוכרחנו לנטור כרמים אחרים ולא זכינו לנטור כרמינו וכמו דכתיב בשיר השירים שמוני נוטרה וגו' א"כ עכ"פ בשעה שיש לו איזה פנאי בודאי מן הראוי להיות זריז בכל כחו לרוץ להתעסק בכרמו ולתקן הענינים שנתקלקלו במשך הזמן שלא עיין בו · ויותר מזה שבזה שיהיה זריז בכל כחו לקיים מצות התורה בשעה שיש לו פנאי כגון לילך לביהכ"נ ולביהמ"ד ולקיים כל המצות התלויות בזה וכנ"ל וכן כל כי האי גווני יחשוב לו הקב"ה בחסדו הגדול בחשבון המצות גם כל העתים הרבים שלא יכול לילך לביהכ"נ ולקיים הכל כאלו הלך וקיים כיון שגלוי לפני הקב"ה שבכל יום היה מצפה ומביט לקיים והמניעה היה מחמת אונס וכמו שאחז"ל חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה *) מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה מאח"כ אם ישליך ח"ו עבודת ה' אחרי גוו אף בשעה

שיש

---

*) ואגב נבאר פה מה שפירשתי הכתוב התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי ה' מה שלא אמר עובדי ה' או אוהבי ה' או יראי ה' רק מבקשי ה' משל למה הדבר דומה לראובן שהיה איש נכבד מאד והציעו לפניו שיתחתן עם שמעון שהיה ג"כ עשיר וישר הדבר בעיניו והושוו ביניהם שבר"ח ניסן ישלים כ"א נדוניא חמשה אלף רו"כ ואח"כ יעשו תנאים במז"ט ויהי בהגיע הזמן שלח ראובן לשמעון אודות הנ"ל ואמר שמעון להשליח לך אמור לו בשמי שיגעתי ולא מצאתי כעת ואני מבקש שירחיב לי הזמן עד ר"ח תמוז ונתרצה ראובן ויהי בהגיע תמוז שלח עוד ראובן לשמעון אודות הנ"ל והשיב גם עתה יגעתי ולא מצאתי ע"כ אבקש לו עוד שירחיב לי הזמן עד חשון ואף אז אין בכחי ליתן כל החמשה אלף רו"כ רק מחציתו ואף ע"ז נתרצה ראובן כי היה איש טוב מאד. ויהי בהגיע ר"ח חשון שלח לו לראובן עוד הפעם מה יהיה סוף הדבר והשיב שמעון יגעתי בכל כחותי ולא מצאתי מאומה ע"כ אם ברצונו לעשות עמי

בלא

שיש לו פנאי הוא מאבד בידים את כל הימים הנשארים · מכל זה ידע איש הנבא את גודל הזריזות שיש לו להיות בענין לימוד התורה וקיומה בשעה שיש לו פנאי ועבור זה יזכהו הש"י לבסוף לקיים התורה מעושר וכמאמר התנא באבות כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר :

פרק ד

בו יבואר גודל מעלת התפלה וחיובה :

ועתה נתחיל בעזה"י לבאר את מצות התדיריות כי להן משפט הקדימה ונבאר תחלה גודל מעלת התפלה וחיובה ואח"כ נבאר מצות ק"ש ותפלין וציצית ושארי דברים התדירין ואח"כ יתר הענינים הנצרכים לו :

כתיב בתורה ולעבדו בכל לבבכם ואחז"ל איזהו עבודה שהיא בלב הוי אומר זהו תפלה. וגודל מעלת התפלה דרך כלל הובא בגמרא הקדושה (ברכות ל"ב) א"ר אלעזר גדולה תפלה יותר מן מעשים טובים שאין לך גדול במעש"ט יותר מן משה רבינו ואעפ"כ לא נענה אלא בתפלה שנאמר אל תוסף דבר אלי וסמיך ליה עלה ראש הפסגה . וא"ר א גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנאמר למה לי רוב זבחיכם וכתיב ובפרשכם כפיכם וגו' · וכמה גדול כח התפלה שהרי אחז"ל יפה צעקה לאדם בין קודם גז"ד ובין לאחר גזר דין ואיתא במדרש רבה פרשה תצוה על הפסוק קחו עמכם דברים ושובו אל ה' לפי שישראל אומרים הנשיאים חטאו ומביאים קרבן ומתכפר להם אנו אין לנו קרבן א"ל הקב"ה דברים אני מבקש ואין דברים אלא תורה א"ל אין אנו יודעין אמר להם בכו והתפללו לפני וכי אבותיכם לא בתפלה פדיתי אותם שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ובימי יהושע וכי לא בתפלה עשיתי להם נסים הוי אין אני מבקש לא זבח ולא קרבנות אלא דברים שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ואיתא במדרש תנחומא אין הקב"ה חפץ לחייב כל בריה אלא מבקש שיתפללו

בלא כלום אעשה עמו ולא נתרצה ראובן לזה ויתחתן עם לוי ובמשך הזמן נולד לו בן במז"ט וכשהגיע הברית מילה אמר להשמש שיקרא לו על השמחה כל קרוביו וקרובי מחותנו לוי ויאמר לו השמש אולי אקרא להסעודה גם המחותן שלכם שמכבר ויען ראובן ויאמר מי היה מחותן שלי מכבר ויען השמש ויאמר לו הוא שמעון הנ"ל שבקש להתחתן עמכם ויען ראובן ויאמר הלא הייתי רוצה לקרוא לכל מי שביקש להתחתן עמי אין קץ לזה כידוע שהכל מבקשים להתחתן עם העשיר ויען השמש ויאמר הלא אין דומה זה לאחרים כי המניעה לא היה כ"א מחמת אונס שלא היה יכול להשלים הנדוניא לזמן הקבוע ויען ראובן ויאמר אין דרך בני אדם לקרוא בשם מחותן בני אדם רחוקים ולשמח עמהם בעבור שבקשו להתחתן עמו ואין מוטל עלי כ"א לקרוא אותם אשר הם מחותני באמת ולשמח עמהם זהו דרכיו של בו"ד אפילו אם הוא איש טוב ולא כן דרך הש"י שמי שחושב להתחתן עם הש"י ולעשות רצונו באחת ממצות התורה שהיא נקראת בתו של הקב"ה כידוע במדרש ומחמת איזה אונס נמנע מהמצוה גם אותו משמח הש"י כיון שעכ"פ ביקש להתחתן עם הש"י ולעשות רצונו וזהו שאמר הכתוב התהללו בשם קדשו שצריך איש הישראלי להתהלל תמיד בשם ה' שיש לו אלהים טוב כזה ישמח לב מבקשי ה' ר"ל שהוא משמח לב מבקשיו אפילו לא אסתייע להו מילתא שיקרא בשם אוהביו או עובדיו רק מבקשיו גם להם הוא משמח :

שיתפללו לפניו ויקבלם. ואפילו אין אדם כדאי לענות בתפלתו ולעשות עמו חסד כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים אני עושה חסד עמו ואיתא במדרש אגדה תהלים כשהיה דוד במערה בעת צרה ידע וראה שאין אדם עומד לא בממונו ולא בגבורתו ומהו עומד עליו תפלתו שנאמר קולי אל ה' אזעק · ועוד במדרש שם על הפסוק ה' אלהים צבאות שמעה תפלתי וגו' · אמר להן הקב"ה לישראל הוו זהירין בתפלה שאין לך מדה אחרת יפה הימנה שהיא גדולה מכל הקרבנות שנאמר וכו' · וראה עוד את גודל מעלת התפלה שאפילו בעת הגזירה שגזר דריוש המלך שלא להתפלל ולבקש שום בקשה כ"א ממנו ואם יעבור אדם ע"ז ישליכוהו לגוב אריות היה דניאל מוסר עצמו בעליתו והיה מתפלל ג' פעמים ביום כדכתיב בקרא. ע"כ צריך ליזהר כל אדם שלא לבטל ח"ו שום תפלה. ואיתא בגמרא מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל ק"ש של ערבית או של שחרית או שביטל תפלה וכו' ומכ"ש איש הצבא שצריך לרחמי שמים יותר בכל עניניו כי הוא עומד כמה פעמים בסכנה בעת המלחמה וכדומה לזה וידוע הוא שבעת הסכנה מתעוררים כמה כחות הדין על האדם בודאי צריך ליזהר מאד תמיד בענין התפלה שלא יחסר לו בשום פעם כי זכות זה תועיל לו הרבה וכדאיתא בסנהדרין (מ"ד) א"ר אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שנאמר וגו' ר"ל אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה שנאמר וגו' עי"ש עוד · וכל דברינו הוא ליזהר אפילו שלא לבטל תפלת המנחה וכ"ש תפלת ערבית ושחרית מה מאד יזהר בם איש הצבא שלא לבטל אותן ח"ו בשום פעם ברצונו כי לבד שמצות תפלה היא בעצמה מצוה גדולה עוד תלוי בה מ"ע גמורה והיא מצות ק"ש (כי מי שמתפלל ש"ע קורא ג"כ ק"ש עם ברכותיה) ובבקר גם מצות תפילין שאם ח"ו יתרפה מהתפלה ממילא לא יקרא ק"ש ולא יניח תפילין וידוע עונש הגדול שמגיע להאדם שאינו מניח תפילין וכמו שנכתוב לקמן ע"כ השומר נפשו ישמור בזה מאד:

ועתה נדבר קצת מענין המצות עשה דקריאת שמע · הנה ידוע הוא דק"ש הוא מ"ע של קבלת מלכות שמים וכמה גדולה היא המצוה הזאת שאנו מעידים על הקב"ה שהוא אחד וכדאיתא במדרש רבה פרשה ואתחנן על הפסוק מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ שכל הרקיעים פתח הקב"ה לישראל בעת קבלת התורה להודיען שאין אלוה אחר אלא הוא אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מי לי בשמים חוץ מכבודך כשם שאין לי בשמים אלא אתה כך לא חפצתי אחר בארץ אלא נכנס אני בכל יום לבתי כנסיות ומעיד עליך ואומר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד · ואמרינן בברכות (ו') שעבור מצוה זו הקב"ה משבח בישראל ואומר להן אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם (ר"ל דבר חשוב שאין כמוהו) שנאמר שמע ישראל וגו' ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ · וגם מקיים בק"ש המ"ע והגית בו יומם ולילה כדאיתא במנחות (צ"ט). ואיתא במדרש שכל הבריאה כולה כדאי משום היא מצוה בלבד. ואיתא בתנחומא פרשה לך אמר ר' מני לא תהא ק"ש קלה בעיניך מפני שיש בה רמ"ח תיבות כמנין איברים שבאדם אמר הקב"ה אם שמרת את שלי לקרות ק"ש כתקונה אני אשמור את שלך לכך דוד מקלס שמרני כאישון בת עין אמר לו הקב"ה לישראל שמור מצותי וחיה וכך אמר הקב"ה לישראל שמרו מצותי ק"ש ערבית ושחרית ואני משמר אתכם שנאמר ה' ישמרך מכל רע ישמור את נפשך. וכשהיו ישראל יוצאין למלחמה על אויביהם מצוה זו הגינה עליהן שינצלו מידם כדאיתא בסוטה (דף מ"ב ע"א) על הפסוק ואמר להם שמע ישראל דאמר להן הקב"ה לישראל אפי' לא קיימתם אלא ק"ש שחרית וערבית אי אתם נמסרין בידם הא למדת הזכות הגדול שיש לישראל עבור מצות ק"ש שחרית וערבית ע"כ צריך מאד ליזהר שלא לבטלה ח"ו

בשום פעם ברצונו ובעבור זה יהיה ה' אתו ויצילהו מכל צרה ומצוקה · ולהיפך ח"ו כמה גדול העונש מי שאינו רוצה לקבל על עצמו עול מלכות שמים ויוכל לגרום העון שימסר ביד אויביו ח"ו בעת המלחמה · גם יקח מוסר מעצמו אם היה מבקשו אחד משרי המלך ואפילו מן הקטנים לאיזה שירות ואפילו אם היה כבד עליו השירות הזה האם היה מתעצל ח"ו וכ"ש אם המבקש הוא אחד מן השרים הגדולים ועל אחת כמה וכמה אם המלך בעצמו היה מבקשו בודאי היה שמח וטוב לב שזכה לשרת לפניו ולעשות רצונו ואם מתעצל ואינו מקיים רצון המלך הוא מורד במלך וראוי למות ע"ז וא"כ מה נשיב למלך הכבוד הוא אלקי השמים אשר נשמותינו בידו וכל אורחותינו מסורות אליו כשאנו מסרבים לקבל עלינו עול מלכותו ולעשות רצונו . וזהו שאמר הכתוב שיחת לו לא וגו' הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קניך וגו' . וה' ישים חלקנו מן הרצים לעשות רצונו כמו שכתוב נדעה נרדפה לדעת את ה' ויקויים בנו מקרא שכתוב את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים וה' האמירך היום להיות לו לעם :

פרק ה

בו יבואר גודל מצות תפילין ומצות ציצית ·

ועתה נדבר קצת מענין מצות תפילין בגודל מעלתה וחיובה ושהיא מגינה על האדם · כמה גדולה היא מצות תפילין שיש בה ד' פרשיות בין בש"י ובין בשל ראש ועל כל פרשה יש בה ציווי בפני עצמו ולכך אמרינן במנחות דכל מי שאינו מניח תפילין עובר בשמנה עשין · וגם היא לאות שאנחנו עבדי ד' אלקי השמים כי שם שדי שהוא שמו יתברך חקוק בתפילין כי שי"ן חקוק בשל ראש והדלי"ת בהקשר של ראש והיו"ד בשל יד · וגם נקראת פאר כמו שנאמר ביחזקאל פארך חבוש עליך כי היא לאות ותפארת עלינו · ואין לך גדול בכל מצות שבתורה יותר ממנה שהרי כל התורה כולה הוקשה לתפילין כמו שנאמר למען תהיה תורת ד' בפיך ואמרינן בגמרא שכל המניחן מאריך ימים שנאמר וד' עליהם יחיו (כלומר אותן שנושאין עליהן שם ד' יחיו רש"י) ואיתא בשימושא רבא כל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא ק"ש ומתפלל מובטח לו שהוא בן עוה"ב · וגם אמר שם שבזכות תפילין אין גיהנם שולטת בו וכל עונותיו נמחלין לו ואיתא בתיקוני זוהר דכל מאן דאנח תפילין על רישיה ועל דרועיה קלא סליק בכל יומא לכל חיות ומרכבות ואופנים ושרפים ומלאכים דממנין על צלותין הבו יקר לדיוקנא דמלכא דאיהו מאן דאנח תפילין וכו' · וגדול העונש מי שאינו מניחן דהוא בכלל פושעי ישראל בגופן ודינו כבר פסוק במסכת ר"ה (דף י"ז) דאפילו אם הוא איש בינוני דדרכו של הקב"ה להטות הכף כלפי חסד מכיון שנמצא בתוך עונותיו עון זה כף חובה מכרעת והוא מוכרח לירד לגיהנם ואם ח"ו ג"כ עונותיו מרובין מזכיותיו נידון בגיהנם י"ב חודש ואח"כ גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרת לאפרן תחת כפות רגלי הצדיקים וכל זה בשלא עשה תשובה (תוספות שם) · וכתב הב"ח דאפילו אם אין המצוה בזויה בעיניו ח"ו רק מונע עצמו מלהניחם בשביל ביטול מלאכה או שאר הפסד ממון או מחמת עצלות הוא ג"כ בכלל פושעי ישראל אך דיש חילוק ביניהם לענין עונש עיי"ש . וכתבו האחרונים דאפילו אם מונע את עצמו ממצוה זו רק לפרקים הוא ג"כ בכלל פושעי ישראל · ואם מחמת איזה אונס ביטל המצוה אין עליו עון · ומשמע בגמרא דמי שאינו נזהר לקיים מצוה זו בשלמותה כגון שמשיח בין תפילין של יד לשל ראש וכ"ש אם לפרקים אינו מניחן לגמרי מחמת עצלות מסתלק ממנו השמירה עליונה ועלול הוא בעת המלחמה

להיות

להיות נרדף ח"ו מפני אויביו וכ"ז אפילו בדורות הראשונים בעת שהיה לנו עם ישראל מלחמה עם אויבינו ובודאי שגם עתה הוא כן ולהיפך אם היה מקיים מצוה זו כראוי היה מקויים בנו וטרף זרוע אף קדקוד (הרא"ש בהלכות קטנות) ובודאי שגם עתה יעזור הקב"ה אותנו בעת צרה בזכות מצוה זו: ויען כי גדול כח המצוה הזאת כאשר ביארנו ולהיפך גודל העונש ר"ל יזהר כל אדם להיות לו תפילין לעצמו ולקיים מצוה זו על גדר השלימות בכל מה שיש בכחו ולא יחסר לו אפי' יום אחד בימי חייו אם לא מחמת אונס ח"ו · ואותן אנשים שידם משגת לקנות תפילין לעצמן ואינם קונים כי סומכין ע"ז שישאלו מאחרים כתב הב"ח דעונשן גדול עבור זה · וכ"ש איש הצבא דודאי מחוייב להיות לו תפילין לעצמו ושיהיו עמו בכל מקום שהוא כי פן לא יזדמן לו באיזה זמן שלא יהיה יכול לצות תפילין · ואם איש עני הוא ואין ידו משגת לתפילין עכ"פ מחוייב לשאול מאחרים כדי שלא לבטל המ"ע אבל מהנכון שיבקש עזר מקרוביו ואוהביו שיקנו לו תפילין כי לסמוך תמיד על שאולין מאחרים קשה מאוד לצאת בזה ידי שמים כי ע"פ הרוב הקשר של ראש של תפילין אחרים מכיון שאינו עשוי בשבילו אינו מצומצם במדתו כי אם הוא קטן במדתו נמצא שהם רפויין על ראשו ואם הם גדולין במדתו נמצא שהם מונחין על מצחו ואין יוצא בזה ידי מצות תפילין וגם הוא מברך לבטלה: ודע עוד דמצות תפילין כל היום ע"כ אם אירע לאיש הצבא איזה אונס שלא יכול לקיים מצות תפילין כדינו בזמן התפלה עכ"פ יראה להניחן אח"כ ויכול ג"כ לברך עליהן כל עוד שהוא יום ואפילו אם הוא כבר בין השמשות מחוייב ג"כ להניחן ולברך עליהן (כן הסכימו האחרונים בשו"ע או"ח סימן ל' עיי"ש) וכתבו הספרים שאין לאדם לצאת לדרך אפילו לדרך קרובה בלי תפילין כי פן יזדמן איזה אונס ויהיה מוכרח לישאר בדרך על זמן מה ויתבטל ממצות תפילין ובאיש הצבא בודאי שייך זה כי אינו תלוי בדעתו ע"כ יש לו ליזהר בזה מאוד · ואם אירע שנאבד לו השל ראש או השל יד בדרך ואין לו ממי לשאול אעפ"כ יניח אותה התפילין שיש בידו דקי"ל דאין מעכבין זה את זה · ויש נפקא מינה בין השל ראש לש"י בענין הברכה דאם יש לו רק הש"י מברך עליה ברכת להניח לבד ואם הש"ר מברך עליה להניח וגם על מצות (כן פסק הרמ"א בסימן כ"ו) וכשיזדמן לו אח"כ באותו היום ממי לשאול תפילין מחוייב לשאול ולקיים המצוה בשלימותה ויברך עליהן עוד הפעם דתפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן אם הסיח דעתו מהנחה הראשונה:

גם יהיה זהיר בקיום מצות ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצות כמו שאחז"ל · גם ראיית הציצית מביאה לידי זכירת כל המצות כדאיתא במנחות (מ"ג) וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ד' ועשיתם אותם ראיה מביאה לידי זכירה וזכירה מביא לידי מעשה · גם מייתי בגמרא שם עובדא שמצוה זו הצילה לאדם מן איסור עריות כי בפרשה זו כתיב שני פעמים אני ה' אלהיכם אחד להורות שהוא נאמן להפרע מהעוברים על התורה והשני שהוא נאמן לשלם שכר למקיימי התורה · גם ע"י מצוה זו ניתוסף קדושה על האדם כדאיתא בספרי למען תזכרו וגו' והייתם קדושים רבי אומר זו קדושת ציצית מגיד שהציצית מוספת קדושה לישראל ואיתא במנחות ר' שמעון בן יוחאי אומר כל הזהיר במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם את ד' אלהיך תירא ואותו תעבוד · ואחז"ל גדול עונש המבטל מצות ציצית ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה · ע"כ יזהר בזה מאוד · ומ"מ לענין ברכה נכון ליזהר שלא לברך עליו אם לא שיהיה ארוך עכ"פ ג' רבעי אמה ויהיה פתוח רובו · גם אם ישן בו בלילה אין צריך לברך עליו בבוקר כי יש דיעות בין הפוסקים:

פרק ששי

בו יבואר ענין התנהגה בק"ש ותפלה של שחרית ·
(מסימן מ"ו כ"ב נ"ח ס"ג פ"ט ק"ח בשו"ע או"ח) ·

א **ועתה** נדבר איך שיתנהג איש הצבא בענין תפלת שחרית · הנה זה פשוט כיון שהמנהג הוא בקיץ לילך אל העבודה אחר שעה שביעית לערך ומקודם צריך ג"כ איזה זמן על לחצות כליו ומנעליו שיהיו נקיים וגם לחצות הכלי זיין וכדומה צריך להקדים לקום בבוקר וילבש תפילין ויתפלל כל התפלה כמנהג כל ישראל ואח"כ יעשה את כל הענינים הנ"ל וילך להעבודה · ואם נתאחר בקימתו ואין לו זמן להתפלל כל התפלה ילבש תפילין ויתפלל עכ"פ מברכת יוצר אור עד אחר שמונה עשרה :

ב **ואם** גם לזה אין לו פנאי כגון שנתאחר בקימתו מאוד או שהקיצוהו משנתו בבקר השכם לעמוד על המשמר וכדומה לזה ואין לו פנאי בכל זה והמשמר או העבודה נמשך עד אחר זמן ק"ש יקרא לפחות ק"ש לבדה עכ"פ פרשה ראשונה אם אין לו פנאי לכל השלשה פרשיות וכשיבוא מהעבודה או מהמשמר אם הוא עדיין קודם חצות יכול להתפלל הכל כסדר ואין מפסיד ברכות ק"ש ואף דבעלמא קי"ל דלאחר ד' שעות על היום מפסיד ברכות ק"ש שאני הכא שהיה אונס (וכמבואר בסימן נ"ח בבאר היטב הארוך שלי כת"י בשם מהרי"ל) וכ"ש שתפלת שמ"ע בודאי לא הפסיד אם הוא יכול לגומרה קודם חצות :

ג **ואם** נמשך העבודה עד חצות הפסיד הכל התפלה וגם ק"ש וברכותיה ומכ"ש הפסוקי דזמרה לבד ברכות השחר לא הפסיד וגם מצות תפילין לא הפסיד שזמנה הוא כל היום ואסור לאכול קודם שהוא מקיים מצות תפילין ע"כ ילבש תפילין ויקרא בהן כל השלשה פרשיות ואחר כלות חצי שעה שאחר חצות יתפלל שמ"ע של תפלת המנחה ואח"כ יתפלל עוד תפלת שמ"ע להשלמה עבור תפלת שחרית · וראוי ונכון להתפלל אלו התפלות בתפילין כיון שלא זכה להתפלל שחרית בתפילין עכ"פ יתפלל תפלת המנחה בתפילין (ועיין בשו"ע סימן ל"ז במ"א סק"ב בשם תיקון הרמ"ע) :

ד **ובחורף** במקום שהמנהג לילך להעבודה תיכף בתחלת היום יקדים עצמו לקום קודם היום ולהכין את עצמו בכל ההכנות המצטרכות להעבודה כדי שתיכף כשיאיר היום אף אם אין לו פנאי להתפלל כל התפלה יקיים עכ"פ מצות ק"ש ודי בפרשה ראשונה אם אין הזמן מספיק לכל השלשה פרשיות וכשיגמור העבודה דינו הכל כנ"ל :

ה **ודע** עוד דאם עבר ולא קרא ק"ש קודם המשמר והמשמר נמשך עד אחר זמן ק"ש יקראנה בלחש בעת שהולך על המשמר ויכוין עכ"פ בפסוק שמע ישראל ובשכמל"ו ואם יכול יעמוד על מקומו בעת אמירת הפסוק הזה · וכן אם עבר ולא קרא ק"ש קודם העבודה והעבודה נמשך עד אחר זמן ק"ש אם יש לו פנאי לקרותה באמצע העבודה קודם שיעבור זמנה כגון לפי מה שידוע לו שרגילין להניח להרגיע באמצע על איזה זמן יקראנה אז בלחש אם יכול כל ק"ש ועכ"פ פרשה ראשונה ולכל הפחות פסוק ראשון ובשכמל"ו · ואין לו לחוש למה שהוא קורא אז הק"ש בלי תפילין כיון שהוא אינו יכול לקיים אז המצות תפילין וגם בלא"ה בעת העבודה אין דעתו אז מיושבת עליו דקיי"ל בסימן ל"ח דפטור מתפילין :

ו **וכן** ביודע שימשך העבודה והלימודיות עד חצות דקי"ל דלאחר כך מפסיד הברכות קריאת שמע כנ"ל אם יש לו פנאי לברך ברכות ק"ש באמצע העבודה מותר לו אז לברך הברכות ק"ש אף בלי תפילין ואף אם אין יכול לברך כולם יברך אחת או שתים דקי"ל דאין הברכות מעכבות זו את זו אבל ביודע שיגמר העבודה והלימודיות

קודם

קודם חצות מוטב להניח כלל עתה מלברך הברכות עד אחר הגמר כי אז דעתו מיושבת עליו ויכול להניח תפילין מתחלה ג"כ :

ז **ודע** דק"ש של שחרית נמשך זמנה עד ג' שעות זמניות שהוא רביע היום לפי ערך השעות כגון אם היום ארוך ט"ז שעות נמשך זמנה עד סוף ארבע שעות שהוא שלשה שעות זמניות ואעפ"כ אם עבר שעה ג' ולא קראה קורא אותה עם ברכותיה עד שעה ד' שהוא עד שליש היום ואין לו שכר על הק"ש רק כקורא בתורה · ומשעה ד' ואילך הפסיד גם הברכות אך אם היה אנוס י"א שלא הפסיד הברכות עד חצות וכן מצאתי בספר מהרי"ל · ופשוט דאיש הצבא אפילו בזמן שאין עבודה לפניו אם יש לו פנאי צריך להקדים בבוקר לקרוא ק"ש ולהתפלל מכיון שהוא יכול להכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ולא ימתין עד שעה ג' כי פן לא יהיה לו שהות אח"כ מאיזה סיבה ויעבור הזמן וגם אפילו בשאר כל אדם כבר הביא בשנות אליהו בשם הירושלמי דלא אמרו עד שלש שעות רק בשוכח אבל לכתחלה אסור לשהות עד סוף הזמן :

ח **ודע** עוד דברכות פסוקי דזמרה דהיינו ב"ש וישתבח לא נתקן רק אם אומר פסוקי דזמרה במקומן דהיינו קודם יוצר אור ולכן אם יש לו שעת הדחק כגון שהוא קרוב לזמן העבודה בבוקר או שהוא בא מהעבודה קודם חצות ועדיין לא התפלל והוא אץ כדי שיוכל לגמור השמ"ע קודם חצות ומחמת זה מוכרח להתחיל מברכת יוצר אור אף שמהראוי להשלים הפסוקי דזמרה אחר התפלה אם יש לו פנאי מ"מ ב"ש וישתבח לא יאמר וכן ברכת אלהי נשמה אם לא אמרו קודם התפלה לא יאמר אח"כ שכבר נפטר בברכת מחיה המתים וכן ברכת התורה לא יאמר אם לא אמרו קודם התפלה שכבר נפטר בברכת אהבה רבה שקודם ק"ש אם למד מעט תיכף אחר התפלה אפילו רק פסוק אחד כמבואר (בסימן מ"ז) באחרונים · אבל שאר ברכות השחר יש לו שהות לאומרן כל היום אם לא היה לו פנאי לאומרן בבוקר קודם התפלה (כ"כ בספר מעשה רב ואף דיש מהאחרונים שחולקין ע"ז עיין במ"א ובסידור דרך החיים בהלכות אונן מ"מ במקום הדחק כמו איש הצבא בודאי יש לסמוך ע"ז וגם הרב קסת הסופר הביא דברי המעשה רב להלכה) :

פרק שביעי

דין איסור האכילה קודם התפלה ופעמים שנשתנה זה הדין · (מסימן פ"ט) ·

א **אסור** לאכול או לשתות משעלה עמוד השחר וסמכו חכמים דבריהם על פסוק לא תאכלו על הדם ר"ל לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם ואפילו התחיל לאכול קודם עלות השחר צריך להפסיק ודוקא כששותה בדרך גאוה ותאוה אבל מים או טיי וקאווי או אוכלין ומשקין לרפואה וכל מה שהוא רק ליישב דעתו מותר · וכתב הח"א וכ"ל דאפשר הצריך לאכול מפני חולשת הלב מותר · וכ"ש אם הוא אוכל אכילתו אחר התפלה רק שמפני חולשת לבו קיצר הפסוקי דזמרה דשפיר דמי ע"כ אם האיש הצבא הוא אדם חלוש שקשה לו להמתין מלאכול עד אחר העבודה וצריך לאכול קודם העבודה ואם יתפלל כל התפלה לא ישאר לו פנאי כגון שנתאחר בקימתו מעט יקצר תפלתו ולא יתחיל רק מברוך שאמר ויאמר אשרי והללו את ה' מן השמים ואח"כ ישתבח ויוצר אור עד אחר שמ"ע כדי שישאר לו מעט זמן על האכילה · ואם נתאחר יותר יקצר ולא יתחיל רק מברכת יוצר אור עד אחר שמ"ע וישלים השאר ביום מתי שיהיה לו פנאי אחר שיבוא מן העבודה אך לא יאמר אז ברוך שאמר וישתבח כמו שכתבנו למעלה :

ב **ואם** הוא חלש גדול שיכול לבוא מזה לידי חולי יראה דאין צריך לצמצם בכל זה

ויקרא

ויקרא קריאת שמע עכ"פ פרשה ראשונה ויאכל מקודם ואם ישאר לו זמן יתפלל תפלתו · אך באמת מה טוב לאיש הלכה שיקום בבוקר זמן מה קודם עלות השחר שעדיין לא הגיע זמן התפלה ואז מותר לכו"ע לאיש הלכה לאכול ואין בזה שום חשש · ועיין בדרך החיים שכתב דוקא אם הוא יותר מחצי שעה עד עמוד השחר · ובקיץ בימים הגדולים שאי אפשר לעשות כן עכ"פ יקום זמן הרבה קודם העבודה כדי שיהיה לו זמן להתפלל וגם לאכול אח"כ ויקיים בזה גם המצוה דשמירת הנפש :

ג **ודע** דלפי דברי החיי אדם הנ"ל לכאורה יראה דה"ה אם בא מהעבודה קודם חצות וצריך לו לאכול מפני חולשת הלב דמותר לו לאכול אף שעדיין לא התפלל אם אחר האכילה ישאר לו פנאי להתפלל קודם חצות אבל באמת זה אינו דבענינינו בלא"ה אסור משום שלא הניח תפילין עדיין דהוא חיובא דאורייתא וקי"ל דבזה אפילו התחיל לאכול פוסק ואפילו אם חלש לבו כדמוכח בח"א כלל קמ"ח בדין ט"ז עי"ש והח"א איירי בענינינו במי שקיים כבר ק"ש ותפילין רק משום תפלה נגע בה · ואפילו אם כבר קיים מצות תפילין נראה דאסור דחיישינן שמא ימשך עד חצות ויאבד התפלה (דומיא דמאי דקי"ל בסימן רל"ב דבמקום שאין קורא השמש לבהכ"נ אסור אפילו סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה דילמא אתי לאימשוכי ולא דמי להא דח"א הנ"ל דהוא איירי בבוקר דאיכא שהות טובא קודם שיעבור הזמן משא"כ בזה) אך מי שלבו חלש מאוד ויש חשש לפיקוח נפש פשוט דאין לדקדק בכל זה :

ד **ואם** בא מהעבודה אחר חצות ועדיין לא התפלל לכאורה פשוט דצריך להמתין עד חצי שעה שאחר חצות ולהתפלל מנחה ואח"כ תפלת שחרית להשלמה ואח"כ יהיה מותר לאכול דלא מיבעי אם לא קיים עדיין מצות תפילין בודאי אין לו לאכול כ"ז שלא קיים ואפילו אם קיים תפילין מעוכב עדיין לאכול מחמת תפלה וכמו שאחז"ל לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם והוא קאי גם על מנחה אם לא התפלל שחרית וכמו שכתב הפמ"ג בסימן ק"ח אות ג' : מיהו מי שרעב הרבה וחלש לבו נראה דמותר לסמוך ולהקל לאכול אחר חצות אם קיים מצות תפילין אף שלא התפלל עדיין (כי באמת יש לי ספק בעצם זה הדין דאפשר כיון שלא הגיע עדיין זמן מנחה עד שיעבור חצי שעה שאחר חצות ואפילו בדיעבד לא יצא וכמו שכתב המ"א בסימן פ"ט הוי כמו קודם עמוד השחר לתפלת שחרית דמדינא מותר אז לאכול וה"נ דכוותיה עד שיגיע הזמן ואפילו לדס"ח שכתב דחצי שעה קודם עמוד השחר אסור היינו משום ק"ש דאורייתא כמו שכתבנו שם משא"כ בענינינו ואולי יש לדחות זה דהלא הטעם דאין אנו מתפללין מנחה אחר חצות הוא משום שאין אנו בקיאין מתי הוא חצות וא"כ בעצם הוא זמן תפלה או שחרית או מנחה ושייך בזה לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם ואכ"מ להאריך וצ"ע) ומ"מ נראה שאחר שאכל קצת ונתיישב דעתו יפסיק באמצע ויתפלל כשיגיע זמן דתפלת המנחה (וכמו שפסקו האחרונים כפסק הדעה הא' שבשו"ע סימן פ"ט ס"ה עיי"ש במ"א) :

פרק שמיני

בו יבואר ההנהגה לענין תפלת מנחה וערבית (משו"ע או"ח סימן ק"ח ורל"ה) :

א **והנה** לענין תפלת המנחה פשוט הוא דלא מיבעי אם העבודה השנייה דרכה להמשך עד אחר עבור זמן המנחה בודאי חייב הוא להקדים להתפלל מנחה קודם שילך להעבודה ואפילו אם דרכה להפסק מקודם כמו בקיץ בימים הגדולים ג"כ צריך לו להתפלל מקודם דמי גריע העבודה שנמשכת כמה שעות מסעודה גדולה דקי"ל

בשו"ע

בשו"ע או"ח (בסימן רל"ב ס"ב) בהג"ה דבמקום שאין השמש קורא לבהכ"נ להתפלל דצריך להתפלל מנחה מקודם שיתחילנה ואפילו אם הוא מתחילה תיכף אחר חצות וכ"ש בזו שמתחיל אותה שתים וג' שעות אח"כ :

ב **ועוד** יותר נראה דאפילו אם הוא יודע שהיום לא יקראוהו עוד לסעודה כלל אפ"ה מהנכון שתיכף משיגיע זמן המנחה בצהרים אחר שיאכל סעודתו וינפש מעבודתו יתפלל תפלתו ולא ימתין כלל כי פן יופל עליו אח"כ איזה טירות אחרת או איזה שליחות ולא יהי' לו שהות להתפלל וכענין שאמרו בשבת קנ"א תניא רשב"א אומר עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודך בידך . ומה מאוד צריך האדם להיות זהיר בתפלת המנחה שלא להפסידנה בשום פעם ברצונו שזכותה יותר גדול כמו שאחז"ל שאליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר ויהי כעבור המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ענני ד' ענני וגו' . ודין תפלת התשלומין לענין אם עבר זמן המנחה יתבאר בסעיף ח' עי"ש :

ג **ועתה** נבאר קצת לענין ק"ש של ערבית ותפלתה . מה מאוד יזהר איש הצבא שאחר שכלה עבודת הממשלה הרוממה ביום יתחיל בערב להתעסק בעבודת מלכו של עולם והוא מלך מלכי המלכים הקב"ה אשר מפקיד נשמתו בידו וכל ארחותיו מסורות אליו . והוא, שיקרא ק"ש של ערבית וברכותיה כדין שיש בה קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול המצות והאמונה לגאולה העתידה כי ברכת אמת ויציב שאנו אומרים בשחרית הוא על החסד שעשה עם אבותינו שהוציאם ממצרים ובקע להם הים וברכת אמת ואמונה שאנו אומרים בערבית הוא מדבר בה אף על העתידות שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו ולשום נפשינו בחיים וכמו שאנו אומרים בה מלכנו הפודנו וכו' הגואלנו וכו' וע"ז נאמר בכתוב להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות (וכדאמרינן בברכות י"ב ע"א עי"ש ברש"י) :

ד **ואח"כ** יתפלל שמ"ע של ערבית ג"כ כדין ולא יישן באמצע התפלה ח"ו אף שהוא יגע מעבודתו של כל היום ויתבונן בעצמו אלו היה צריך עוד להוסיף מעט בעבודה לשרת לפני אחד מהשרים בודאי היה מזדרז בכל כחותיו שלא יראה שום תנועת השינה על פניו א"כ כמה יש לו לעשות למלך הכבוד הוא אלהי השמים והעושים ח"ו בהיפך זה נאמר עליהם בכתוב כי יגעת בי ישראל ואחז"ל כל היום טרי ולא לעי (פי' שיגע ואינו עמל) לגי ולעי :

ה **ולענין** זמן ק"ש של ערבית ותפלתה פשוט הוא דמכיון שבא הזמן צריך תיכף לקיים דאפילו בשאר כל אדם מצותה לכתחלה מיד בצאת הכוכבים כ"ש באיש הצבא פן לא יהיה לו שהות אח"כ מאיזה סיבה ועכ"פ אסור לאחרה יותר מחצות . עבר ואחרה אפילו במזיד לא נפטר עי"ז וקורא ק"ש עם כל ברכותיה ומתפלל עד עלות השחר :

ו **ואם** היה שיכור או חולה או שהיה עומד על המשמר וכדומה לזה שאר אונס קורא לאחר עמוד השחר קודם הנץ החמה ואז לא יאמר רק ק"ש וב' ברכות שלפניה ואמת ואמונה אבל השכיבנו לא יאמר דלאחר עמוד השחר אין זמן שכיבה וכן ברכת יראו עינינו לא יאמר וכן שמ"ע של ערבית לא יתפלל דלאחר עמוד השחר הוא יום :

ז **וכל** זה בדיעבד אבל לכתחלה נכון לו לנהוג כשלא התפלל ערבית והעמידוהו על המשמר בלילה ויודע שימשך זמן המשמר עד אחר עלות השחר שיקרא ק"ש בלחש בעת שהולך על המשמר ויכוין עכ"פ בפסוק שמע ישראל ובשכמל"ו וכמו שכתבנו לעיל בפרק שני בדין ה' עיי"ש :

ח **ועתה** נבאר במקצת דין תשלומי התפלות אם לא התפלל בזמנו אם היה אנוס או

שטעה

שטעה שהיה סבור שיש לו עוד זמן להתפלל או שהיה שכור ואפילו התחיל לשתות אחר שכבר הגיע זמן תפלה שהיה סבור שיהיה לו שהות אח"כ אעפ"כ מקרי אונס ומשלים אותה תפלה בתפלה הסמוכה לה כגון אם לא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים לא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים לא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים וכ"ז דוקא בשהיה אונס אבל ביטל בידים לא מהני תשלומין :

ט כשמתפלל שתים צריך שיכוין שהתפלה הראשונה לשם חוב שהוא זמנו והשניה לשם תשלומין מה ששכח וכדיעבד שטעה והתפלל הראשונה לשם תשלומין יצא דהא אין כאן היכר איזו היא לתשלומין :

י יזהר מאוד שתיכף לאחר שסיים תפלת החוב בעוד שעוסק בתפלתו יתפלל התשלומין ולא יפסיק ביניהן רק באמירת אשרי דהיינו כשמתפלל שחרית או מנחה שתים יאמר בין תפלה לתפלה אשרי וגם תחנון ולא ישהה יותר ויתפלל תיכף תפלת התשלומין ואם מתפלל ערבית שתים לא ישהה בין תפלה לתפלה רק כדי הלוך ד' אמות ופשיטא דאסור במלאכה ביניהם כי י"א דאפילו בדיעבד אם לא התפלל תיכף לא יכול עוד להתפלל. אך בדיעבד שלא התפלל תיכף או שלא נזכר עד אחר שהתפלל שעה או שתים יסמוך על הפוסקים דס"ל דיכול להתפלל אע"פ שאינו עוסק עכשיו בתפלה וכתב המ"א דאסור להתפלל תפלת תשלומין רק עד חצות היום שמשם ואילך הוא זמן תפלת שחרית וכן במנחה דוקא כ"ז שמותר להתפלל מנחה. וגם' דה"ח כתב דרק עד ד' שעות בשחרית מותר להשלים המעריב ולא יותר עיי"ש :

יא טעה ולא התפלל ערבית ולא נזכר למחר בבוקר להתפלל לתשלומין וכן טעה ולא התפלל שחרית ועבר זמן מנחה ולא התפלל התשלומין לא יכול עוד להשלים בתפלה האחרת דאין תשלומין אלא בתפלה הסמוכה כגון מערבית לשחרית ומשחרית למנחה וממנחה לערבית אבל אם טעה ולא התפלל שחרית אע"פ שכבר התפלל מוסף יכול להשלים במנחה דזה מקרי תפלה הסמוכה :

יב כשמתפלל תפלת התשלומין אינו מתפלל רק תפלת י"ח אבל ק"ש וברכותיה אין להם תשלומין :

פרק ט

דין נטילת ידים (מלוקט מבו"ע ומח"א הל' נט"י) ובהמ"ז :

א כל האוכל פת אסור לאכול עד שיטול ידיו ברביעית מים. וכל המזלזל בנטילת ידים ברצונו נעקר מן העולם ומצוה זו מסייע שמי שזהיר בה ואין שאר מעשיו מעכבים היא מסוגלת שיהיה עשיר ושלמה המלך ע"ה ובית דינו תקנו נטילת ידים :

ב ה' כללים נאמרו בדין נט"י לסעודה. א' איזה דבר חייב בנטילה. ב' שיהיה הכלי כשר לנטילה, ג' שיבואו המים מכח גברא, ד' שיהיו המים ראויים לנטילה, ה' כילד דין נטילה ונבאר פרטיהם. דבר שחייב בנטילה כילד, לא הצריכו נטילה אלא לפת שמברכין עליו המוציא שהוא חיי נפש שא"א לחיות בלעדו אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא כגון אלו שמברכין עליו בורא מ"מ אם אינו קובע סעודתו עליו א"צ נט"י אבל בקובע סעודתו עליו וא"כ הוא דומה לפת וצריך לברך המוציא צריך ג"כ נט"י :

ג **האוכל** פת פחות מכביצה יטול ידיו ולא יברך. ופחות מכזית י"א דא"צ נט"י וי"א דדינו כפחות מכביצה:

ד **אין** נוטלין לידים אלא בכלי וכל הכלים כשרים ובלבד שיהיו עשויין לקבל משקה אבל כובעים של נבדין שקורין (קאפעלושען או יארמעלקע) אפילו מעור והם קשים שיכולים לקבל משקה כיון דאין אלו כלים גמורין להשתמש בהם וגם שאין עשויין לקבל משקין אסור ליטול בהם הידים. וכן כיסוי כלים כיון שאין תחלת עשייתן לקבל. ואם הוא בדרך ואין לו כלי אחרת נ"ל דיטול ידיו ולא יברך ומ"מ יאכל ע"י מפה דהיינו שיכרוך ידיו במפה כדי שלא יגע באוכלין:

ה **הכלי** צריך להחזיק רביעית לפחות ויםתדל שלא יהיה בו שום נקב ומ"מ אם אין לו כלי אחר אם הנקב רק כמוציא משקה ונשאר מהנקב ולמטה רביעית מותר ליטול בה ואם הוא ככונס משקה דהיינו שאם ישימו אותו על משקין יכנסו בו המשקין דרך הנקב שהוא גדול קצת אם נשאר מהנקב ולמטה מחזיק רביעית סמכינן על הפוסקים דמהנקב ולמטה לא נתבטל מתורת כלי ומ"מ מה שלמעלה מהנקב ודאי אינו כלי ולכן יטול דרך הנקב:

ו **שבר** כלי שמחזיק רביעית אין עליו דין כלי אא"כ יחדו לתשמיש ומקבל רביעית שלא במסומך דהיינו שאין צריכין לסמוך אותו כדי שלא ישפכו המשקין ואז אם אין לו כלי אחר מותר. ונ"ל דאם יש בו נקב קטן אפילו רק כמוציא משקה כיון דבלא"ה הוא שבר כלי אין נוטלין בו אפילו אין לו כלי אחר:

ז **כלי** שיש לו ברזא למטה שקורין (האנדפאס) או מן הצד (הענטיל) כיון שתחלת תיקונו כך מיקרי כלי רק שצריך להחזיר הברזא או הסרויף בכל שפיכה כדלקמן:

ח **כלי** שיוצא ממנו דד (שקורין גיסקאן) דהיינו שצד אחד יותר גבוה משאר הכלי אסור לטול ממנו דרך הדד דאין זה כלי אבל כלי שיש לו (שנויץ) הוא כלי גמור:

ט **כלי** שנסדק מצד אחד אע"פ שאינו אלא כמוציא משקה אין ליטול בו אלא בשעת הדחק:

י **אסור** לטול ידיו (מפלומפ) דאין כאן כלי. לא יתן מים לחבירו בחפניו וה"ה אם נטל ידו אחת לא יקח בה מים וישפוך על היד האחר שאין נוטלין אלא מן הכלי:

יא **אם** אין לו כלי מותר לטבול ידיו בנהר או במקוה וכן בשעת הדחק שאין לו מים מותר לטבול ידיו בשלג המונח על הארץ אם יש בהם ארבעים סאה כשהוא מחובר ושוכב על הארץ ואע"פ שהוא נמוך ומברך על נטילת ידים וא"צ לברך על טבילת ידים אבל אסור ליתן שלג בכלי ולטבול בו ידיו ואם ריסקן דינן כמים:

יב **ועתה** נבאר קצת דין כח גברא. כשם שהמים צריכין שיבואו מתוך כלי כך צריכין שיבואו מכח גברא דהיינו שיבואו ע"י שפיכת אדם אבל חבית מים שנפל הברזא ממנו אין נוטלין ממנו לידים שאין כאן כח נותן. ואם אדם הסיר הברזא ממנו מותר ליטול ידיו ממנו רק שצריך להכנים הברזא תמיד בכל שפיכה ושפיכה שהרי לא עשה שום מעשה בגוף החביות רק שהסיר ממנה המונע המים לצאת וא"כ לא מיקרי כח גברא רק שפיכה ראשונה:

יג **אבל** אם הטה חבית פתוחה על צדה מותר ליטול ממנה כ"ז שמקלחת שהרי עשה מעשה בגוף החבית שע"י הטייתו מקלח המים וכן אם הטה חבית על ברכיו וע"י שמנענע בברכיו יצאו המים מותר ליטול ממנו:

יד **הבנים** ידיו בתלי של מים אפילו יש בו מ' סאה אם יש לו מים אחרים ינגב ידיו

ויטול ואם אין לו אפילו אין בו ארבעים סאה כשר ומ"מ לא יברך על נטילה זו וכ"ל דיאכל במפה. ודוקא כשאינו מחובר לקרקע שעכ"פ היה הנטילה בכלי אבל אם הכלי מחובר לקרקע אין כאן נטילה כלל וגם לא מיקרי טבילה דטבילה לא שייך בכלי דהוי שאובין :

טו **טבל** ידיו במעיין אפילו הוא קטן הרבה רק שמכסה המים לשתי ידיו די בזה דמעיין מטהר בכל שהוא אבל אם אינו מעיין רק בור שירדו בו מי גשמים בשעת הדחק מותר לטבול בו ידיו אע"פ שאין בו ארבעים סאה :

טז **ועתה** נבאר קצת דין המים הראוים לנט"י לסעודה. המים שנוטלין בהם הידים צריך שלא יהיה נשתנה מראיהן הן מחמת המקום או מהמת דבר שנפל לתוכן אבל אם נשתנו מחמת עצמן כגון המים העומדים בכלים באויר זמן ארוך ונעשו ירוק כשרים ואם חזרו לברייתן אפילו נשתנו מחמת דבר אחר כשרין :

יז **עשה** בהם מלאכה כגון שהדיח בהן כלים המלוכלכים או ששרה בהן ירקות או הדיח ירקות או שהעמיד בתוכם כלי עם משקה אם בשביל שיצטנן או כלים שנתבקעו כדי שיתחברו או שמדד בהן מדות או ששרה בהם פת אפילו נתכוין לשרות בכלי אחר ונפל לכלי זה כיון דניחא ליה עכ"פ הרי המים נעשו כשופכין ופסולין אבל אם לא רצה כלל לשרות או להדיח ונפל לכלי של מים כשרין. ומ"מ אם יש לו מים אחרים יטול בלי ברכה. וכ"ל דגם בנתכוין לשרות בכלי אחר ונפל לזה אע"ג דחייב ליטול ידיו שנית מ"מ לא יברך :

יח **הדיח** בהם כלים מודחים ונקיים או שהעמיד לתוכן משקה צונן שלא יחמו או שטבל בהן ידיו ולקח מהן בחפניו כדי לטוח פני הלחם והגלוסקאות כיון שהמים לא נעשו בהן מלאכה כשרים וכן אם הניח בתוכן ירקות נקיים לגמרי רק כדי שישארו לחים כשרים דיעבד :

יט **שתתה** מהם בהמה או חיה או עוף כשרים אבל כלב וחזיר פסולים דמאיס אם לא בשעת הדחק :

כ **אסור** לטול ידיו במים שנטל בהם שכבר נעשו שופכין אבל אם תחב ידיו במים כשרים לנטילה :

כא **אין** לו מים מותר ליטול ידיו בשכר ושאר משקין ואין בזה משום בזיון אוכלין כיון שצריך לזה ואינו בדרך איבוד וגם אין בהם משום שינוי מראה :

כב **חמי** האור אם הם חמין מאוד שהיד סולדת בהן לכתחלה אין ליטול בהם. ואם אין לו מים אחרים מותר ליטול בהם :

כג **מים** מלוחים וסרוחים ומרים אם אין הכלב יכול לשתות מהם בטלו מתורת מים אבל מותר לו לטבול בו ידיו. ודוקא כשהם בקרקע דאין טבילה בכלים. ואם הם עכורים מחמת טיט אם הכלב יכול לשתות כשר גם לנט"י ואם לאו פסול אפילו לטבול בו ידיו ומי הים כשרים אחר שירתיחן דתחלה אין ראויין אפילו לכלב :

כד **אם** נתערבו מים פסולים במים כשרים אזלינן אחר הרוב :

כה **אין** המלאכה פוסל במקוה ובמעין. וה"ה בשתה מהן כלב או חזיר וכן אין שינוי מראה פוסל במטביל במקוה שיש בו מ' סאה :

כו **כל** ספק בנט"י לקולא כגון שהוא מסופק אם נעשה מלאכה במים או לא ספק אם נטל ידיו כשיעור או לא ספק אם היה על ידיו קודם הנטילה דבר חוצץ או לא ספק אם הכלי בלם או לא ואפילו אם יש בהן כל הנך ספיקות וכן כל מחלוקת הפוסקים בנט"י אזלינן לקולא וכן כל כיוצא בו כיון שנט"י הוא מדרבנן וה"ה אם נסתפק אם נטמאו ידיו לאחר הנטילה :

כז **שיעור** המים לנטילת ידים לא פחות מרביעית לכל יד דבזה לא יצטרך הו ליזהר בהרבה דברים שצריך ליזהר ואין כל אדם בקי ובזה יוצא כל הספיקות והנוטל בשפע יתברך. ומ"מ יש לנהוג דאם יש לו מים אפילו נטל כל היד מרביעית ישפוך עליהם מים שניים. נוטלין לנט"י בין על גבי כלי ובין על גבי קרקע :

כח **ישפוך** רביעית מים על היד בבת אחת עד הקנה של זרוע דהיינו האצבעות והיד ולפחות עד סוף קשרי אצבעותיו במקום שמחוברים ליד. ולכן אין ליטול ידיו מכלי שפיו צר שאין המים יורדין בבת אחת (קש"ב מ"א סק"ה) והט"ז כתב דכל זמן שאין פוסק מלזוב מקרי שפיכה אחת אע"פ שאינו בא בבת אחת :

כט **צריך** ליזהר מתחילה שלא יהיה טיט או עפר תחת הציפורן מה שיוצא חוץ לבשר אבל מה שהוא תחת הציפורן נגד הבשר אינו חוצץ כיון שהוא דבר מועט אין דרך בני אדם להקפיד ע"ז אבל שלא כנגד הבשר הכל מקפידין ואף שהוא אינו מקפיד בטלה דעתו אצל כל אדם. ובשאר היד הכל חוצץ אם הוא דבר הנדבק :

ל **אפילו** דבר שמכסה כל היד אם דרכו בכך אינו חוצץ כגון מי שהוא צובע וידיו צבועות או שהוא כותב תמיד ואצבעותיו מלוכלכות בדיו. ואם אין אומנתו בכך חוצץ. וצריך להסיר הטבעות ואם היה רפוי בדיעבד עלתה לו נטילה :

לא **יברך** ענט"י קודם הניגוב. לא בירך קודם הניגוב ספק אם יברך לאחר הניגוב קודם המוציא. ולאחר שבירך המוציא אין מברך לכו"ע :

לב **מותר** לשבור הקרה בשבת כדי ליטול מים ליטול את ידיו :

לג **אם** הוא בדרך ואין מים מצויים לו לפניו ברחוק יותר מן ד' מילין ולאחריו מיל מותר לו לכרוך ידיו במפה ואוכל בלי נט"י ואם הוא מסופק אם ימצא בד' מילין והוא רעב הרבה יכול ג"כ לאכול ע"י מפה. וההולך במקום סכנה שירא לחפש אחר מים מותר לאכול ג"כ במפה והיושב בביתו מסיק בח"א דדינו כלאחריו :

לד **ויש** עוד תקנה בשעת הדחק במקום שאין מצויין לו מים בשעת האכילה ואין יכול לילך לחפש אחר מים אזי בשחרית בשעה שנוטל ידיו לתפלה או אפילו באמצע היום מתי שמזדמן לו מים נוטל ידיו כדין ואינו מברך ענט"י ומתנה שיהיה נטילה זו עולה לו כל היום ואז מותר לאכול כשירצה רק בתנאי שישמור ידיו שלא יגע במקום מטונף אלא ישים ידיו בבתי ידים שקורין (הענטשוך) (אע"ג דבעינן תיכף לנט"י סעודה זה דוקא כשנוטל ידיו לאכילה ואוכל תיכף אבל כשאינו נוטל ידיו לאכילה לא בעינן תיכף) וכשנוטל ידיו לאכילה ואכל והתנה שתעלה לו נטילה זו אף לאחר שעה כששמר ידיו ולא הסיח דעתו י"א דמהני והכל לפי שעת הדחק רק שצריך בכל זה זהירות וזריזות שלא יסיח דעתו משמירת ידיו ולכן אין לסמוך ע"ז אם לא בדוחק גדול וגם במקום שמועיל תנאי אעפ"כ אם יזדמן לו אח"כ מים יטול ידיו ולא יברך. ומזה נ"ל שיצא הטעות להמון העם שנוטלין ידיהם פעם אחד ועי"ז אוכלין כל היום ושתים רעות עושין אחד שמסיחין דעתם משמירת הידים ואחד שאינם מברכין ברהמ"ז ולזה לא מהני תנאי. יתר דיני נט"י ודיני ברכת המוציא ודיני בהמ"ז יעיין בשו"ע וימצא שם הכל ואכתוב כאן רק איזה דינים מדיני בהמ"ז מה שצריך לענינינו :

לה **כשאוכל** נחם שמברכין עליו המוציא חייב לברך אחריו בהמ"ז והוא מ"ע דאורייתא כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת את וגו' וכיון דהוא מ"ע דאורייתא החמירו בו שהאוכל פת אסור לצאת ברצונו ממקומו עד שיברך בהמ"ז וצריך לברך מיושב דוקא ולא מהלך ולא מעומד ואם אכל בדרך כשהוא מהלך מותר לברך ג"כ במהלך שאין דעתו מיושבת עליו אבל אם אכל בדרך במיושב צריך לברך גם כן במיושב אם לא כשהוא אנוס :

לו **היה** לו איזה מניעה שלא יוכל לברך במקום שאכל מותר לילך לזוית אחרת בהותו חדר ואפילו הוא בית גדול ואפילו במקום שאינו רואה מקומו הראשון כגון אחורי תנור וכה"ג ואפילו במניעה קטנה מותר לברך בד' אמות שאכל דכל ד' אמות שאכל חשוב מקום אחד :

לז **היה** דעתו מתחלה בשעת ברכת המוציא שיברך בהמ"ז בחדר אחר מותר לברך שם אפילו לא יאכל שם כלום ולכתחלה לא יעשה כן אם לא שיש לו מניעה שלא יוכל לברך בחדר זה :

לח **אם** רוצה לילך לבית אחר לגמרי והיה דעתו לזה בשעת ברכת המוציא מותר וכתנאי שיאכל שם מעט פת וא"צ לברך על מה שיאכל וישתה שם · ואם לא היה דעתו מתחלה לכך אסור לצאת ברצונו אפילו כשירצה לאכול שם וצריך לברך בהמ"ז קודם שילא :

לט **עבר** ויצא אם יש לו שם פת אפילו פחות מכזית יאכל שם וא"צ לברך המוציא ולא על כל מה שיאכל וישתה שם ויברך שם בהמ"ז ואם אין לו שם פת כלל אם יצא במזיד צריך לחזור למקומו הראשון לברך שם בהמ"ז . ואם יצא בשוגג בשעת הדחק א"צ לחזור למקומו הראשון ויברך שם במקום השני . ופשוט דבאיש שנכנס אם שלחוהו באיזה שליחות באמצע סעודתו בודאי א"צ לחזור למקומו הראשון לברהמ"ז :

מ **עבר** ובירך במקום השני אפילו יצא במזיד יצא . ואם הוא רחוק ממקומו הראשון שיש לחוש שעד שיחזור ישהא שיעור עיכול ויפסיד הבהמ"ז אף לכתחלה יברך במקום שנזכר :

מא **יברך** באימה וכ"ש דאסור לעסוק במלאכה ברצונו אפילו בתשמיש קל ואסור להפסיק . ואם שח במזיד צ"ע אם יחזור לראש :

מב **עד** אימתי יכול לברך בהמ"ז עד שיתעכל המזון שבמעיו ושיעורו אחר האכילה כ"ז שאינו רעב ואם אכל מעט ואין אנו בקיאין לידע אם הוא רעב כ"כ כמו מקודם ראוי שיאכל עוד כזית פת ויברך בהמ"ז שאז נפטר גם האכילה הראשונה ואם הסיח דעתו יברך המוציא תחלה :

מג **שיעור** אכילה שיהיה חייב לברך עליה בהמ"ז הוא בכזית :

מד **היה** ספק לו אם בירך בהמ"ז חוזר ומברך וה"מ שאכל כדי שביעה אבל אם לא אכל כדי שביעה אינו חוזר ומברך מספק :

פרק עשירי

בו יבואר שאסור להחמיץ המצוה גם אם יכול להניח איזה מצוה אשר בשביל זה יקיים אח"כ מצוה אחרת גדולה הימנה (מח"א וג"א בכלל ס"ח) :

א **כתיב** בתורה ושמרתם את המצות ואחז"ל דקרי כאלו כתיב המצות בחירק ר"ל שלא להחמיץ ולייש]ן המצוה אלא מכיון שתבא לידו יעשנה וכ"ש אם יש לחוש שעל ידי השיהוי יתבטל המצוה לגמרי בודאי אסור להחמיץ המצוה · לכן אם חל העמדת המשמר של איש הנכבד באיזה יום בבוקר ויש לו רשות להחליף על זמן אחר בודאי מחויב לעשות כן כדי שעי"ז יוכל לקיים תיכף ק"ש בזמנה ותפלה ותפלין וכ"ש אם חל המשמר שלו בשבת ועי"ז יעבור איזה איסור אפילו רק איסור דרבנן בודאי צריך להשתדל להחליף על יום אחר :

ב **אם** יש לפניו לעשות שתי מצות ואין ביכולתו לקיים שניהם רק אחת מהן יעשה את

את המצוה החמורה יותר כגון ציצית ותפלין תפלין חמורה שהיא קדושה ביותר וגם חובת הגוף וכן כל כיוצא בזה או אחת תדירה ואחת אינה תדירה כל כך יעשה המצוה התדירה יותר דקי"ל תדיר עדיף וכן אם מצוה אחת עוברת ואחת אינה עוברת יעשה העוברת :

ג **ודע** עוד דמה שכתבנו למעלה דמכיון שתבא איזה מצוה ליד האדם יראה לקיימה תיכף לפעמים משתנה זה הענין כגון אם ע"י עשייתה היום לא יוכל לקיים למחר מצוה דאורייתא אחרת שהיא חמורה מזה מצוה דלמחר עדיף ולכן נראה באיש הצבא יהודי שצריך לילך על המשמר שלו בערב יוה"כ ויכול להחליף המשמר על יוה"כ ואם ילך בערב יוה"כ לא יוכל לקרות ק"ש ולהניח תפלין באותו היום ולעומת זה יוכל למהר להתענות לא אמרינן בזה שאסור להחמיץ המצוה אלא מוטב שילך בעיו"כ על המשמר :

ד **ואפילו** אם אינו נוגע לו זה לענין התענית רק לענין ק"ש ותפלה של יוה"כ ג"כ הלא קי"ל דמקודש קודם וקדושת יוה"כ חל על כל המצות ע"כ נדחית ק"ש דעיוה"כ משום ק"ש דלמחר (ולענין דחיית תפלין נשאר בנשמת אדם בסימן ס"ח בצ"ע) וכן ה"ה לענין קדושת שבת ויו"ט על כל שאר הימים · ע"כ אם נזדמן לו המשמרת המשמר ביום עש"ק ועי"ז מוכרח לבטל ק"ש בזמנה ועוד איזה מצות אעפ"כ לא ידחה המשמר של הבוקר של השבת דמצות של שבת נקרא מקודש לענין המצות של עש"ק ויש חולקין בזה אם לא יצטרך לחלל את השבת ע"י המשמר והח"א בכלל ס"ח הסכים לסברא קמא · עוד כתב הח"א דדוקא בזמן מועט יום או יומים דבזה לא שייך שמא ימות אבל באיזה ימים צ"ע אם יש לדחות שום מצוה אפילו בשביל איזה מצוה חמורה דאפשר דחיישינן שמא ימות :

ה **אע"ג** דהשוי מצוה לא משהינן כדאמרן מצוה שבא לידך אל תחמיצנה דוקא כשיכול לעשות המצוה עכשיו כמו שיעשה לאחר זמן אבל אם אינו יכול לעשות עכשיו כמו למחר דאם ימתין יעשה מן המובחר מוטב שימתין יום או יומים כדי לעשות מן המובחר כ"כ בשולחן ערוך סימן תכ"ו אבל בספר חסידים כתב דאם יכול לקיים תיכף אף שאינו נאה כ"כ יקיים תיכף כ"ז לשון הח"א בכלל הנ"ל ונ"ל דבאיש הצבא כו"ע מודים דיש לנהוג כספר חסידים דמי יודע מה יולד יום ופן אח"כ לא יוכל לקיים כלל :

פרק יא

בו יבואר גודל החיוב ללמוד תורה וגודל שכרה :

מ"ע מן התורה ללמוד תורה שנאמר ושננתם לבניך וכתיב ולמדתם אותם וכתיב והיה עקב תשמעון וכיוצא בו פסוקים הרבה ולכן כל איש ישראל חייב בת"ת בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורים בין בחור בין זקן גדול אפילו עני המחזיר על הפתחים אפילו בעל אשה ובנים שאין לו פנאי ללמוד תורה בתמידות מחויב לקבוע לו זמן לת"ת ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה (יו"ד סי' רמ"ו) :

ושכר ת"ת גדול מכל המצות כמו שאחז"ל אלו דברים שאדם אוכל וכו' ות"ת כנגד כולם ואיתא בירושלמי דפאה שכל המצות אינם שוות לדבר אחד מן התורה · והיא חמדה גנוזה שהקב"ה משתעשע בה תמיד כמה דכתיב ואהיה שעשועים יום יום · ואין קץ לקדושת התורה כמ"ש חז"ל שיש ששים רבוא פרושים לכל פסוק ופסוק שבתורה ואיתא במדרש אותיות דר"ע דאור שמותיו הקדושים של הקב"ה למעלה הוא

עשרים

עשרים ואחד אלפים רבבות פרסאות כמנין שם אהיה ואחז"ל (והוא בילקוט תהלים) אמר ר' אלעזר לא נתנו פרשיות התורה על הסדר שאלמלי נתנו על הסדר כל מי שהיה קורא בהן היה יכול להחיות מתים ולעשות מופתים לכך נתעלם מהן סדרן של התורה והוא גלוי לפני הקב"ה שנאמר ומי כמוני יקרא · ובאמת מי יוכל למלל את גודל קדושת תורתינו הק' אשר היא שורש הבריאה וראשית כל המציאות כמו שאמר הכתוב ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז *) ואיתא בספרי פרשה עקב יפוצו מעינותיך חוצה נמשלו ד"ת למים מה מים חיים לעולם אף ד"ת חיים לעולם שנאמר כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא ומה מים מעלים את הטמא מטומאתו כך ד"ת מעלים את האדם מטומאה לטהרה שנאמר יראת ה' טהורה (וממילא כשם שמים מטהר את האדם אף שהטומאה מתפשט בכל איבריו כן התורה מטהר את האדם מטומאת עונותיו אפילו אם נתפשט עליו מכף רגלו ועד ראשו) ומה מים משיבים נפשו של אדם כך ד"ת משיבים נפשו של אדם מדרך רעה לדרך טובה שנאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש ומה מים חנם לעולם אף ד"ת חנם לעולם שנאמר הוי כל צמא לכו למים אי מה מים אין להם דמים אף ד"ת אין להם דמים ת"ל יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה · ולא נברא האדם אלא לתורה שכן דרשו ז"ל בפ' חלק אדם לעמל נברא שנאמר אדם לעמל יולד ואיני יודע אם לעמל פה אם לעמל מלאכה כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא · ואין העולם מתקיים אלא בשביל התורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי וז"ל הזוה"ק פרשה בראשית כל מאן דאשתדל באורייתא בכל יומא

יזכה

---

*) וראה אתי עוד דבר פלא בענין גדולת התורה כמה גדול ענינה וכמה עצום שכרה דהנה ידוע דלכל ענין שהאדם עושה יש פעולה ותכלית והתכלית על כרחך הוא גדול מהפעולה · למשל הוא מחזיק חנות להשתכר בה ומוציא הוצאות ע"ז רו"כ בכל שבוע הוא הפעולה וע"כ השכר שהוא מקוה שישתכר מזה הוא גדול מזה והוא התכלית וכן אם הוא מחזיק (קנטאר) גדול שהוצאותיו עולה 10 רו"כ בכל יום ע"כ השכר שהוא מקוה שירויח עי"ז שהוא התכלית גדול מזה וכן אם אנו רואין היכל בנוי · בשביל כבוד המלך וכתוב עליו שהוציא המלך עליו הוצאות מאה מליאן והלא זהו רק הפעולה ע"כ התכלית גדול מזה והוא שעם עומד הכסא של המלך וכתרו א"כ מזה אנו יודעין שכל שהוא במעלה גבוה מחבירו ע"כ פעולתו הוא ג"כ גדולה מחבירו וכל שפעולתו גדולה ע"כ התכלית הוא עוד יותר גדול א"כ בק"ו אלף אלפים כשאנו רואין שהקב"ה בעצמו עשה איזה פעולה כמה גדלה פעולתו ופעולתו היא בריאת שמים וארץ וכל אשר בם וא"כ כשאנו שומעין מרוממות כבודו ית' שגם הוא אמר שעשה הבריאה בשביל איזה תכלית ואם לא התכלית לא היה רוצה כלל בעשיית הפעולה יבין האדם מעצמו כמה נורא הוא התכלית ההוא עד אין חקר ועד אין תכלית וכבר הכתוב צווח ואמר שתכלית הבריאה היא התורה ובשבילה נבראו השמים והארץ וחקותיהן ומקרא מלא הוא בירמיה כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי · ומקרא זה הוא תשובה לאותן המתפתין בילרן לדחות מעל עצמן ובניהן למוד התוה"ק בחשבם בנפשן מה תכלית יגיע להן מלימוד התורה אוי להן שמהפכין בזה דברי אלקים חיים כי הכתוב צווח ואמר כי השמים והארץ וכל עניניהם הינם רק הפעולה ותכלית מכל זה הוא רק התורה. שהוא הטוב האמיתי והקיום הנצחי שבו. האדם זוכה להתעדן וליסב למעלה לנגה אצל מלך הכבוד והם רוצים בהיפך שהתורה יהיה סבת פעולי לאיזה תכלית ההבל וזהו שהכתוב צווח ואמר מה מצאו אבותיכם בי עול ר"ל שהיו זוכין להיות לפני קיימים נצחיים כי רחקו מעלי מעלי דייקא :

יזכה למהוי ליה חולקא בעלמא דאתי ויתחשב ליה כאלו בני עלמין דהא באורייתא אתבני עלמא ואשתכלל הדא הוא דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ וגו' וכל דאשתדל בה שכלל עלמין וקיים ליה ותא חזי ברוחא עביד קוב"ה עלמא וברוחא מתקיימא דא רוחא דאינון דלעאן באורייתא וכו' עכ"ל וז"ל בפרשה לך פתח ר"א ואמר ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך וגו' תנינן כל בר נש דאשתדל במלי דאורייתא ושפתיה מרחשן באורייתא קוב"ה חפי עליה ושכינתא פרשא עליה גדפהא כו' ולא עוד אלא דהוא מקיים עלמא וקוב"ה חדי עמיה כאלו השוא יומא נטע שמיא וארעא וכו' : גדולה תורה יותר מכל הקרבנות שכן דרשו ז"ל אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה בזבח ובמנחה הוא דאינו מתכפר אבל מתכפר הוא בד"ת וכן הכתוב אומר זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת וגו' ואמרו במנחות ק"י כל העוסק בתורה כאלו הקריב עולה כאלו הקריב מנחה כאלו הקריב חטאת כאלו הקריב אשם כאלו הקריב שלמים · וזוכה בה לעוה"ב כמו שאחז"ל בב"מ (דף פ"ה) מאי דכתיב קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו כל המקטין עלמו על ד"ת בעוה"ז נעשה גדול לעוה"ב וכל המשים עלמו כעבד על ד"ת בעוה"ז נעשה חפשי לעוה"ב · ובפרק חלק כל המשחיר פניו בעוה"ז בד"ת הקב"ה מבהיק זיוו לעוה"ב שנאמר מראהו כלבנון בחור כארזים וכעין זה איתא ג"כ במדרש רבה ר"י פתר קרא בת"ח כתוב אחד אומר שחורות כעורב וכתוב אחד אומר מראהו כלבנון כברקים ירוצצו אלא אלו בני תורה שהם נראין כעורין ושחורין בעוה"ז אבל לעתיד מראיהן כלפידים אמר ר' תנחום בר חנילאי כל המרעיב עצמו על ד"ת בעוה"ז הקב"ה משביעו לעוה"ב שנאמר ירויון מדשן ביתך וגו' ואיתא במדרש תהלים למנצח לבני קרח מזמור שמעו זאת כל העמים זה שאמר הכתוב ומתוק האור וטוב לעינים מה מתוק הוא אורו של עוה"ב אשרי אדם שיש לו מעשים טובים כדי שיראה אותו האור שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו רבי אבא אמר מה מתוקים הם דברים הנמשלים לאור שנאמר כי נר מצוה וגו' אשרי אדם שרואה את התורה מלובנת כשלג (ר"ל שיודע ומשיג דבריה על בוריין) שאין סוף למתן שכרה כשיבוא הקב"ה לפרוע לישראל מתן שכרן של עמלי תורה וישפיע להן בזכותה מן האור הצפון אותה שעה הן אומרין לאו"ה לכל זה זכינו על שעסקנו בתורה ואתם הייתם אומרים לנו לריק אתם יגעים ראו מתן שכרה שנאמר שמעו זאת כל העמים ואין זאת אלא תורה שנאמר זאת התורה עיי"ש עוד · ובזוה"ק פרשה וישב ר' יהודה פתח ואמר תורת ה' תמימה משיבת נפש כמה אית לון לבני נשא לאשתדלא באורייתא דכל מאן דאשתדל באורייתא ליהוי ליה חיים בעלמא דין ובעלמא דאתי וזכי בתרין עלמין ואפילו מאן דאשתדל באורייתא ולא אשתדל בה לשמה כדקא יאות זכי לאגר טב בהאי עלמא ולא דיינינן ליה בההוא עלמא כד נשמתא אזלא לאסתלקא למיתב לאתרא איהי אזלא קמה דההיא נשמתא וכמה תרעין אתברו מקמה דאורייתא עד דאעלת לדוכתא וקיימא עליה דבר נש עד דיתער בזמנא דיקומון מתיין דעלמא ואיהי סנגורא עליה · ובפ' וישלח כמה חביבה אורייתא קמיה קוב"ה דכל מאן דאשתדל באורייתא רחים הוא לעילא רחים הוא לתתא קב"ה אצית ליה למלולי' לא שביק ליה בהאי עלמא ולא שביק ליה בעלמא דאתי · ובפרשה אמור זכאין אינון ישראל דקב"ה אתרעי בהון מכל עמין ומגו רחימותא דלהון יהיב להון אורייתא דקשוט למידע אורחא דמלכא קדישא וכל מאן דאשתדל באורייתא כאלו אשתדל בשמי' דאוריי' כולא שמיה דקוב"ה ומאן דעסיק באורייתא כאלו עסיק בשמיה ומאן דרחיק מאורייתא רחיק הוא מקוב"ה · ובפרשה פנחס כל מאן דאשתדל באורייתא זכי דאיתפתחין ליה כמה תרעין בהאי עלמא וכמה נהורין בשעתא דנפק מהאי עלמא איהי אקדימת קמוהי ואזלת לכל נטורי תרעין ומכרזת ואומרת פתחו שערים ויבוא גוי צדיק אתקינו כורסא לפלניא עבדא דמלכא קדישא דלית חדווה דקוב"ה אלא במאן דאשתדל באורייתא ומכ"ש מאן

דיהעד בליליא לאשתדל באורייתא דהא כל צדיקייא דגינתא דעדן צייתין לקליה וקוב"ה אישתכח ביה :

פרק יב

בו יבואר גודל החיוב לקבוע עתים לתורה :

ומי שאין לו פנאי ללמוד תורה בתמידות מחוייב עכ"פ לקבוע לו עתים לתורה שכן אחז"ל בשעה שמכניסין אדם לדין שואלין לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה ואפילו אם היה עני ביותר וטרוד במזונותיו ג"כ מחוייב לקבוע עתים לתורה כדאמרינן (ביומא ל"ה) ת"ר עני ועשיר ורשע באים לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עני הייתי אומרים לו כלום היית עני יותר מהילל הזקן אמרו עליו על הילל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק (חצי דינר) חציו נתן לשומר בית המדרש (שהיה בה"מ שלהם בשדה והיה צריך שמירה) וחציו לפרנסתו ופרנסת אנשי ביתו פעם א' לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בהמ"ד ליכנס עלה ונתלה וישב עפ"י ארובה כדי לשמוע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון אמרו אותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היה וירד עליו שלג מן השמים וכסהו כיון שעלה עמוד השחר א"ל שמעיה לאבטליון אבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום מעונן הוא הציצו עיניהם וראו דמות אדם בארובה עלו ומצאו עליו רום ג' אמות שלג פירקוהו והרחיצוהו וסיכוהו והושיבוהו כנגד המדורה אמרו ראוי זה לחלל עליו השבת · לעשיר אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה וכו' לרשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר נאה היה וטרוד ביצרו היה אומרים לו כלום היית טרוד ביצר יותר מיוסף הצדיק אמרו עליו על יוסף הצדיק בכל יום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית ערבית לא לבשה לו שחרית אמרה לו השמע לי א"ל לא אמרה לו הריני חובשך בבית האסורין א"ל ה' מתיר אסורים א"ל הריני כופף קומתך אמר לה ה' זוקף כפופים הריני מסמא עיניך ה' פוקח עורים נתנה לו אלף ככר כסף לשכב אצלה ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה לעוה"ב נמצא הלל מחייב את העניים יוסף הצדיק מחייב את הרשעים וכו' עי"ש וכן נפסק (ביו"ד בסימן רמו) דאפילו בעל יסורים וזקן גדול ועני המחזיר על הפתחים חייב לקבוע עתים לת"ת וכנ"ל בתחלת פרק י"א · וענין הקביעות הוא שיקבע לו זמן ידוע לתורה שלא לשנות אותו הזמן אפילו הוא סבור להרויח הרבה · כמו שכתב הטור אורח חיים בסי' קנ"ה אם לא שהוא אנוס · ולא לחנם נמשלה התורה ללחם דכתיב לכו לחמו בלחמי לומר לך כשם שלחם הוא סועד הלב כמ"ש ולחם לבב אנוש יסעד ואם לא יאכל לחם יום או יומים נחלש לבו וכ"ש אם לא יאכל לחם שבוע שלמה נחלש לבו מאוד וקשה לו להשיג אח"כ הכחות שאבד עי"ז כן ממש למוד התורה הוא סועד את נפש הקדושה שיש באיש הישראלי ואם לא ילמוד איזה ימים וכ"ש שבוע שלמה נחלשת עד מאוד ע"כ צריך להזהר האדם מאד שלא לבטל את הקביעות יום אחד אם לא שהוא אנוס :

והנה מכל מה שהערכנו עד כה בגודל שכר לימוד התורה וגודל חיובה שהיא בכל אופן נוכל ממילא להבין שאף אם הצבא מחויב ללמוד התורה בכל זמן שיש לו פנאי שהוא שובת ממלאכתו, ולא חדש הוא זה כי כן עשה יוסף בעת שהיה נמכר לעבד ומשועבד תחת ידי אחרים וכדאיתא בילקוט בשם המדרש על הפסוק ויבא הביתה

לעשות

לעשות מלאכתו שביום שהיה שובת ממלאכה היה יושב ושונה מה שאביו לימדו ולכך אמר הפסוק לעשות מלאכתו שזו היא המלאכה המיוחדת לו לעצמו משא"כ שאר קניני העוה"ז הוא קנין אשר לא לו יהיה לבסוף ונכתב זה בתורה לכמה ענינים אחד להורות לנו שזו היא שהצילתו מן החטא וכמו שאחז"ל דתורה היא מגני מן היסורין ומצלי מן החטא · וגם להורות לדורות הבאים הנהגתו של יוסף והנהגת ד' אתו עבור זה שלכך היה ד' את יוסף וכל אשר עשה הצליח ד' בידו ונתן חנו בעיני הכל שאפילו בעודו בבור נתן ד' חנו בעיני שר בית הסוהר כי התורה היא מעלת חן על לומדיה כדכתיב אילת אהבים ויעלת חן ומעשה אבות סימן לבנים · וכן נסיונו של יוסף בעת ההיא וגאולתו ורוממותו הוא ג"כ הי' לדורות הבאים שיעשו כן ויגאלם הקב"ה וכמו שאחז"ל אין הגליות מתכנסין אלא בזכות התורה שנאמר גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם וביאורו הוא כפשוטו כי יתנו בגוים ר"ל בעודם כבושים תחת ידיהם ולכך סיים הפסוק כי עתה להורות לנו שלימוד כזה הוא מקרב הגאולה עד מאוד · ובאמת כאשר איש הנצבא ירא' ללמוד תורה בעת שהוא פנוי ממלאכתו יצא מזה תועלת רבה ועצומה לכמה ענינים. א) שהוא מקיים מצות לימוד התורה שהיא נוהגת בכל זמן ובכל ענין ולפום צערא אגרא ולהיפך הוא נענש ח"ו בעון ביטול תורה שעונו חמור עד מאוד: ב) שעי"ז ידע איך להתנהג בכל עניניו כי אפי' לאדם דעלמא ידוע שהלימוד מביא לידי מעשה ובלתי הלימוד הוא כעור המגשש באפילה וכ"ש לאיש הנצבא שמתחלפים לו פרטים רבים בכל ענין וענין בודאי לא ידע כלל בלתי לימוד התורה ע"כ יהיה עיקר לימודו בדברים הנוגעים למעשה וכאשר נבאר לקמן. ג) שעי"ז ממילא יהיה ניצול מהאיסורים שרגילים לבוא ע"י בטילה · ובפרט לאנשי הצבא כגון לשה"ר ורכילות ושקרים ובפרט אונאת דברים ומריבה איש עם רעהו שרגיל מאוד בעו"ה ולפעמים ג"כ מלשינות איש על רעהו שזהו הכל בא ע"י בטילה. ד) שעי"ז יתקדש בו שם שמים לעיני הכל כי ממנו ילמדו חביריו אנשי הצבא להתנהג ג"כ בדרך ה' ויהיו ישרים במדותיהם ובמשך הזמן בודאי יבקשו מאתו ג"כ שילמוד עמהם וכ"ש שאר כל ישראל ילמדו ק"ו ממנו בלימוד התורה ובקיום המצות:

ואף שיוכל להיות שבתחלה יקשה לו הדבר הזה מאוד מפני האינם יהודים וגם איזו אנשי הצבא יהודים שילעגו עליו אבל כבר ידוע מה שכתב הרמ"א שאל יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודתו ית"ש ובפרט איש הצבא אם יבוא לחוש ללעג ח"ו יתבטל מכל התורה כי בודאי ילעגו עליו ג"כ ממה שמתפלל וממה שמניח תפילין וממה שאינו אוכל עמהם אכילת איסור וממה שנוטל ידיו לאכילה ומברכת המזון וממה שיושב בסוכה ותוקע בר"ה וכן משאר כל התורה תרי"ג מצות שציונו הבורא יתברך וכי בשביל זה ח"ו יפרוק מעל עצמו עול מלכות שמים ויבטל כל התורה ויהיה רשע גמור לפני המקום אלא כלל אמרו לנו חכמינו ז"ל מוטב לו לאדם להקרא שוטה כל ימיו ואל יהי רשע שעה אחת לפני המקום *) ומה טוב הוא לאדם לנצח אם קבל בימי חייו עלבון

עבור

*) ואיתא בתנא דבי אליהו כשהיו ישראל במצרים נתקבצו כולם וישבו יחד משום שהיו כולם באגודה אחת וכרתו ברית יחד שיעשו גמ"ח זה עם זה וישמרו בלבבם ברית אברהם יצחק ויעקב ולעבוד את אביהן שבשמים לבדו ושלא יניחו לשון בית יעקב אביהן ושלא ילמדו לשון מצרים מפני דרכי ע"א כיצד כשהיו ישראל עובדין אביהם שבשמים לבדו במצרים ולא היו משנים לשונם היו המצרים אומרין להם למה לא תעבדו את אלהי מצרים ויקל עבודתו מכם משיבין ישראל ואומרין להם וכי שמא עזבו אבותינו אברהם יצחק ויעקב את אלהינו שבשמים שיעזבו בניהם אחריהם אותו וא"ל המצרים לאו וכו' ומצין את בניהם במצרים וא"ל המצרים אם לא תשמרו ולא תמולו שמא תקל עבודה הקשה

הא מכם

עבור מצות הש"י שעבור זה הוא נחשב לעתיד מאוהבי הש"י ובפרט אם היה שמח בזה יזכה עבור זה להיות פניו מאיר כאור השמש וכמו שאמרו חז"ל הנעלבין ואינם עולבין שומעין חרפתן ואין משיבין עושין מאהבה ושמחין ביסורין עליהן הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו · ואפילו בעוה"ז לא יהי' ללעג רק בתחלה אבל לבסוף כשיורגלו בזה לא ילעגו ממנו כלל והעיקר שלא ישיב להם בדברים קשים רק בדברים רכים וטובים וכזה יתן ה' שימצא חן בעיני הכל . גם הלעג ההוא אשר ישנו בתחלה על איזה ימים לא יהיה אלא בין ההמונים אבל בין שרי המלוכה האצילים בודאי יהיה חשוב בעיניהם איש הצבא ישראלי השומר דת תורתו כי נבחן ביניהם שמי שהוא שומר דת תורתו איננו לא גנב ולא שיכור ולא בעל מחלוקת · ושמעתי מאיש אמונים מעשה שהיה בקרוב שאיש הצבא ישראלי ביקש מהשר שלו ביום שהיה קצת חג להם שיפטרנו בזה היום מעבודתו מפני איזה ענין נחוץ לו ופטרהו והנה זה האיש היה בטבע איש יקר ומתמיד בלימודו וכשמעו שהשר פטר אותו היום מעבודתו הלך למקום שהיה מיוחד לו וישב ללמוד תורה ונזדמן שזה השר הלך לאותו בית ומצאהו שיושב ולומד בתשוקה נפלאה ויהי לפלא בעיניו ויאמר לו הנה דמיתי שכאשר בקשתני לפטרך היום הוא לילך ולחוג ולשמוח בבתי היין כאשר שאר אנשי הצבא חביריך עושים בנוח להם . ויען הישראלי ויאמר יאמין לי אדוני כי זה היום שאני עוסק בתורת אלהי השמים הוא חמדת כל ימי ותכלית כל שמחותי בימי חיי (כי תורתינו מלמדת דעת את האדם ומיישרת מדותיו שלא לעשות עול לשום אדם בממון ע"י גניבה וגזילה וכיוצא בזה ואפי' בלב שלא לחמוד ממון אחרים רק יהיה שמח בחלקו במה שהזמין לו הש"י בכל עניניו וגם היא מצווית אותנו לאהוב את חבירו אהבה עזה ושלא לנטור שנאה עליו ולא לביים אותו ברבים . ואפי' אם הוא יודע שלא טוב עשה באיזה דבר יאמר לו מתחלה פעם ראשונה ושניה בינו לבין עצמו אולי ישמע לו גם הזהירה אותנו ממחלוקת עד מאוד . גם מגנה מאוד בתורתינו את מדת השכרות ושארי מדות רעות . כלל הדברים היא מרחקת מאוד את האדם ממידות רעות ומקרבת אותו למידות טובות וגם היא מצווית אותנו לשמור את כבוד המלך ושריו והזהירה אותנו להתפלל תמיד בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו) וכיון שבטובך ובחסדך הגדול נתת לי רשות לילך לעניני למה אמנע לנפשי מדבר טוב כזה, וימצא בעיניו חן עבור התשובה הזו ויספר אח"כ השר הזה לשארי שרים חביריו את דבר פלא ויושר המדות שראה נטוע בנפש היהודי. ובאמת דבר

פשוט

מכם היו ישראל משיבין ואומרין שמא שכחו אבותינו את ברית אלהינו שבשמים שישכחו בניהם אחריהם וא"ל לאו וא"ל ישראל כשם שלא שכחו אבותינו כך לא נשכח אנחנו לעולם. ד"א כשהיו ישראל מלין בניהם במצרים היו המצרים אומרין להם למה אתם מלין את בניכם והלא לאחר שעה יהיו משליכין אותן בנהר ואומרים להם ישראל אנחנו נמול אותן ואח"כ עשו להן כרצונכם. וכשהיו ישראל עושין ז' ימי המשתה היו המצרים אומרין להן למה אתם עושין ז' ימי המשתה והלא לאחר שעה מוציאין אותו לעינוי (עבודת פרך) א"ל ישראל אנחנו נעשה ז' ימי המשתה ואח"כ עשו לנו כרצונכם המת ימות והנהרג יהרג והבא בחיים יחיה בכל אלו הדברים היו המצרים מחרפין את ישראל ומכין אותם ופוגעין בהם ושוערין להם ואין לישראל מנוס מפניהם שנאמר תשימנו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו וגו' כ"ז באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך עכ"ל . א"כ אף אנו נשית לבנו למסילה הזאת ונשמור את ברית אברהם יצחק ויעקב לעבוד את אלהינו שבשמים לבדו ולא נטה לבנו לדרך אחרת כמו שלא הטו ישראל אזנם לטענת המצרים אף שבזה היו המצריים רוצים להקל עולם מעליהם :

פשוט הוא שהאדם המתנהג בדרך התורה ממשיך הש"י עליו חוט של חסד ונותן חנו בעיני הכל כמו שנתן חן ליוסף וכמו שאמרו בגמרא כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום :

פרק יג

בו יבואר עוד שהתורה מצלת לאדם מן היסורים ומכל פגעים רעים בעוה"ז ובעוה"ב ולהיפך גודל עונשו ח"ו :

בא וראה עוד כמה גדול כח התורה שכן אמרו בברכות (ה' א') כל העוסק בתורה וכו' מוחלין לו על כל עונותיו שנאמר בחסד ואמת יכופר עון ואמרו עוד כל העוסק בתורה יסורין בדילין ממנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא יסורין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי · ואיתא בתנד"א אם ראית שיסורין ממשמשין ובאין עליך רוץ לחדרי תורה ומיד היסורין בורחין ממך שנאמר לך עמי בא בחדריך וגו'. ולפעמים מצלת אותו גם אם נתחייב מיתה לשמים כדאיתא במדרש רבה פ' קדושים אם נכשל אדם בעבירה וכו' מה יעשה ויחיה אם היה למוד לקרות דף אחד יקרא שנים וכו'. גם התורה מצלת מכל פגעים רעים בעוה"ז ובעוה"ב כדאיתא בתנא דבי אליהו זוטא פ' י"ז תורה מגינה על האדם כל אותן השנים שהוא מוטל בעפר שנאמר בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז בשכבך תשמור עליך זו שעת מיתה בקבר והקיצות היא תשיחך זה העוה"ב וביאור הדברים נשמע ממה דאיתא בזוה"ק בשכבך בקבר תשמור עליך אורייתא תגור עליך מדינא דהאי עלמא והקיצות היא תשיחך לעוה"ב כד יתער לאחר מיתה כדין היא תשיחך תהוי סנגוריא על גופך בגין דיקומון אינון בקדמיתא לחיי עלמא כמו שכתוב אלה לחיי עולם בגין דעסקין בחיי עלמא דא אורייתא וכל אינון מילין דאפיק מאורייתא דאשתדל בהאי עלמא קיימי קמיה דקוב"ה ואמרין קליהון ולא משתכחין. גם התורה מגינה על האדם להנצל מעונשו של גיהנם כדאיתא באגדת משלי אין לך צדקה שמצלת מדינה של גיהנם אלא תורה בלבד אבות עולם משיבין הואיל ונתפסתם במצודת יום הדין אין לכם אלא לישב ולעסוק בד"ת שהיא מכפרת עון · גם מיום הדין הגדול שנאמר עליו הנה היום בא בוער כתנור זוכה להנצל מי שעסק בתורה כדאיתא במדרש תהלים לעתיד לבא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה ודן בה את הרשעים שנאמר כי הנה היום בא בוער כתנור ומרפא בה את הצדיקים שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא וגו' אמר ר' יהושע צדקה עשה הקב"ה עם כל באי עולם שלא נתנו ברקיע ראשון שאלמלא נתנו בו לא היה צל לכל בריה תחתיו שנאמר ואין נסתר מחמתו אבל לע"ל מי נסתר מחמתו מי שעוסק בתורה הוא שכתוב אחריו תורת ה' תמימה וכן כתיב כי הנה היום בא בוער כתנור וכתיב אחריו זכרו תורת משה עבדי · וגם בעוה"ז ממלא הקב"ה לאדם חפציו עבור עסק התורה כמו שאחז"ל כל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר וגו'. וכל זה שכתבנו בגודל שכרו הוא אפילו בעוסק בתורה בתוך ביתו ובפרט לאלו אנשי הצבא שכרם יהיה חמשה פעמים ככה כדאיתא במדרש על הפסוק האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו האלף ללומדים שלא בביתם ומאתים ללומדים בביתם:

והנה מכל מה שכתבנו בגודל שכר העוסק בתורה בעוה"ז ובעוה"ב נוכל ממילא להבין את גודל עונש הפורש עצמו מן התורה ואיתא בספרי כשם ששכר ת"ת גדול מכל המצות כך עונש בטולה גדול מכל העונות · ואיתא באבות אריב"ל בכל יום ויום בת

קול

קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו' ואיתא בזוהר חדש שיום הדין שיהיה לעתיד כמו שכתוב הנה היום בא בוער כתנור וכו' זה היום שעתיד משה רבינו ע"ה לתבוע עלבונה של תורה וכדאיתא במשנה אוי להם לבריות וכו' כי באמת עלבון גדול הוא לתורה אשר שורש קדושתה הוא למעלה מהעולמות כולם כידוע כשבני אדם קרוצי חומר אשר בעפר יסודם פורשים ממנה. וכתב בספר מעלות התורה שישים האדם אל לבו אלו היו מזכין לאיש שפל אנשים לעבוד עבודת מלך גדול ונורא אותה העבודה עצמה שכל גדולי המלכות עושין אותה בודאי היה אותו האיש שמח שמחה עצומה עד אין תכלית אע"פ שאין מקבל שום שכר על עבודתו וכ"ש שלא היה מונע את עצמו מלשרת לפני המלך הלילה על אחת כמה וכמה איך צריך האדם לשמוח שזוכה ללמוד התוה"ק שכל מלאכי מעלה משתעשעין בה תמיד וגם כל הצדיקים שבג"ע עוסקין בה ואף כי לא למנוע עצמו ממנה · ואחז"ל כשאדם עוסק בתורה מקיפין אותו מלאכים הנבראין מהבל פיהו כמלא עין והוא בתוכן ממילא מובן עונש האדם העוזב התורה עליו נאמר ועוזבי ה' יכלו אוי לאותו בושה אוי לאותו כלימה מה יעשה האדם ליום פקודה שיש קץ לעונשו כפי גודל השכר כן גודל העונש להפורש עצמו ממנה. עוד אמרו חז"ל כל המרפה עצמו מד"ת אין בו כח לעמוד ביום צרה שנאמר התרפית ביום צרה צר כחך ואיתא בזוה"ק על פסוק זה וז"ל בשעתא דב"נ איתרפי מאורייתא ואזיל באורחין דלא כשרין כמה בעלי דבבו זמינין לקבליה למיהוי עליה קטגוריא אפילו נשמתא דבר נש דאיהי חילא דיליה איהי מריה דבבו לקבליה דכתיב צר כחך. התרפית מאן דמרפי ידיה מקוב"ה דלא לאיתתקפא בקוב"ה והאיך יכול בר נש לאיתתקפא ביה בקוב"ה מאן דאתקיף באורייתא אתקיף באילנא דחיי ויהיב תוקפי לשכינתא וכמה סנגורין קיימין עליה לאדכרא ליה לטב וכו' · גם עי"ז נתגבר עול העובדי כוכבים על ישראל כדאיתא במדרש על הפסוק כאכול קש לשון אש הקש זה עשיו ואש זה יעקב הקש אוכל את האש ואימתי כי מאסו תורת ד' שרשם כמק יהיה שלא מועיל להם זכות אבות · עוד איתא במדרש הקול קול יעקב כ"ז שקול יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין ידי עשו שולטות בו אין הקול קול יעקב וכו' וכה"ג כתיב בקרא אצל רחבעם בן שלמה דכתיב וכחזקתו עזב את תורת ה' עליו עלה שישק מלך מצרים וגו' ואמר לו הנביא בשם ה' וידעתם את עבודתי ואת עבודת ממלכות הארצות ואיתא במדרש איכה אימתי המלכות של עובדי כוכבים גוזרת גזירה על ישראל ומצלחת בזמן שמשליכין ד"ת לארץ שנאמר וצבא תנתן על התמיד בפשע ותשלך אמת ארצה זו התורה דכתיב אמת קנה ואל תמכור וכתיב זנח ישראל טוב אויב ירדפו ואין טוב אלא תורה וכתיב ויסעו וכו' ויחנו ברפידים כתיב אח"ז ויבא עמלק ודרשו חז"ל בשביל שרפו ידיהם מן התורה · גם נידון בגיהנם עבור זה החטא כמו שאמרו חז"ל כל הפורש עצמו מד"ת נופל בגיהנם שנאמר אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח ואין רפאים אלא גיהנם וכו' גם הוא נזוף לפני המקום כדאיתא באבות שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף. וכתב רבינו יונה באגרת התשובה כשבני אדם פוסקים ממלאכתם ומעסקיהם והולכים לבתיהם או יושבים בקרנות כשהם בטלים ומשיחים בדברים בטלים רעתם רבה וחטאתם כבדה מאוד לפי שהם מבזים את התורה שאלו היו מאמינים שאין תכלית למתן שכרה למה לא ישיבו רגליהם ללמוד הלא האדם זריז ואץ ברגליו למלאכתו ולעסקיו ויודע כי הכל הבל ואיך ישכח חיי עוה"ב ולא יתן חלק ביום מן הימים או שעה מן השעות ללמוד ואל יאמר בלבו עוד עת לעשות לה' לקרות בתורה ולעשות צדקה ומעש"ט אשם הוא אשם אשם לה' ואחז"ל דמה שאמר הכתוב כי דבר ה' בזה וגו' זה קאי על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק שהוא בוזה דבר ה', ע"כ חייב כל אדם

לתקן

לתקן מקום בביתו ללמוד בה הלכות או מקרא כל אחד לפי ערכו וכאשר יפנה מעסקיו ומדי עברו ממלאכתו יסור שמה לשנות או לקרות ובתקנה הזאת יפליא עלה לנפשו לחשוך אותה מני שחת ויחשוב על קצו ויבין לאחריתו כמו שאחז"ל הסתכל בג' דברים וכו' עכ"ל ר"י הנ"ל · אך אם נזדמן לו איזה יום שלא למד כלל אל יפול לבו עליו לאמר כבר אבדה תקותי בזיתי דבר ה' דכבר אחז"ל במנחות דבשעת הדחק מקיים האדם מצות והגית בו יומם ולילה במה שקורא ק"ש שחרית וערבית רק דברינו הוא לכתחלה אם יש לו פנאי והוא מבטל בידים עון גדול הוא ושומר נפשו ירחק מזה :

פרק יד

בפרק הזה יבואר במה יהיה עיקר לימודו וגודל שכר המלמד לאחרים תורה :

והנה במה יהיה לימודו פשוט הוא דכיון שאנשים כאלו אין להם הרבה שהות ללמוד רק איזה זמן צריך ללמוד בהלכות הנוגעים לו למעשה כגון ק"ש ותפילין ותפלה וכיוצא בזה ולהתבונן בהם על הענינים שמזדמנים לו איך להתנהג וביותר צריך להיות בקי בהלכות שבת כי הוא יחד שהכל תלוי בו ולהתבונן בעצמו בעת הלימוד איך יתן עלה לעצמו אם יזדמן לו זה הענין או לעשותו עכ"פ ע"י איזה שינוי וכל כה"ג ואם יש לו רק זמן מועט ילמוד הדינים הנצרכים לו למעשה מן החיבור הזה ואם יש לו יותר שהות ילמוד ההלכות בהשו"ע או בחיי אדם וחכ"א ואח"כ יחזור בתכלית הקיצור בחיבור הזה למעשה כי משו"ע לבד יהיה קשה לו להוציא הדין כי ע"פ הרוב לא יזדמן השאלה ממש כמו שהוא כתוב בשו"ע :

ואם הוא איש שאינו יכול ללמוד שו"ע או חיי אדם לעצמו יראה ללמוד עם אחרים · ואם גם זה אין בידו ילמוד עכ"פ מקרא או שיאמר תהלים ולא ישב בטל כי הבטילה מביאה לידי כמה עונות החמורין. ודע עוד לפי מה שידוע שמצות ת"ת לאחרים היא מצוה רבה מאוד כדאמרינן בסנהדרין כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן והוא אפי' בשאר כל אדם וכ"ש באיש הלבא אם חננו ה' שהוא איש בן תורה מצוה רבה שילמוד עם חביריו כי באנשים כאלו הוא ממש קונה להם נפש עי"ז · והוא מצילם עי"ז מכמה עונות חמורין אשר מעותד לבוא לידם מפני חסרון ידיעת התורה וביותר יראה להבינם ההלכות וההנהגות המצויות למעשה הכתובים בספר הזה גאיתא בזוהר הדש דף ס"ב כרוזא כריז בכל יומא זכאין אינון דמשתדלין באורייתא ואינון דמזכין לשון לאחרנין ואינון דמעבירין על מדותיהן · ובזה יקיים ג"כ הפסוק דואהבת את ה' אלהיך שפירושו ג"כ שתאהב אותו על בריותיו כמדת אברהם אבינו שקירב את הבריות תחת כנפי השכינה ולמדם דרך ה' כדאיתא בספרי וברמב"ם :

פרק טו

בו יבואר דין אם מוכרח לעבור על איזה דבר מן התורה (יו"ד סי' קנז וחכ"א) :

א **באהבת** ה' עמו וחפץ לזכותינו בתורה ומע"ט לטוה"ב הזהירנו על בריאותנו להיות מקויימים לפניו בגוף חזק ובריא לעבדו בעוה"ז . שנאמר ושמרתם את חוקותי וחי בהם וקבלו חז"ל שנתנו המצות לחיות בהם ולא שימות בהם ולכן כל האיסורים

האיסורים שבתורה נדחים מפני סכנת נפשות בגווני דנבאר לקמן חוץ מע"ז וג"ע וש"ד דעל אלו אם רוצים לאנסו שיעבור על אחד מהן מחוייב למסור עצמו למיתה ולא לעבור ועל זה נאמר בתורה ונקדשתי בתוך בני ישראל וח"ו העובר ולא מסר נפשו ביטל עשה זו וגם עבר על לא תעשה ולא תחללו את שם קדשי ועונשו גדול מאוד. וג' מסירות נפש הוא, א) ע"ז. ג"ע. ש"ד. אפי' בצנעה ואפי' אם המציק לו בזה מכוין להנאת עצמו ולא להעבירו על דת מחוייב למסור עצמו למיתה. ב) על שאר מצות שבתורה אם הוא בצנעה א"צ ליהרג ומותר לו לעבור אבל אם הוא בפרהסיא שיודעין בו עשרה ישראלים וגם הכונה להעבירו על דתו ולא להנאתו חייב ג"כ ליהרג ולא לעבור· ומ"מ אפי' בצנעה ואפי' אם המציק מכוין להנאת עצמו מחויב האדם ליתן כל אשר לו ולא לעבור על לאו דאורייתא וזהו מה שכתבה לנו התורה ואהבת את ה' אלהיך וגו' ובכל מאודך בכל ממונך אבל לקיים מ"ע אינו מחוייב לפזר רק חומש נכסיו. ג) עי' ביו"ד.ונגד ג' מסירות נפש אלו אנו אומרין בכל יום בפרשה ראשונה דק"ש ואהבת את ה' אלהיך וגו' ובכל נפשך ובפרשה שניה שני פעמים נפשכם הרי שלשה פעמים לרמז על ג' מיני מסירות נפש אלו שחייב כל אחד מישראל לקדש שמו של הקב"ה למסור נפשו כשיזדמן לו · ודע לפי מה שידוע דעל אביזרייהו דג' עבירות מחוייב למסור נפשו א"כ היכא שאיש הישראלי הוא משרת אצל עובד כוכבים צריך ליזהר מאוד שלא ליתן כבוד לעבודת אלילים שלו כגון לכבד ולרבץ לפניה או להדליק נרות לפניה שעל כל אלו יש ל"ת בתורה כדאיתא ברמב"ם :

ב **מה** שכתבנו דמחוייב למסור נפשו על העריות לאו דוקא על הבעילה לבד אלא אפי' על חיבוק ונישוק של כל העריות או נכרית או נדה אפ"ה הדין דיהרג ואל יעבור דכל דבר שהוא אסור משום ע"ז וג"ע וש"ד אפי' אין בו מיתה אלא לאו בעלמא מחוייב למסור עצמו למיתה ובכל זה הלא עובר בלאו דלא תקרבו לגלות ערוה שדברים _אלו מביא לידי גילוי ערוה . ומזה ימלאו רתת ופחד הפושעים בנפשותם ומזנים עם נדות ועריות ונכריות ועוברים ברצון נפשם על עבירה חמורה כזה שהדין דצריך ליהרג ולא לעבור אפילו אם רוצים לאנסו · וגם חייב כרת על איסור זה אפי' אם הזונה היא פנויה כמו שמבואר ביו"ד בסי' קפ"ג דאין חילוק בין פנויה לנשואה לענין איסור נדה כי כל הבא על הנדה חייב כרת ומבואר שם דכל הפנויות שלנו הם בחזקת נדות · ודעתינו להאריך קצת בגודל עון איסור זה כדי שלא יתפתה האדם ח"ו ליצרו המסיתו בענין זה בהיותו רווק כמה שנים וכבוש תחת ידי העובדי כוכבים ומזלות הפרוצים בעריות וכבר העתקנו למעלה בפרק א' לשון הספרא שהזהירה התורה לאיש הישראלי אפילו בזמן שהוא נמסר תחת ידי עובדי כוכבים שלא יאמר הואיל ורבי עובד אלילים אף אני כמותו הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו וכו' ומסיים ע"ז אני ה' נאמן לשלם שכר:

פרק טז

בו יבואר גודל גנות העריות וגודל עונשו :

ואל יתמה הקורא על המחבר הזה על מה הוא מאריך כ"כ בעון החמור הזה אשר הוא מפורסם לכל ישראל כקטן כגדול כי מאריכתו נראה ח"ו שהוא הוא חובה לכלל ישראל בזה אף אנו נאמר לו כי לא כן הדבר וכעין זה נמצא כתוב בתורתינו הקדושה בפרשה נצבים בעת שכרת משה רבינו בשם ה' ברית עם ישראל ואמר אתם נצבים היום כולכם וגו' ובא להזהירם מאוד על עון ע"ז החמור נזהר מזה ג"כ שלא יעלה בלבם שאיך הוא חובה ח"ו לכלל אומה הישראלית אוהבי ה' אלהי השמים והארץ וכמו שאמר בעצמו

בעצמו בסוף פרשת תבא ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה ופירש"י שם שביום הזה ראה והבין משה שרצונם מאוד מעתה להדבק בהקב"ה ובתורתו ועל אותו היום אמר היום הזה נהיית לעם לה' אלהיך וגו' וא"כ איך עלה בלבו ח"ו באותו מאמר אז לחשדם עוד שיחפצו לסור מאחרי המקום ולעבוד אלהים אחרים אשר הוא הבל וריק אלא זה הפרשה אתם נצבים מחובר לענין של מעלה כדמוכח בקרא שקאי על מה שכתוב בתחלה ויקרא משה אל כל זקני ישראל ויאמר אליהם וגו' לכך הקדים שתי תשובות לזה ואמר אחד כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו בקרב הגוים ותראו את שקוציהם וגו' פן יש בכם איש או אשה וגו' והכוונה כי כל דבר הבל אף אם יתמה האדם בפעם הראשון על המפתה אחריו וברעיוניו נחשב המתפתה לשוטה גמור עבור זה אם האדם מורגל בו לראותו זמן רב ובפרט אם עושהו הוא רב ומושל עליו לא יהיה זה אז בעיניו לפלא ולתמהון כ"כ כמו בפעם הראשון כשראה דבר זה לכך אמר כי מצד שישבנו במצרים זה זמן רב וגם עברנו בקרב הגוים והורגלתם לראות הרבה דבר ההבל הזה · שנית שאינני חושד לכל האומה הישראלית רק פן יש בכם איש או אשה וגו' ואף אנו נאמר בענינינו כי איש הישראלי בזמן שהוא בעירו אצל שאר חביריו ישראל אין צריך להרבה מוסר בזה אבל כשהוא הולך זמן רב בין הרבה כיתות אנשים ויש מהם שטופי זמה ובפרט כשהוא רווק בימי בחרותו פן יש מי אשר יפתה לבו ח"ו לילך אחר חברת הרשעים ויתיר לנפשו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך לכך אנו צריכין להעריך את גודל העון וגודל העונש שיש עבור זה בזה ובבא וא"כ נעריך לפני הקורא את גודל השכר של איש הישראלי השומר עצמו מזה בעוה"ב וגם בעוה"ז :

ואען ואומר. כמה גדול חומר העון שנפלו מישראל כ"ד אלף בשטים והסיבה היה ע"י עון זנות · ואין לך שבט מישראל שלא העמיד מלך או שופט חוץ משבט שמעון שלא העמיד מלך ולא שופט בשביל החטא שעשה זמרי בשטים עם המדינית ללמדך כמה קשה הזנות כיצד עתניאל משבט יהודה אהוד משבט בנימין דבורה וברק מהר אפרים ומקדש נפתלי גדעון משבט מנשה ואבימלך בנו אחריו תולע בן פואה משבט יששכר יאיר משבט מנשה וכן יפתח מיושבי גלעד אבצן מבית לחם יהודה אלון משבט זבולון עבדון בן הלל משבט אפרים שמשון משבט דן עלי ושמואל משבט לוי משבנימין יצאו מלכים ומיהודה · ומאפרים ומנשה ירבעם ויהוא בן נמשי אבל שמעון לא העמיד מלך ולא שופט בשביל הזנות של זמרי וכן המדה הזאת נוהגת בכל איש ואיש שמגרע בזה לכל דורותיו הבאים אחריו כדלקמן · ולא עוד אלא כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות סוף שהוא מאבד את נפשו ומורידה מחיי עולם הבא שנאמר נואף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה · קשה עונשן של עריות שכך אחז"ל כ"ז שיש פרוצין בעריות השכינה מסתלקת מביניהן שנאמר ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך · ולא די שהוא מאבד בעון זה לעצמו אלא שעי"ז נלקים גם הטובים כמו שאחז"ל כל מקום שאתה מוצא זנות אנדרלמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים · דבר קשה היא הזנות ושנאוי מאוד בעיני המקום ומגרע בזה לכל דורותיו הבאים אחריו כענין שנאמר בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חילל יהודה את קדש ה' אשר אהב וגומר ואחז"ל (סנהדרין דף פ"ב) בגדה יהודה זו ע"א וכן הוא אומר כולכם בגדתם בי בית ישראל וגו' ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים זו משכב זכור וכן הוא אומר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא כי חילל יהודה את קדש ה' זו זונה וכן הוא אומר לא יהיה קדש וגו' : ובעל בת אל נכר זו הנכרית וכתיב בתרי' יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בתלמידים.

ואם

ואם כ"ג הוא לא יהי' לו בן מגיש מנחה לה'. וכעין זה אמרו ג"כ (ביומא פ"ז) אוי להם לרשעים לא דיין שמחייבין עצמן אלא שמחייבין גם לבניהם ולבני בניהם וכו' עי"ש :

עוד אמרו חז"ל על הכל הקב"ה מוותר (ר"ל שכובש אפו שלא להביא כליה לעולם) חוץ מן הזימה ממה דכתיב ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו וכתיב וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויאמר ה' אמחה את האדם · שנו חכמים באגדה הנואף והנואפת עוברין על עשרת הדברות על אנכי כיצד שכל מי שהוא בא על הערוה כאלו כופר בהקב"ה שנאמר כחשו בה' ויאמרו לא הוא ולא תבא עלינו רעה. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני כי אנכי ה' אלהיך אל קנא שני פעמים שהוא מקנא להקב"ה ולבעלה וכן הוא אומר כי מנחת קנאות שהן שתי קנאות · לא תשא נואף עם האשה ונשבע לשקר · כבד את אביך שהולד הנולד מן הערוה עומד ומכבד מי שאינו אביו ומכה ומקלל . למי שהוא אביו כסבור שאינו אביו . לא תרצח שהנואף נכנס ע"מ שאם יתפס להרוג או ליהרג · לא תנאף שהרי הוא נואף. לא תגנוב כמו מים גנובים ימתקו וגו' · לא תענה ברעך עד שקר שהוא נואף עם אשת חבירו והיא אומרת לבעלה ממך אני מעוברת · לא תחמוד אשת רעך וגו' שכל מי שהוא חומד אשת חבירו ונואפה חומד כל ממון של חבירו כיצד שהוא נואף עמה והולך והיא יולדת ממנו וסבר בעלה שהוא בנו בא להפטר מן העולם עושה דייתיקי ומורישו בכל אשר לו ואינו יודע שאינו ממנו ונמצא חומד כל אשר לחבירו · זכור את יום השבת כיצד שהרבה פעמים כהן יש לו כהנת ישראל נכנס עליה והיא יולדת מישראל והסבור שהוא בנו של כהן ועמד אותו התינוק וגדל ומשמש בב"ה בשבת ואינו אלא ישראל ונמצא חילל השבת. ומעשה ברשע אחד שחמד אשת שכנו שהיא היתה יפת תואר ועוגבת שכל ודיבר עמה פעמים רבות והיתה ממאנת לו לפי שא"א היתה פ"א הלך בעלה למקום אחד ועש"ק היה עמד אותו רשע וחתר את הבית בליל שבת ואנסה ושכב עמה ואח"כ הרגה כדי שלא תזעק ותגיד את קלונו וגנב כל מה שבבית והלך לו · הרי עבר על זכור את יום השבת ועל לא תנאף ולא תרצח ולא תגנוב ולא תחמוד למחר באו השכנים וראו את המחתרת נכנסו לבית ומצאו את האשה שהיא נהרגת אמרו מי עשה זאת לא עשה אלא פלוני שכנו קראוהו ואמרו לו למה עשית זאת אמר להן אני נשבע לכם שלא עשיתי נכנס לבהכ"נ ונשבע להם ועבר על לא תשא מה עשה שכר את העדים של שקר ויעידו על אחת משכניה הרעים שהוא עשה ועבר על לא תענה וגו' פשפשו את הדבר ויודע שהוא עשה כל המעשה ונתיירא שלא יהרגוהו וברח לו ועבר על כבד את אביך ואמך הרי שעבר על עשרת הדברות מי גרם לו על שחמד את הערוות ללמדך שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה · וכן כל הערוות עונשן חמור עד מאוד שכן אחר כולן כתיב ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם והזהיר גם ע"י נביאיו כמו דכתיב כי חילל יהודה את קודש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר וכתיב בתריה יכרת ה' לאיש אשר יעשנה וגו'. וז"ל ספר מעלת המדות · בני השמרו עצמיכם מן הערוות מפני שנפש האדם מתפתה אחריהן וכל מי שהוא מתפתה אחריהן סופו נטרד מן העוה"ב מפני שהוא מן המצות החמורות שבתורה חדע שכן הוא שהתורה ריבתה על הערוות שמירה לפניהן ושמירה לאחריהן לומר שיהא אדם נזהר ונשמר מהן ביותר שמירה לפניהן דכתיב ושמרתם את חוקותי ואת משפטי שמירה לאחריהן דכתיב ושמרתם אתם את חוקותי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבות האלה האזרח והגר הגר בתוככם שתי שמירות הללו שמירה לאיש ושמירה לאשה שמירה מאשתו (ר"ל כשהיא נדה) ושמירה מאשה אחרת · שמירה בעינים ושמירה בלב · שמירה בשפתים ושמירה במעשה · שמתוך שאדם נותן לבו להסתכל באשה הרי לבו מתאוה לה והוא כרוך אחריה ומתוך שהאדם מרבה שיחה עמה ושחוק וקלות ראש סוף שהוא בא

לידי

לידי הרגל עבירה לפיכך ריבתה עליה התורה שמירות הרבה ומהו ושמרתם את חוקותי עשו משמרת למשמרתי כגון שניות לעריות שהן מדברי סופרים ואחז"ל שלא תאמר כל מי שנואף בגופו בלבד נקרא נואף שאפילו שנואף בעיניו נקרא נואף שנאמר ועין נואף שמרה נשף וגו' וכן הוא אומר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם הרי כבר למדנו שכל מי שחר העבירה בלבו ובעיניו נקרא זונה ואחז"ל אל תרבה שיחה עם האשה שסופך בא לידי ניאוף וכל הנוטה בנשים סופו שהוא בא לידי עבירה · בני בואו וראו כמה האשה זונה קשה שהיא מרה מן המות כענין שנאמר ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה מצודים בעוה"ז וחרמים לעוה"ב · לכו וראו מה שכתוב באשה המנאפת שתופסת את האדם בחלקת לשונה ורכות שפתיה כענין שנאמר כי נופת תטופנה שפתי זרה וחלק משמן חכה אלו שפתי זונה שהן מתוקין כנופת להטעות את הבריות מה כתיב בתריה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות שכפי ערבותה של עבירה תהיה אח"כ מרירותה ולא עוד אלא שמביאתו לידי מיתה שנאמר כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה ואחז"ל באגדה מאי דכתיב ואחריתה וגו' חדה כחרב פיות מה החרב הזה אוכלת משני צדדים כך הזונה מאבדת חייו של האדם מן העוה"ז ומן העוה"ב וכן הוא אומר רגליה יורדות מות היינו בעוה"ז שאול צעדיה יתמוכו לעולם הבא · אבל כל מי שבא דבר עבירה לידו ופירש ממנה מאהבת השם לא מפני יראת אנשים זוכה ועולה לגדולה תדע שכן הוא שלא עלה יוסף לגדולה אלא בשביל שפירש מן אדונתו אשת פוטיפר ונדבר בזה עוד לקמן את גודל שכרו :

פרק יז

עוד מענין זה ·

במה יש לו לאדם להיות זהיר מזה החטא החמור כי אמרו חז"ל (בירוש' פ"א דפאה) שהוא אחד מד' דברים שנפרעין מן האדם ע"ז בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב כי הוא נדון ע"ז בעניות ודלות ושאר מיני יסורין כמו שאחז"ל כל מי שהוא להוט אחר הזנות לסוף שהוא מבקש ככר לחם בביתו ואינו מוצא שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם ואחז"ל כל הממרק עצמו לדבר עבירה פצעים וחבורות יוצאות בו שנאמר חבורות פצע תמרוק ברע ולא עוד אלא שלוקה בהדרוקן שנאמר ומכות חדרי בטן · ובפרט אחר מיתתו כמה יקשה עונש העבירה זו כמו שאחז"ל שכל מי שהוא להוט אחר העבירה גורם לעצמו שתסתלק ממנו הוד שכינה ומלאכי חבלה כמשלין עליו ודנין אותו באכזריות ממה שנאמר ושנותיך לאכזרי · ויכנסו באחריתו ככלות בשרו ושארו על כל העבירות שעשה בעוה"ז אבל אין מי יועיל לו אז וכמו שנאמר ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך וגו' ואמרת איך שנאתי מוסר · ובעצמו יתודה לבסוף על כל העונות שעשה בעוה"ז כמו שאחז"ל על הפסוק עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו גם ברכות יעטה מורה מלמד שהרשע מתודה כשם שהמצורע מתודה ואומר אני פלוני בן פלוני עברתי עבירה פלונית במקום פלוני ביום פלוני בפני פלוני במעמד פלוני ופלוני · וגם מצדיקים עליהם אז את דינו ואומרים לפניו רבש"ע יפה דנת יפה זכית יפה חייבת יפה תקנת גיהנם לרשעים וג"ע לצדיקים (והכוונה שאז רואה האדם בעצמו גודל הקלקול והחורבן שפעל למעלה בעולמות הקדושים ע"י מעשיו הרעים והגביר בזה מאוד את כח הקליפות והחצונים ע"כ הוא מצדיק הדין על עצמו) · כמה גדול עונש הגיהנם שאחז"ל

שכמה מיני אש יש בגיהנם יש בה גחלים כהרים ויש בה גחלים כגבעות ויש בה גחלים כים המלח ויש בה כאבנים גדולות ויש בה נהרות של זפת ושל גפרית מושכין ורותחין וכשנגזר דין ח"ו על הרשע לירד לגיהנם הוא מוריד דמעות כמעין של שיתין · ואיתא בתנא דבי אליהו הרשעים הגמורים הרי הם בתוך הגיהנם כציר ומוריים בתוך הקדרה מה הקדרה זו כיון שנותנין בתוכה ציר או מוריים מיד היא נחה אף הגיהנם כיון שנותנין בה פושעי ישראל מיד היא נחה כיצד כשהיא מתרגשת אומר לה הקב"ה למה ועל מה את מתרגשת אומרת לפניו רבש"ע תן לי אלו המכירין בה (ר"ל אילו רשעי ישראל שמכירין את התורה) ועוברין עליה והקב"ה משיא לגיהנם בדברים ואומר לה שמא אין לך מקום לפושעי ישראל באותה שעה אמרה גיהנם לפניו רבש"ע והלא נשבעת לי להרחיב אותי שנאמר לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק וגו' ואין לכן אלא שבועה שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי ומה ת"ל (ישעיה ה') וירד הדרה והמונה בה אלו שעוברין עבירה בחדרי חדרים במקום שטמון ואומרים מי רואנו ומי יודענו שנאמר (ישעיה כ"ט) והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יודענו ואומר (תהלים צ"ד) ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב ואומר (יחזקאל י"ח) הראית בן אדם אשר זקני בית ישראל עושים בחושך וגו' כי אומרים אין ה' רואה אותנו עזב ה' את הארץ · ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו משוא פנים כשם שהם עוברים עבירות בחדרי חדרים ובמסתרים ובמקום חושך וטמון כך הקב"ה יחפש עונותיהם מתוך אורות ונרות שנאמר (צפניה א') בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ופקדתי על כל האנשים הקופאים על שמריהם האומרים בלבבם לא ייטיב ה' ולא ירע לכך נאמר הדרה (ר"ל שהנפש החוטאת עושה העבירה במקום סתר כדי שתשאר לעיני הבריות הדרה עליה כמקדם אבל הקב"ה שהוא גדול העצה ורב העליליה מסבב שיתפרסם חטאה לבסוף לעיני הכל כמו דבר המתחפש באישון לילה ע"י נרות ועי"ז ירד הדרה מעליה וזהו שכתוב וירד הדרה וכעין זה אחז"ל על הפסוק אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה' אל תקרא אֶראנו אלא אַראנו כיצד וכו' נואף אדם אשה בסתר הקב"ה מצייר צורת הולד בצורת הנואף כדי שידעו הכל את הנואף וכן כה"ג כמה סיבובים עד שיתפרסם לבסוף עונו לעין הכל ובפרט בעוה"ב שם בודאי מתפרסם רעתו לעין הכל כידוע שמן העברה שעשה בעוה"ז נבראת כח הטומאה בתמונה זו ממש וקשורה בו ואינה נפרדת ממנו בכל מקום שהנפש הולך שם בעוה"ב עד עת יקבל עונשו כמו שאחז"ל שכל העובר עבירה בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניו וכו' *) ר"א או' אף קשורה בו ככלב שנ' ולא שמע אליה וגו' לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה לעוה"ב וכמה תגדל כלימתו עי"ז אין לשער ואין להעריך השם ישמרנו) ד"א הדרה

אל

---

*) שם בגמרא איתא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב שנאמר והלך לפניך צדקך וכל העובר עבירה בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניו וכו' · ר' אלעזר אומר קשורה בו ככלב וכו' וכתב שם רבינו המהרש"א ענין נפלא ויקר ותוכן דבריו דיש לדקדק מה שאמרו אצל מצוה מקדמתו וכו' ואצל עבירה מלפפתו · אמנם הנה נודע כי מכל מעשה מצוה נברא מלאך רוחני קדוש והמלאכים הללו הם תמיד מליצי יושר עבורו והם כבנים אל אביהם כי הוא בראם בפועל כפיו או במאמר פיו בתורה ובתפלה וכן רחמנא ליצלן בעבירה נולד מלאכים מקטריגים מחבלים והם נוקמים ממנו לעתיד בכל מיני צער ויגון ע"ד מהרסיך ומחריביך ממך יצאו וכו' והנה נראה דנהוג העולם כשמוליכין את איש אחד לחתונה או לסעודה אין צריך המוליכו לאחוז בידו בחזקה ולתפשו דבטוח הוא דבודאי ילך אחריו

ולא

אל תקרי הדרה אלא חזרה שחוזרין על העבירות ועושין אותן כמה פעמים לכך נאמר הדרה · מאי המונה אלו שהולכין המונים המונים חמשה חמשה ועשרה עשרה וגונבים וגוזלים ומזנים זה בפני זה ואין להם בושה לא מפמליא של מעלה ולא מפמליא של מטה וכו' לכך נאמר המונה (ר"ל ההדרה קאי על אלו שעושין העבירה ביחידי בסתר כהבורין שעי"ז לא ירד הדרן מעליהן ובא הכתוב והודיע שלבסוף ירד הדרן והמונה קאי על אלו שעושין העבירה זה בפני זה בהמון ואין להם בושה כלל כל אלו ירדו לשאול עבור זה) ועונשן לבסוף הוא ג"כ כעין זה ששורפין כ"א בפני חבירו וע"י שיועת חבירו כמו העבירה שמסתמא עשה כ"א ע"י הסתת חבירו שהחזיק את ידו לזה וכדאיתא בתנא דבי אליהו זוטא פי"ז א"ר יוחנן בן זכאי פ"א הייתי מהלך בדרך ומצאתי אדם אחד שהוא היה מלקט עצים ודברתי עמו ולא החזיר לי דבר ואח"כ היה בא אלי וא"ל רבי מת אני ולא חי ואמרתי לו אם מת אתה עצים הללו למה לך אמר לי רבי האזין מה שאומר לך דבר אחד כשהייתי חי אני וחבירי היינו עוסקין בעבירה בפלטרין שלי וכשבאנו לכאן גזרו עלינו גזר דין של שריפה כשאני מלקט עצים שורפין את חבירי וכשהוא מלקט עצים אז שורפין אותי וא"ל דינכם עד מתי וא"ל כשבאתי לכאן הנחתי את אשתי מעוברת ויודע אני שזכר היה מעוברת לכן בבקשה ממך הוי זהיר בו משעה שיהיה נולד עד שיהיה בן חמש שנים תוליך אותו לבית רבו למקרא כי בשעה שיהיה אומר ברכו את ה' המבורך אז יהיו מעלין אותי מדינה של גיהנם עכ"ל · ואחז"ל המחטיא לאדם קשה מן ההורגו שההורגו הורגו בעוה"ז והמחטיאו הורגו בעוה"ז ובעוה"ב לכך מצרים אע"פ שהשליכו זכוריהם ליאור נאמר עליהם לא תתעב מצרי כי גר וגו' אבל עמון ומואב על ששכרו עלינו את בלעם בן בעור והוא סיבב ע"י עצותיו הרעות לזנות וכמה עונות לכך נזהרנו עליהם לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם ·

לא

ולא ישמע כלל ממנו כי מי פתי לא ירצה לילך למקום שעודה לאכול ולשתות ולשמוח אבל אם מוליכין את אחד לגרדום להורגו שם צריך המוליכו לאחוז בידו בחזקה ולתפשו שלא ישמט מלילך אחריו כי ירא פן יברח ממנו כן הוא במעשה המצות כשהאדם הוא זכאי והולך בדרך הישר לפני ה' יתברך כל ימי חייו ומה שפגם וקלקל תיקן ושב בתשובה בעודו בחייו אזי כשנפטר ובא לעוה"ב באים לקראתו כמה כיתות נשמות צדיקים וכמה מחנות מלאכי השרת ובפרט אותם שהוא בראם במעשה ידיו ע"י התורה והמצות ובאים לקראתו בקול מהללים בקול ששון וקול שמחה בשירים ותשבחות ומרקדים לפניו ומוליכים אותו לג"ע בקולי קולות של הלול ושמחה ומכריזים לפניו פנו מקום לצדיק פלוני בן פלוני שבא עתה כך וכך מעשיו אשר עשה כך וכך תורתו ותפלתו שסיגל בעודו בחיים ועושין לו כבוד גדול שאין לבאר ע"כ אמר אצל צדיק לשון מקדמתו כי הם אינם צריכים לאחוז בידיו ולהוליכו בחזקה כי בטוחים הם שלא יברח מהם כי מי לא ירצה לרוץ למקום גדולה כזה עין לא ראתה ע"כ הם מקדימים והולכים לפניו רק להראותו הדרך שילך בה אחריהם · אבל אם האדם אינו זכאי ועשה עבירות כל ימיו אזי כשנפטר באים כמה מלאכי חבלה ובפרט אותם שבראם בעונותיו המרים שדים לילין והם לבושים שחורים ומתעטפים שחורים ובאים עליו בקול יללה ובכי וצעקה ומכריזים עליו אוי לפלוני בן פלוני שיצא מן העולם ריקם מזכיות ריקם ממעש"ט ומפרסמים מעשיו הרעים בעולמות העליונים וחשך משחור תארו וכו' ומוליכין אותו לגיהנם בחרפות ובזיונות ואח"כ לא יחמוד כלל למקום כזה כי יודע בבירור שלא יאכל שם בשר ודגים ואח"כ אולי יברח מהם ולזה אמר מלפפתו שאוחזים אותו בחזקה ומוליכים אותו לגיהנם רחמנא ליצלן מזה ויזכנו לישב בג"ע העליון בין הצדיקים ;

ולא ולמד מנחש הקדמוני שהחטיא את חוה ונתקלל עמה · ע"כ השומר נפשו ישמור א"ע לעולם שלא לסבב לחבירו שום חטא ועון ואדרבה יזרזהו להשמר מכל חטא ויהיה טוב לו בזה ובבא :

פרק יח

בו יבואר כמה צריך האדם להתגבר תמיד על יצרו שלא ליתן לו שום פתח ולברוח מחברת אנשי רשע · גם יבואר בו שבודאי הקב"ה יסייעהו להאדם ולא יתייאש האדם את עצמו :

אמרו חז"ל (בברכות ה') אמר ר' לוי לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר שנאמר רגזו ואל תחטאו · והכונה שבאמת יש באדם מלחמה פנימית והם שני כוחות המתהפכים אחד מושכו לטוב והוא היצ"ט ואחד לרע והוא היצה"ר והמלחמה הזאת היא תמידית בכל יום מימי חייו שבכל יום היצה"ר מתגבר על האדם בתחבולות שונות ומבקש להחטיאו בעונות החמורין כדי שיהיה יכול אח"כ לקטרגו וליטול נשמתו ואפילו למי שהוא בחזקת כשר וצדיק כמו שאחז"ל א"ר שמעון בן לקיש יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר ה' לא יעזבנו בידו ואם הוא מתבונן שהאדם לא יציית לו בשום אופן לחטוא במזיד הוא מפיל על האדם עצלות מלהתבונן על דרכיו ועי"ז נלכד בשוגג בכמה עונות ועי"ז יש לו אח"כ פתח להחטיאו במזיד ג"כ כמו שאחז"ל (תנחומא פ' ויקרא) כל העושה עבירה בשוגג נפתח לו פתח שיחטא אפילו במזיד וכו' לפיכך אם חטא בשוגג אין סימן יפה לו עי"ש זהו שאמר הכתוב צופה רשע לצדיק כמו הצופה העומד בגובה העיר הוא צופה ומביט בכל רגע כן היצה"ר אין מעלים עין מן האדם בכל היום פן יהיה יוכל להחטיאו באיזה אופן אם בשוגג ואם במזיד אם בקום ועשה עבירה או להעלים עין מקיום מצות התורה ולימודה ע"כ צריך האדם לעשות בנפשו להרגיז בתמידות היצ"ט עליו וזהו שאמר ר' לוי לעולם ירגיז אדם יצ"ט וכו' שנאמר רגזו ואל תחטאו ר"ל שבזה שבתמידות ירגיזו עליו ממילא יהיה נשמר אפילו מעבירה בשוגג שנקרא חטא וכ"ש שלא יבוא למזיד וכשיהיה האדם רק משים עין ע"ז ממילא לא יוכל היצה"ר להחטיאו · ואל יפחד האדם מריבוי כוחות היצה"ר אפילו אם עצמו חייליו כי מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך כי באמת כאשר יתבונן האדם רק מעט בגודל שכר המצוה שאין לה ערך ותכלית כמו שאחז"ל יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז ולהיפך גודל היסורין והכלימות שיסבול זמן רב בעולם העליון עבור הנאת העבירה של שעה קלה בעוה"ז וכבר כתב הרמב"ן ששעה אחת בגיהנם קשה מיסורי איוב כל ימיו כשיתבונן רק מעט באלו הענינים ממילא יברח מן העבירה כבורח מן האש וגם כבר אחז"ל הבא לטהר מסייעין אותו וכמו שאמר הכתוב צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו וכבר אמר לנו הכתוב ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים מזה נשמע שהרשות נתונה ביד כל אחד להטיב מעלליו וליישר פעולותיו ולבחור דרך החיים והטוב ואיתא בספרי פרשת האזינו אל אמונה ואין עול שלא ברא בני אדם להיות רשעים אלא צדיקים (פי' אפילו אם תראה אדם שהוטבע בו כוחות רעות תדע שהוטבע בו ג"כ בנפשו כח טוב כנגדו שיהיה יוכל להתגבר על יצרו דאל"ה יש ח"ו עול בחוקו יתברך על הטועים שמענישם אח"כ) וכן הוא אומר אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים (ר"ל הקב"ה

שנקרא

שנקרא צדיק ויצר ברא את האדם בצלמו להיות ג"כ ישר מאוד אך המה בקשו חשבונות רבים שנשתעבדו ליצה"ר שבלבם ויצאו מדרך הישר. ואם ירצה האדם להתגבר על יצרו בודאי יש ביכולתו כי הקב"ה נתן כח להאדם שיהיה הוא המושל על יצה"ר והיצה"ר יהיה לו בבחינת עבד אף לסייע לו באיזה ענינים לצורך התכלית ככתוב ואתה תמשול בו וכתיב מפנק מנוער עבדו והדברים ארוכים) היוצא מדברינו שצריך האדם להתחזק תמיד בכל יום מימי חייו שלא לחטוא אפילו בחטא קל מכ"ש שיזהר מאוד שלא יבוא ח"ו לעונות החמורין כמו עריות וכדומה כי נפשו הוא משחית בזה כמו שאמר הכתוב נואף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה ובודאי אם יתן עיניו ולבו על השמירה בודאי הקב"ה יעזרנו כמו שכתוב צופה וגו' ה' לא יעזבנו בידו *) :

הג"ה

ונ"ל לאמר עוד שכונת הכתוב כמו הצופה שצופה ומביט בכל רגע כדי שלא יבוא מי ללכוד העיר ואם הוא רואה האויב בא תיכף הוא רץ ומגיד לאנשי העיר כדי שיאספו להלחם אתו כן היצה"ר הוא צופה מרחוק ומפיל על האדם בכל רגע טרדה ועצלות מלימוד התורה ומקיום המצות כדי שיתחזק הוא בכל כחותיו ואם הוא רואה שהיצ"ט בא לאדם ומיעצהו ללימוד התורה וקיום המצות תיכף מאסף לכל מחנותיו והוא החומר וכל עניניו (דהיינו מאכלו ומשתהו ומלבושו ודירתו וכדומה) כדי שגם המה יעוררו להאדם ויסייעוהו בפיתויו שלע"ע אין עת לקיום התורה ומצותיה באמר שלא השלים עדיין את חוקם וכן כחותיו הרוחנים הוא מעורר שגם הם יחטיאו את האדם ככה הוא מתנהג עם האדם כל ימיו :
השם ישמרנו ממנו :

ועיקר הכל בעניינים אלו שבא ברוב ע"י חברים רעים לברוח ממסיבתם כבורח מן האש כי אנשים כאלו כבר קבע היצר את דירתו אצלם בשלמות ועושה אותם שלוחים לירות בחצים גם בנפשות חביריהם והחצים הם נבלות הפה וליצנות שהם מדברים כי בזה מיפים כל איסור ומגרים יצה"ר בנפשם ובנפש חביריהם ומסבבים כל רע וכמו שאחז"ל הרבה חבירים רעים עושים ואפילו אם ייעצוך ויפתוך שרק תלך בדרך אתם ולא תעשה כמעשיהם אפ"ה ח"ו לא תשמע להם כי זהו הסתת היצה"ר גופא וכאשר נעתיק לקמן מאמר חז"ל בזה וכמו שאמר הכתוב אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וכבר צוה שלמה ואמר בני אם יפתוך חטאים אל תבא · אם יאמרו לכה אתנו וגו' בא וראה אומנתו של יצה"ר בזה האיך הוא מסית להאדם שכך אחז"ל שהוא עומד באמצע פלטיא ובשעה שהוא רואה אדם שהוא ממשמש בעיניו ומתקן בשערו ומסלסל בעקיביו הוא אומר הדין דידי ובא לו מאחריו כהלך זה העובר ממקום למקום ומספר שמועות וחידושים ואומר יש במקום פלוני קורת רוח בשחוק וליצנות ותפלות אוי לו לבן אדם שסופו רמה ואינו מוצא קורת רוח בחייו וקאמרו חז"ל שם ע"ז דמי שהקב"ה חפץ בו אוטם את אזנו ועוצם את עיניו ממנו ואינו משגיח עליו אלא מניחו והולך לו אף הוא (ר"ל היצה"ר) כיון שרואה שאין האדם משגיח בו מניחו והולך לו אבל מי שאין הקב"ה חפץ בו כשהוא שומע את דבריו (ר"ל של יצה"ר המסיתו) מחזיר ראשו לאחוריו ואומר לו אחי מה אתה אומר אף הוא כיון שהוא רואה שהאדם משגיח לדבריו מתקרב אצלו ונושא ונותן עמו כאורח זה הרגיל עמו לפעמים ואומר לו אחי שמא עברת במקום פלוני ראית שם שחוק וליצנות צורות נאות ובריות מפוארות שהאדם משתדל בשן חיי ההבל הזה אחרי מי שעובר לשם ורואה את מעשיהן וממלט נפשו מהן כמה הוא זוכה לנפשו וכן הוא הולך ומשתדל עמו בדברים הללו עד שהוא מסיתו לילך לשם ואף הוא הולך עמו ואינו מניחו (ר"ל לילך לבדו) כיון שהוליכו לשם מחליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא והרי הוא נעשה כבעה"ב הנעשה סרסור בין ב' תגרים הוא מתחיל למתק לפניו את העבירות ואומר לו ראה הממון הזה כמה הוא חביב זונה זו כמה היא נאה העון הזה כמה הוא מתוק ממי אתה ירא אין מי רואה אותך ואין מי יודיעך לבריות

שמא

שמא תאמר אבינו שבשמים רוצה אותך עזב ה' את הארץ וכי אפשר שלא ירחם על כמה בריות שברא בעולמו מה שדיי לאלו יהיה דיי גם לך והולך ומסיתו בדברים הללו עד שהוא נכשל בעבירה ומאבד חייו מן העולם ולאחר שהכשילו ולכדו במצודתו יושב ומתהולל עליו וכן הוא אומר כי הלל רשע על תאות נפשו זה יצה"ר שהוא יושב ומתהולל על הבריות ומתהלל בעצמו על שעלה בידו להטעות את הבריות עכ"ל · ובדברי המדרש הזה ניחא לי מאוד מה שאנו רואין בחוש כאשר עושה אדם איזה עבירה מלוי מאוד שמתחרט ע"ז והסיבה לזה כי היצה"ר המטעה את הבריות מתנהג בזה כמו אחד מאנשי לצון ומרמה שרצה להטעות לאחד ולהושיבו עד הצואר בלילה במקום טיט ורפש מה עשה נדמה לו כאחד ממכיריו ואוהביו ונתן לו כמה מיני מעדנים עד שפיתהו שילכו ביחד לטייל בחוץ לעיר וגם שם נתן לו כמה מיני מתיקה ונשתהו הרבה בטיול עד שבין כך ובין כך חשך השמש ולבסוף אמר לו ידידי אני מתבונן בך שאיש אמונים אתה ולא תגלה הדבר לאחרים אם תקבל על עצמך שלא לגלות דבר סתר שבדעתי לספר לך לטובתך וקבל עליו ויען ויאמר לו תדע אחי שבזה הבקעה הנראה למרחוק אף בתחלתו הוא טיט ורפש שכל אנשי העיר משליכין שם אשפותיהן אבל בסוף הבקעה אני מקובל מזקני ששם יש אוצר טמון שטמנו אויבינו בעת שברחו מן העיר בעת המלחמה וע"כ ידידי לא נתעצל ונבוא יחד דרך הטיט והרפש עד מקום האוצר הגדול שעי"ז נהיה מועשרים כלא ובאמצע היום לא נכון לחפש אחר אוצר פן יראה מי ויבין אבל עתה העת מוכשר. לזה וזה השוטה נתפתה לדבריו וילכו יחד וזה האיש מרמה ידע ששם יש מקום אחד עמוק מאוד ונשמר שלא לבא בעומק הטיט זה כ"א טבל קצת רגליו בטיט ורפש באיזה מקומות וחבירו השוטה ברוב החשק להאוצר רץ בבהלה ונכנס עד צוארו באותו עמק הטיט וכראות האיש לצון את זה תיכף נשמט מהבקעה והשאירו לבדו והוא רץ ממנו ויצעק רעהו הטבוע בטיט אליו מרחוק ויתחנן לו במר נפשו הושיעה לי ידידי והוציאני שלא אטבע בטיט כי נכנסתי בו כבר עד צוארי ולא פנה האיש לצון אליו כלל ויאמר לו אי שוטה כמה יגיעות היה לי עליך וכמה מיני מעדנים נתתי לך עד שפיתיתך להושיבך במקום הנחמד הזה ועתה תאמר לי שאוציאך ולא כן אעשה לך כשאבוא לעיר אספר לפני כל יודעיך ומכיריך שידעו הכל את גודל חכמתך שחשבת שבמקום המאוס המלאה טיט ורפש והוא המקום הבזוי מכל המקומות שם ימצא אוצר נחמד והנה כשהלך האיש מרמה מעיניו והוא נשאר לבדו בלילה בבקעה שקוע עד צוארו במקום טיט ורפש והוא צועק ווי ווי ואין מושיע לו כמה מהחרטה והתמהון היה לו על עצמו איך נתפתה מתחלה לילך אחריו במקום ציה ושממה באישון לילה ואפילה עבור דמיונות של שוא והבל שפיתהו ונדמה לו כידידו כן הדבר אחי בענין היצר שרוצה להכניסו לאדם במקום טיט ורפש באישון לילה ואפילה שלא יוכל לצאת ממנה והוא בעומקא דתהומא רבא ששם הוא מקום תוהו וחושך מקום שבו נאסף הזוהמא מכל הטומאות מקום ציה וצלמות מקום המזיקין רחמנא ליצלן ע"כ הוא ממתק לפניו את העבירות מעט מעט בכמה מיני פיתויים כמו שמצייר המדרש הנ"ל עד שלבסוף הולך עמו היצה"ר יחד ומפתיהו בדרך שאינו רוצה שיעשה העבירה אדרבה עי"ז ימצא אוצר נחמד שם דהיינו שיתחזק על יצרו שם ויהיה שכרו גדול עבור זה והולך אחריו כשור לטבח ולבסוף כשבא לשם מתגבר עליו היצה"ר בכל כוחותיו עד שהאדם מתיר לנפשו לעשות העבירה ונכנס ברפש וטיט עד צוארו ותיכף אחר העשיית העבירה מסתלק היצה"ר ממנו כי הוא עולה למעלה לקטרג עליו ונשאר האדם לבדו והוא מתפלא על נפשו איך נתפתה אחר יצרו לדבר שטות כזה שיהיה מוכרח אח"כ לילך עבור זה במקום ציה וצלמות מקום המזיקין והקליפות ומי יוכל לשער את גודל אכזריות שעושין עם הנפש השם ישמרנו מהם · והנה

מדברי

מדברי המדרש הנ"ל למדנו שעיקר הסתת היצה"ר להאדם הוא רק שילך בדרך את חבורת הרשעים שלו ולבסוף ממילא נלכד במצודתו ע"כ השומר נפשו יתן אל לבו שלא ליתן לו ח"ו שום פתח בזה ויברח ממסיבת רשעים אלו כבורח ממדורת אש · גם ישמור האדם את עצמו מכל דבר המביאו לידי הרהור עבירה שכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה שכל המביא עצמו לידי הרהור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה שנאמר וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו וכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע וכל מי שמגרה יצה"ר בעצמו נקרא רע שכך אומנתו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך ולמחר עשה כך עד שאומר לו לך עבוד אלהים אחרים או לגילוי עריות והולך ועובר ואחז"ל כל המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי מפני שמגרה בעצמו יצה"ר ועוד אמרו חז"ל מאי דכתיב ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה שלא יסתכל באשה נאה ואפילו פנויה בא"א ואפילו מכוערת ולא בבגדי צבע של אשה ולא בכל בהמה חיה ועוף בשעה שנזקקין זה לזה וכ"כ למה כדי שלא לגרות יצה"ר בעצמו וכתבו בספרים הקדושים שיש כמה וכמה מכוחות החיצונים שעומדים סביב עין האדם ומפתים אותו שיפתח עיניו ויסתכל במקום האסור כדי להכשילו אח"כ בעצם האיסור או להביאו עכ"פ לידי טומאה בלילה השם ישמרנו מכיתותם הרעות אוי להם לרשעים שמתפנקין אחר יצרם ואחר תאות לבם ואחר מראה עיניהם שמורדין את עצמן מחיי עוה"ז וסופן יורשין גיהנם אשריהם לאלו שמכניעין את לבם ומשברים את רוחם לפני בוראם וזוכרין את יוצרם ומתגברים על יצרם ומשתדלין להתרצות במעשיהן הנאים לפני מי שאמר והיה העולם ועוצמים עיניהם כדי שלא ליהנות מדבר עבירה בעוה"ז ומתוך כך זוכין בעצמן להקביל פני השכינה כמו שלמדו חז"ל מקרא דכתיב עוצם עיניו מראות ברע וכתיב בתריה הוא מרומים ישכון וגו' מלך ביפיו תחזינה עיניך · והאלהים יסלק יצה"ר מקרבנו ויטהרנו מכל טומאותינו ויחדש בנו לב טהור ורוח חדשה ברחמיו הרבים אמן · ואם אירע שנכשל ח"ו פעם אחת בענין העריות ירצה לעשות תשובה ע"ז ועיין לקמן בפרק כ"ו כ"ז שדיברנו שם מענין התשובה :

פרק יט

בפרק זה יבואר גודל שכר האדם ששומר עצמו
מזה העון בכמה וכמה ענינים בזה ובבא :

ועתה נתחיל בעזה"י לבאר את גודל שכר האדם ששומר עצמו בחייו מזה העון · כל מי שהוא גדור מן העריות ופרוש מהן נקרא קדוש לה' כמו שכתוב דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושי' תהיו ופירש רש"י (והוא מהתורת כהנים) הוו פרושין מן העריות ומן העבירות שבכל מקום שאתה מוצא בו גדר ערוה אתה מוצא בו קדושה · והוא ממשיך על עצמו עי"ז הקדושה מלמעלה כדאמרינן (ביומא ל"ח) ת"ר והתקדשתם והייתם קדושים אדם מקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו מלמעלה מעט מקדשין אותו הרבה בעוה"ז מקדשין אותו לעוה"ב · ובאמת כמה צריך האיש הישראלי להתקדש במעשיו ובפעולותיו אחרי שאנחנו נקראים על שמו של הקב"ה שהוא קדוש בכל מיני קדושות וכדאיתא בתנחומא על הפסוק קדושים תהיו וז"ל לפי שהדבקתי אתכם למתני שנאמר כי כאשר ידבק האזור על מתני איש וגו' לפיכך קדושים תהיו כי קדוש אני אמר הקב"ה לישראל הואיל ונתקדשתם לשמי עד שלא בראתי העולם היו קדושים כמו שאני קדוש וכו' עי"ש · ובפרט מי שבא ח"ו דבר עבירה לידו וניצול ממנה כמה זכותו גדול כדאמרי'

בקידושין (ל"ט) ר' חנינא בר פפי תבעתו ההיא מטרוניתא לזנות וכשראה שאין לו מקום להנצל ממנה ערק וטמן כל הלילה בההוא מרחץ שהיה מלוי בו מזיקין הרבה דכי הוו עיילין ביה אפילו בשנים וביום היו נזוקין ולמחר אמרו ליה רבנן מאן נטרך א"ל שני נושאי קיסר שמרוני כל הלילה (פי' מלאכי השרת נדמו לו כנושאי קיסר ועל שם הכתוב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך וגו' ומה שנדמו לו כנושאי קיסר להורות שבמצוה זו נעשה מרכבה כביכול להקדושה העליונה) אמרו ליה שמא דבר ערוה בא לידך וניצלת הימנה דתניא כל הבא דבר ערוה לידו וניצול הימנה עושין לו נס · גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו כגון רבי צדוק וחביריו רבי צדוק תבעתיה ההיא מטרוניתא (ואשה חשובה היתה שאין יכול ליפטר ממנה ומסור בידה להרגו רש"י שם) אמר לה חלש לי ליבאי ולא מצינא איכא מידי למיכל אמרה ליה איכא דבר טמא אמר מאי נפקא מינה דעביד הא אכיל הא · (ופירש"י מאי נפקא מינה דהא מילתא דלא נזדמן לי אלא מאכל טמא יש לי ללמוד מכאן דעביד האי הבועל ארמית ראוי למאכל טמא) הסיקה התנור לצלות שם המאכל טמא וסליק רבי צדוק ויתיב בגויה אמרה ליה מאי האי אמר לה דעביד הא נפל בהא (ר"ל באור של גיהנם) אמרה ליה אי ידעי כולי האי לא ציערתיך · רב כהנא הוה קמזבין דיקולי (סלים שנשים נותנות שם פילכיהן) תבעתיה ההיא מטרוניתא אמר לה איזיל איקשיט נפשאי סליק וקנפיל מאיגרא לארעא אתא אליהו קבליה א"ל אטרחתן ארבע מאות פרסי (שהייתי במקום אחר רחוק ד' מאות פרסה · רש"י) וכו' עיי"ש מכל זה יש לנו לאדם ללמוד כמה צריך האדם להתגבר על יצרו ואפילו להסתכן בעצמו ליפול מאיגרא לארעא או להכנס בתנור של אש ולא לעשות עבירה זו ח"ו כי באמת האש שלמעלה יהיה חזק הרבה והרבה יותר מהאש שלנו כי אפילו במדור הראשון של גיהנם כבר גדול כוחו עד ששים פעמים משלנו וכל מדור ומדור נתגדל האש יותר ויותר עד ששים פעמים כידוע · ולבד זה הרבה מיני בזיונות וכלימות קודם שבא להגיהנם שהולכין אחריו המונים המונים של מלאכי חבלה ומכריזין ואומרין דא פלניא דמריד במאריה ולא חס על יקרא דמאריה ווי ליה לעילא ווי ליה לתתא (וכעין זה אמרינן בקידושין מ' כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם מאי היא אמר ר"י זה העובר עבירה בסתר) אבל אם הוא מתגבר על יצרו לכבוד קונו וניצול מן העבירה זכותו קיימת לנצח עבור זה אף לכל דורותיו הבאים אחריו וכדאיתא בספרא ויקרא ר' יוסי אומר אם אתה רוצה לידע מתן שכרן של צדיקים לא ולמד מאדם הקדמוני שעבר על מצוה אחת ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף כל הדורות ומדה טובה מרובה שעל ידי מצוה אחת מזכה לו ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף כל הדורות · והקב"ה בעצמו מעיד עליו מלמעלה כי אפילו על סתם רווק הדר בעיר ואינו חוטא איתא בגמרא שהקב"ה מעיד עליו למעלה וכ"ש בזה שבא דבר עבירה לידו · בא וראה במה זכה יוסף לאותה הגדולה בשביל שכבש יצרו ומסר נפשו כדי לעשות רצון קונו כי היא פיתתה אותו בכל יום ויום בכמה מיני פיתויים ואיומים וכדאיתא במדרש שאמרה לו אם לא תשמע לי הריני חובשך בבית האסורים וענה ע"ז ה' מתיר אסורים הריני מעור עיניך וענה ה' פוקח עורים הריני כופף קומתך וענה ה' זוקף כפופים ואפילו בשעה שהיה כבר חבוש בבית האסורין שהיה רואה עצמו שבוי היא היתה נכנסת בכל יום ויום לבית האסורין ומפתיהו ואעפ"כ לא שם יוסף לבו לזה והיה מפיס בטחונו בהש"י שבודאי יעזור לו לבסוף · וכה"ג מצינו בבועז שאחז"ל שלפי שהיה יצרו מפתיהו ואמר לו אתה פנוי והיא פנויה נתגבר על יצרו ונשבע חי ה' שכבי עד הבוקר מה היה לבסוף זכה שיצא ממנו מלכי בית דוד · ונמצא בספרים הקדושים על הגאון בעל הלבוש שלכך זכה מן השמים לעשות החבורים הנחמדים שלו והם ספרי הלבושים שפעם אחת בימי בחרותו היה לו

נסיון גדול שבא אצל דוכסית אחת לסחור סחורה ופיתתה אותו לעבירה ולא היה לו שום מקום להמלט ממנה שהיה חדרה סגור אם לא תחת מקום הבית הכסא וביזה את עצמו וגם ונמלט דרך אותו מקום הבזוי הנ"ל והיה לבוש אז בכמה מיני בגדים והמאים ולכלך את כולן ולכך זכה אח"כ מן השמים לחיבור הלבושים · עוד נמצא בספרים הקדושים שמי שמתגבר על יצרו בדבר ערוה זוכה ומאיר על ראשו אור מן השמים ובדורות הראשונים היו רואין זה בעיניהם וכדאיתא בסנהדרין (ל"א ע"ב) בהא דשלחו ליה למר עוקבא לדזיו ליה כבר בתיה ופירש רש"י שם שמצא בספר אגדה שנתן עיניו באשה אחת ואשת איש היתה והעלה לבו טינא ונפל בחולי לימים נצרכה ללוות ומתוך דוחקה נתרצית לו ונתגבר על יצרו ופטרה לשלום ונעשה לו נס ונתרפא מחליו וכשהיה יוצא לשוק היו רואין שאור דלוק על ראשו מן השמים · ועל כיוצא בדברים אלו אחז"ל בכמה מקומות יש קונה עולמו בשעה אחת על כמה מעשיות שאירעו בדורותיהם · ע"כ צריך לידע כל איש ואיש בדורותינו אם נזדמן לו איזה ענין של איסור ונתגבר על יצרו לכבוד הש"י בודאי יזכהו הקב"ה למדרגה רמה בעוה"ב שיהיה לאות ותפארת בתוך ישראל וגם בעוה"ז לו ולכל דורותיו הבאים אחריו שיהיו מגבורי ישראל (היינו הגיבורים האמיתים כנגד יצרן וכמאמר התנא איזהו גבור הכובש את יצרו) ויזכו לעשות תמיד הטוב והישר בעיני ה' וכמו שאמר הכתוב אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאוד מה כתיב בתריה גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך וגו' וכה"ג איתא במדרש רבה פ' תזריע לענין יהויכין מלך יהודה שנשבע עליו הקב"ה שיכרת זרעו כמו שנאמר (ירמיה כ"ב) אם יהיה כניהו בן יהויקים וגו' ואחרי כן כשתפסו נבוכדנצר והושיבו במאסר לבדו ובהמשך הזמן ממילא היה נכרת זרע דוד כי שאר זרע דוד נכרת מכבר ובקשו הסנהדרין לרצותה של אשת נבוכדנצר שתבקש אותה שתבקש מנבוכדנצר שיתנו ליהויכין אשתו עמו ג"כ בחדרו שם וכן היה שהרשה לשלשל לו אשתו דרך גג בית האסורים שלו כי נבוכדנצר לא פתח אסיריו ביתה וכשבא להיזקק לה אמרה לו טיפה קטנה של דם ראיתי ותיכף פירש ממנה עד שתספור ימיה ותטבול ואמר הקב"ה בארצי לא שמרתם תורתי ועכשיו חזרתם מדרככם הרע ונתמלא הקב"ה רחמים עליו והשאיל הקב"ה על שבועתו לפני פמליא של מעלה ונולד אח"כ ליהויכין בן אשר האיר לכל ישראל אשר על ידו נבנה בית שני והוא זרובבל בן שאלתיאל והוא הוא נחמיה בן חכליה כמו שאמרו חז"ל ותחת שאמר עליו הקב"ה בתחלה כי אם יהיה כניהו בן יהויקים חותם על יד ימיני משם אתקנך נאמר עליו לבסוף ושמתיך כחותם (חגי ב' כ"ג) · הנך רואה מזה את בירור דברינו שתחת שהאדם מתגבר על יצרו לכבוד הש"י בזכות זה יצאו ממנה אנשים המאירים להעולם בתורתם ובצדקתם (והיא מדה במדה דע"י עריות נולדו רשעים גמורים ועליהם נאמר וברותי מכם המורדים והפושעים בי כדאיתא נדרים כ' ובזכות זה ששומר עצמו מלהרבות פושעים ומורדים נגד הש"י יתן לו הש"י בנים צדיקים וחסידים) ומה מאוד ישמח לב האב עי"ז בזה ובבא כמו שאמר הכתוב בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני :

פרק כ

בו יבואר גודל שכר הממשיך את חבירו לעבודת הש"י ומונעו מעונות :

והנה הארכנו בכל אלה כדי שידע האדם כמה גדול כח זכות שמירת התורה ובפרט האיש הנצבא שהוא צריך תמיד לרחמי ה' שיעזרהו בכל עניניו ויצילהו מעניני סבות המצויים בהיותו בצבא כשהוא הולך במלחמה וכדומה לזה כמה צריך להזהר שלא לעבור

ח"ו על התורה ובזכות זה יצילהו ה' כמו שאמרו חז"ל כל הבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה עושין לו נס · ואם הוא עובר על התורה מסלק הקב"ה השגחתו מאתו ונמסר לכמה עניני מקרים רעים המצויים ר"ל כמו שכתוב ואם תלכו עמי קרי והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי · ואפילו אם אינו עובר על גופי עריות רק בנבלת פה וכדומה ג"כ אמרינן בגמרא (שבת ל"ג ע"א) דכל המנבל פיו אפילו נחתם עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה ח"ו ובעון זה בחורי ישראל מתים וצרות רבות וגזירות קשות מתחדשות על כן כל מי שיש לו מוח בקדקדו יראה לשמור פיו ולשונו שלא להתגאל בדיבורים המתועבים האלה ויזרז ג"כ לחביריו שימנעו את עצמם מנבלת הפה ועבור זה יזכה לרב טוב הצפון כדאמרינן בתמיד כ"ח א"ר יוחנן כל המוכיח את חבירו לשם שמים זוכה לחלקו של מקום שנאמר וגו' · ובפרט אם הוא רואה שחביריו הולכין בהרגלן הרע ומפקירין את התורה ומצותיה לגמרי כמה יש לבן דעת להתחזק על יצרו לכבוד הש"י ולהמשיך את לבן ג"כ למלך הכבוד ועבור זה יגמלהו הקב"ה רב טוב בכפלי כפלים לטוה"ב משל למלך שמרדה עליו מדינה ונודע לאחד את גודל יקר המלך כי הוא רם ונשא עד מאוד ובודאי אם רק יגרה בהן את כח אחת מחיילותיו כולם יפלו פגרים מתים לפניו מה עשה התחזק בכל כוחו לספר להן את כבוד המלך ועוצם חיילותיו ושלא יוכלו להמלט ממנו כדי שישובו ממרדם וכשנודע זה למלך כבדו ונשאו על כל כן הדבר אחי בענין זה כמה צריך האיש הנלבב להעריך לפני חביריו את ענין אלהינו אשר הוא אלהי השמים והארץ שיצר הכל בחסדו ובטובו ושכל רגע ורגע הוא מחיה אותם ומנהיגם כמאמר הכתוב ואתה מחיה את כולם ויש לו כמה אלפים ורבבות כתות של מלאכי השרת שעומדים תמיד לפני כבודו יתברך כמאמר הכתוב אלף אלפים ישמשוניה ורבו רבון קדמוהי יקומון (ועיין בחגיגה י"א שכל זה בכת אחת ואין מספר להכתות) וכולם חלים וזעים מפניו ועושים באימה וביראה רצון קונם ושהוא משגיח בכל מקום אפילו אם יסתר האיש בחדרי חדרים כמאמר הכתוב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה' ואיך לא יבוש אח"כ מעצמו כשנשמתו תעלה למעלה *) ויראה את כבוד הדר אלהינו איך פעל בעצמו בשביל הנאה קלה בעוה"ז לעבור על רצון מלך מלכי המלכים הקב"ה ובפרט כשישאלוהו ויאמרו לו טיפה סרוחה איך לא יראת למרוד בבוראך עמוד בדין והכר מעשיך ואם אין אתה יכול להשיב מי יוכל להשיב עבורך כמה יכוסה אז כלימה פניו ולהיפך כמה יגדל שכרו כשיתגבר על יצרו כאשר ביארנו מעט בספר הזה ואם יזרז בזה לחבירו וכיוצא בזה בשאר עניני מוסר המכניסים יראת הש"י ואהבתו בלב האדם כמה יגדל שכרו

*) הג"ה ובאמת הכתוב צווח ואמר שיחת לו לא בניו מומם וכפירש"י שכשהאדם עושה עבירה לעצמו הוא משחית אבל לו לא ר"ל להקב"ה אין משחית כלל ואח"כ אמר הכתוב הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קניך וגו' ושמעתי בשם בעל הכנף רננים לאחד שהלך בדרך ומצא לתינוק שהיה מוטל באשפה גם רעב וצמא וירחם עליו וכנסו אל ביתו וגדלהו עד שעשה אותו לאיש והתחתן עם בת נדיב אחד וגם הבטיח ליתן נדוניא אלף אדומים ולהשליםם חודש קודם החתונה בתוך כך הביא לו ג"כ מיני תכשיטים טובים ורחם עליו יותר מאב על בנו והביא לו ג"כ מורה שעות טוב בתוך התכשיטים והחתן זה היה בעל גאוה גדול ולפי גאותו לא מצא המורה שעות חן בעיניו ויען ויאמר אל המגדלו מה המורה שעות הזה אשר קניתם עבורי הלא אנכי רם ונשא בכמה מעלות חמודות ונאה לי מורה שעות של כ' אדומים אבל לא מורה שעות נבזה כזה ויען המגדלו ויאמר לו לא בני לפי הנדוניא לע"ע די מורה שעות כזה ואם יעזרני הש"י בהמשך הזמן אקנה עבורך עוד אחר טוב יותר מזה אבל לע"ע תאמין בני שאין בכוחי אבל החתן הזה ברוב גאותו התחיל להריב עם המרחמו ומגדלו ויבזיהו לעיני העם ויענו כולם ויאמרו להחתן בהנהגתך הזה ,עם המרחמך ומגדלך אתה

שכרו עבור זה לפני אדון הכל וכדאיתא בזוהר חדש פרשה לך וז"ל ואמר ר' אבהו בא וראה כמה שכרו של אדם העושה לאחר לחזור בתשובה מנ"ל ממה דכתיב ומלכי צדק מלך שלם תני ר' חייא רבה בשעה שנשמת הצדיק המחזיר בתשובה לאחרים יוצא מן הגוף מיכאל השר הגדול המקריב נפשות הצדיקים לפני בוראו (אינו ר"ל קרבן ממש אלא שהוא מקרב אותם ומביאם בהיכל ה' ומספר שם גודל זכותם וכאשר נזכר במקום אחר) הוא יוצא ומקדים שלום לנשמתו של אותו צדיק שנאמר ומלכי צדק זה מיכאל ראש שומרי שערי צדק מלך שלם זה ירושלים של מעלה הוציא לחם ויין שהקדים ויצא לקראתו ואמר לו שלום בואך עכ"ל וגם בעוה"ז יזכה שימשך עליו חוט של חסד עבור זה וממילא ימצא חן בעיני הכל כדאמרינן בתמיד דף כ"ח :

פרק כא

בו יבואר דיני הקפת פאת הראש והזקן (מהרמב"ם ושו"ע יו"ד סי' קפ"א ומהאחרונים):

א **ועתה** נתחיל בעזה"י לבאר דיני הקפת פאת הראש והזקן · אסור להעביר שער הזקן ולא אסרה התורה אלא בתער שנאמר ולא תשחית את פאת זקניך

דבר

אתה אינו נבל וגם שוטה גדול נבל אתה עבור הטובות שהטיב עמך כל כך מיום היותך שגידלך ועשאך לאיש אפילו אם לא היה נותן לך כלל מורה שעות שיה לך ג"כ להכיר טובותיו הגדולים עמך וכ"ש שלא לבזותו ח"ו וגם איך חכם כלל כי לפחות היה לך להמתין מלהריב עמו עד עת שתקבל הנדוניא מתחלה לרשותך אבל עתה הלא לע"ע לא השליטו כלום ובודאי לא יתן לך אפילו ג"פ אחד מכיון שראה בך סימני עזות כאלה כן הדבר ממש בענינינו בק"ו אלף אלפים כי הנה הקב"ה מטיב עם האדם מיום יצירתו בבטן אמו כי הוא עשהו ויכוננהו ברמ"ח איברים ושס"ה גידים וגם הוא זן אותו ומכלכלו ומגדלו עד שעושהו לאיש ואלו חיה האדם אלף שנים ומהלל ומשבח להש"י בכל יום לא יוכל לשלם לו אפילו עבור הטובות של יום אחד כי מלבד הטובות הרבים והעצומים שבכל רגע ורגע שהוא עושה עמנו עוד יתגדל יותר הטובה כשנעריך גודל ערכו ית' הרם והנשא מאוד עד אין תכלית נגד הנבראים שפלי ערך כמונו שאנו כאין וכאפס נגדו ואעפ"כ נתן לנו תורתו הקדושה שהיא חמודה מכל חמדה והוא מדבר עמנו תמיד בתורתו הק' כאב המדבר עם בנו יחידו וגילה לנו את גודל אהבתו לנו כמו שכתוב אהבתי אתכם אמר ה' והוא מבקש ממנו שנבחור בחיים כמו שכתוב ראה נתתי לפניך וגו' ובחרת בחיים כדי שנזכה להיות מקורבים אליו לנצח ונקבל טובותיו העודפות עד אין תכלית היש חיך מתוק מזה א"כ כשהאדם חוטא הוא איש נבל שאינו זוכר הטובות שעשה הקב"ה עמו מעת צאתו לאויר העולם וגם הוא לא חכם כלל כי אלו היה האדם חכם היה מתבונן בעצמו לו יהי שהטובות שמקבל מאת הש"י אינו מניח היצה"ר להתבונן בהם תמיד הלא יש הרבה והרבה מלבד זה כי הלא לע"ע אנכי עדיין בפרוזדור בעוה"ז והוא כמו שמשלנו למעלה במשל קודם קיבול הנדוניא ועתיד אנכי לבוא למעלה להטרקלין ושם הלא אהיה מוכרח לנפות להקב"ה שיזכני לישב בג"ע ולקבל מרב טוב הצפון ליראיו וגם לעמוד בתחיית המתים ולזה צריך הרבה והרבה יותר רחמים ממה שצריך האדם לענין פרנסתו בעוה"ז כמו שאנו אומרין בכל יום בתפלה מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים וא"כ כשאתרחק ח"ו מהקב"ה בעוה"ז גם הוא יתרחק ממני שם בעולם הגמול ומי ירחם עלי בלתו וזהו שאמר הכתוב הלה' תגמלו זאת עם נבל דהיינו ששכחו את הטובות שהטיב להם מכבר כמו שסיים הוא עשך ויכוננך גם לא חכם דהיינו להבין את הנולדות שיש בידו עדיין להטיב לכם והוא ימות המשיח ועוה"ב והאדם יהיה מוכרח אז לקוות להש"י בכל זה כי בלתו אין להושע וא"כ כשהאדם חוטא בעוה"ז ונדמה לו שהוא בורח מלפני הקב"ה ואינו חושש עליו הלא אז יכוסה בכלימה פניו לעוה"ב כשיצטרך הנפש בעת עמדו לפני כסא הכבוד לבקש איזה טובה מהש"י לענין תחיית המתים וכדומה לזה (והוא כעין מה שהשיב אספסינוס לר' יוחנן בן זכאי אי מלכא אנא עד השתא אמאי לא אתית לגבאי ושן יאמר לו הקב"ה ג"כ עד האידנא בעולם העשייה לא חששת כלל על כבודי ועל כבוד תורתי ועתה בעת צר לך באת אלי) וכמעט כל דברינו מבואר ברש"י בקצרה בלשונו כדרכו הטוב :

דבר שהוא משחית וזהו תער · והמעבירו בתער עובר בחמשה לאוין שיש בו ה' פיאות אבל במספרים מותר אפילו כעין תער דהיינו סמוך לבשרו ומ"מ נזהרין כשמסתפרין במספרים שיעשה הגילוח בהחלק העליון מן המספרים ולא בתחתון שאם יעשה בתחתון לבד הוי כתער · וכ"ז מצד הדין אבל באמת נכון ליזהר אפילו במספרים כי כתבו המקובלים שבזה עוקר צינורות הקדושה מלמעלה :

ב **פיאות** הזקן הם חמשה ורבו בו הדיעות לפיכך ירא שמים יצא את כולם ולא יעביר תער על זקנו כלל ואפילו על שפה העליונה או תחת הגרון :

ג **ועל** פיאות הראש יש ג"כ לאו בתורה והוא מה שכתוב לא תקיפו פאת ראשיכם וי"א דבפיאות הראש אסור מן התורה אפילו במספרים כעין תער דהיינו סמוך לבשרו · ושיעור הפאה מכנגד השער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד מצד שהוא בכלל פיאות הראש ומשם ולמטה מתחלת פאות הזקן :

ד **אחד** המקיף פאת הראש ואחד הניקף ואחד המשחית פאת הזקן או הנשחת חייבין אלא שהניקף כיון שאין עושה מעשה אין לוקה אלא א"כ מטה ראשו או זקנו אליו להקיפו אבל איסורא איכא אע"פ שאינו מסייע כלל לפיכך אסור להיות ניקף ונשחת אפילו ע"י אינו ישראל ואפילו אינו מסייע כלל כגון שאינו מטה את עצמו אליו כלל · ומותר ישראל להקיף את פאת ראש האינו יהודי ולהשחית פאת זקנו כיון שאינו מוזהר הא"י בזה כלל :

ה **ועתה** נבוא לענינו באשר שידוע שכהיום הממשלה הרוממה בחסדה הטוב נותנת רשות לאיש הישראלי להיות עליו פאת זקן בודאי אסור לאיש צבא הישראלי לגלח פאת זקנו כמו שאר ישראל ואף אם האינם יהודים או שאר רשעי ישראל מלעיגים עליו עבור זה בודאי אין לו לחוש לזה כלל וכבר אחז"ל מוטב לו לאדם להקרא שוטה כל ימיו ואל יהי רשע שעה אחת לפני המקום · וכ"ש בזה העון החמור שהוא עובר תמיד כשמגלח על חמשה לאוין ואפילו אם אינו יהודי מגלחו ואם הוא מגלח את עצמו עובר עוד בחמשה לאוין שהלאו דלא תשחית קאי על המשחית ועל הנשחת (כדאיתא ברמב"ם ובתוספתא ועיין במכות כ' ע"ב ברש"י ד"ה דאמר) כמה יש לו להיות זהיר בזה :

ו **ודע** דאפילו אם ע"י עיכוב הגילוח יגיע לו הפסד גדול בממונו ג"כ דינא הכי כמו שנפסק ביו"ד סי' קנ"ז דעל לאו שבתורה צריך ליתן כל אשר לו ולא לעבור עליו :

ז **ואם** אינו יכול לכוף את יצרו בשלימות או במקום הדחק עכ"פ טוב לו להקטינו במספרים שזהו מותר מדינא אבל לא לגלחו בתער אפילו ע"י אינו יהודי וכנ"ל :

ח **ודע** עוד דאם איש הצבא הוא צירולניק צריך להזהר מאוד שלא להקיף פאת הזקן לשאר איש הצבא ישראלי דהלאו קאי בין על המשחית ובין על הנשחת וכנ"ל אם לא במקום שהממשלה הרוממה מצווהו לזה : ואם מטעם הממשלה די בגילוח הסנטר מתחתיו לבד בודאי אסור לו לגלח יותר :

ט **ואם** הוא במקום איזה ממשלה שגוזרת על איש הצבא ישראלי שלא לילך בפאת זקן אם היא מרשה במספרים כעין תער בודאי יעשה כן ואפילו אם לאו אעפ"כ יראה למעט את האיסור בכל מה דאפשר דהיינו שלא לגלח רק מתחתיו במקום הסנטר אם הממשלה מרשה לזה וגם את זה לא יגלח בעצמו ולא ע"י ישראל רק ע"י אינו יהודי (ואם יכול בעת מעשה להזהר שלא לסייע בהשחתה דהיינו שלא להטות את זקנו ולהזמין השערות אליו בעת הגילוח רק הא"י יעשה הכל מעצמו בודאי טוב יותר דעי"ז לא יהיה רק לאו שאין בו מעשה וקיל קצת מלאו שיש בו מעשה ואפי' אם יצטרך לזה להוציא קצת הוצאות נ"ל דמחוייב ג"כ בזה אבל אם יצטרך להוציא

כל ממונו לזה בפרט זה האחרון ל"ע אחרי דבלא"ה מחוייב לעבור על לאו זה ואף דאין בו מעשה מ"מ לאו גמור הוא כדמשמע בראשונים) :

י **ואם** יכול להשיג את הזאלב הידוע שמטבעו לשרוף את השער באותו מקום שלא יצא עוד בודאי מחוייב לעשות כן כדי שלא יעבור כלל על הלאו דגילוח אך יזהר שאחר המשיחה לא יסיר את השער בסכין כ"א בקיסם של עץ וכדומה :

פרק כב

בו יבואר ענין מאכלות האסורות :

א **הנה** איסור מאכלות האסורות בין איסור דם בין איסור חלב בין איסור גיד הנשה בין איסור נבילות וטריפות בין איסור בשר בחלב וכ"ש איסור חזיר ושאר מינים טמאים ידוע בדרך כלל לכל איש ישראל כקטן כגדול · והנה ידוע שבהיות הממשלה הרוממה בחסדה אינה מכרחת לאיש הישראלי לאכול מאכלות האסורות א"כ חל על איש הלכה מן התורה כל הזהירות שיש על שאר איש ישראל · ומאד צריך ליזהר בזה כי כשהאדם עובר על זה הוא רשע מן התורה ופסול לעדות ולשבועה כי על כל כזית וכזית של איסור יש לאו בפני עצמו והאלהים יביא לשם את האדם במשפט על הכל וגם בעוה"ז לא ינקה האדם לבסוף עי"ז וכאשר נבאר בסמוך ומה שכתבנו שיעור כזית הוא רק לענין חיוב מלקיות דהי' חייב ל"ט מלקות בב"ד על כל כזית וכהיום שאין לנו רשות לזה. אעפ"כ בודאי יקבל לבסוף הכאות גדולות יותר מזה בב"ד של מעלה אבל לענין איסור אין צריך לשיעור כלל דאפילו טעימת משהו מן האיסור הוא ג"כ אסור מן התורה ואפילו רק לטעום מן המרק של האיסור ג"כ הוא איסור תורה וכדאיתא בגמרא ובשו"ע :

ב **ואל** יתפתה האדם בילרו שזה נוגע לו לסכנת נפשות כשלא יאכל בשר · אחד כי אפילו אם היה נוגע לו לסכנת נפשות היה צריך לו לשקול במאזני שכלו ולעיין הרבה את כל כזית וכזית שהוא אוכל אם הוא מוכרח לזה כמו שאנו מעיינים לענין אכילת חולה ביוה"כ דמה לי איסור כרת מה לי איסור לאו ואם די לו להמלט מסכנות נפשות ע"י כזית אחד והוא אוכל עוד הוא רשע מן התורה ופסול לעדות ולשבועה · ואפי' לענין אכילת רק מעט מן המעט מן האיסור אם יכול באיזה עלה להשיג מאכל כשר לא מבעי אם יש לו מעות משלו אך הוא חס עליהם ומחמת זה הוא מתיר בנפשו לעבור על דבר ה' ג"כ רשע הוא א"ו כי הלא ידוע מה שנפסק (ביו"ד סימן קנ"ז) דאפילו אם אחד אונסו לעבור על איזה איסור חייב ליתן כל אשר לו ולא לעבור על האיסור ק"ו בזה שאין אדם כופהו רק חמדת הממון מעבירו על דת התורה בודאי בכלל רשע הוא והוא נקרא בפי חז"ל בשם מומר אוכל נבילות לתאבון. ואפילו אם אין לו כלל מעות של עצמו רק שיכול לבקש מאנשי עיר ישראלים שהוא עומד ביניהם או שיכול להשיג מעט מעות מביתו וכל כה"ג והוא מתעצל בזה ומחמת זה הוא אוכל מאכלות האסורות ג"כ עון גדול הוא . ואפי' אם אין לו שום עלה אם יש לו להמלט מן סכנה ע"י שיאכל רק התבשיל והוא אוכל האיסור בעין עון פלילי הוא כדמוכח ביומא(פב.):

ג **וכל** אלו הענינים שכתבנו הוא אפילו אם נניח כטענת היצר שנוגע זה לפיקוח נפש אך אין צריך לכל זה כי אנו רואין בעינינו שיש הרבה עניים ומרי נפש והיושבין בבית האסורין שאין להם רק לחם ומים ואעפ"כ חיים זמן רב ולא תאמר לפי שהיושב בבית האסורים יושב על מקומו משא"כ בזה שהוא עמל ויגע זה אינו כידוע שהאדם העמל ויגע באיזה ענין העמל תועיל יותר לבריאות הגוף ממנוחה וכמו שתראה

זה באנשי הלבא גופא שבטבען בריאין יותר משאר אנשים אשר מאכלם הרבה יותר בטוב משלהן והכל הוא מחמת זה גופא שהוא עמל הרבה בעבודה וכמו שאמר קהלת מתוקה שנת העובד וגו' · ועוד אפילו תאמר שבהמשך זמן רב נתמעטו כחותיו ע"ז ג"כ לא מיקרי זה מן התורה בשם פיקוח נפש כיון שאין מגיע זה למיתה ממש וכן איתא בט"ז או"ח סימן שד"מ סק"א ע"ש ובעינינו אנו רואין לכמה אנשים שהם מסגפין עצמן כמה שבועות וחדשים ואעפ"כ לסוף הם חיים וקיימים וק"ו בזה שאין מצוי סיגוף כ"כ אפילו למי שאין לו מעות של עצמו כלל כי הקב"ה שהוא מסבב כל הסיבות מסבב שימצא קצת עזר על כל פנים והבא לטהר מסייעין אותו :

ד **ועבור** שאני יודע שנעשה זה האיסור כהפקר בעיני איזה אנשי הלבא הסמוכים בעו"ה לכן אנכי מוכרח להרחיב קצת הענין ולהעתיק לפני הקורא את גודל האיסור שיש במאכלות האסורות ואח"כ נעתיק את גודל העונש שיש עבור זה להנפש ולגוף ואח"כ גודל השכר שיהיה למי שנזהר מזה · כי הנה ידוע דבהמה שאינה נשחטת בסכין בדוקה כדין התורה היא נבילה גמורה ויש על כל כזית וכזית לאו בפני עצמו משום נבילה · ואם היא נטרפת קודם מיתתה כמנהגם שמכין אותה במות יש עליה לאו משום איסור טרפה שהיא נקובת המוח אפילו אם היו שוחטין אותה אח"כ וכ"ש אם מתה מעצמה אח"כ אפשר שחל ע"ז עוד איסור נבילה ג"כ (וצ"ע בהפוסקים אם יש ע"ז עתה שני לאוין או לא). וגם מצוי ג"כ דהמפקיר את נפשו לאכול נבילות וטריפות אוכל מן הבא בידו ואפילו אם יזדמן בתוך זה איסור חלב ג"כ לא יקפיד ע"ז ועל איסור חלב יש לאו וכרת כמו שמפורש בתורה ואם החלב הוא מבהמת נבילה וטריפה חייב על זה משום נבילה וטריפה ומשום חלב כמפורש ברמב"ם (פ"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה ב) שהי' לוקה משום שתי האיסורין וע' ביו"ד בסי' ס"ד שיש הרבה דינים באיסורי חלב ומי שאוכל מן היורה (קעסיל) בודאי בהמשך הזמן בא לידו אחד מן המינים שחייב עליהן כרת · וגם אפילו יהיה בקי בדיני איסור חלב ויודע שהיה בכל כחו נזהר מהן עכ"פ אוכל החוטים שצריך לנקרם משום חלב וגם מצוי שאוכל האחוריים שיש בהן גיד הנשה וכל זה הוא מלבד איסור דם ראה כמה איסורים חמורים יכול לעבור בסעודה אחת וכ"ש ח"ו מי שרגיל בזה בודאי יש לו כמה מאות לאוין של נבילות וטריפות ושל חלב ושל גיד הנשה וכן לפעמים ג"כ של חזיר וגופו מתפטם מאיסור ובהמשך זמן אוכל ג"כ מיני דגים טמאים וכל מיני שקצים ורמשים אוי לו ואוי לנפשו שכל אלו הדברים מטמאין להנפש כמפורש בתורה אל תטמאו בכל אלה (ויקרא י"ח כ"ד) וכאשר נבאר לקמן . ואפילו אם אוכל רק התבשיל שנתבשל ביורה זו עם אחד מאלו הדברים ג"כ אסור מן התורה משום טעם כעיקר כידוע ואפילו לא בישלו בה עתה בשר כלל הלא ידוע שמטילין בה עכ"פ שמנונית של חזיר או חלב ושמנונית של נבילה וטריפה ושאר מינים האסורים . ואפילו אירע במקרה שלא הטילו בה שמנונית כלל עכ"פ אסור משום היורה גופא שמבשלין בה בקר וערב דבר איסור וצריכה הגעלה ע"כ השומר נפשו ישמור את עצמו ממאכלות האסורות ויהיה טוב לו בזה ובבא כאשר נבאר לקמן בפרק כ"ד · ואם יצא מבית החולים (באלניצע) ואמרו לו הרופאים שהוא מוכרח לאכול בכל יום תבשיל של בשר ואם לאו הוא בסכנה ואין לו מי שיבשל לו בלתי זה התבשיל עכ"פ יראה להקטין את האיסור דהיינו שלא יאכל את האיסור גופא רק המרק או התבשיל בלבד : ודע עוד דכשם שאסור לאכול בעצמו דבר איסור כך אסור לו להושיט לחבירו ישראל שום דבר איסור או לסייעו לעשות דבר שאסור לו לעשות · ועובר בזה על ולפני עור לא תתן מכשול :

פרק כג

בו יבואר גודל העונש של מאכלות אסורות:

במה צריך ליזהר ממאכלות האסורות שמלבד שהוא עבירה גדולה עוד הוא משקץ את נפשו בזה וכדכתיב בקרא (קדושים כ' כ"ה) והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטהור לטמא וגו' וכדפירש"י שם (והוא בתו"כ) שכונת התורה על בהמה שלא נשחטה וכן עוף שלא נשחטה כהלכה ועל זה מסיים קרא ולא תשקצו את נפשותיכם וגו' והייתם לי קדושים כי קדוש אני ד'. גם גופו מתפטם מאיסור ובהמשך הזמן נעשה גופו מלא מנבילות וטריפות ושקצים ורמשים. והעבירה מטמטמת לבו של אדם כדאיתא בגמרא תנא דבי ר' ישמעאל עבירה מטמטמת לבו של אדם שנאמר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם. וגם ע"י שהוא מתחיל להמשיך על עצמו רוח הטומאה ע"י מאכלות האסורות מטמאין אותו מלמעלה ג"כ כדאיתא בגמרא ת"ר אל תטמאו בהם ונטמתם בם אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה מלמטה מטמאין אותו מלמעלה בעוה"ז מטמאין אותו לעוה"ב. וז"ל הזוה"ק פרשה שמיני תא חזי כל מאן דאכיל מאכלי דאסירי אתדבק בסטרא אחרא וגעיל נפשיה וגרמיה ורוח מסאב שריא עליה ואחזי גרמיה דלית ליה חולקא באלהא עלאה ולא אתי מסטריה ולא אתדבק ביה ואי יפוק הכי מהאי עלמא אחידן ביה כל אינון דאחידן בסטר דמסאבא ומסאבין ליה ודיינין ליה כבר נש דאיהו געלא דמאריה געלא בהאי עלמא וגעלא בעלמא דאתי ועל דא כתיב ונטמתם בם בלא א' דלא אשתכח אסוותא לגיעוליה ולא נפיק ממסאבותיה לעלמין ווי לון ווי לנפשייהו דלא יתדבקון בצרורא דחיי לעלמין דהא איסתאבו ווי לגרמייהו עלייהו כתיב כי תולעתם לא תמות וגו' והיו דראון לכל בשר מאי דראון סרחונא מאן גרם ליה ההוא סטר דאיתדבק ביה וכו' ר' יוסי פתח ואמר כל עמל אדם לפיהו וגו' האי קרא בשעתא דדיינין ליה לבר נש בההוא עלמא כתיב כל ההוא דינא וכל מאי דסביל בההוא עלמא ונקמין מניה נקמתא דעלמא לפיהו בגין פיהו דלא נטר ליה וסאיב ליה לנפשיה ולא איתדבק בסטרא דחיי בסטרא דימינא. וגם הנפש לא תמלא לא תשתלים דינהא לעלם ולעלמי עלמין ד"א לא תמלא לא תשתלם לסלקא לאתרהא לעלמין בגין דהא אסתאבת ואתדבקת בסטרא אחרא ר' יצחק אמר כל מאן דאיסתאב בהו כאלו פלח לעבודת אלילים דאיהו תועבת ה' וכתיב לא תאכל כל תועבה מאן דפלח לע"ז נפיק מסטרא דחיי נפיק מרשותא קדישא ועייל ברשותא אחרא ולא עוד אלא דאיסתאב בהאי עלמא ובעלמא דאתי וכו'. גם ע"י מאכלות האסורות מסלק הצלם אלהים מן האדם כדאיתא בזוה"ק פ' משפטים בסופו ועלול לבא כמה מאורעות על האדם כמו שאחז"ל על הפסוק ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי אם אתם מובדלים מן העמים הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנאצר וחביריו דאף שבעת שהוא מתרצה להתערב עם העובדי כוכבים בכל ענייניהם נראין כאוהבין אותו אבל כל זה הוא בהתחלה אבל בהמשך הזמן נסבב לו על ידם גופא רעות רבות וצרות עליו כי הקב"ה מסלק את שמירתו ממנו עבור זה וכבר צווח הכתוב ואמר אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר אבל האיש השומר עצמו ממאכלות האסורות אף בעת דחקו נושא על עצמו הצלם אלהים וניצול מכמה מאורעות רעות וזהו שהועיל לדניאל חנניה מישאל ועזריה להנצל מיד נבוכדנאצר *) וכדאיתא בזוה"ק פ' משפטים

תנא

---

*) ודע דמה דכתיב בקרא וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג וגו'

היינו

תנא במאי זכו דניאל חנניה מישאל ועזריה דאישתזיבו מאינון נסיוני אלא בגין דלא אסתאבו במיכליהון וכו' כד רמו יתיה לגובא דאריוותא אשתלים בצולמא דמאריה ולא שני צולמא לצולמא אחרא ועל דא דחלו אריוותא מניה ולא חבלוהו וכו' תא חזי מה כתיב ולמקצת ימים עשרה נראה מראיהן טוב מכל הילדים האוכלים את פת בג המלך נראה מראיהן טוב דצולמא דמאריהון לא אעדיעו מנהון ומאחרני אעדיעת מאן גרים האי בגין דלא אתגעלו בגיעולי מיכליהון זכאה חולקיהון דישראל דכתיב בהו ואנשי קדש תהיון לי:

פרק כד

בו יבואר גודל השכר של השומר עצמו ממאכלות האסורות:

גם ע"י השמירה ממאכלות האסורות ממשיך על עצמו קדושה מלמעלה כמו דכתיב (ויקרא כ' כ"ה) ולא תשקצו את נפשותיכם וגו' והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' וגם נאמר בפרשה ראה כל נבילה לא תאכלו וגו' כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' וגו' ואחז"ל (יומא ל"ט) ת"ר והתקדשתם והייתם קדושים אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה מלמטה מקדשין אותו מלמעלה בעוה"ז מקדשין אותו לעוה"ב · וגם עבור כל עת ועת שנזדמן לידו דבר איסור ומונע את עצמו מלעשות האיסור חושבין לו מן השמים כאלו עשה מצות עשה דאורייתא בפועל ממש וכמשאחז"ל ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כאלו עשה מצוה. גם עבור התגברותו על יצרו בעת שהוא רואה להאיסור והוא רעב ומתאוה לו והוא מתאפק מחמת רצון הש"י נקרא בשם גבור כי זו היא גבורה האמיתית כמו דאיתא באבות איזהו גבור הכובש את יצרו · ועתיד להיות אור הקב"ה עבור זה עטרה בראשו לעתיד לבא כי עבור אחד מחמשה דברים נעשית העטרה ומתגבר על יצרו הוא אחד מהן כמו שאחז"ל (מגילה ט"ו) עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי וגו' לשאר עמו למי שמשים עצמו כשיריים וליושב על המשפט זה הדן דין אמת ולגבורה זה המתגבר על יצרו משיבי מלחמה שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה שערה אלו ת"ח שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות · גם זוכה עבור זה להיראות בין חבורה של צדיקים לעתיד לבוא כשיעשה לנו הקב"ה הסעודה גדולה בג"ע כדאיתא במדרש ויקרא פ"י אריסטוון (פי' סעודה גדולה) עתיד הקב"ה לעשות לעבדיו הצדיקים לע"ל וכל מי שלא אכל נבילות בעוה"ז זוכה לראותו וכו' · גם זוכה עבור השמירה ממאכלות האסורות לחיי הנצח בעולם הנצח וכמו שהאריך בזה בזוהר הק' פרשה שמיני · הנך רואה מכל זה את גודל השכר שיש לאדם עבור זה ע"כ מה מאד צריך הישראלי להתחזק תמיד שלא להתגאל במאכלות האסורות לו ועבור זה יהיה ה' אתו וירומם קרנו למעלה בזה ובבא: והנה לפי מה שביארנו את גודל האיסור של מאכלות המגועלים יתבונן כל איש הנבא כמה צריך ליתן לבו תמיד שלא יכשל בזה ח"ו ע"כ אין לו להתעצל בכל מקום בואו לילך אצל יהודים שבעיר לבקשם ולזרזם

היינו בדברים שהם מותרין מן התורה כגון סתם יינם ושמנם של עובדי כוכבים וכן פת בג היינו פת או לפתן כדמוכח שם בע"ז (ל"ו ע"א) בגמרא (לפי מה שכתבו התוס') דביין נסך גמור או שאר איסורים אין שום רבותא ידניאל דכולי עלמא נמי מוזהרין ע"ז וכנ"ל.

ולצרים ע"ד הכנת מאכלות כשרות *) · וכהגון זה מצוה שלא להיות האדם ביישן ועל עניינים כאלו נאמר באבות הוי עז כנמר ואפילו אם פעם אחת ושתים דחוהו בלך ושוב אף על פי כן אל יפול לבו ויחזור וילך אצלם ויבקשם בדברים רכים וידע כי כל זה הוא נסיון לו מן השמים שמנסים אותו כדי שיודע כוחותיו הפנימיות אם הוא מהרהר אחר הנהגתו יתברך ואם יעמוד בנסיון יהיה לע"ל לנס ולתפארת וכענין שנאמר במן ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת וגו' למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך וגו' ופירש בזוהר הקודש דהאי לנסותך הוא להגביה אותך על הכל כמו נס · ואפילו אם בשביל עצמו אין צריך לזה כגון שהוא עשיר אף עפ"כ מצוה רבה שישתתף עם חביריו העניים וילך עמהם לאנשי העיר לבקשם אודות זה

*) ובאמת מצוה רבה היא לסייעם בזה כי הוא מקיים בזה מצות פתוח תפתח וגו' וחי אחיך עמך ואהבת לרעך כמוך שיבחין בעצמו אלו היה דבר זה נוגע לעצמו או לבנו באופן זה כמה היה משתוקק שימצאו אנשים שיחזיקוהו במאכלות כשרות ולא יחטא ע"י מאכלות האסורות וכנ"ל בפרק כ"ג · ומלבד כל אלה איך נשא אח"כ פנים בר"ה לפני הקב"ה ונבקש מלפניו כל אחד על עצמו ואנשי ביתו שיפרנס אותנו הקב"ה בידו הרחבה והמלאה שלא יחסר לנו שום דבר , זה מבקש ה' רו"כ בכל שבוע וזה עשרה כל אחד ואחד לפי כבודו · אם נתאכזר ח"ו על אחינו בשרינו ולא נחוס להם כלל עד שעי"ז יוכרחו לאכול מאכלות האסורות הלא גם הם בני ה' כמונו ואיתא בשבת (קנ"א) ר"ג אומר ונתן לך רחמים ורחמך כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים · וגם ידוע שכל ישראל ערבים זה בזה ע"כ בודאי ח"ו יחשבו עליו מן השמים כאלו הוא בעצמו אוכל מאכלות האסורות כיון שהיה בכוחו לסייע לחבירו שלא יבא לידי איסור · והמסייע בענין הזה יתברך מאלהי השמים כי בזכות הצדקה באה ברכה לתוך ביתו של אדם כמו שנאמר נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך :

ואגב דאיירינן במצות צדקה ראיתי להעתיק כאן תשובה אחת אשר השבתי לשואלי דבר . והוא במקום אחד באו עניים ולא רצו היהודים לסייע להעניים בטענה שאין עליהם חיוב להחזיקם והמקום ההוא היה רחוק מאד מן הישוב ועי"ז נסבב שהרבה עניים באו לידי מאכלות אסורות כי הוכרחו לילך ולאכול בבתי בני עם אחר והרבה באו לידי סכנות נפשות האם יאות עבדי היהודים שבעיר · והא לך לשון התשובה שהשבתי ע"ז . כמה גדולה היא מצות צדקה שהיא מקרבת את הגאולה כדאמרינן (ב"ב ט') תניא ר' יהודה אומר גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות · ומה מאד צריך האדם ליזהר שלא להעלים עין מן העני שעובר עי"ז על ל"ת דאורייתא לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון · וגדול עונשו מאד ח"ו עד שאמרו (ב"ב יו"ד) שמניעת הצדקה גורם לפעמים לקצר ימיו של אדם כעון ע"ז דכל המעלים עין מן הצדקה הוא כאלו עובד אלילים כתיב הכא וכו' ואיתא ביו"ד בסימן רמ"ז דמאד יש ליזהר במצוה זו כי אפשר שיבא לידי ש"ד שימות העני המבקש אם לא יתנו לו מיד כעובדא דנחום איש גם זו (תענית כ"א) · והנה מה מאד יש ליזהר במצות צדקה אם יודע שדבר זה נוגע לפיקוח נפש וכמה גדול המאמץ את לבו בעת כזה שמלבד שעובר על מצות פתוח תפתח וגו' וחי אחיך עמך ואהבת לרעך כמוך עוד הוא עובר על לא תעמוד על דם רעך · והנה מכל זה אנו יכולין להבין את תשובת השאלה הנ"ל שאנו מחוייבין להחזיק את ידי העניים הנ"ל בכל האפשרי כי כיון שאנשים

זה . ואם אירע שקבל עי"ז חירופים וגידופים מאיזה אנשים סכלים אעפ"כ אל ישים לבו לזה וידע כי עבור זה שסבל בזיונות עבור מצותו של הקב"ה יגדל שכרו בשביל זה יותר ויותר לבסוף וכה"ג איתא בירושלמי דפאה פרק בתרא לענין גבאי צדקה וז"ל ר' אלעזר הוי פרנס חד זמן נחית לביתיה א"ל מאי עבדיתון א"ל אתא חד סיעה ואכלין ושתין וצלין עלך א"ל ליכא אגר טב נחית זמן תנין א"ל מאי עבדיתון א"ל אתא חד סיעה חורי (אחרת) ואכלין ושתין ואקלונך (ביזו אותך) א"ל כדין איכא אגר טב . וכן כה"ג בענינינו ובכל מצוה ומצוה יהיה תשלום גמולה לפי ערך הצער שהשיגו ע"י קיומה וכה"ג מצינו בתורה לענין קרבן שכתוב ונפש כי תקריב קרבן מנחה וגו' שאחז"ל שאמר הקב"ה מי דרכו להתנדב מנחת סלת עני מעלה אני עליו כאלו

הקריב

עברים הם ולא ירצו ליכנס לפתחי בני עם אחר ולאכול מאכלות אסורות בודאי יחלשו ויתעלפו ויבואו לידי סכנה וכבר נצטוינו בתורה לא תעמוד על דם רעך *). וכ"ש שיענשו מן השמים על אלו העניים שהוכרחו לאכול עי"ז מאכלות האסורות · עוד עובר בזה על עשה דואהבת לרעך כמוך שיבחין בעצמו אלו היה דבר זה נוגע לעצמו או לבנו באופן זה כמה היה משתוקק שימצא אנשים שיחזיקוהו במאכלות הכשרות ולא יתטמא ע"י מאכלות האסורות שמטמא את הנפש כדאיתא ביומא על הפסוק אל תטמאו בכל אלה ונטמתם בם ואם יעזור לעניים בודאי יעזור הש"י לדורותיו הבאים אחריו ולא לחנם כתבה לנו התורה בפרשה שמות ותחיין את הילדים דהיינו שהיו מספקות להם מים ומזון וכדפירש"י שם וכתב אח"כ מעשה דמרע"ה ואני אמן שהכך להורות לנו את גודל הענין שיש בזה וכדאיתא במדרש רבה שם שזה היה עבור מים ומזון שהספיקו לאחרים ולכך נמדד להן מדה במדה וכן נמי בענינינו יהיה נכון לבו בטוח בה' שיסבב שלא יבואו בניו ג"כ לעולם לידי מאכלות אסורות כשם שהוא מנע את אחרים מזה וכדאמר ליה ר' חייא לדביתהו אקדימי ריפתא לעניא כי היכי דליקדמו לבנייכי אמרה ליה מילט קא לייטת לי אמר לה לא גלגל הוא שחוזר בעולם . ואיתא בתנא דבי אליהו ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך כי תשמע בקול ה' אלהיך והלכת בדרכיו שהם דרכי שמים ומה הם דרכי שמים שהוא רחמן ומרחם אפילו על הרשעים ומקבל אותם בתשובה שלמה וזן

ומפרנס

הגה"ה

ואולי יאמר המתפתה ביצרו מה לי לדאוג כ"כ ולהצטער בצרתו בענין זה ילך בבתי בני עם אחר ויאכל מאכלות אסורות ולא יבא לידי סכנה אף אתה השב לו (א) הזה רצון ה' שנאמץ את לבבנו ונקפוץ את ידינו ממצות צדקה עד שעי"ז יוכרחו אחינו העניים שבהם לאכול מאכלות האסורות (ב) שכל ישראל כשקבלו עליהם ברית התורה על מנת כן קבלו שיהיה כל אחד ערב על חבירו בקיומה ולכך הדין שכל אחד מישראל מוציא את חבירו בקיומה אע"פ שיצא כבר (כגון קידוש וכדומה וכדאיתא ברא"ש ברכות פרק ז') דאם יחסר לחבירו איזה מצוה כאלו חסר לו וכן נמי שיפריש כ"א את חבירו מאיסור ל"ת ולכך נפסק הדין ביו"ד סימן ש"ג דאם רואה לחבירו שהוא לבוש כלאים צריך לפשוט ממנו אפילו בשוק ואפילו לבשם בשוגג שלא ידע שהוא כלאים ואפילו לדעת הרא"ש המובא שם בהג"ה שא"צ לפשוט ממנו בשוק כשהלובש אינו יודע שהוא כלאים משום כבוד הבריות עכ"פ כשיגיע לביתו צריך להודיעו כדי להפרישו מהאיסור וכן נמי כהן שהוא ישן ומת עמו באוהל צריך להקיצו ולהודיעו כדי להפרישו מהאיסור ואע"ג דלא ידע מ"מ איסורא קעביד בשוגג ולאחריני דידעי מצוה להפרישו (וכדאיתא ביו"ד בסי' ש"ג בהג"ה ובש"ך שם) וכן נמי לענין ת"ח אע"ג דאינו חייב להעיד במקום דאינו לפי כבודו לאפרושי מאסורא חייב להעיד (וכדאיתא בשבועות ל' ע"ב) ואם לא יפריש את חבירו מאיסור במקום שיש ביכולתו יענש גם הוא וכדאיתא בויקרא רבה על הפסוק שה פזורה ישראל ישראל נמשלו לשה מה דרכו של שה לוקה באחד מאיבריו וכולם מרגישים אף ישראל אחד חוטא וכולם נענשים תני רשב"י משל לבני אדם שהיו באים בספינה נטל אחד מהם קודח והתחיל וקדח

תחתיו

הקריב נפשו · והכל הוא מטעם כי הקב"ה מביט על קיום המצוה באיזה אופן קיימה אם מתוך הרוחה או מתוך דחק ועוני או שאר מיני בזיון וכל שיתגדל הצער בעת קיומה יתגדל הריוח בעת תשלומה וכמאמר הכתוב הזורעים בדמעה ברנה יקצורו · ואפילו אם לא נזדמן לו ח"ו שום מסייע בענין הזמנת מאכלים הכשרים יראה לזרז במכתב לאנשי ביתו ומשפחתו שהם יסייעוהו בענין זה ואפילו אם אין להם שום עצה ג"כ ומוכרחים עי"ז למכור מלבושיו וכליו שהניח בביתו לא ירע בעיניו דבר זה ויקח מוסר ממה שאנו רואין לאנשים שכדי להציל מאיזה דבר עינוי בעולם הגשמי הם מוכרין כל מלבושיהם ותכשיטיהם ואין חוששין כלל ומצפים שיתן להם הקב"ה אחרים תחתיהם עאכ"ו כדי להציל מעונש הכבד של איסור מאכלות אסורות שהוא מר לנפש עד מאוד ואין לשער גודל הצער והעינוי שיסבול לבסוף עבור מה שפיקן את נפשו ברצונו באכילה אחת וכאשר הערכנו למעלה מכל הפסוקים ומאמרי חז"ל בודאי שאין
לו

אחתיו א"ל חביריו למה אתה עושה כן א"ל מה איכפת לכם לא תחתי אני קודח א"ל מפני שאתה מציף עלינו את הספינה עי"ש · וא"כ בענינינו נמי כשנאמץ את לבבנו ונקפוץ את ידינו ממצות צדקה באיזה גרגרי כסף שעי"ז היינו יכולין למנוע אותן מאיסור לאו דאורייתא שיש על כל כזית וכזית בפני עצמו ועי"ז אף אנשים הכשרים יוכרחו לפעמים לאכול מאכלות האסורות בודאי נתענש ח"ו עונש גדול בבוא עת הפקודה כאלו היינו אוכלין בעצמינו מאכלות אסורות · ומלבד כל זה מקבל על עצמו מארה עבור זה שהצריך את העני הזה לבוא לידי איסור על ידי מניעת צדקה שלו וכעין מה שאמרו חכמינו ז"ל (והובא ביו"ד סימן ש"פ ס"ב) באבל עני שאין לו מה יאכל שמותר לעשות מלאכה אחר ג' ימים אבל אמרו חכמים תבא מארה לשכיניו שהצריכוהו לכך ור"ל על שלא סייעוהו שלא יבוא לידי זה אף שהם אינו כ"א איסור דרבנן וכ"ש אם הוא בא עי"ז לכמה לאוין דאורייתא. עוד עובר בזה על עשה דואהבת את ה' אלהיך וגו' בכל מאודך דהיינו בכל ממונך שהאוהב את המלך באמת ומשתוקק שיתמלא רצונו בכל עושה כל טצדקי שלא יעבור שום אדם על רצונו :

ומפרנס את כל הבריות כך תהיו רחמנים זה על זה לפרנס זה לזה ותאריכו פנים זה אל זה בטובה . ואיתא בתנחומא פרשה משפטים על הפסוק מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו מהו וגמולו וכו' יכול נתן פרוטה לעני הקב"ה משלם לו פרוטה אלא אמר הקב"ה נפשו של עני היתה מפרכסת לצאת מן הרעב ונתת לו פרוסה והחיית אותו חייך שאני מחזיר לך נפש למחר בנך או בתך באים לידי חולי או מיתה ואזכיר אני להם את המצוה שעשית עם העני ואציל אותן מן המיתה הוי וגמולו ישלם לו · ולבד זה ידוע בכור הניסיון שמי שהרגיל את עצמו במאכלות האסורות אף אם לא היה מתחלה ברצונו רק מפני שלא מצא חוששין ומרחמין עליו מדמה בנפשו שהוא כבר אינו נחשב בכלל ישראל ועי"ז אינו רוצה שוב אף להתפלל ולהניח תפלין והולך מדחי אל דחי עד שמופקר בעיניו ממילא ג"כ שאר איסורים חילול שבת וכדומה לעבור עליהן בשאט נפש ומי הביא לכל זה האם לא קפיצת יד בע"ב ממצות צדקה · ע"כ מצוה רבה היא לכל מי שנגע יראת ה' בלבו לרחם על העניים ולהתעסק בענין הזמנת מאכלם כדי שלא יבואו לידי מכשולים הנוראים הנ"ל · ואפילו אם יצטרך לקיים עי"ז מצות צדקה מאה פעמים וכפירש"י על הפסוק נתן תתן וגו' ונוכל לקרוא ממש על המתעסקים הללו הפסוק במשלי (יא) ולוקח נפשות חכם וכענין שאמרו בכעין זה בב"מ (בדף פ"ה) על התנא ר"ש בן איסי שהציל לאחד מן החטא ולבסוף נעשה אדם גדול · ונחזור לענינינו דאותן האנשים שלא היו רוצין לסייע לעניים ועי"ז באו העניים לבסוף לידי סכנת נפש או לידי מאכלות האסורות ח"ו ממ"כ עושין איסור גדול ועתידין ליתן את הדין אבל אותן האנשים המתחזקין במצות הצדקה יתכוננו על ידה לבסוף וכשאה"כ בצדקה תכונני וגו' ועי"ז יזכו לראות בנחמת ציון וירושלים בב"א :

לו לחוש להפסד נכסיו כלל ויצפה להקב"ה שבודאי יזמין לו בלאתו נכסים ומלבושים אחרים כפלים תחתיהם וכבר מבואר ביו"ד סימן קנ"ז שצריך אדם ליתן כל אשר לו ולא לעבור על לאו של תורה · ובאמת נכלל כל זה במה שאנו אומרין בכל יום בפרשת ק"ש ואהבת את וגו' ובכל מאודך ואפילו אם אין לו ח"ו שום סיוע מביתו ג"כ ומוכרח לאכול רק פת חריבה וקיתון של מים אעפ"כ אל ישים לבו לזה ויהיה שמח וטוב לב על גודל הנסיון שמנסהו הקב"ה שכל דבר שהוא יותר טוב במעלה יתבחן בבחינה היותר גדול וכידוע מטבע הצירוף והבחינה בכסף וזהב ואיתא במדרש אשרי אדם שעומד בנסיון שאין אדם שאין הקב"ה מנסה אותו מנסה לעשיר אם תהיה ידו פתוחה לעניים ומנסה לעני אם יהיה יוכל לעמוד ולקבל היסורין ואינו כועס ואם עמד עשיר בנסיונו ועושה צדקות הקב"ה מצילו מדינה של גיהנם ואם עמד עני בנסיונו ואינו מבעט הרי הוא נוטל כפלים לעתיד לבא · ואם יהיה לבן חיל כל ימי עת הצבא שלא להכשל באיסורין ויעמוד כל עת הנסיון ולא יהרהר אחר מדותיו של הקב"ה מחלקו יהיה חלקנו ומגורלו יהיה גורלנו :

פרק כה

בו יבואר דין מלבושי שעטנז (מלוקט מיו"ד הלכות שעטנז ומחכ"א) ·

ועתה נדבר קצת מענין איסור שעטנז :

א **הנה** איסור שעטנז ידוע ומפורסם לכל ישראל מה שכתוב בתורה לא תלבש שעטנז ואין מהצורך לנו להאריך בו בעלם איסורו ואעפ"כ נדבר בו במקלת וגבות אח"כ לעניננו · כתיב בתורה לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו וקבלו חז"ל דלא נקרא צמר אלא צמר רחלים ושל איל שהם הכבשים אבל צמר גמלים שקורין קעמעל האר או של ארנבת שקורין האזין האר וכן של שאר בהמה וחיה לא נקרא צמר ולכן כל מיני צמר חוץ משל כבשים מותר עם הצמר ועם הפשתן אבל של כבשים אסור עם הפשתן וכן קנבוס (שקורין קאנאפלעס) וכן צמר גפן (שקורין באוויל) מותר אפי' בצמר רחלים :

ב **אין** לכלאים שיעור שאפילו חוט כל שהו של צמר בבגד גדול של פשתן או איפכא אסור ללובשו אפילו מלדו השני אע"פ שהלד שבו הכלאים נגרר ע"ג הקרקע ואפי' נאבד החוט ולא ידענו מקומו לא שייך בו ביטול ואסור :

ג **המחבר** יחד בגד צמר עם בגד פשתן אפי' כשתפרם בחוט של משי וכן התופר בגד צמר בחוט של פשתן או איפכא או שקשרן יחד בקשר של קיימא כל זה אסור משום שעטנז מדאורייתא :

ד **כל** רגע שמשהא האדם על עצמו כלאים עובר בלאו ע"כ תיכף כשנודע לו שהוא לבוש כלאים חייב לפושטו · גם אסור להלביש את חבירו או לכסהו בכלאים משום לפני עור לא תתן מכשול :

ה **מדכתיב** לא תלבש שעטנז ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך קבלו חז"ל דאינו אסור מן התורה אלא לבישה או העלאה וכסוי אע"פ שאינו לובש אך הגוף נהנה ממנו אבל להציע תחתיו מותר מן התורה אבל מדרבנן אסור להציע תחתיו ואפי' עשר מצעות זה ע"ג זה וכלאים תחתיהן אסור :

ו **הלוקח** כלי צמר מנכרי צריך לבדוק יפה יפה שמא הם הפולין בפשתן וצריך להתיר כל התפירות ואפילו הנכרי אומר שתפרן בקנבוס או משי אינו נאמן ואסור לומר

לומר לנכרי לתפור לו בגדים אח"כ נותן לו חוטי קנבוס או משי ויזהירנו שיבדוק אח"כ אם לא החליף ואז יענש ע"פ נמוסיהם ויתיירא מזה (כ"כ בח"א ובאיש הצבא לא שייך קולא זו) וי"א דיכול לבדוק כי של פשתן כבה מהר ושל קנבוס הולך ושורף ושל משי נכרך וי"א סימן אחר שכאשר ימשוך החוט כמין שערות ארוכות הוא קנבוס וי"א דאין מועיל שום בדיקה :

ז **ועתה** נבוא לענינינו לענין מלבושי איש הצבא דבודאי חל עליו כל הדינים שיש באיסור שעטנז כמו על שאר איש ישראל כי הממשלה הרוממה אינה מכרחת להאדם שילך בכל היום דוקא במלבושים של קאזאנע ויוכל לעשות לעצמו בגדים בתמונה זו של הקאזאנע בלי שעטנז · ורק בזמן העבודה אם חק המלוכה שילך דוקא באותן הבגדים אז מותר לילך בהן ותיכף אחר העבודה ילך לביתו ויפשיטם וילבש שלו כידוע דבכל רגע שמשהא על עצמו כלאים ברצונו עובר בלאו · גם יש לו ליזהר בבגדי שעטנז שלו שלא יציעם אפילו תחתיו וכ"ש שלא לכסות עצמו בהן דעובר בלאו גמור · גם ליזהר מלתנם לחברו לכסוי או הצעה וכנ"ל בדין ה' · ובמקום שיש חשש גניבה אפשר דיש להקל לו להציע תחתיו אבל לא להעלותו על גביו שהוא ל"ת דאורייתא :

ח **ודע** עוד דעל כל מלבוש של שעטנז הוא איסור בפני עצמו ע"כ אם אין לו שום עצה לתקן כל בגדיו בשלמות שלא ימצא בהן שעטנז עכ"ז יראה להמעיט האיסור בכל מה שיוכל ויתקן עכ"פ איזה בגד שיוכל · גם יראה בכל כחותיו להמעיט זמן לבישתו בהן וטוב יותר לילך כל היום בגילוי הראש מלילך בכובע של שעטנז וכ"ש לענין שאר בגדים אם לא בעת שהוא צריך ללבשן מצד דינא דמלכותא . וכל הזהיר בעוה"ז שלא ללבוש שעטנז יזכה ללבוש לע"ל בגדי ישע ומעיל צדקה :

פרק כו

בפרק הזה יבואר ענין התשובה :

והנה לפי מה שהערכנו בחבור הזה לפני הקורא בגודל עונש העבירות ובפרט בעונש העריות ובעונש מאכלות אסורות וחלול שבת וכדומה אם חטא אדם בהן אל יתייאש ויאמר כבר אבד סברי ותוחלתי מד' ונדחיתי מחיי העוה"ב אל יאמר אדם כן אלא ישתדל לעשות תשובה וישוב לפני בוראו ויכנע לפניו ויתחרט על עונותיו והקב"ה ימחול לו על כל עונותיו שכן מצינו באנשי נינוה שעלתה רעתם לפני המקום ונחתם גזר דינם לרעה וכיון ששבו בתשובה שלמה לפני הבורא קרע גזר דינם ומחל להם כענין שנאמר וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ומן החמס אשר בכפיהם וינחם ה' וגו' ואחז"ל בהגדה כי הנה רחקיך יאבדו וגו' כלומר מי שמתרחק מן הקב"ה מעשות תשובה יאבד מן העולם ואני קרבת אלהים לי טוב שכל מי שמתקרב לאל אשרי וטוב לו · ומה היא התשובה ובאיזה הענין ישוב האדם לפני בוראו להכניע אחרי שידע האדם שחטא ויודע גנות מעשיו וחרפתם יהא מתגבר על יצרו ונלחם עמו וישתדל להכניע תאותו ולהכריח נפשו להסירה מתאות הבהמיות והבלי העוה"ז ויחשוב בעצמו מתיקות העבירה לפי שעה כנגד מרירותה ואבדן נפשו מחיי העוה"ב ויתמיד לחשוב בעצמו על העבירות שעשה ויהיו נגד עיניו תמיד כענין שנאמר כי פשעי אני אדע וגו' ויהיה ירא מבוראו ויבוש ממנו ויחשוב בעצמו נגד מי המרה בעונותיו · ויתחרט על עונותיו ולא ישנה עליהם ויבקש מחילה מאת הבורא כל ימי חייו כדי שיקבלנו וימחול לו על כל עונותיו · וצריך לו לבעל תשובה לידע גנות מעשיו וחרפתם על הבירור כ"א יסתפק לו

בהם א"א להתחרט עליהם חרטה גדולה וגמורה וכן צריך שיתברר אצלו מתחלה שאם לא ישוב בתשובה שלמה מחטאיו לפני המקום שבודאי הקב"ה יפרע ממנו על מעשיו הרעים · ועוד צריך לו לידע שהקב"ה מבין ויודע כל מעשיו נסתריו ונגליו וכל מעשיו נכתבין ונחתמין בספר ואין דבר נעלם ממנו ואין שכחה לפני כסא כבודו כענין שנאמר ביד כל אדם יחתום לדעת כל אנשי מעשהו ואם השב בתשובה לא יתן לבו לזה אי אפשר לו לשוב בתשובה לפני בוראו · וצריך לו לבעל תשובה להתחזק בעצמו ולמנוע מן העבירות אשר היה רגיל בהן ויסכים לסור מהם לגמרי בכל לבו ובכל נפשו ואל יחזור עליהן כלל שנאמר קרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלהיכם כי חנון ורחום הוא ובתשובה יהיה האדם אהוב לבוראו תחת אשר היה הקב"ה שונאו בלכתו אחר תאות לבו ומראה עיניו ואחר יצרו הרע שכן מצינו שהרשעים שנואי המקום כענין שנאמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו · גדולה תשובה שמתוך חשיבותה קדמה לבריאת העולם שנא' בטרם הרים יולדו וגו' וכתיב בתריה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם ולא עוד אלא שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך ואחז"ל בהגדה גדול כחה של תשובה שכיון שהאדם מהרהר בלבו לעשות תשובה מיד היא עולה למעלה ולא תאמר עד י' מילין או עד כ' מילין או ק' מילין אלא עד מהלך ת"ק שנה ולא עד הרקיע הראשון ולא עד השני אלא עד שהיא עולה ועומדת לפני כסא הכבוד שנאמר עד ה' אלהיך · ולא עוד אלא שהתשובה מקרבת הגאולה שכן אחז"ל מתוך ה' דברים ישראל נגאלין מתוך צרה ומתוך קץ ומתוך תשובה ומתוך רחמים ומתוך זכות אבות · מתוך צרה דכתיב בצר לך ומצאוך ומתוך קץ דכתיב באחרית הימים ומתוך תשובה דכתיב ושבת עד ה' אלהיך ומתוך רחמים דכתיב כי אל רחום ה' אלהיך וגו' ובזכות האבות דכתיב ולא ישכח את ברית אבותיך והתשובה גורמת לרחמים ולזכות האבות שנאמר ושבת עד ה' אלהיך ומיד כי אל רחום ה' אלהיך וגו' : בא וראה כמה חביבה התשובה לפני המקום שאם יעשה האדם תשובה הקב"ה מקבלו ומבטל דבריו בשבילו לא ולמד ממה שכתוב בתורה כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות וגו' לא יוכל בעלה וגו' אבל הקב"ה אינו כן אע"פ שעזבו אותו ועבדו לאחר ובודאי הוטמאו מ"מ אמר להן הקב"ה ע"י ירמיהו הנביא עשו תשובה ובאו אלי ואני אקבל אתכם שכן כתיב בירמיה לאמר הן ישלח איש את אשתו וגו' הישוב אליה עוד הלא חנוף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ה' בואו ואני אקבל אתכם בתשובה ולא עוד אלא שהקב"ה נשבע לקבל שבים שנאמר חי אני נאום ה' אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה · גדולה היא התשובה שאפי' היה רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה שלמה בסוף ימיו אין הקב"ה מזכיר לו כלום מעונותיו שעשה בתחלה שנאמר לא תזכרנה הראשונות ולא תעלנה על לב · ולא עוד אלא שהתשובה גדולה יותר מן הקרבנות שנאמר הנה שמוע מזבח טוב · אוי להם לרשעים שמתים בלי תשובה שמאבדים שכרם ותקותם מחיי העוה"ב שהמלאכים המסורים לו לאדם בעוה"ז כותבים לו לאדם בכל יום ויום את מעשיו והכל לפוי לפני המקום והכל חתום אם יצדיק האדם כותבין צדקתו ואם ירשיע כותבין לו רשעתו לפיכך כשבא הצדיק ליפטר מן העולם המלאכים מקדימין ומקלסין לפניו יבוא שלום ינוח על משכבו ואם מת אדם רשע שלא עשה תשובה הקב"ה אומר לו הפח רומך כמה קראתי לך שתעשה תשובה ולא עשית ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם וגו' אמרו הפקחין הואיל וכך הוא תיקון לשבים לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו · אחז"ל היכי דמי תשובה כגון שבא דבר עבירה לידו פעם ראשונה ושניה באותו הפרק ובאותו אשה שנכשל בה כבר ובאותו מקום והיה יכול לעבור עבירה שמה ופירש ולא עבר הרי זה בעל תשובה גמור וכן אם גנב או אנס מאחרים והחזירו

שלא

שלא מחמת יראת האדם אלא מיראת השם הרי זה בעל תשובה גמור וכן אם הכה את חבירו והונהו בדברים ישתדל לפייסו עד שירצה ואם אינו מתרצה לו ירבה עליו רעים כענין שנאמר עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעך · כללו של דבר בכל ענין שקלקל עד עתה ירצה לתקנם בכל כחו וישתדל האדם לעשות התשובה קודם ביאת הצרות והפגעים רעים כי אם ישוב האדם לבוראו אחר ביאת הצרות והפגעים רעים אינה תשובה שלמה ושמא לא יקבל הש"י תשובתו אע"פ שהוא ארך אפים ומלא רחמים אמנם התשובה שלמה הוא כשאדם יודע בעצמו שחטא לבוראו יתחרט חרטה שלמה ויעזוב דרכי חטאיו ולא ישנה עליהן ויבקש עליהן מחילה לפני בוראו ולא ימתין עד שיתחילו לענשו עבור זה מלמעלה · גם יזהר האדם אחד מן הדברים המועלים דלתי התשובה ואלו הן · מי שמסכים בלבו לעשות העבירה ולא נכשל בה במקרה אבל מסכים לעשות העבירה ומחזר אחריה לעשותה בכל יכולתו עד שבא לידו והמתמיד עליה ומתאחר מהכיתה ומי שאומר אחטא ואשוב בין כך ובין כך מטלים תאותו הבהמיות והבור לרמות את יוצרו ע"ז אמרו חז"ל האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה · ע"כ אם הרגיש בנפשו שחטא לפני ה' באיזו עבירה אפילו היא קלה שבקלות יזהר מאוד שלא להתמיד עליה כי ההתמדה על העבירה מורה על חלול השם ועל ביזוי מצותיו וביטול דבריו והוא הנקרא מזיד ועליו נאמר והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' ולא עוד אלא שההתמדה על העבירה אפילו היא קטנה הולכת ומתגדלת בהתמידו עליה כמו שאחז"ל יצה"ר בתחלה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה לעבות העגלה שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה · ואמר חכם אחד אין קטנה שבעבירות עם ההתמדה ולא גדולה בהם עם בקשת המחילה כלומר אם עבר אדם אפי' הקטנה שבעבירות ומתמיד עליה איננה נחשבת קטנה אלא גדולה ואפי' אם עבר אדם גדולה שבעבירות ומבקש עליה בכל לבו ומתחרט עליה ושב לפני המקום איננה נחשבת גדולה אלא קטנה והקב"ה מוחל עליה · וצריך לו לבעל תשובה שיתודה על עונותיו וירבו בעיניו פשעיו ויגדלו חטאתיו בלבו כענין שנאמר כי רבו פשעינו נגדך וגו' וצריך לו לפרש בפיו לפני המקום על העבירות שעשה שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב , ואלהים ברחמיו ישיבנו בתשובה שלמה לפניו למען חסדיו הרבים אמן :

פרק כז

בפרק הזה יבואר עוד דברים שצריך לו לבעל תשובה ליזהר בהן :

והנה מלבד העיקר הראשון של התשובה שכתבנו למעלה שהיא החרטה גדולה על העבר והקבלה בכל לבו ובכל נפשו על להבא להזהר עוד מזה החטא עוד נכתוב בפרק הזה איזה דברים שצריך לו לבעל תשובה ליזהר בהן שבזה יהיה תשובה שלמה וינקה מעונותיו ולא תזכרנה לו עוד · כתבו הספרים שעיקר גדול הוא בתשובה שיתבונן בנפשו גודל חסדי ה' אשר עשה עמו מעודו עד עתה בכל עניניו ולעומת זה יעריך רוב העונות והחטאים שגמל לו להקב"ה · גם צריך לו לבעל תשובה לילך בהכנעה ובשפלות לפני המקום ולפני הבריות שאם היה רגיל לילך בקומה זקופה ישפיל עצמו ויכניע ויסתכל למטה במקום שנברא ממנו ועתיד לחזור שם בסופו כענין שנאמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב וכן אם היה רגיל ללבוש מלבושים נאים ותכשיטים נאים והדורים ישנה מלבושיו ותכשיטיו כדי שישבור לבו לאביו שבשמים · וכן אם היה רגיל בתפנוקים ובמעדנים ובמאכלים ערבים יפחות מהן ויסגף עצמו בתענית מפני שהתענית משבר לב האדם

למקום ומכניע את יצרו · (אך באמת ענין התענית שכתבו בספרים בחלקי תקוני התשובה
לא שייך לאיש הצבא כי כוח צריך שיהיה לו כח לעבודת הצבא ואין לו להתענות אז רק
שיהיה בדעתו שכאשר יושלם זמן עבודתו ויבא לביתו יתענה אז איזה תעניתים
כפי כחו ולפחות בכל ער"ח אם לא יזיק לו התענית · אך לכל הפחות ירגיל א"ע לע"ע
להתרחק מחברת מריעות ומתפנוקיהם) וכן אם היה רגיל לעמוד בעזות מצח ולדבר
גדולות ירגיל עצמו למדת הענוה ולדבר רכות ויעשה עצמו כאסקופה התחתונה שהכל
דשין בה · וכן אם היה רגיל להכות אנשים בכעסו ירגיל עצמו שאף אם חרפו אותו
אחרים כל היום שיסבול מהם ולא יתנקם · גם צריך לו לבעל תשובה למחול לכל אדם
שחטא וסרח לו כדי שימחול לו הקב"ה על כל עונותיו כענין שנאמר נושא עון ועובר על
פשע למי נושא עון למי שעובר על פשע · גם צריך לו לבעל תשובה לפרוש עצמו ולהזהר
מכל מה שהזהיר התורה עליהן ולהתרחק בתכלית ההרחקה ובפרט מדברים שנכשל בהן
כבר · גם צריך לו לפרוש עצמו מן הדברים המסופקין אם אסורין או מותרין כדי שלא
יתקרב אל האיסור כלל · וצריך לו למנוע עצמו מן העבירות מאהבת השם ומיראתו ולא
מיראת בני אדם ולא כדי שלא יבא לידי בושה וגנות בפני הבריות כ"א הכל מאהבת
הבורא ומיראתו והעושה תשובה מפני אהבת הש"י דהיינו שמתבונן בנפשו גדולת הקב"ה
ורוממותו אשר היא עד אין חקר ועד אין תכלית וכבודו מלא השמים והארץ כמו שאמר
הכתוב אם יסתר איש במסתרים וגו' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא וגו' ומתמיה
על נפשו איך בא לידי שטות כזה ומחליט בנפשו על להבא להזהר בכל כחותיו מזה החטא
עבור זה נעשים לו העונות כזכיות כמו שאמרו חכמינו ז"ל ביומא (דף פ"ו) · וכשם שצריך
לו לבעל תשובה למנוע עצמו מן העבירות כן צריך לו להשתדל ולעסוק במצות כענין
שנאמר סור מרע ועשה טוב ובפרט באותן אברים שהמרה בהן רצון הש"י יהדר לקיים
בהן מצות ה' כענין שאחז"ל צדיקים באותו דבר שחוטאין בו מתרצין כגון אם חטא בפיו
והכנים דלטוריא בין איש לרעהו יהדר בפיו לעשות שלום בין איש לרעהו · ידיו שחללו
שבת יהיו עוסקות מכאן ולהבא לכבד שבת בכל מה שיכול · אם היו ידיו עוסקות בגזל
יהיו עוסקות בצדקה וחסד (מלבד מצות השבה שמוכרח לקיים ראשית הכל) הקדים רגליו
לעבירה יקדים רגליו לבית הכנסת ולבהמ"ד ולשאר מצות ה' וכן כל כי האי גוונא · והעיקר
שבכולם שירצה הבעל תשובה להוסיף בלמוד התורה בכל מה שיוכל במקרא או במשנה
ואם אינו בן תורה עכ"פ ירצה להוסיף אומץ במדת הצדקה וחסד ואפי' אין לו משלו
ירצה לזרז חבירו לצדקה וחסד ולהחיות העניים שכל זה מועיל לו לאדם להאריך ימיו
ושנותיו ולכפר על עונותיו כדכתיב בחסד ואמת יכופר עון ואיתא במדרש רבה פ' קדושים
אם נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה לשמים מה יעשה ויחיה אם היה למוד לקרות דף
אחד יקרא שנים ואם היה למוד לשנות פרק אחד ישנה שנים ואם אינו למוד לקרות
ולשנות מה יעשה ילך ויעשה גבאי צדקה והוא חי שאלו נאמר עץ חיים לעמלים בה לא
היה תקומה אלא עץ חיים למחזיקים בה כמ"ש בצל החכמה בצל הכסף · ר"ל מי שמחזיק
בדרך התורה שהרבה ממצותיה באים רק לעורר הטוב והחסד בין איש לרעהו ועל ידי זה
מתעורר החסד למעלה כדאיתא בזוהר הקדוש · גם מדרכי התשובה הגמורה שימעטו
בעיניו כל המצות וכל הזכיות וכל החסדים שעשה ויחשוב בלבו שלא עשה כטיפה מן הים
לפי חיובו בהן ואם באין עליו יסורים וחלאים יקבל מאהבה ויצדיק עליו את הדין
ויחשוב בעצמו שלא נגבה חובותיו אחד מאלף והרבה יותר מאלו היו ראויין לבוא עליו לפי
רוב עונותיו אך רחמי ה' וחסדיו גברו עליו וכדאיתא במ"ר וידעת היום והשבות אל לבבך
א"ר מאיר אמר הקב"ה את ולבך יודעין מעשים שעשית ויסורין שהבאתי עליך שלא כנגד
מעשיך הבאתי עליך יסורין · ויהיה שמח בזה יותר מימי השלום שהיה לו עד עתה
כדאיתא

שבת קודש הוא האות [illegible] שנתן הקב"ה לישראל למען ידעו כי ששת ימים עשה ה' כל מה שברא בשמים ובארץ ושבת ביום השביעי והוא יסוד האמונה לידע שהעולם הוא מחודש וכיון שברא הכל הוא אדון על הכל ואנחנו עבדיו ומחוייבים לעשות רצונו ולעבדו בכל גופינו ונשמותינו וממונינו כי הכל שלו. והזהירה התורה על שמירת השבת י"ב פעמים. ואחז"ל כל המשמר את השבת כאלו מקיים כל התורה וכל המחלל את השבת כאלו כפר בכל התורה כולה. ונוכל להסביר זה בפשיטות על פי מה שביארנו את הפסוק ושמרו בני ישראל את השבת וגו' ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים וגו' דלהכי קרא הכתוב שבת בשם אות להורות לנו על גודל ענינו, והוא, לאחד מבעלי המלאכה והמסחור שמציב על ביתו מבחוץ איזה אות (הנקרא בל"א שילד) לציין לפני הכל ענין מלאכתו ומסחרו והנה כל זמן שהאות נצב על הבית מבחוץ מורה לנו שהבעל מלאכה הזה הוא דר עדיין בדירה הזו אף אם לפעמים נסע לדרך על איזה ימים מ"מ עדיין לא עקר דירתו מהבית הזה מכל וכל משא"כ כשניטל האות מבחוץ לקבעו במקום אחר מוכח דהבעל מלאכה הזה כבר עקר דירתו מכל וכל מהבית הזה ואינו מצוי בו כלל כן הוא ממש בענין שבת כי הוא אות המעיד שהש"י ברא את העולם בששה ימים ונח ביום השביעי והוא ג"כ אות על האיש הישראלי הנושא את נס התפארת הזה על עצמו (ר"ל השומר שבת ומקיימו) שהוא מאמין בהקב"ה שהוא בורא העולם ומחדשו וממילא הוא אדון על הכל ואנחנו מחוייבים לעשות רצונו בכל נפשינו ומאודינו כי הכל שלו וע"י האמנתו בד' באמת הוא משרה בתוך לבבו קדושת ד' וכמו שכתוב כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדישכם וע"ז ג"כ רמז הכתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ממש וכמו שפירשו המפרשים וע"כ אף אם אירע שעבר על איזה מן המצות עכ"ז האות הזה נצב להעיד על האיש הזה כי עדיין הוא דר בדירתו הראשונה ר"ל שאיש ישראלי הוא כמקדש שקדושת ה' בתוך לבבו לא כן אם ח"ו הוא מחלל את השבת בזה הוא מסלק האות מעל עצמו ומראה שבפנימיות לבבו כבר אינו דר איש ישראל המאמין בהש"י וכבר הוסר מקדש ה' מתוך לבבו וע"כ אמרו כל המחלל את השבת כאלו כפר בכל התורה כולה. וראה את חומר העון של איסור שבת שלא בכל העונות לבד מעבודת כוכבים ומזלות קי"ל דאם הוא מומר ח"ו לאחד מהם אינו מומר לכל התורה ואלו באיסור שבת קי"ל דמי שהופקר אצלו איסור שבת ועובר עליה כמה פעמים בפרהסיא הוא

למקום ומכניע את יצרו · (אך באמת ענין התענית שכתבו בספרים בחלקי תקוני התשובה לא שייך לאיש הזה כי כוח צריך שיהיה לו כח לעבודת הצבא ואין לו להתענות אז רק שיהיה בדעתו שכאשר יושלם זמן עבודתו ויבא לביתו יתענה אז איזה תעניתים כפי כחו ולפחות בכל ער"ח אם לא יזיק לו התענית · אך לכל הפחות ירגיל א"ע לע"ע להתרחק מחברת מריעות ומתפנוקיהם) וכן אם היה רגיל לעמוד בעזות מצח ולדבר גדולות ירגיל עצמו למדת הענוה ולדבר רכות ויעשה עצמו כאסקופה הנדרסת שהכל דשין בה · וכן אם היה רגיל להכות אנשים בכעסו ירגיל עצמו שאף אם חרפו אותו אחרים כל היום שיסבול מהם ולא יתנקם · גם צריך לו לבעל תשובה למחול לכל אדם שחטא וסרח לו כדי שימחול לו הקב"ה על כל עונותיו כענין שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שעובר על פשע · גם צריך לו לבעל תשובה לפרוש עצמו ולהזהר מכל מה שהזהיר התורה עליהן ולהתרחק בתכלית ההרחקה ובפרט מדברים שנכשל בהן כבר · גם צריך לו לפרוש עצמו מן הדברים המסופקין אם אסורין או מותרין כדי שלא יתקרב אל האיסור כלל · וצריך לו למנוע עצמו מן העבירות מאהבת השם ומיראתו ולא מיראת בני אדם ולא כדי שלא יבא לידי בושה וגנות בפני הבריות כ"א הכל מאהבת הבורא ומיראתו והעושה תשובה מפני אהבת הש"י דהיינו שמתבונן בנפשו גדולת הקב"ה ורוממותו אשר היא עד אין חקר ועד אין תכלית וכבודו מלא השמים והארץ כמו שאמר הכתוב אם יסתר איש במסתרים וגו' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא וגו' ומתמיה על נפשו איך בא לידי שטות כזה ומחליט בנפשו על להבא להזהר בכל כחותיו מזה החטא עבור זה נעשים לו העונות כזכיות כמו שאמרו חכמינו ז"ל ביומא (דף פ"ו)· וכשם שצריך לו לבעל תשובה למנוע עצמו מן העבירות כן צריך לו להשתדל ולעסוק במצות כענין שנאמר סור מרע ועשה טוב ובפרט באותן אברים שהמרה בהן רצון הש"י יהדר לקיים בהן מצות ה' כענין שאחז"ל צדיקים באותו דבר שחוטאין בו מתרצין כגון אם חטא בפיו והכניס דלטוריא בין איש לרעהו יהדר בפיו לעשות שלום בין איש לרעהו · ידיו שהללו שבת יהיו עוסקות מכאן ולהבא לכבד שבת בכל מה שיכול · אם היו ידיו עוסקות בגזל יהיו עוסקות בצדקה וחסד (מלבד מצות השבה שמוכרח לקיים ראשית הכל) הקדים רגליו לעבירה יקדים רגליו לבית הכנסת ולבהמ"ד ולשאר מצות ה' וכן כל כי האי גוונא · והעיקר שבכולם שיראה הבעל תשובה להוסיף בלמוד התורה בכל מה שיוכל במקרא או במשנה ואם אינו בן תורה עכ"פ יראה להוסיף אומץ במדת הצדקה וחסד ואפי' אין לו משלו יראה לזרז חבירו לצדקה וחסד ולהחיות העניים שכל זה מועיל לו לאדם להאריך ימיו ושנותיו ולכפר על עונותיו כדכתיב בחסד ואמת יכופר עון ואיתא במדרש רבה פ' קדושים אם נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה לשמים מה יעשה ויחיה אם היה למוד לקרות דף אחד יקרא שנים ואם היה למוד לשנות פרק אחד ישנה שנים ואם אינו למוד לקרות ולשנות מה יעשה ילך ויעשה גבאי צדקה והוא חי שאלו נאמר עץ חיים למחזיקים בה לא היה תקומה אלא עץ חיים למחזיקים בה כמ"ש בצל החכמה בצל הכסף · ר"ל מי שמחזיק בדרך התורה שהרבה ממצותיה באים רק לעורר הטוב והחסד בין איש לרעהו ועל ידי זה מתעורר החסד למעלה כדאיתא בזוהר הקדוש · גם מדרכי התשובה הגמורה שימעטו בעיניו כל המצות וכל הזכיות וכל החסדים שעשה ויחשוב בלבו שלא עשה כטיפה מן הים לפי חיובו בהן ואם באין עליו יסורים וחלאים יקבל מאהבה ויצדיק עליו את הדין ויחשוב בעצמו שלא נגבה חובותיו אחד מאלף והרבה יותר מאלו היו ראויין לבוא עליו לפי רוב עונותיו אך רחמי ה' וחסדיו גברו עליו וכדאיתא במ"ר וידעת היום והשבות אל לבבך א"ר מאיר אמר הקב"ה את ולבך יודעין מעשים שעשית ויסורין שהבאתי עליך שלא כנגד מעשיך הבאתי עליך יסורין · ויהיה שמח בזה יותר מימי השלוה שהיה לו עד עתה

כדאיתא

כדאיתא במדרש תנחומא צריך האדם להיות שמח ביסורין יותר מן הטובה שאפי' אדם בטובה כל ימיו לא נמחלו לו העבירות שבידו ובמה נמחל לו ביסורין ר"א אומר מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה מי גרם לבן לרצות לאב זה יסורין עיי"ש עוד · ובטוח יהיה הבעל תשובה שבודאי הקב"ה יסייענו במעשה עבודתו ויפתח לפניו הדרך הטובה והישרה לעבודתו כענין שנאמר טוב וישר ה' ע"כ יורה חטאים בדרך וכן הוא אומר קרוב ה' לכל קוראיו ואומר ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו וגו' ואחז"ל הבא ליטהר מסייעין אותו והאלהים ברחמיו ישיבנו בתשובה שלמה לפניו למען חסדיו הרבים אמן :

פרק כח

בו יבואר גודל חיוב שמירת שבת וגודל הזירוז לכתחלה שלא לבוא ח"ו לידי חילול שבת :

שבת קודש הוא האות הגדול והברית שנתן הקב"ה לישראל למען ידעו כי ששת ימים עשה ה' כל מה שברא בשמים ובארץ ושבת ביום השביעי והוא יסוד האמונה לידע שהעולם הוא מחודש וכיון שברא הכל הוא אדון על הכל ואנחנו עבדיו ומחוייבים לעשות רצונו ולעבדו בכל גופינו ונשמותינו וממונינו כי הכל שלו . והזהירה התורה על שמירת השבת י"ב פעמים . ואחז"ל כל המשמר את השבת כאלו מקיים כל התורה וכל המחלל את השבת כאלו כפר בכל התורה כולה . ונוכל להסביר זה בפשיטות על פי מה שביארנו את הפסוק ושמרו בני ישראל את השבת וגו' ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים וגו' דלהכי קרא הכתוב שבת בשם אות להורות לנו על גודל ענינו, והוא, לאחד מבעלי המלאכה והמסחור שמציב על ביתו מבחוץ איזה אות (הנקרא בל"א שילד) לציין לפני הכל ענין מלאכתו ומסחרו והנה כל זמן שהאות ניצב על הבית מבחוץ מורה לנו שהבעל מלאכה הזה הוא דר עדיין בדירה הזו אף אם לפעמים נסע לדרך על איזה ימים מ"מ עדיין לא עקר דירתו מהבית הזה מכל וכל משא"כ כשניטל האות מבחוץ לקבעו במקום אחר מוכח דהבעל מלאכה הזה כבר עקר דירתו מכל וכל מהבית הזה ואינו מצוי בו כלל כן הוא ממש בענין שבת כי הוא אות המעיד שהש"י ברא את העולם בששה ימים ונח ביום השביעי והוא ג"כ אות על האיש הישראלי הנושא את נס התפארת הזה על עצמו (ר"ל השומר שבת ומקיימו) שהוא מאמין בהקב"ה שהוא בורא העולם ומחדשו וממילא הוא אדון על הכל ואנחנו מחוייבים לעשות רצונו בכל נפשינו ומאודינו כי הכל שלו וע"י האמנתו בד' באמת הוא משרה בתוך לבבו קדושת ד' וכמו שכתוב כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדישכם וע"ז ג"כ רמז הכתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ממש וכמו שפירשו המפרשים וע"כ אף אם אירע שעבר על איזה מן המצות עכ"ז האות הזה ניצב להעיד על האיש הזה כי עדיין הוא דר בדירתו הראשונה ר"ל שאיש ישראלי הוא כמקדש שקדושת ה' בתוך לבבו לא כן אם ח"ו הוא מחלל את השבת בזה הוא מסלק האות מעל עצמו ומראה שבפנימיות לבבו כבר אינו דר איש ישראל המאמין בהש"י וכבר הוסר מקדש ה' מתוך לבבו וע"כ אמרו כל המחלל את השבת כאלו כפר בכל התורה כולה . וראה את חומר העון של איסור שבת שלא בכל העונות לבד מעבודת כוכבים ומזלות קי"ל דאם הוא . מומר ח"ו לאחד מהם אינו מומר לכל התורה ואלו באיסור שבת קי"ל דמי שהופקר אצלו איסור שבת ועובר עליה · כמה פעמים בפרהסיא הוא

מומר לכל התורה כולה ודינו כעובד כוכבים ממש וטעם לכל זה הוא דהמחלל את השבת כופר במעשה בראשית כמו עובד כוכבים ומזלות וע"כ ג"כ עונש מחלל שבת הוא בסקילה כעובד כוכבים ומזלות וכשהוא בלי התראה הוא עכ"פ בכרת מכל זה יראה האדם את גודל ענין שבת ואיתא במ"ר פרשה בשלח א"ר אלעזר בר אבינא מצינו בתורה ובנביאים ובכתובים ששקולה שבת כנגד כל המצות, בתורה מנין שבשעה שבאת משה לומר להם מצות שבת אמר לו הקב"ה עד אנה מאנתם לשמור מצותי וגו' מה כתיב אחריו ראו כי ה' נתן לכם השבת ובנביאים מנין שנאמר וימרו בי בית ישראל במדבר בחוקותי לא הלכו מה כתיב אחריו ואת שבתותי חללו. בכתובים מנין שנאמר ועל הר סיני ירדת ודברת עמהם מה כתיב אחריו ואת שבת קדשך הודעת להם אמר הקב"ה לישראל אם תזכו לשמור שבת מעלה אני עליכם כאלו שמרתם כל המצות שבתורה ואם חללתם אותו מעלה אני עליכם כאלו חללתם כל המצות וכן הוא אומר שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע. בעת שהאדם שומר את השבת גוזר גזירה והקב"ה מקיימה שנאמר אם תשיב משבת רגליך מה כתיב אחריו אז תתענג על ה' כמה דתימא והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך ולא עוד אלא שאתה אוכל אינו אלא מן הפירות אבל הקרן קיימת לו לעוה"ב שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דיבר. וזכות שמירת שבת כהלכה מועיל למחול לו על כל עונותיו כמ"ש בגמ' כל המשמר שבת כהלכתו אפילו חטא כדור אנוש מוחלין לו שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו אל תקרא מחללו אלא מחול לו. ע"כ מה מאד צריך האדם להתחזק בכל כוחותיו בענין שמירת שבת כהלכה. והנה אודות איש הלבא אף דבדברים שהוטל עליו מצד ציווי הממשלה הרוממה מותר לו לעשות ולא נקרא עי"ז בשם מחלל שבת אחרי דהוא מוכרח לזה וכלל כללה לנו התורה בפרשה תלא ולנערה לא תעשה דבר מ"מ מה מאד צריך להתיישב ביתר הפרטים שאין עליו ציווי והוא עושה אותם מעצמו מאיזה סיבה שלא ילכד בעון הגדול של חילול שבת ע"כ נראה לבאר בעזה"י קצת אופני ההנהגה בזה. והנה ראשית הכל צריך לידע דמלאכה שאפשר לעשותה בחול בודאי איסור גמור הוא להניח אותה על שבת כגון אם הוא רצען או חייט וכדומה שאר מלאכות שנותנין להם שיעור קבוע על כל שבוע חייב לזרז עצמו בכל כחותיו להקדים לגמור קודם שבת כדי שיהיה נח בשבת (וכעין זה בשבת ק"ל ע"א במשנה וכ"ש בענינינו) ולזה כתיב בתורה ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי וגו' לא תעשה כל מלאכה ר"ל שכל עבודותיך המוטל עליך תראה לעשותם באלו הששה ימים ולא תותיר מהם כדי שביום השביעי לא תעשה כל מלאכה. ואפילו אם יצטרך לשכור מסייע על זה ג"כ חייב אם היכולת בידו כדי שלא ישאר מלאכה על שבת ויהיה מוכרח לחללו וכדאיתא ביו"ד (בסימן קנ"ז) דמחוייב האדם ליתן כל אשר לו ולא לעבור על לאו דאורייתא. ויותר מזה דחיוב גמור הוא לו להתבונן בזה בתחלת ימי השבוע ולזרז עצמו בכל כחותיו ולא ידחה זו על סוף השבוע פן ח"ו יארע לו איזה סיבה וישאר מלאכה על יום השבת וזהו מה שכתבה לנו התורה שמור את יום השבת לקדשו וכל שמירה הוא ממלאכה וכתבו בלשון שמור דהוא מקור להורות לנו דתמיד צריך לזכור את יום השבת ואפילו מיום א' כדי לשמרו ממלאכה (דומיא דמאי דדרשינן (בביצה ט"ז ע"ב) בענין עונג שבת מקרא דזכור דצריך תמיד לזכור שבת דהיינו אפילו מיום א' והלאה שאם מזדמן לו דבר טוב יהא מזמינו לשבת ואפילו הלל דפליג ע"ז שם ואומר ברוך אדני יום יום עכ"פ מודה בשאר כל חפצים חוץ ממאכל דצריך להכין אם נזדמן מיום א' והלאה כמו שכתבו הפוסקים כי זכור הוא מקור דהיינו שיזכור תמיד את יום השבת). ועוד זאת צריך לידע כל איש הצבא בעת תחלת חינוכו לעבודה

לעבודה שדרך הוא שהממשלה נותנת לו רשות לברור לעצמו להיות איזה בעל מלאכה שירצה או תחת הכל"ז (ביקס) שלא יברור לעצמו להיות כותב או אופה או רופא (צירולניק) וכל כי האי גווני כי בודאי יחלל עי"ז שבת לרוב כי אף שאם הוא תחת הכל"ז יש לפעמים ג"כ חילול שבת גדול זהו רק במקרה כי ברוב לא יצוייר רק איסור שבות דרבנן ובשאר מלאכה כגון הייט או רצען מצוי שנותנין להם שיעור מה שיעשו לכל השבוע משא"כ בזה שאינו יכול להמלט מאיסורא דאורייתא למאות ולאלפים. והנה אף שידעתי שמלאכת הכתיבה או הרפואה קלה היא וע"כ כל אחד רוצה לבוררה אבל כל ירא שמים יברח מזה מאד כי בזה שמקבל על עצמו לכתחלה המלאכה הזו מפקיר בעצמו איסור שבת בידים. וגם תדע אחי לפי מה שידוע שהנה ראשונה בלא"ה מוכרח כל אחד להיות תחת הכל"ז כדי שיתלמד לעבודה ובשאר שנים כיון שנעשה מורגל לזה אין כ"מ כל כך ע"כ צריך כל אחד לקוות להקב"ה הנותן ליעף כח שבודאי יעזרנו גם תחת הכל"ז או שארי עבודות ולא יקבל בעצמו העבודה שמצוי בה חילול שבת:

פרק כט

בו יבואר כמה עצות בענין זה ובענין איסור הרחיצה במרחץ וכל כה"ג.

ודע עוד דגם ציאלות המנעלים והקנעפליך והכלי זיין שהמנהג בכל יום לעשותן בבקר קודם העבודה (אונענע) יזדרז הכל לעשות בעש"ק קודם השקיעה כדי שלא יצטרך לעשות למחר בשבת · והפעולות שדרך לעשות לאחר העבודה בכל יום כגון מה שנוהגין לנקות (הפאסין והקנעפליך וכדומה) אפילו אם אין יכול לאחרן לעשות זה בלילה יראה לעשות זה ביום השבת ע"י אינו יהודי וישלם לו עבור זה בימי החול ואם אינו מאמינו יטלטל מעות וישלם לו בשבת ואפילו אם יצטרך עי"ז לטלטלם וליטאם במקום שאין עירוב כי מוטב לטלטל ולישא מלעשות מלאכה דאורייתא וכן כל כה"ג · כללו של דבר כל פעולה שאפשר לו לעשותה קודם השבת או שיכול ברצון הממשלה לאחרה עד אחר השבת (ועיין לקמן בסוף פרק ל"ג מההערה הכתובה שם) או שיכול לעשות בשבת ע"י אינו יהודי מחוייב לעשות כל צדדי דאית ליה כדי שלא יעבור על איסור חילול שבת. ודע עוד דאפילו אם מוכרח באיזה ענין לעשות בעצמו בשבת משום ציווי הממשלה אעפ"כ כל מה שיכול להקטין את האיסור יקטינו לא מיבעי אם יכול להקטין את האיסור שיהיה רק איסור שבות בוודאי מחוייב לעשות כן ואפילו אם הוא מחוייב לעשות מלאכה גמורה אעפ"כ אם מצד הציווי יכול להקטין את הענין והוא מוסיף בה מרצון עצמו הוא נקרא בשם מחלל שבת (ועיין זה באו"ח סימן שד"מ ס"א כדי פרנסתו מצומצמת עי"ש) · ואצייר דברי כגון לילך בשבת במרחץ עם חביריו האינם יהודים אפילו אם היה מוכרח לזה מצד ציווי הממשלה אעפ"כ יראה לצמצם בעצמו בכל היכולת שלא יעבור על איסור דאורייתא · והנה אף שהזיעה גופא אפילו אם הוא מביא הזיעה על עצמו ע"י המכבדת (שקורין בעזים) המוכן לזה אינו רק איסור דרבנן מ"מ עשיית המכבדת לתקנו ולקשרו שיהיה טוב לזה הוא מלאכה דאורייתא ממש של מכה בפטיש שהונח שם זה על כל גמר מלאכה . ואם הוא בורר מהמכבדת את הבדים הרעים כמנהג שנוהגין בחול הוא עובר עוד על איסור בורר ע"כ מאוד צריך ליזהר שלא יעשה שום פעולה בהמכבדת גופא קשירה או תיקון אחר כי הוא מלאכה דאורייתא רק הבאת הזיעה על עצמו אפשר שיש להקל אם הוא צריך לזה הרבה ואין מניחין לו ביום אחר ליכנס למרחץ · אך אם יכול לעשות הבאת הזיעה ע"י אינו יהודי בודאי טוב יותר שלא יצטרך לטלטל

המכבדת שהיא ג"כ מוקצה. גם יש ליזהר מאד שלא לשפוך מים על האבנים החמים כי היא מלאכה דאורייתא של מכבה שלבסוף נשפכין המים על האש בתנור מלמטה ואפשר מבשל ג"כ כי בשעת מעשה מתבשלין המים ע"י האבנים החמים ואם חביריו האינם יהודים כועסין עליו עבור זה שאינו שופך על התנור יפייסם במה שהוא יביא המים להשפיכה ועצם פעולת השפיכה לא יעשה הוא:

ועתה נדבר בענין רחיצה במים חמין. הנה ידוע שהרחיצה במים חמין הוא איסור גמור מדרבנן ע"כ אם יוכל להסתפק בעצמו במים קרים ובזיעה לבד מה טוב ואם אינו יוכל לרחוץ במים קרים יקח מים פושרים אך אם הוא מוכרח לרחיצה במים חמין מאיזה סיבה עכ"פ יזהר שלא ישפוך מעט מים צוננים שיש לו בכלי לתוך הרבה מים שרותחין מאד *) כי בזה יש חשש מבשל · גם מותר לתלות בגדים שלו במרחץ כדי לפלות אותן מכינים אך יזהר שלא יסרוק ראשו במסרק · ועוד זאת יזהר מאד ומאד בנפשו בין אם הוא רוחץ את עצמו בקרים או בחמים ובפושרים שלא ירחץ את עצמו באלונטית (הוא מה שקורין האנטוך) או בשום בגד כדי שלא יעבור על איסור כיבוס דהוא איסור דאורייתא רק בידיו ואם אי אפשר לו בידיו ירחץ בהמכבדת (ואף דבהמכבדת הוא גם כן איסור וכדמוכח מסימן של"ז ס"ב בהג"ה עכ"פ הוא רק איסור דרבנן כמו שכתב המ"א שם עי"ש מה שאין כן באלונטית דהוא איסור דאורייתא) או במחצלת של עץ (שקורין מאטאלקע) ועצה זו יעשה תמיד בכל מקום שהוא מוכרח לכביסה יכבס עכ"פ במחצלת כדי דלא ליהוי רק איסורא דרבנן · והנה מכל מה שכתבנו יוכל האדם להתבונן איך צריך לעשות כל צדדי דאית ליה לבקש מהשר המושל עליו שירשהו לילך ביום אחר במרחץ כי כמעט אי אפשר לו שלא יעבור על חילול שבת דאורייתא אך אם הוא מוכרח לילך יותר טוב שלא יתיר לנפשו רק הזיעה בלבד ואח"כ להשתטף במים קרים גם לפלות כליו במרחץ · ועכ"פ אם הוא מוכרח גם לרחיצה ירחוץ · במים פושרין ואם במים חמין עכ"פ שלא באלונטית רק בידיו גם ביתר הדברים שכתבנו למעלה יזהר בכל כוחו אבל אותן אנשי הצבא שאין מקפידין על עצמן בזה עלולין לעבור על ששה אבות מלאכות: א) בורר כי הוא בורר הבדין הרעים מן הטובים · ב) מכה בפטיש משום עשיית המכבדת ותיקונו. ג, ד) מכבה ומבשל על ידי נתינת המים על התנור. ה) תולש משום סריקת השער. ו) מכבס משום הכביסה באלונטית וכ"ש שצריך ליזהר מאד ומאד בנפשו שלא לכבס בשבת כתונותיו ואפילו אם אין מניחין לו ביום אחר ליכנס למרחץ והוא מוכרח לכבס כתונתו כדי שיהיה לו בכל שבוע חלוק לבן כידוע אעפ"כ אסור כי יכול לעשות זה בימי החול בביתו או שישכור אינו יהודי לכבסם · ואפילו אם קביעת דירתו הוא בהבית המקובץ לכל אנשי צבא (קאזארמע) והאינם יהודים אין מניחין לו לכבס שם וגם הוא עני שאין לו במה לשכור אעפ"כ לא יצוייר היתר כיבוס בשבת אם הוא עומד באיזה מקום שיש שם ישראלים כי הוא מחויב לילך ולכבס כתונותיו אצלם או להשתטח ולספר לפניהם את גודל עניו ודחקו ובודאי יעזרוהו באיזה גרגרי כסף כדי שיהיה יוכל ליתן לאחר לכבס ולא יצטרך לחלל את השבת · כללו של דבר כל דבר שאין ע"ז ציווי מצד הממשלה הרוממה רק מצד חסרון כסף אסור לו להתעצל בזה ומחויב לשלוח ולבקש כסף מביתו ולעשות כל צדדי שיוכל כדי שלא יצטרך לחלל שבת ובענינים אלו וכיוצא בהם אסור לו לאדם להיות ביישן כי מחויב לילך כמה פעמים לפני האנשים יודעי תורה שבעיר שיסייעוהו בענינים אלו שלא יבוא לעבור על התורה ברצון ואפילו אם ע"י הנהגה זו יחזיקוהו אנשים חסירי דעת לשוטה ופתי כבר אחז"ל מוטב לו לאדם להקרא שוטה כל ימיו ואל יהי רשע שעה אחת

*) עי' ח"א כלל כ' סעי' ג, ד,

לפני

לפני המקום · ויקח מוסר ממה שאנו רואין בחוש שאם חסר לאיש הצבא איזה דבר הכרח שצריך לקנות לעבודה שלו אינו מתביים כלל והולך ומבקש כמה פעמים לכל אחד מישראל שיעזרהו בזה והכל מלך שהוא מתכונן שהוא דבר הכרחי לו וכ"ש במה שהוא הכרחי לו לפני יוצר הכל שלא יחשב לרשע לפניו שלא יתעצל בזה וכבר אחז"ל כל המנבל עצמו על דברי תורה בעוה"ז סופו להתנשא לעוה"ב וגם זהו בכלל הזה :

פרק ל

עוד בענין זה :

ועתה נבאר מה שכתבנו למעלה אם יכול להקטין את הענין והוא מוסיף בה מרצון עצמו הוא נקרא מחלל שבת לא מבעי דבר שלא יצא מזה תועלת לאחריני אלא אפילו הוא מתכוין לעשות בזה טובה לישראל אחר שלא יחלל שבת כלל כגון שהוטל מהממשלה על שני אנשי הצבא ישראלים שיעשו איזה דבר כגון חפירה בקרקע וכל כה"ג לא יוכל אחד לומר לחבירו שעשה כבר חלקו למה נחלל שבת שנינו עשה גם בשבילי ואגמול לך פעם אחרת עבור זה משום דעל חלקו שעשה כבר לא יקרא ע"ז בשם מחלל שבת אחרי שהיה מוכרח לזה משא"כ אם יעשה עתה ברצונו עבור חבירו וכבר אמרו חז"ל שאין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך וכ"ש אם הפעולה הזאת שמוסיף הוא מכוין לטובת עצמו כגון שביקשו השר המושל שיעשה לו איזה פעולה (כגון רחיצה בשבת באלונטית וכה"ג דבר שיש בו חילול שבת גמור) לא יטעה לחשוב בנפשו כשיגמור הפעולה בלא"ה חללתי שבת אלך וארחץ באלונטית או שאר מלאכה דלא כן הדבר חדא וכי משום שחילל שבת פעם אחד יחלל עוד ועוד דזה מה שעשה בשביל ציווי השר אינו נקרא בשם מחלל שבת כיון שהיה אנוס בזה אבל עתה כשהוא עושה הוא ברצונו · ובאמת לענין הזה צריך מאוד שיהיה בקי בהלכות שבת וכמו שנעתיק לקמן מעט עיקרים מהלכות שבת מספר זכרו תורת משה כדי שידע איך להקטין את החילול . וראה אחי דורות הראשונים כמה היו מחבבין מצוה ובאותן דורות כמה גזירות היו גוזרין עליהן לעבור על התורה ואעפ"כ היו רואין בכל כוחותם ובכל השתדלותם לקיים התורה כדגרסינן במסכת תענית ת"ר מה הם בני סלמאי הנתופתי (נקראין ע"ש הסולמות ונתופתי ע"ש שנתקו ופרקו הסולמות) אמרו פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה והושיבו פרדסאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו יראי חטא וכשרים שבאותו הדור הביאו גזירי עצים ועשאו כמו סולמות והניחו על כתפיהם והלכו להם וכיון שהגיעו אצלם אמרו להם להיכן אתם הולכים אמרו להביא שתי גוזלות משובך שלפנינו בסולם שעל כתפינו כיון שעברו מהם פרקום והביאום לירושלים עליהם ועל כיוצא בהם נאמר זכר צדיק לברכה ועל ירבעם בן נבט וחביריו נאמר ושם רשעים ירקב . וכיוצא בזה איתא שם עוד מה הם קולעי קליעות (משפחה שהיתה נקראת כן) שפעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו בכורים לירושלים והושיבו פרדסאות (הם כמו שומרים שעומדים על פרשת דרכים) כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו יראי חטא וכשרים שבאותו הדור הביאו סלי בכורים וחפו אותם בקליעות (תאנים יבשים שעושין אותם בעגולין) ונטלו עלי כתפם כיון שהגיעו אצל פרדסאות א"ל להיכן אתם הולכין אמרו לעשות שני עגולי דבילה במכתשת שלפנינו ובעלי שעל כתפינו כיון שעברו מהם עטרום

בסלים

בשלים והביאו לירושלים עכ"ל הגמרא וא"כ על אחת כמה וכמה בזמנינו שאנו שוכנים תחת צל מלכי חסד שאינם רוצים שנעבור על התורה כמה אנו חייבין לעשות כל ההשתדלות בעת שאנו עושין חוקי הממשלה יר"ה שלא לעבור אז על התורה · ועיקר הכל לזכור תמיד את יום השבת דהיינו להתבונן ולשער בימות החול איזה פעולה יוצרך לעשות בשבת הזה ולסדר בנפשו שיעשנה באופן שלא יהיה חילול שבת כ"כ ולכך כתבה לנו התורה בפרשה בהר את שבתותי תשמרו וגו' דהוא קאי על המוכר עצמו לאינו יהודי כדפרש"י שם להזהירו שלא ילמוד מרבו להיות שבת של ישראל שנצטוו בה הפקר בעיניו ח"ו אלא יראה לשמרה בכל כחו כי המה הם שבתות ה' ולזה דייק הכתוב את שבתותי ולא כתב סתם את השבתות וגם כתבו בלשון רבים ולא כתב סתמא את השבת שלי תשמרו להורות להאדם שמירת כל שבת ושבת הוא ענין נכבד בפני עצמו ע"כ יתן דעתו לזה תמיד ליתן עצות והתחכמות שיהיה כל השבתות משומר אללו (אך שלא יהיה כוונתו ח"ו למרות נגד הממשלה בזה) ואל יקטן בעיניו ח"ו חילול שבת אחת וסיים הכתוב על זה אני ה' נאמן לשלם שכר על הכל ולפום צערא אגרא :

פרק לא

בו יבואר קצת מדיני משא בשבת וגם קצת מדיני מחמר
(מסימן ש"א סל"ב ול"ג ומסימן רס"ו ס"ב ומח"א כלל כ"ד וכ"ח) :

א **ועתה** נבאר קצת מדיני משא כשצריכין לילך לדרך בשבת· כבר ידוע שאסור לשאת בשבת במקום שאסור לטלטל שום דבר אמנם דבר שמוכרח לישאנו מצד הציווי אין עליו איסור ואפילו אין בעצם הציווי שישא התפלים השמה רק שיש ציווי על איש נבא שיהיו לו התפלים האלו וממילא מוכרח לישא אותם כי אין לו במה לקנות אחרים ג"כ דינו ככה · אולם גם בענין משא הוא כמו בענין שאר מלאכות דהיינו אם יש לו איזה עצה שלא יצטרך לעבור על איסור זה כגון שיכול להניח חפציו על העגלה שנותנין להם או שיכול לעשות הדבר ע"י אינו יהודי ואפילו אם יצטרך לשלם לאינו יהודי עבור טרחה זו בודאי מחויב לעשות כן כדי שלא יצטרך לטלטל בעצמו כי איש יהודי הוא ואם אין לו שום עצה מותר לישאם בעצמו :

ב **ואם** התפלים האלו הם שלו ואין עליו ציווי מהממשלה שיהיה לו התפלים השמה אסור לישא אותם בעצמם עמו אך אם נושאם בצירוף שאר התפלים שמוכרח לישא אותם מצד הציווי אפשר דאין ע"ז איסור וכדלקמיה *) ויותר טוב שישתדל בכל היכולת לטלטלם ע"י אינו יהודי או על העגלה שנותנין להם :

ואם

*) הגה"ה עיין במנחות ס"ד ע"א וביומא פ"ד ע"ב דמשמע שם דאם הוא מתכוין להעלות דגים וגם התינוק שנטבע לכו"ע אין בו משום מלאכה בשבת ושם אפילו לכתחלה מותר כמ"ש הר"ן פי"ג דשבת וכן מוכח מרש"י יומא הנ"ל סוף ד"ה ואע"ג דצייד וכו' [ואידום על הפמ"ג בא"ח בסימן שכ"ח שנדחק בדברי רש"י ולא זכר את דברי הר"ן שהאיר בפירוש] וכן בשאר מלאכות כדמוכח מדברי הרשב"א שהובא בהר"ן הנ"ל לענין צידת צבי וגם לענין פיקוח הגל שמתיר אפילו אם מתכוין למצוא זהב המונח שם ואין לחלק בין דבריו לעניננו משום דהכא הלא מרבה בפעולה בעת מעשה דהעלאת המצודה בדגים עם התינוק שנטבע יוכיח וכן ריבוי השיעור בבישול יוכיח דסבירא ליה להרשב"א דאם מבשל עבור חולה שיש בו סכנה יותר מכפי הצריך לו כדי שיהי' גם לבריא אינו חייב חטאת עבור זה ומה שאמרו (בחולין י"ד) שמא ירבה היינו שמא ירבה ויוסיף להניח

ג **ואם** יש לו מעות וירא להניחם שם ולהתנם ליד אחר שלא יגזלוהו ממנו יתפרס בבגדו בערב שבת דשוב אין זה רק הוצאה כלאחר יד ובמקום פסידא יש להתיר

להניח חתיכה בקדרה אחר שהיא עומדת כבר אצל האש [והובא דברי הרשב"א אלו בא"ח סימן ש"ח בב"י עי"ש] ואף דהר"ן חולק שם על הרשב"א וס"ל דלא התירו רק שם אבל בשאר מקומות כל היכא שהוא מכוין בהפעולה גם בשביל עצמו הוא איסור דאורייתא ועיין במ"א בסימן ש"ו ס"ק י"א שהביא דברי שניהם ולא הכריע עכ"ז במקום הדחק כזה פשוט דיש לסמוך על הרשב"א אגד כי דעתו לאו דעת יחידאה כדמוכח מלשון הרשב"א שהובא בהר"ן בפ"ב דבילה על הברייתא דממלאה אשה קדרה בשר עיי"ש במה שכתב שם בשם הר"י לחלק בין שבת ליו"ט דאל"ה מה לי בין סקילה ללאו לענין דאורייתא וכן ממה שהובא דברי הרשב"א בא"ח בב"י בסימן ש"ח שהביא שם שגם דעת רבו הוא כן וכן התוספות במנחות (דף ס"ד ע"א) ד"ה שתים כתבו בהדיא דהוא רק איסור דרבנן וכן מהרמ"א בתשובה (בסימן ע"ו) משמע דלכל היותר אינו רק מדרבנן שלא זכר שם כלל שיטת הר"ן הנ"ל · והנה זה אין להקשות על הרשב"א אמאי כתב דהוא אסור מדרבנן והלא לענין העלאת המצודה עם הדגים והתינוק הנטבע וכן לפקח הגל ולהעלות האדם עם צרור הזהב מתיר הירושלמי אפילו במתכוין לכתחלה לזה דאפשר דהרשב"א יסבור ג"כ לסברת הר"ן שכתב בפי"ג דשבת דלהכי התירו חכמים כדי שלא ימנע בשום ענין מפיקוח נפש המוטלת חובה עליו ומה שמתיר אפילו לכתחלה לסגור הדלת בעד ביתו אפילו היכא שהוא מתכוין גם לצוד הצבי משום דאינו מרבה בזה בשום טרחה משא"כ בבישול להכי אסור עכ"פ מדרבנן . נחזור לענינינו דלפ"ז פשוט דבענינינו היכא שהוא מרבה במשא בשבת אחת ועל מקצתו הוא אנוס ומקצתו הוא ברצון לדעת הר"ן הוא איסור דאורייתא ולדעת הרשב"א ורבו והתוספות הוא איסור דרבנן לבד וא"כ לדעת הרשב"א ודעימיה יש להקל במקום פסידא ובפרט בזמה"ז דס"ל דאין לנו ר"ה דומיא דמה שהתיר הרמ"א (בסימן ש"א סל"ג) בהג"ה להוציא מעות תפורין בבגדו במקום פסידא מהאי טעמא כמבואר בב"י ובד"מ עיי"ש ומהאי טעמא התיר הח"א לעשות איזה שינוי אחר שיהיה שלא כדרך הוצאה דהיינו להוציא המעות בסנדל והכל מטעם הנ"ל כדי שלא יהיה רק מדרבנן ויהיה מותר במקום פסידא דומיא דמה שהתירו חכמים למי שהחשיך לו בדרך להוליך פחות פחות מד"א . ובאמת קשה מאוד להחמיר בזה אפילו לדעת הר"ן כי הפמ"ג הביא בשם א"ר וכן הח"א דבזמן הזה דאין לנו ר"ה אפשר דיש להקל במקום פסידא אפילו בלי שינוי כלל ובפרט באנשים כאלו שע"י שיהיה להם כסף או שוה כסף יהיה נקל להם עי"ז כמה פעמים לשמור את דרך התורה כידוע ע"כ נראה דעכ"פ באופן שכתבנו בפנים יש להקל להם . אך מסתפקנא אם צריך דוקא לישא את החפצים הנוספים באותו היד שהוא נושא את החפצים שמוכרח עליהם דאל"ה אפשר דגם הרשב"א מודה דהוא איסור דאורייתא דהוא ענין בפני עצמו או דילמא כיון דהיא אחד הוא אין לחלק בזה . ולכאורה יש לפשוט הספק מהא דאמרינן (במכות כ' ע"ב) דאם סך חמשה אצבעותיו נשא וקרח ה' קרחות בבת אחת דחייב ה' מלקיות משום דהוי לה התראה אכל חדא וחדא אלמא דאף שעשה זה בחמשה אצבעותיו ביד אחת אפ"ה חייב על כל אחת משום דכל אצבע פעל פעולת הקרחה בפני עצמה וכ"ש בזה שעשה בכל יד מלאכת ההוצאה בפני עצמה דבודאי כל יד ויד ענין בפני עצמו הוא ויש איסור דאורייתא גם להרשב"א על היד שאינו מוכרח בה [דלענין אחר אין נ"מ בזה דלענין מזיד אטו בתרי קטלא קטלית ליה וגם לענין שוגג אפילו עשה בזה אח"ז בהעלם אחת אינו חייב אלא חטאת אחת] ואף דהתוספות כתבו שם דשאני התם דגלי קרא מדברי רש"י והרמב"ם בהלכותיו מוכרח דלא ס"ל כן דהתוספות לסברתם דגלי קרא מוכרחין לבסוף לומר דלפ"ז ה"ה בקרח ה' קרחות זה אחר זה בהתראה אחת חייב על כל אחת ואחת ורש"י והרמב"ם בהלכותיו לא ס"ל כן ואף לפי התוספות דמדמי להו לאוכל שני זיתי חלב בהעלם אחת לא ברירא כ"כ דאפשר דוקא שם דעשה הפעולות בידו אחת ואולי לאידך גיסא אף להרמב"ם ורש"י אפשר דוקא שם דכל קריחה היא במקום בפני עצמו הקריחות מחלקין משא"כ בענינינו ; וספק זה יש להסתפק ג"כ לענין אם בישל בשר וחלב בבת אחת והתראה אחת בכל יד בקדירה בפני עצמה אם חייב שתי מלקיות או דנחשב לבישול אחת וצ"ע ואין להביא ראיה לזה מהא דאמרינן בבילה (דף י"ז) ·ממלאה אשה קדירה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת דודאי שם אסור לה למלאות שני קדירות ביחד וליתן אח"כ בבת אחת אצל האש דאפשר זהו רק משום אפושי דטרחא ומדרבנן בעלמא ותדע דהא אפילו ביד אחד אסור לעשות דבר זה . סוף דבר לע"ע לא מצאתי בירור דין זה ע"כ מהנכון שישא אלו החפציםי הנוספים בצירוף אלו החפצים שמוכרח עליהם לא ביד בפני עצמו ;

להתיר. וכן לענין תפילין שלו יש לו לעשות כן אם אין לו עצה אחרת. ובדיעבד אם לא הפרש בעש"ק בבגדיו נראה דיש לסמוך במקום הדחק כזה על ההיתר הזה שכתבנו שיניחם בתוך יתר החפצים שמוכרח לישא אותם מצד הליווי וישאם ביחד ולא ישא החפצים הנוספים ביד בפני עצמו. ויש עוד עצה לענין מעות במקום הדחק שיתנם בסנדלו או בין בגדו לחלוקו או בין חלוקו לבשרו דאין זה ג"כ רק הוצאה כלאחר יד ושרי במקום פסידא (רמב"ם והשו"ע שם):

ד **ודע** עוד דאם מניח חפציו על העגלה כדי שלא ישא בעצמו בשבת צריך ליזהר מאד שלא יהיה מחמר אחר הבהמה ואפילו לגעור עליה בקול לבד ואם האינם יהודים מכריחין אותו שיהיה מנהיג הבהמה אחרי שגם חפציו מונחין שם יותר טוב במקומות שלנו שהרבה פוסקים סוברין שאין לנו ר"ה מדאורייתא שישא המשא על כתיפיו משיהיה מחמר אחר הבהמה כי הוא עובר ע"ז בלא תעשה אפילו הבהמה היא של אינו יהודי ומטעם מחמר יש ליזהר ג"כ מאד שלא ישב על העגלה אם באפשרו לילך ברגליו אף בטורח רב ומוטב לילך ברגליו אף יותר מי"ב מיל דהוא ג' פרסאות משיבוא לידי מחמר. אך אם הוא מוכרח להיות מחמר מצד הליווי מותר ואעפ"כ כל מה שיכול להקטין את הענין מחויב להקטין כי ידוע דעיקר איסור מחמר הוא המנהיגה בעת תחלת הילוכה שעוקרת ידיה ורגליה להילוך על כן אם יושבים בעגלה הוא וחבירו אינו יהודי יראה לצמצם בכל זמן שהיא עומדת שיהיה האינו יהודי המנהיגה והוא ינהיגה אח"כ בעת שהיא הולכת ואפילו לא היה יכול לצמצם ליזהר בזה בכל פעם ופעם אעפ"כ אותן פעמים שהוא מתחכם *) ומשתדל בנפשו להוציא את עצמו מאיסור מחמר מצוה רבה הוא עושה בזה. וכן אם יכול לצמצם שיהיה העגלה שלו נוסעת באחרונה אחרי העגלות ההולכות לפניה ג"כ טוב יותר כי אז לא יצטרך לחמר אחריה כ"כ כי תלך ממילא אחרי העגלות הקודמות וכל זה הוא רק כדי למעט את האיסור שלא יעבור כל כך פעמים על איסור זה אבל להנצל לגמרי מאיסור מחמר כמעט אי אפשר כי אפילו אם רק הוא מנהיג בקול שעי"ז היא מתחלת לילך הוא ג"כ בכלל מחמר ע"כ אם יכול לעשות איזה השתדלות דהיינו לבקש מאיש צבא א"י שיהיה הוא מנהיג תחתיו מצוה גדולה עושה בזה:

ה **ואמנם** באמת כדי להיות זהיר עכ"פ במקצת בדיני איסור משא ודיני איסור מחמר ראוי מאד להאדם להיות בקי במקצת בדינים אלו ואי אפשר להעתיק פה כל הדינים הנצרכים לזה ע"כ כל איש ובפרט איש הצבא שאצלו מזדמן כל פרט למעשה יראה ללמוד ההלכות אלו מספר חיי אדם ועכ"פ מספר זכרו תורת משה כי שם מבואר בקיצור כל הלכות שבת והלימוד יועיל עכ"פ להנצל במקצתו או שידע לעשות המלאכה באיזה שינוי או להחליף מאיסור דאורייתא לאיסור דרבנן:

ו **ודע** עוד דמה שכתבנו בכמה מקומות דאם הוא מצד הלווי מותר לעבור על איסור שבת היינו דוקא אם הלווי הוא משר המושל עליו אבל אם לא היה הלווי ממנו רק חביריו אנשי הצבא יהודים או אינם יהודים עומדים עליו ומחרפים ומגדפים אותו עבור איזה פעולה שאינו רוצה לעשות והיא פעולה שיש בה חילול שבת

---

*) כלל הדבר בכל מקום שכתבנו בחיבור הזה לבקש איזה עצה או השתדלות לא יהיה כונתו ח"ו למרוד כנגד הממשלה בזה כי היא עולה גדולה מצד עצמו וגם כבר אנו מצווים מחכמינו ז"ל ומושבעים ע"ז שלא נמרוד ח"ו במלכות אלא הכל יהיה ברצון הממשלה יר"ה.

שבת לא ישמע לדבריהם. ועיקר מכל אלו אם הוא רוצה למצוא חן בעיני אלהים ואדם ירא' שלא להתעצל בימות החול ויעשה כמה וכמה פעולות יותר מכפי הראוי לחלקו ובזה ימצא חן בעיניהם ולא יטילו בשבת הפעולות דוקא עליו משא"כ אם בימות החול יהיה עצל ויטיל כל הפעולות על חביריו יהיה מריבה ביניהם ובודאי יהיה נשמע הדברים להשר המושל ועבור מדתו הרעה אפשר שיהיה מוכרח לבסוף לעשות עבור זה דוקא בשבת:

ז **גם** בשבת גופא לא יתעצל באיזה פעולה אף שהיא כבדה עליו מאד ובזה יהיה נקל לו להנצל מאיסורי שבת לדמיון אם הוטל עליו ועל חבירו איש הלכה שאינו יהודי לחמם את (הקאזארמען) לא יברור לעצמו המלאכה הקלה דהיינו הדלקת האש בתנור ופתיחת פי העשן וסתימתו וחבירו יהיה המביא העצים ומניחן בתנור אלא אדרבה ירא' שהוא לבדו יהיה המביא עצים ומניחן בתנור וחבירו יהיה המדליק וכן כל כיוצא בזה:

ולפי שאין הספר זכרו תורת משה מצוי ביד כל אדם לכן ראיתי להעתיק ממנו העיקרים בהלכות שבת אחר פרק ל"ג בחבור הזה:

פרק לב

בו יבואר דיני קידוש בשבת ודיני סעודות שבת (מסימן רע"ג ומח"א הלכות שבת כלל ו' וכלל ז'):

א **מ"ע** מן התורה לקדש את השבת מדכתיב זכור את יום השבת לקדשו ר"ל זכרהו זכירת שבח שהוא יום קדוש ומ"מ בקידוש שאמר בתפלה יצא וקידוש על היין או על הפת ובמקום סעודה אינו אלא מדרבנן ועיקר הקידוש בלילה בכניסת השבת ואם לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד מקדש והולך כל הלילה וכל היום מלבד ויכולו שאינו אומר אלא דוקא כשמקדש בלילה שאז היה תכלית מעשה שמים וארץ:

ב **על כן** אם העמידוהו על המשמר בליל שבת קודם שקידש ירא' לקדש תיכף בבואו מן המשמר ואפילו אם הוא סמוך לאור היום כל שלא עלה עמוד השחר · והקידוש הוא על היין או על הפת · ואפי' אם יש לו יין שרף או שכר והוא חמר מדינה באותו מקום אפ"ה יותר טוב לקדש בלילה על יין או פת כי י"א דאין לקדש על שום משקה חוץ מיין ע"כ בלילה דעיקר הקידוש מדאורייתא יש להחמיר בזה. ומותר לקדש אפילו על כזית פת אם אין לו יותר. ואפילו אם אין לו פת ישראל רק פת של א"י אפ"ה יכול לקדש עליו · ואם כשבא מן המשמר לבית אכסניא שלו כבר כבו הנרות יותר טוב שידחה הקידוש על מחר כי י"א שאין מקדשין אלא לאור הנר אם לא שהוא תאב לאכול דאז מותר לקדש אפילו בחשך כדאיתא בסימן רע"ג ס"ז · וכ"ש אם כבר עלה השחר בודאי צריך לדחות הקידוש עד אחר תפלת שחרית אך דבזה ירא' לקיים אז ביום השבת גופא שלש סעודות כדי להשלים ג"כ עבור סעודה של לילה כדלקמן:

ג **הכוס** של קידוש צריך להחזיק רביעית · וצריך לשתות ממנו כמלא לוגמיו דהיינו רוב רביעית · גם בשחרית צריך לקדש על כוס של רביעית ומצוה מן המובחר לקדש על' היין גם בשחרית ואם חביב לו יין שרף יזהר שיהיה הכוס מחזיק רביעית וישתה מלא לוגמיו ואם אין לו יין ושאר משקין יכול לקדש על הפת

גם בשחרית אף דליכא היכרא כ"כ כי אין מברך על הפת רק ברכת המוציא אפ"ה שרי ואפילו אין לו פת א"צ להמתין אם דחוק לאכול:

ד **קידוש** של יום אינו אל עד אחר שהתפלל שחרית שהרי קודם שהתפלל אסור לאכול ולכן מותר לשתות מים וכיוצא בזה קודם שחרית בלי קידוש אבל קודם מוסף אסור לטעום קודם שיקדש ומותר לקדש ולשתות כוס יין או שאר משקין ולאכול מיני מזונות ואפילו מעט פת רק שלא יסעוד סעודה ואם הוא חלש מותר אף לאכול סעודה קודם מוסף וזמן מוסף כל היום בשעת הדחק:

ה **קידוש** בין ביום ובין בלילה אינו אלא במקום שהוא סועד אח"כ ואפילו לא יסעוד אח"כ אלא כזית ממיני מזונות לבד סגי וכ"ש אם יש לו כזית פת שיכול לברך עליו המוציא ובהמ"ז ואם אין לו כלל מה לסעוד אח"כ לא פת ולא מיני מזון צריך לשתות הכוס יין של רביעית כולו שיהיה חייב עליו ברכה אחרונה דאז מקרי ע"ז גופא קידוש במקום סעודה אבל פירות לא מהני וכן שכר או יי"ש אע"ג שמקדשין עליו לא מיקרי סעודה וי"א דאפילו פירות מהני ויש לסמוך ע"ז בשחרית אם חלש לבו קצת:

ו **הסעודה** צריך לאכול תיכף אחר הקידוש או שיהיה עכ"פ דעתו בשעת הקידוש לאכול לאלתר כאן ואפילו אם אירעו אח"כ איזה אונס שהולך לשהות איזה זמן מ"מ כיון שלא יצא בנתיים אין צריך לחזור ולקדש אבל אם אין דעתו לאכול מיד אלא שדעתו להפסיק בדברים אחרים וגם הפסיק אפילו לא יצא ממקומו ואכל במקום שקידש מ"מ צריך לחזור ולקדש אבל אם היה דעתו לאכול בבית אחר ונמלך ואכל במקומו יצא:

ז **אם** קידש בפינה זו ונמלך לאכול בפינה אחרת באותו חדר אפילו הוא גדול הרבה אין צריך לחזור ולקדש. ואם היה בדעתו לאכול בחדר אחר שבאותו בית מהני אבל מבית לבית אחר לגמרי לא מהני אפילו היה דעתו וצריך לחזור ולקדש שם אם לא שאכל במקום ראשון קצת כדלקמן:

ח **אסור** לטעום כלום קודם שיקדש אפילו מים ואפילו אם התחיל מבעוד יום צריך להפסיק. ומי שהוא תאב לאכול יכול להקדים בליל שבת להתפלל מפלג המנחה ואילך ומותר לקדש ולאכול מבעוד יום דכיון דמצוה להוסיף מחול על הקודש נחשב כלילה אך ירהא לחזור ולקרות ק"ש כשיגיע זמנה:

ט **אם** התחיל לאכול מבעוד יום נכון שיאכל עכ"פ כזית משחשיכה כדי שיהיו כל שלשה סעודות בשבת עצמה כדכתיב אכלוהו היום ומ"מ אם א"א לו יכול לגמור הסעודה מבעוד יום כיון דחשבינן ללילה· אם רוצה לקבל שבת מבעוד יום ולקדש ולאכול ואח"כ להתפלל ערבית בלילה ג"כ רשאי:

י **אם** שכח לקדש בלילה עד לאחר שבירך ברכת המוציא אם עדיין לא טעם המוציא יקדש על הפת דהיינו שאומר ברכת אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו וגומר וא"צ לחזור ולברך המוציא (ואם יש לו לחם משנה יביא ג"כ הלחם משנה ולא מקרי הפסק ע"י ההבאה) ולא יקדש אז על היין אף אם הוא מזומן לפניו כדי שלא יפסיק בין המוציא לאכילה אבל אם כבר אכל קצת ונזכר שלא קידש יכול לקדש על יין אם יש לו ואם לאו מקדש על הפת כנ"ל ולא יברך המוציא וכן אפילו אכל כבר ולא קידש אימתי שנזכר בלילה מקדש ובכל הני צריך לאכול מעט פת או מיני מזונות אחר הקידוש כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה:

יא **בלילה** אם אין לו פת ולא יין לקדש עליו ויש לו פירות וכיוצא בו אם מצפה שיביאו לו יין או פת או עכ"פ יין סרף ימתין איזה זמן ומ"מ א"צ להמתין

לסמתין יותר מחצות ואם הוא חלש כתב החיי אדם דא"ל לסמתין ויאכל בלי קידוש ולאח"כ כשיזדמן לו פת או יין יקדש :

יב **כל** אדם מישראל חייב לאכול בשבת ג' סעודות וסמכו אקרא דכתיב ג' פעמים בפרשת המן סיום דהיינו אחד בלילה וב' ביום ואם נאנס בלילה ולא אכל יוכל להשלים ביום וגדול עון המבטל אחת מהן ברצונו :

יג **וצריך** אדם לבצוע בכל סעודות שבת על ב' ככרות שלימות זכר למן. דכתיב לקטו לחם משנה ואוחז שניהם בידו בשעת המוציא ובוצע אחת מהן וי"א דבסעודת מנחה סגי בפת אחד אם אין לו שנים וכ"ז רק למצוה ולא לעכובא אפילו אם אין לו פת אחד שלמה :

יד **חייב** לאכול פת בכל סעודה מג' סעודות וירבה במעדנים כפי יכולתו ולכתחלה יאכל פת יותר מכביצה דבזה יהיה נקרא סעודת קבע אבל כביצה נקרא עראי ולפחות חייב לאכול כזית פת ואפילו בסעודה ג' יזהר מאד לכתחילה לאכול פת דוקא ולכן יזהר כל אחד שלא למלא כריסו בשחרית כדי שיוכל לקיים מצות סעודה שלישית שעון המבטלה בשיבתו הוא גדול וזמן סעודה שלישית הוא דוקא לאחר חצות והאוכל קודם לכן לא יצא · ומי שא"א לו כלל לאכול כזית פת בסעודה שלישית בשעת הדחק יש לסמוך לצאת במיני מזונות ואם אין לו עכ"פ יאכל פירות אבל כל אחד צריך לדחוק עצמו לכתחלה לאכול עכ"פ כזית פת . ואמרינן בגמרא כל המקיים ג' סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג (חבלי לשון חבלי לידה והוא ניצול מהחבלים שיהיו אז ויזכה ליום בואו) ומייתי על כל זה ראיה מקראי :

פרק לג

בו יבואר דיני הכנת שבת בע"ש וכמה צריך להקדים בזה ומדיני פיסוק מלאכה בע"ש . (מא"ח סימן ר"כ וממ"א שם ומח"א כלל א' וכלל ה') :

א **ציונו** הקב"ה לכבד את השבת ולענגו כמה דכתיב וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד ואמרינן בגמרא כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו שנאמר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך . ומצוה להשכים בבוקר בע"ש להכין צרכי שבת כדכתיב והיה ביום הששי והכינו משמע תיכף כשיהיה יום הששי והכינו ואם הוא יודע שבע"ש לא יהיה לו פנאי להתעסק בצרכי שבת מחמת איזה אונס ואין לו אדם אחר שיטרח בעבורו מחוייב להקדים את עצמו מבאמצע שבוע להכין איזה דבר לכבוד שבת כדכתיב זכור את יום השבת ור"ל להיות זוכר תמיד השבת כדי לקדשו ולענגו ובפרט אלו אנשי הצבא שעומדים (בלאגער) ואין להם רשות לצאת לעיר על שבת להתאכסן שם אצל ישראל שבודאי מצוה להם להכין באיזה יום שיש להם פנאי איזה דבר כפי כוחם לענג השבת :

ב **אלו** הנוהגין לאכול פת פלטר של נכרי בחול מ"מ יש ליזהר לכתחלה שבשבת יאכל דוקא של ישראל ואם הוא עומד באיזה מקום שאין להשיג פת ישראל מותר לאכול אפילו בשבת פת של א"י. וכ"ז דוקא בפת דהקילו בכן משום חיי נפש אבל שאר איסורים אין להתירם שלא במקום סכנה :

ג **יהיה** כל אדם נזהר עכ"פ להכין צרכי שבת איזה שעות מבעוד יום שלא יבוא ח"ו לידי חילול שבת וכ"ש בימים הקצרים צריך האדם מאוד לתת עיניו ולבו ע"ז .

וכפרט

ובפרט איש הצבא שעותיו אינם בידו ופעמים בא מעבודתו סמוך לשקיעה או אחר השקיעה בודאי מצוה וחוב גמור שיזדרז עצמו בבוקר או עכ"פ בצהרים לעשות כל עניניו כי באמת יש לאיש הצבא ישראלי הרבה יותר מה לעשות בעש"ק מסתם איש ישראל כי כל המלאכות שאר אנשי הצבא האינם יהודים עושין בשבת בבוקר קודם העבודה כגון לחצות הכלי"ז והמנעלים וכל כה"ג הוא צריך להקדים את עצמו לעשותן בע"ש כדי שלא יצטרך לחלל עליהן את השבת ברצונו על כן צריך ליתן עיניו ולבו ע"ז בעת שבא מן העבודה בצהרים בעש"ק :

ד **והא** לך לשון החיי אדם בענין זה . יזהר לקבל שבת מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה כל יום אחר שעותיו ועכ"פ חייב כל אדם לפרוש ממלאכה לפחות חצי שעה קודם הלילה כי צריך להוסיף מעט מחול על הקודש בין בכניסתו ובין ביציאתו והוא מ"ע מן התורה וילפינן מדכתיב ביוה"כ ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וגו' תשבתו שבתכם ואמרינן וכי בט' מתענין וכו' אלא שצריך להוסיף מחול על הקודש ומדכתיב תשבתו שבתכם ילפינן דכל מקום שנאמר שבות כמו בשבת ויו"ט צריך להוסיף וזמן תוספות זה הוא קודם בה"ש והעושה מלאכה בתוספות שבת עובר על עשה והעושה בה"ש חייב באשם תלוי שאז הוא ספק לילה ואפילו אם הוא מסופק אם כבר הגיע בין השמשות אסור ובזמן מועט מאוד יכשל ח"ו ולכן יהיה כל אחד נזהר מאוד שלא יכנס ח"ו בספק איסור כרת וע"כ ימהר לקבל מה דאפשר ומכ"ש בימים הקצרים שבפתאום תשקע החמה ויוצאין הכוכבים נמצא שחילל שבת ועכ"פ לא יתאחר חצי שעה כי בין השמשות עם תוספות שבת עולה כמעט לחצי שעה (ואף דכל איש ישראל אסור לעשות מלאכה תיכף אחר שקיעה כדעת הגר"א והרבה מהראשונים וכן המנהג בישראל מ"מ בשעת הדחק כמו איש הצבא סמכתי כמו אידך פוסקים וכמו שהעתיק הח"א ועיין במה שאכתוב בסמוך) :

ה **אע"ג** דנוהגין שאין מקבלין שבת אלא במזמור שיר או בברכו מ"מ לא תלי בזה דאפילו לא יתפלל כלל מ"מ כיון שהוא ערך חצי שעה קודם הלילה ממילא חל עליו שבת ואסור במלאכה אלא דקודם חצי שעה תלוי אם קבל עליו במזמור שיר ליום השבת או בתפלה או כשהדליק נרות . והמון העם טועין מאוד ועושין מלאכה עד הלילה וחושבין שכיון שלא אמרו מזמור שיר וכו' עדיין אינו שבת והם מחללים שבת ועונש גדול עכ"ל ח"א הנ"ל . ובאיש הצבא שייך ג"כ כל אלו הדינים כי איש ישראלי הוא כמו שאר ישראל בדבר שאין מצווה ע"ז מצד הממשלה יר"ה :

ו **ואם** עבר איש הצבא ולא התקין א"ע קודם בין השמשות בכל המלאכות שצריך לעשות למחר ובנתיים נעשה בין השמשות לכאורה יראה דאסור שוב לעשותן דאף שבבין השמשות הוא רק ספק איסור מלאכה ולמחר בבקר יהיה מלאכה ודאית אעפ"כ הלא עתה עושה ברצונו דאין אדם מכריחו לזה משא"כ כשיעשה למחר יהיה חילול שבת באונס *) ומי יודע מה יולד יום פן לא יצטרך למחר לחלל את השבת וצ"ע ומ"מ

הגה"ה

ובני שי' הביא ראיה לסברא זו מכתובות דף ג' ע"ב בתוד"ה ולדרוש להו בא"ד וכיון דליכא סכנה וכו' הרי דאף באיסור דרבנן אמרינן דיש ליזהר מלדחותה בידים אף דעי"ז יוכרח למחר לעבור על דאורייתא וכ"ש בזה אבל יש לדחות דאפשר דהם משום דהוא בתרי יומי משא"כ בזה דהחילול יבוא בלא"ה באותו מעל"ע בגופא או אולי כיון דעדיין אינו מוכרח לזה הוא נחשב כרצון גמור ולכאורה ראיה לסברא זו מנדרים י"ד ע"ב בר"ן ד"ה ואלא דאמר וכו' אפ"ה אי ישן וכו' (ויש לדחות קצת) וצריך לעיין היטיב בשבת ד' ד' בסוגיא דרדיית הפת ובתוספות שם ובשארי מקומות השייכים לזה :

ומ"מ משקיעה עד חצי שעה זו נראה דאין להחמיר באיסור שבת כדי דלא ליתי חומרא זו לידי קולא למחר שיצטרך לחלל שבת. כן נראה לי *) :

מספר זכרו תורת משה

צוה יוצרינו שלא לעשות מלאכה בשבת ואמנם לא נקרא מלאכה כפי קוצר דעתינו שהרי המשנה כלים כל היום בביתו פטור והמוציא מחט מרה"י לר"ה חייב אלא כל הדברים הם מסורים למשה מסיני שכל מלאכה שהיו צריכין למלאכת המשכן נקרא מלאכה ומה שדומה לה אע"פ שלא היה במשכן נקראים תולדות וגם הם אסורים מד"ת וחייב עליהם כמו על האבות · והנה כל מלאכות מן הזורע עד האופה והם י"א כולם היו לצורך סמנים שצובעים בהם היריעות שבמשכן · ומלאכת הצמר והאריגה והתפירה היה ג"כ לצורך היריעות והן י"ג מן הגוזז צמר עד הקורע · ומלאכת עיבוד העורות לצורך יריעות עזים ותחשים והם ז' מן הצד עד הממחק ומלאכת הכתיבה היה צריך לכתוב על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו ולפעמים שיה טעות וצריך למחקו והם ב'. והבונה והסותר היה במשכן גופא. המכבה והמבעיר היה לעשות פחמין לצורפי הזהב · והמכה בפטיש בשעת גמר מלאכה שמכה בפטים להחליקו · ומוציא מרשות לרשות היה במביאים נדבת המשכן · ואלו אבות מלאכות האסורות בשבת בכללן ל"ט הן · והעושה אחת מהן במזיד והיה שם עדים והתראה חייב סקילה ובמזיד בלי התראה חייב כרת ובשוגג חייב חטאת וחכמים אסרו הרבה דברים משום גזירה שלא יבוא לידי איסור דאורייתא · ולכן אע"ג דמן התורה אינו חייב עד שיעשה אחד כל המלאכה אבל שנים שעשו פטורים וכן אינו חייב מן התורה עד שיעשה המלאכה כדרך לעשותו כגון המוציא בידו בין בימין ובין בשמאל או בחיקו או על כתפו אבל שלא כדרכו כגון שהוציא ברגלו וכיוצא בו פטור אך מדרבנן הכל אסור · ודוקא שמכוין לעשות מלאכה זו אבל דבר שאינו מתכוין מותר אם לא שהוא פסיק רישיה ר"ל כמו שאי אפשר לפסוק ראשו של אדם ויחיה כך א"א לעשות דבר זה אם לא שיעשה המלאכה דאז חייב :

הזורע (א) ידוע שכונת הזורע להצמיח ולכן כל דבר שכונתו להצמיח הוא תולדה דזורע ולכן אסור לשפוך מים על זרעים או אילנות כדי שיצמחו ואפילו ליטול ידיו עליהם שאע"פ שאינו מכוין רק ליטול ידיו מ"מ אסור דהוי פסיק רישיה אבל מותר להשתין ע"ג עשבים שזה אינו מגדל ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגנות ובלא"ה יש שם עוד איסור דאסור לטלטל בגינה וכדלקמן בסי' מ"מ : (ב) יזהר שלא ישליך זרעים במקום ירידת גשמים ואם משליך לתרנגולים לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום אם לא שהוא במקום דריסת רגלי אדם מותר דאין סופן להצמיח · (ג) אסור מן התורה לשרות חטים ושעורים ושאר זרעים במים שידוע שהם מצמיחים על ידי זה אם לא מה שצריך ליתן לבהמתו תיכף · (ד) אסור להעמיד ענפי אילנות או פרחים שקורין קווייטין או גלזקע

*) אחר שכתבתי אלו הפרקים המדברים מעניני שבת הביא אלי אחד מכתב עתי הצפירה משנה זו י"א שבט תרמ"א וזה לשונו מעיר אחת גדולה מודיעים כי בראות הרב המכשלה אשר אנשי חיל העברים מחללי שבתות נגד חוקי הממשלה בדיני עבודת הצבא כי בספר חוקי הצבא משנת 1866 הנתון בפקודת הגראף בערג בגלילות פולין כתוב לאמור (Воен. постанов. 1 книга 3-й части 381 ст.) № 94 המלאכות הנאסרות לעשות לנוצרים פראווסלאווים ביום א' בשבוע לא יעשו גם היהודים ביום שבתם. וישלימו חובת עבודתם ביום שמחרת. ע"כ ערך הרב מכתב בקשה אל שרי הגדודים. והלך בעצמו אל הפולקוויניק לבקש ממנו אודות זה. והוא נעתר לבקשתו ויצו לכל העברים העובדים תחת דגלו כי יוכלו לקיים פקודת הגראף בערג ולנוח מעבודתם ביום השבת, עכ"ד המ"ע הנ"ל. ונכון הדבר מאוד שבכל מקום אשר אנשי הצבא מחניו עומדים במקום אשר יש שם יהודים שיעשו ג"כ היהודים ככה לילך ולבקש מהשר המושל ע"ז ובודאי יעשו דבריהם פרי בעזה"י ומצוה רבה יקיימו בזה. ואם אין דבריהם נשמעין חלילה יתנהג איש הצבא כמו שהעתקנו בכל אלו הפרקים הנכתבים למעלה :

לאלקטע במים בשבת אבל אם אין בו פרחים מותר להחזירו במים אבל אסור להוסיף מים. (ה) הנוטל כלי שגדילים בו בצלים וכיוצא בו או אילן העומד בבית ומעמיד בחצר או בגינה חייב דהוי זורע שמתחלה לא היה לו יניקה מן הקרקע ועכשיו יונק מן הקרקע. ודע דזורע כל שהוא חייב:

החורש ידוע שכונת החורש לרפיא ארעא וגם להשוות הגומות כדי שיהיה המקום שוה ולכן החופר בשדה או העושה חריץ בקרקע אפילו קטן מאוד וכן אם היה גבשושית קטנה (ר"ל הר קטן) ונטלה או שהיה גומא קטנה ומלאה בעפר כ"ז חייב בשדה משום חורש וכן כל דבר שעושה ליפות או להשוות קרקע הוא תולדה דחורש כגון המזבל שדהו או המסקל אבנים · ולכן אסור לפנות בשבת בשדה שנחרשה ועומדת לזריעה שמא יבוא להשוות גומא:

הקוצר (א) בין שקוצר בכלי או תולש ביד אפי' כמהין ופטריאות (שקורין שוועמליך) או עשבים הגדלים על עצים ואבנים תלושים או בדלי שמושכין בו וכן צרור שעלו בו עשבים התולש חייב וכל העוקר דבר מגידולו חייב משום קוצר והנוטל דג חי מן הספל מים י"א דחייב משום קוצר וכן אסור לתלוש בפיו מן המחובר:(ב) הנוטל כלי העומד בחצר או בגינה וגדילים בו זרעים או אילן ומניח על דף בענין שמפסיק יניקתו מהקרקע חייב וכן בצלים שנשרשו בחול או בעציץ אסור לתלוש דהוי תולש וכן אסור לתלוש חלת דבש מן הכוורת דהוי כתולש ואסור לאכול בשבת כדין המבשל בשבת ואם תלש מע"ש וריסקן אז דבש הנף שם מותר לאכול בשבת · (ג) מטעם זה עשו חכמים סייג וגזרו שאסור לעלות באילן או להריח בפירי שהיא מחובר או להניח דבר או ליטול או להשתמש במחובר למעלה מג' טפחים דאז נקרא אילן וכן אסרו אפילו בטלטול פירות שנשרו מן האילן בשבת ואפילו אם הוא ספק אם נשרו ע"ש או בשבת והכל גזירה שמא יעלה ויתלוש וכן לרכוב ע"ג בהמה אסור שמא יתלוש ענף מן האילן להכותה:

המעמר כל המאסף דברים (הרבה) קרוי מעמר ודוקא ממקום חיבורן וגידולן ולכן המאסף פירות או עלים במקום שגדלו חייב משום מעמר:

הדש (א) זה הוא המפרק האוכל מתוך הקליפין כמו שדשין תבואה מן התבן או המפרק משקה מן הדבר שנבלע בו · או שעושה מאוכל משקה כדריכת זיתים וענבים להוציא מהם היין והשמן חייב. ולכן אסור לפרק הקטניות מן הקליפה שלהם (שקורין שייטין) אם לא כשעדיין הקליפה רכה דאז גם הקליפה ראויה לאכילה דאינו רק שמפריד אוכל מאוכל דזה ודאי מותר אבל פולין (שקורין באב) אסור לפרק מהקליפה דהקליפה אינה ראויה לאכילה וכן אסור לפרק אגוזים מקליפתן הירוקה וכן שומשמין מקליפתן · וכן אסור לסחוט פירות או ירקות שנכבשו במים כגון לימנוס מלוחים לשתות ואפילו לסחוט לתוך אוכל ופשיטא לתוך שכר או שאר משקה דכיון שהמים שבתוכו היה עליו מכבר שם משקה ונבלע בו ונמצא מפרק המשקה · וכן בגד שנשרה במים כיון שנשרה ונבלע בו המים הוי תולדה דדש: (ב) ודוקא הסוחט זיתים וענבים חייב שהן קרויין משקה ודרך לסחטו בכל מקום אבל שאר פירות שאינם עומדים כלל להוציא מהן משקין מותר לסחטן ומ"מ יש אומרים כיון שהוא מחשב אותם למשקין וסוחטן לצורך המשקה חייב · ולכן ראוי ליזהר שלא לסחוט שום פירות ולכן הרוצה לסחוט צוטרין יסחוט על גבי צוקער דכיון דלא הוי עליו שם משקה ועכשיו סוחט לצוקער שהוא אוכל אינו דומה כלל לדש ויספוך הצוקער לתוך המים · וירא שמים יזהר גם בזה שלא יערב המשקה עם צוקער מערב שבת ויספוך למים בשבת: (ג) אשה שנתרבה חלב בדדיה מותרת להוציא ולחלוב ע"ג קרקע אבל אסור לחלוב בכלי דהחולב בין אדם ובין בהמה חייב משום דש: (ד) פת שסרה במשקין אסור לסחוט ואפילו למצוץ בפיו יש אוסרין אבל מיני טיגון שנבלע בו שומן הרבה מותר לסחוט אפילו לכלי שהרי מתחלה היה אוכל ועכשיו ג"כ אוכל: (ה) כשנשפך יין או שמן אסור להניח שם בגד שיבלע בו המשקין ויחזיר לסחוט לכלי דהוי דש ואפילו אם דעתו שלא יסחוט מן הבגד עד מוצאי שבת אפ"ה אסור דגזרינן שמא יסחוט בשבת אבל כשנשפך יין או שמן ושאר משקין על ספסל וכיוצא בו שאינו ראוי עוד לשתות מותר לקנח בבגד ולא גזרינן שמא יסחוט דאפילו יסחוט אין בו איסור כיון שהמשקה הולך לאיבוד ואם נשפך מים מבואר לקמן במלאכת מלבן: (ו) אסור לרסק בידים השלג והקרח כדי שיזוב מהן מים דדומה לסחיטת פירות אבל מותר ליתן לכוס של מים והם נמוחים מאליהם ואפילו לרסק בידים למים מותר כיון שאינו ניכר כלל · ולכן מותר ליתן שומן על מאכל חם ואע"פ שנימוח שם כיון שאינו בעין · ומותר לשבור הקרח ליטול ידיו או לשתות אבל להשתין לתוך השלג טוב ליזהר:

הזורה פי' זורה ברחת לרוח חייב · ולכן אסור לרוק ברוח והרוח מפזרו וכן אסור לפזר כל דבר שיפזר אותו הרוח:

הבורר (א) אם הפסולת מרובה מאוכל לעולם אסור לברור דהכל הוא דרך ברירה ואם האוכל מרובה על הפסולת יש בזה ב' חילוקים שהבורר פסולת מתוך אוכל ואפילו ביד ואפילו לאכול

לאכול לאלתר חייב אבל הבורר האוכל מתוך הפסולת לאכול מיד דהיינו סמוך לסעודה שרוצה לאכול עכשיו מותר לברור ביד אבל אם בורר עכשיו לאכול בו ביום ואפילו ביד חייב ובכלי אפילו לאלתר ואפילו אוכל מתוך פסולת חייב נמצא שאין בו היתר אלא א"כ יש בו ארבע תנאים א) אוכל מתוך הפסולת · ב) לאותה סעודה · ג) דוקא ביד · ד) דוקא כשאוכל מרובה על הפסולת אבל להיפך הכל אסור. וכל שני מינים המעורבים בין כלים או אוכלין אפילו שניהם אוכלים ואין כאן פסולת כלל כגון ב' מיני דגים ואפילו במין אחד אלא שזה היה חי וזה מת אסור לברור מין אחד מחבירו לבו ביום רק מה שרוצה לאכול באותה סעודה ויברור המין שרוצה לאכול ומניח המין שאינו רוצה לאכול עכשיו אבל להיפוך אסור דזה שאינו רוצה לאכול עכשיו מקרי פסולת וא"כ הוי כבורר פסולת מתוך האוכל ולכן כשיש דגים לפניו ודג אחד היה חי ואחד מת ורוצה לאכול מן החי צריך לברור מה שרוצה לאכול אבל לא להיפך וכן כשבוררים עופות בסעודות גדולות להניח למנחה לא יברור רק מה שרוצה לאכול עכשיו ולא להיפך: (ב) ולכן צריך ליזהר מאוד כשמניחין לפניו מיני קטניות ויש בהם מתולעים או מעופשים דאסור לברור המתולעים והמעופשים אלא יברור הטובים ויניח הרעים · וכן כשבוררין שלאטין מן העלים המעופשים צריך שיברור העלים הטובים אבל לא יברור העלים המעופשים דזה הוי פסולת · ומטעם זה צריכין ליזהר כשמערה קווע מכלי לכלי לבו ביום ושיטא לצורך מחר שלא לערות כל הצלול ויניח הקאווע השחוק לבד ומכ"ש ע"י כלי קטן שיש בו נקבים קטנים דזה אסור אפילו רוצה לשתותו לאלתר · וכן כשמערה שכר מן השמרים צריך ליזהר בזה שלא לערות כל הצלול אלא יניח מעט מן הצלול עם השמרים · וכן אסור לערות שומן מהמאכל דזה הוי פסולת מתוך אוכל אא"כ שסופך מן המרק עמו · (ג) אסור לסנן שום דבר במסננת אלא א"כ היה המשקה צלול רק שיש בו קסמים דקים מותר לסנן בנפה מטערות העשויים לכך רק שצריך ליזהר שלא יניח המסננת על הכלי גבוה טפח דהוי כאהל אלא יאחזנו בידו דאז הוי שנוי אבל ע"י בגד אסור משום מלבן או שמא יסחוט כדלקמן במלאכת מלבן . ומשקה שיש בו תולעים בשעת הדחק מותר לשתות ע"י מפה דלא שייך בורר ומשמר בשעת שתייה וגם מלבן לא שייך בזה במעט סודר שיש בפיו ומ"מ נ"ל דלא ישתה ע"י בית יד כתונת שלו שקרוב הדבר שיבוא לסחוט מחמת שמלטער בכך · (ד) ואם נפל זבוב או שאר דבר במשקה או אוכל לא יקח הפסולת לבד דהוי בורר רק יקח עם מעט משקה · (ה) אסור ליקח השמטענע מן החלב אא"כ באופן שישאר עוד שמטענע על המי חלב שקורין סירלאוועדקע ודוקא מה שצריך לאכול באותו שבת אבל לצורך חול אסור ואם חושש שלא יפסיד מותר ע"י א"י · (ו) אסור להעמיד כלי עם חלב במקום חם כדי לעשות גבינה או חמאה או ליתן דבר בחלב כדי שיעמוד שהרי זה בורר · (ז) אסור לקלוף שומים ולחתכו ולהניחו ע"ג רגלים שקורין פיסגאגע או לשאר עופות לצורך סעודת מנחה דהקולף שומים או בצלים וכן אגוזים ושקדים מקליפתן הקשה חייב משום בורר אם אינו לצורך אותו סעודה ואם הם חמים כ"כ שהיד סולדת בו בלא"ה אסור משום מבשל · (ח) קמח של מצות שמעורב בו חתיכה שקורין פארפיל אסור לברור. רק מה שצריך לאותה סעודה ויברור מה שרוצה לאכול:

הטוחן (א) כל הטוחן סמנים או תבלין או כל דבר שדרכו לכתוש כגון עץ נרקב לעשות ממנו סולוועטר או צרור עפר חייב לפיכך הצריך לפלפלין שחוקים ישחוק בקתא דסכין על השולחן או ע"י קערה וכדומה · וכן מלח אסור לשחוק במכתשת אלא ביד של סכין או ע"י כף או קערה ואסור לגרור גבינה על ריב אייזין · (ב) אסור לחתוך פירות או ירקות דק דק וכן מהראוי ליזהר שלא לחתוך הבצלים דק דק מאוד רק קצת גדולות וגם זה לא יעשה אלא סמוך לסעודה מה שהוא צריך לאותה סעודה אבל מותר לפרר לחם אפי' דק דק דאין טחינה אחר טחינה ומ"מ גם בזה יזהר לעשות דוקא סמוך לסעודה ורק מה שצריך לאותה סעודה · (ג) כשיש מעט טיט בבגדו או צואה והוא יבש אסור לשפשפו או לגררו בציפורן דהוי טוחן אבל כשהוא לח מותר לשפשפו מבפנים ואם הבגד שחור אף זה אסור אם מקפיד כמו שנכתוב בדין מלבן:

המרקד אסור לרקד שום דבר אפילו אין בו שום פסולת ולכן הנותנין מספוא לסוסים ונותנין השבולת שועל בכברה צריכין ליזהר שלא ינענעו הכברה אבל מה שנופל בדרך הליכתו אין לחוש כיון שאינו מתכוין לכך:

הלש לא לישת קמח בלבד נקרא לישה אלא כל דבר שדרכו לחברו ע"י משקין נקרא לישה וצריך ליזהר שלא יתן מים או שאר משקין על שום דבר כגון מורסן או אפר או עפר בין אם הוא דבר שדרכו לגבול ופשיטא דבר שאינו בר גיבול די"א דתיכף כשנתן בו מים חייב משום לש ולכן אסור להשתין ע"ג טיט או עפר · וכן אסור ליתן מצה כתושה שקורין מצה מעל במי דבש אלא ישנה ממה שעושה · ואם שכח בחול לשפוך החומץ לתוך החריין אסור לשפוך בשבת אלא שיתן החריין לתוך החומץ ולא יערב בכף אלא בידו. או שינענע הכלי והנותן שומשמין וכיוצא לתוך המשקה שמבעס

שמתדבקין

שמתדבקין זה בזה חייב משום לש ואסור ליתן מים לתוך המורסן אפילו כשצריך להאכיל לבהמה ואפילו נתן מים מע"ש אסור לגבל כמבואר לקמן בדין שביתת בהמתו :

האופה (א) האופה או המבשל בין על גבי האש או על דבר שנתחמם מן האש חייב ואפילו דברים הנאכלין חיין כגון פירות וחלב · והמתיך שעוה וחלב וזפת וכיוצא בהן או אחד ממיני מתכות עד שנעשה אותו כמים וכן כלי של טיט שנתנה בתנור ליבש והנותן חתיכת עץ בתנור או ע"ג כדי שתזוב ממנו לחלוחית חייב משום מבשל זה הכלל בין שריפה דבר קשה או שהקשה דבר רך חייב משום מבשל · ולכן צריך ליזהר שלא להניח תפוחים או חלב וכיוצא בו אע"פ שראוי לאכלן חיין על התנור חם שראוי להתבשל שם אע"פ שאין אש בתוכו ואפילו דבר שכבר נתבשל רק שנצטנן לגמרי ואם הניח אחר שהוסק התנור י"א דחייב דס"ל יש בישול אחר בישול ואפילו קודם שהוסק אסור · (ב) אסור להעמיד דבר צונן במקום שאם יעמוד זמן ארוך תהיה היד סולדת בו אפילו אין כונתו רק להפיג צינתו · ולפיכך אסור להעמיד כלי עם שכר או שאר משקה בכלי שבתנור בית החורף שקורין באנע ואפילו להפיג צינתו ומ"מ לצורך חולי קצת מותר להניח בקאכעל דבר שנתבשל כבר ונצטנן ע"י דבר המפסיק כדי שתפיג צינתו רק שיהא נזהר שיעמוד שם עד שתפיג צינתו דשמא ישכח ויתבשל אבל מים ודבר שלא נתבשל אסור אפילו בכה"ג אבל מותר להעמיד אפילו מים או קדירה עם רוטב אע"פ שנקרש השומן ואפילו מים שנקרש ונעשה קרח נגד החמה או בקאכעל במקום שאינו יכול להיות חם כ"כ שהיד סולדת בו כדי שיחום השומן והקרח · (ג) אסור ליתן שום דבר מאכל כגון בצלים או שום משקה ולערות עליו מכלי ראשון דעירוי מבשל כדי קליפה וכן אסור לשום תרנגולת חמה בשומים כל זמן שהיד סולדת בו · (ד) ואסור להדיח או לשרות אפילו במים צוננים דבר שאי אפשר לאכול כלל בלי הדחה או בלי שריה אבל הערינג מותר להדיחם במים צוננים דוקא שראוי עכ"פ לאכלם בלא הדחה · (ה) וראוי להחמיר שלא להחזיר המולייתא שקורין קוגיל לאחר אכילה או שאר מאכלים לתנור שטמנו בו אע"ג שהתנור כבר נצטנן קצת אם לא כשהן חמים עדיין אבל המאכלים שלא היה בתנור בשבת כגון דגים ובשר צלי ומבושל אסור להניחם בתנור אפילו כשהם חמים דדומה לנותן בתחלה לתנור · (ו) נוהגין היתר שהנכרי מניח דבר שנתבשל כבר ונצטנן לגמרי לתוך הקאכעל קודם שהוסק התנור אבל לאחר שהוסק התנור אסור אפילו ע"י נכרי · (ז) אע"ג דיש אומרים דאין בישול אחר בישול ואין אפיה אחר אפיה ולכן מותר ליתן חתיכה פת בקאכעל ליבש כיון שכבר נאפה אבל לכו"ע יש בישול אחר אפיה ולכן אסור ליתן פירורי פת לתוך הקדירה שיש בו רוטב אם עדיין חם שהיד סולדת בו ויש אוסרין ליתן אפילו בקערה אם עדיין הרוטב חם כל כך שהיד סולדת בו וכן יש צלי אחר בישול או בישול אחר צלי ולכן אסור ליתן בשר מבושל בלי רוטב בתוך הקאכעל שהרי שם יהיה נעשה צלי וכן אסור ליתן בשר צלי בתוך רוטב שהיד סולדת בו דהוי בישול אחר צלי ולכו"ע בדבר יבש לא שייך בו בישול ולכן מותר להניח בשר מבושל צונן לתוך רוטב שהיד סולדת בו וכן צלי יבש מותר להניח אפילו במקום שיחום כ"כ שהיד סולדת בו · (ח) אסור להטמין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל ולכן אסור להטמין בשבת אפילו בכרים וכסתות ודוקא כשהמאכל עדיין בקדירה שנתבשל בה אבל אם פינו לקדירה אחרת מותר :

הגוזז · הגוזז צמר או שער מהבהמה אפילו לאחר שהופשט העור חייב וכן התולש נוצה מן העוף חייב דכל זה הוי גוזז ממש אבל לתלוש שער מבהמה בין חיה בין מתה אסורו מדרבנן ולכן צריך ליזהר כשיש כינים או שאר דבר הנדבק בשערות העורות כשיקחם שלא יתלוש השערות וכן אסור לקוץ ציפרניו או שערו ואפילו לתלוש בידו או בשינוי · ואם נטלו בכלי חייב · וכן חתיכת עור המדולדלת מבשרו אסור לתלוש ופשיטא דאסור לסרוק ראשו במסרק או אפילו עם בארשט דודאי תולש שער :

המלבן (א) המלבן וכן המכבס בגד מאיזה מין שיהיה זהו ליבונו ולא מיבעי אם מכבסו דהיינו שמשפשף צד זה בזה כדרך המכבס אלא אפילו רק שנתן מים על גבי בגד נקרא כיבוס ואם היה עליו איזה לכלוך ונתן עליו מים חייב לכו"ע ואפילו לא היה עליו שום דבר מ"מ אסור ולכן תינוק שהשתין מים בשבת ע"ג בגד אסור ליתן עליו מים בין שהבגד של צמר או של פשתן · (ב) כשנשפך מים על שולחן או ספסל אסור לקנחו בדבר שמקפיד עליו דגזרינן שמא יסחוט המים ממנו כיון שמקפיד עליו ואסור משום מלבן וכן כשנתלכלך ידיו לא יקנח בדבר שמקפיד עליו שמא יבוא לכבס המפה אבל כשנשפך יין או שכר מותר לקנח דבשאר משקין לא שייך מלבן שאין הבגד מתלבן ע"י אלא דסחיטת שאר משקין אסור משום דש כדלעיל במלאכת דש ולכן אם המשקה הולך לאיבוד מותר ודין סינון משקה שיש בו תולעים מבואר לעיל במלאכת בורר : (ג) אסור לנער בגד שנשרו במים או שירדו עליו גשמים ואפילו בטלטול אסור שמא יסחוט וגם אסור לשוטחם ולתלותם כדי שיתנגבו משום חשד שיאמרו שכבס בשבת ואפילו בחדרי חדרים אסור אבל בגד שמלפפין בו

תינוקת

תינוקת אם יש עליהם ג"כ צואה או שלא נשרה כל הבגד בהשתנה אם אין לו אחרים מותר דניכר הדבר שלא כיבס ובלבד שלא ישפשף נגד תנור במקום שהיד סולדת בו דאסור משום בישול : (ד) המנער בגד חדש שחור מן השלג שנפל עליו או גשמים שירדו עליו חייב · ולפי שאין אנו יודעים עד מתי נקרא חדש לכן כולם אסורים · וכן אסור לנער מן אבק ועפר שנפל עליו ויש להחמיר שלא להסיר נוצות מן בגד ופשיטא דע"י בערשט או מיטאלקע דאסור · (ה) בעור לא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו ולכן אם יש עליו טנופות מותר ליתן עליו מים אבל אסור לכבסו דהיינו כדרך כיבוס דעכ"פ שייך בו כיבוס · (ו) מותר לטבול א"ע בשבת ובלבד שיזהר שלא יסחוט השערות :

המנפץ דהיינו שסורק במסרק צמר או פשתים או כמו שנופצין הצמר לעשות ממנו לבדין שקורין קאפלושין או פילשין או כמו שעושין הסופרים שחובטין על הגידים עד שיהיו ראויים לטוות אותם :

הצובע בצבע המתקיים חייב ואם אינו מתקיים אסור מדרבנן ולכן יש ליזהר כשידיו צבועות מפירות שאכל כגון קארשין וכיוצא בו שלא יקנח בבגד מפני שצובעו אם אפשר בכך וכן אם יצא דם מחוטמו או שחתך אצבעו ויצא ממנו דם יש ליזהר אם אפשר שלא יקנח בבגד לבן או אדום ודוקא בדבר שדרכו לצבוע אסור אבל באוכלין לא שייך כלל צביעה :

הטוה מכל דבר הנטוה לא שנא שטוה בידים כמו שטווין הנשים בידים על שפינדעל לא שנא שטוה על שפין רעדיל או אפילו אם לוקח החוטין ושוזר אותם שקורין איין גידרייט וכן העושה לבדין שקורין קאפלושין או פילצן כ"ז מיקרי טווה וחייב והעושה שום תיקון באריגה חייב משום המסך או משום שתי בתי נירין :

האורג בין בבגד או בקנים או שעושין פענסטערלאך מחתיכת עץ כמו שעושין לסכך עליו או בשערות או בכל דבר חייב וה"ה הקולע ב' חוטין או שתי שערות דזה מיקרי אריגה ואסור לקלוע שערות הראש או להתיר קליעתן כדלקמן במלאכת בונה :

הפוצע שתי חוטין דהיינו שמפריד השתי מעל הערב או הערב מעל השתי חייב וצריכין רופאי ישראל לזהר כשצריכין חוטין מפורדין ליתן על המכה שקורין קייטין שאסור להפרידם מן הבגד בשבת :

הקושר והמתיר (א) כשקושרין שני דברים ביחד בקשר א' לא נקרא קשר שהרי אינו מתקיים בכך עד שיקשור שני קשרים אבל בצד אחד אף בקשר אחד מתקיים ולכן אסור לעשות קשר בראש אחד של חוט או פאטשיילע ובכל דבר וביוה"כ יש עושין קשר בפאטשיילע ותופך עליה שפיריטוס להריח ונמצא עושה מלאכה וכל קשר שדרך לקשור ולהתיר בכל יום הרי זה מותר · וכל קשר שדרך לפעמים לימלך ואינו מתירו בכל יום אע"פ שמתחלה היתה כונתו להתירו באותו יום אסור לקשור ולהתיר ולכן הכתונת שדרכן להחליף משבת לשבת אסור לקשור ולהתיר אלא יעשה עניבה ואם אין דרך לקשור אותו רק לעשות עניבה ובלא כונה נקשר מותר להתירו · (ב) וכלים שקושרין את פיהם במשיחה מותר להתירן או לחתכן בסכין ולכן מותר לחתוך החוטין כדי לפתוח בוטעלקע עם משקין : (ג) כל מיני אוכלין שקשרן מותר לנתק שכל זה דינו כעשוי להתיר בכל יום וכן מותר לקשור ולהתיר בעשבים אבל עם עלי לולבין או קש אסור שדרכו להתקיים ומ"מ אף בכל דבר שמותר לקשור לא יעשה קשר אמיץ וחזק דהוי מעשה אומן · (ד) אם נפסק החבל מן הדלי ששואבין בו מים יכול לקשור שם חגורה או פאטשיילע דבר שאינו מבטל בודאי דהוי כעשוי להתיר בכל יום : (ה) הפותל חבלים חייב משום קושר וכן המפריד הפתיל חייב משום מתיר : (ו) אם נשמטו רצועה מנעליו או בגדיו במקום שדרכן לעשות קשר בראשו אסור להחזירם ומכ"ש במנעלים חדשים או במכנסים דאסור להכניס רצועות לתוכן אפילו בלא קשר דגזרינן שמא יקשר וכן אפילו בישנים רק שהנקב צר ויש טורח להכניסו דאסור · וזוג של מנעלים התפורים יחד אין להקל לחתכם בפני עם הארץ ודוקא לצורך הרבה :

התופר (א) התופר שתי תפירות דהיינו שתחב מחט עם חוט בבגד וחזר ותחב ונמצא שתי ראשי החוט מצד אחד וזה אינו מתקיים בלא קשר ולכן בעינן שיקשור או אם תפר ג' תפירות אפילו בלא קשירה חייב : (ב) המותח חוט של תפירה דהיינו דבר שדרכו לכפול בקמטים ע"י חוט ונתפרד קצת ומותח החוט כדי לחברו ולהדקו חייב וצריך ליזהר בזה אם לא שנעשה מתחלה לכך ללבשו בענין זה · (ג) מותר להחזיר מוכין שנופלים מכרים וכסתות אבל אסור ליתן אותם לכתחלה בכרים מפני שעושה כלי ועוד דחיישינן שמא יתפור · (ד) ואסור לדבק ניירים וכיוצא באיזה דבר דהוי תופר :

הקורע (א) אסור לקרוע שום דבר אפילו כשאינו מכוין לעשות כלי ומכ"ש דאסור לקרוע נייר לקנח בו דהוי תקון כלי וכן אסור לקרוע עלין מן הלולב אפילו ביו"ט לקשור בו הלולב

דהוי תקון מנא שהרי בלא"ה לא יוכל לקשור בו ׃ (ב) אסור לקרוע ניירים הדבוקים ביחד שדבקוס בכונה ונעשה לקיום אבל אם במקרה נתדבקו דפים בספר ע"י טעות וכיוצא בה מותר לפתחן :
(ג) כלי שקושרין פיו בחוטים או בבגד מותר לחתוך החוט ולקרוע הבגד מעליו אם צריך לכך :

צידה (א) הצד דבר שדרכו לצוד כגון כל חיה ועוף חייב ודבר שאין דרכו לצודו אסור מדרבנן ולכן אסור לצוד זבובים או פרעושים אא"כ הם עוקצים אותו אזי מותר ליטלן בידו ולזורקן אבל לא יהרגם כמו שנכתוב לקמן בדין השוחט וכ"ש דאסור לצוד בהמה וחיה וחתול ועופות שמרדו וברחו דבאלו אם צדן חייב חטאת ואווזים ותרנגולים וכל בהמה וחיה שגדלן בביתו והורגלו כבר בביתו ואפילו אם יונאין יבואו מעצמם לביתו אם יצאו מביתו אסור לצודן ולתפסן בידים דעכ"פ הם מוקצים אבל מותר לומר לנכרי שיצוד אותם אם מתיירא שמא יאבדו ואם תינוק צד אותם אין מוחין בידו וגם יש להזהיר לעמוד לפניו עד שיכנס לאיזה בית או לאיזה מקום המשתמר אבל סוס וחתול שמרדו וכן אווזים ותרנגולים שקנה מחדש ולא הורגלו כבר בביתו לבוא מעצמם או שמרדו ואינם חוזרין עוד לביתו אף זה אסור. כללו של דבר אין חילוק בין אווזים לשאר בהמה וחיה ועוף אלא אם הורגלו כבר בביתו ובאים מעצמם לביתו מותר לעמוד בפניהם שיחזרו ממילא או לבית אחר אבל אם לא הורגלו עדיין בביתו אף זה אסור ומ"מ כיון שאינם שומעין להמורים יש להקל ע"י אינו יהודי דמ"מ אפילו כשיכנסו לבית אינו ניצוד שאינם נח לתפסם שם ובלבד שהאינו יהודי לא יצוד אותם בידים דזהו צידה מן התורה: (ב) צפור שנכנס לבית דרך חלון אסור לסגור החלון אא"כ שהזמן קור ואינו מתכוין כלל בשביל הצידה מותר כיון שאין בו צידה מדאורייתא עדיין שהרי אפילו בבית אין נוח לתפסו ולכן אם יצאה צפור מתוך הקן שלה שקורין שטייג לתוך הבית אע"פ שנכנסה מאיליה לתוך הקן אסור לסגור הדלת של הקן שהרי היא צידה מדאורייתא. וכן תרנגולים ואווזים שלא הורגלו עדיין בביתו אסור להכניסם ללול שלהם ולסתום החור שלא יצאו שכל זה הוא צידה דאורייתא : (ג) אסור להעמיד בשבת מצודה לצוד העכברים : (ד) הנוטל דג ממקום שצריך מצודה אפילו ממקום שכבר ניצוד בו חייב :

השוחט (א) השוחט ובכלל זה ההורג איזה בעל חי שיהיה אפילו פרעוש או שפין חייב ולכן אסור למלול בידו הפרעוש אבל כינים מותר להרוג שאינו נקרא בריה שאינו פרה ורבה ודוקא כינים מראשו דבהם אין דרך להיות פרעושים אבל המפלה בגדיו אסור להרוג אפילו כינים שבהם שכיח אף פרעושים וגזרינן שמא יהרוג גם פרעושים. ובלילה שאינו יודע אם הוא פרעוש או כינה אסור למלול דשמא הוא פרעוש אלא יזרוק מעליו : (ב) המוציא דם או עושה חבורה עד שנצרר הדם בבעל חי חייב משום שוחט דהיינו נטילת נשמה ולכן מי שחחך באצבעו וכיוצא בו אסור למצוץ הדם וכן אסור למצוץ הדם שבין השינים וכן אסור להניח צוק זאלב על מכה להוציא דם וכן יזהר כשצריך להעמיד עלוקה שקורין איגלען או פייוקעס לחולה שאין בו סכנה שלא יעמיד רופא ישראל אלא ע"י א"י וכ"ש דאסור לישראל להקיז דם אם לא לחולה שיש בו סכנה : (ג) ובדג חי שהניח בע"ש במים אסור ליטלו משם אפילו שאין צריך מצודה דתיכף כשיבש ממנו קצת בין סנפיריו חייב משום נטילת נשמה דאע"פ שיחזיר ויכניסנו למים לא יוכל לחיות עוד ואם הוא בכלי גדול שיוכל לשמוט מידו אסור בלא"ה משום צידה :

המפשיט העור מן הבשר חייב :

המולח והמעבד (א) המולח והמעבד העור באיזה ענין שדרך לעבדו אז חייב ולכן אסור לדרוס על העור ברגלו כדי שיתקשה או לרכך אותו בידיו כדרך שהרצענין עושין ואסור ליתן העור לבית הדריסה ופשיטא דאסור לרכך העור בשמן או בשאר דבר ולכן אסור למשוח מנעלים בשמן אפילו אין כונתו רק לצחצחו : (ב) דבר שאינו אוכל גמור כגון חלב או שומן י"א דיש בו עבוד מן התורה והמולח חלב או שומן חייב אבל באוכלין גמורין לכו"ע אין בו חיוב ומ"מ אין עושין מי מלח הרבה ליתן לתוך הכבשים או כמו שדרך ליתן לתוך החמאה רק מה שצריך לאותה סעודה וכן בשר או דגים ובצים מבושלים וכיוצא בהם שאין המלח מועיל להם מותר למלחן לצורך אותו סעודה אבל לא לצורך סעודה אחרת : (ג) אבל צנון וה"ה בצלים וקשניות ואוגערקעס שהמלח מועיל להם אסור לפזר עליהם מלח רק שיטבול כל חתיכה וחתיכה ויאכל וכ"ש דאסור לפזר מלח על פולין וקטניות אפילו לאכלן לאלתר וכ"ש דאסור לכבוש כל מיני ירקות או פירות אפילו בלי מלח רק במים לבד : (ד) אסור למלוח בשר או דג כדי שיקלוט המלח אפילו במקום הפסד : (ה) אסור להדיח בשר שלא נמלח ומתיירא שיעבור זמן ג' ימים ומ"מ ע"י נכרי מותר : (ו) מותר לעשות מין טיבול שקורין מאזריע שעושין מחתיכות צנון ובצלים שכיון שנותנין לתוכו תיכף שמן וחומץ מחלים כח המלח : (ז) אסור לשפוך שכר או יין לכלי שיש בו חומץ כדי שגם הוא יתחמץ. כללו של דבר כל דבר שהמלח מועיל אסור דדמי קצת לעבוד :

הממחק (א) הממחק דהיינו המעביר שער או שמר מעל העור עד שמחליק העור או המשפשף אפילו בידו על העור המתוח על העמודים שקורין ראם כמו שהסופרין עושין לעשות קלף או כמו שהבורסקין עושין בכל זה חייב משום ממחק וכן הקולף מן העור ולפיכך אין מגרדין בסכין ואפילו בציפרניו מנעל בין חדש בין ישן שקולף העור אבל מותר לקנחו בקורה או בחרס המוכן שאין בו משום איסור טלטול והברזל שלפני בהכ"נ אם אין לו חוד אלא שהוא עב בראשו מותר לקנח בו: (ב) אסור לשפשף המנעלים בשבת בידו או ע"י בגד לנקותו ופשיטא ע"י משיחה שקורין שואוואקס דהוי ממרח והממרח בשעוה ובכל דבר הנמרח כגון זפת וחלב וכיוצא בו על רטיה או על כלי או על כל דבר חייב ולכן אסור למרח רטיה אם לא לחולה שיש בו סכנה אבל באוכלין לא שייך ממחק ולכן מותר למרח חמאה או פירות על לחם: (ג) הממרס שיער מן הנולה כדי שתהיה הקנה חלק בלא שער חייב משום ממחק: (ד) מותר לשפשף כלים עם חול ובלבד שלא יתן בו מים אבל לא כלי כסף עם וויין שטיין ולא במלח שכן דרך האומנים לעשות:

המשרטט דהיינו כשרוצין לחתוך עור או נייר או שארי דברים משרטט תחלה כדי שיכוין חיתוכו וכן המשרטט נייר או קלף או כל דבר כדי לכתוב עליו אפילו רק שתי אותיות חייב בין שמרטט באצבע או בציפרניו או בכל דבר חייב משום משרטט:

המחתך לאו דוקא בעור אלא בכל דבר שמקפיד על חיתוכו לעשות במדה ואפילו קיסם לחצוץ שיניו נקרא מחתך וחייב ולכן אם ח"ו מאכסין כותים לאדם שימכור סחורה וכיוצא צריך ליזהר שלא יחתוך מן הסחורה כיון שהוא מקפיד על המדה אלא יעשה ע"י הכותים אבל באוכלין אפילו באוכלי בהמה כגון קש ותבן אין בו משום מחתך ולכן מותר לחתוך מן הקש כדי לחצוץ בו שיניו אבל אם מחתך כדי לסתום בו פי חביות וכיוצא בו חייב:

הכותב (א) הכותב בדיו או בכל דבר המתקיים ע"ג קלף או נייר או על כל דבר המתקיים אפילו לא כתב רק שתי אותיות וי"א אפילו לא רשם רק שתי רשימות כדרך שהמציירים רושמים חייב ולרוב הפוסקים אפילו לא כתב שתי אותיות בכתב שכותבין ס"ת אלא אפילו בכל כתב ולשון חייב ולכן אין להקל לכתוב ע"י א"י אלא לצורך גדול מאוד: (ב) אסור לכתוב שום אות או ציור שבעולם ואפילו במשקין על השולחן או על הלאלוחית שעל הזכוכית של חלונות או בחול ואפילו לעשות בצפרניו רשימה על הנייר אסור וכ"ש לעשות רשימה על פנקס של שעוה דאסור: (ג) [אותיות שכתבו בימין חייב ובשמאל פטור אבל אסור מדרבנן. ובאיטר יד שמאל דידיה נחשבת לימין. על כן היכא שמכריחין הכותים אותו לכתוב איזה דבר אם יכול לעשות זה בשמאל יעשה]. (ד) כל מה שאסור לכתוב אסור ג"כ למחוק ולכן לוקער גיבעקס או עוגות שנכתב עליו ע"י צבע או שיש עליו ציור בצבע אסור לשברנה אבל ציורים או אותיות שנעשה בדפוס בלא צבע מותר: (ה) ואם נטף שעוה על אותיות אסור לסלקו: (ו) אסור לשבור חותם שיש בו אותיות ואפילו לומר לעובד כוכבים אסור וכשמביאין אגרת חתום לא מיבעי דאסור לומר לשבור החותם אלא אפילו לומר לו שיקרע הנייר סביב החותם אסור אלא יאמר לו הלא אין אני יכול לקרות וממילא יבין וגם זה בדוחק כי בעו"ה הרבה חלול שבת יוצאין מזה דבלא"ה אסור לקרות אגרת שכתוב בו עניני מו"מ ועניני מלחמות ואפילו לעיין בכתב בלא קריאה אסור אא"כ אינו יודע מה כתוב בו וגם אז אינו מותר רק לעיין בו: (ז) אסור לעסוק בשום משא ומתן בין לקנות או למכור לשכור ולהשכיר בשבת שמא יכתוב וכן אסור לקנות קנין בשבת אפילו אגב סודר שקורין קבלת קנין: (ח) אסור לנחוק שום נחוק שדרך לכתוב שמא יכתוב ולהרויח הכל אסור:

הבונה והסותר והמכה בפטיש: (א) הבונה או סותר בנין קבוע חייב ולכן גזרו חכמים ואסרו אפילו בנין ארעי דהיינו לתלות סדין או להעמיד פאראוואן אם המחיצה היא באה להתיר איזה דבר שהיה אסור בלא זה כגון מי שאין לו סוכה רק שעושה מסדינים וכיוצא בו אסור דאם כורך במשיחה מלמעלה ולמטה עושה מחיצה ואם אינו כורך גם מלמטה באופן שאינו יכול לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה כלל ואינה מועיל כלום לסוכה. וכן אסור לתלות וילון בפני הפתח או החלון אם כורך מלמטה ומלמעלה אבל אם אינו כורך מלמטה מותר דזה לא מיקרי מחיצה כלל דכל שאינו יכול לעמוד בפני הרוח מצויה אינו מחיצה כלל ואינה מועיל כלום: (ב) אם יש חלון או חור בכותל מותר לסתום אותו בדבר שאין דרך לבטלו שם כגון בבגד אבל בדבר שדרך לבטל ולהניח שם אסור דהוי כמוסיף על הבנין: (ג) נגר שנועלין כמו שעושין חור בכותל אצל הדלת ותוחבין שם חתיכת עץ אם לא הכינו לכך מע"ש ע"י מעשה אסור אפילו לטלטל מטעם מוקצה ואם הכינו לכך ונועל בו תמיד אפ"ה יש להסתפק דאפשר דאפ"ה אסור אא"כ קשור בדלת ואם הוא כלי גמור נועלין בו אפילו אינו קשור: (ד) חלונות ודלתות הבית אפילו אם תלוים על צירים שקורין זאויעסקעס הנופלים או מחזירם חייב משום בונה או סותר ואפילו ע"י א"י אסור וכ"ש החלונות הקבועים בבית בלי צירים דחייב: (ה) החופר גומא בין בקרקע או אפילו בעפר וחול התלושין או באשפה

אם

אם צריך למקום הגומא ה"ז חייב משום בונה ולכן המטמינים מעות או סחורה כשמפחדין שלא יגזלו מהם חייב שהרי צריך לגומא : (ו) ואם יש גומא בבית ומלאו עפר הוי בונה ולכן אסור לכבד הבית שמא ישוה גומות ואפילו מרוצף בקרשים או אבנים דלא פלוג רבנן אלא יכבד ע"י שינוי בכנף אווז או בבגד או ע"י א"י : (ז) רקק ע"ג קרקע לא ישפשף ברגליו הרוק שמא ישוה גומות אבל מותר לדרוס על הרוק ובלבד שלא ישפשף : (ח) חצר שנתקלקל במי גשמים אסור ליתן שם דבר המבטלו כגון חול ואפר דהוי כמוסיף על הבנין אבל אם אין כונתו לתקן החצר רק ליפותו או לכסות דבר מיאוס מותר : (ט) העושה נקב בבית או בשאר בנין חייב ואסור לעשות נקב חדש בחביות ״וכן אסור לסותמו אפילו בקש ותבן אבל ע"י א"י מותר אבל בטיט וזפת ושעוה וכיוצא בו וממרחו זהו מלאכה מן התורה ואסור אפילו ע"י א"י : (י) אסור לעשות אוהל בשבת לפיכך אסור לפרוס וילון שקורין פירהאנג אם הוא מקיף מג' צדדי המטה וגם למעלה וכן אסור לפרוס הסדין על עגלה או על עריסה של קטן אם לא שהוא כבר פרוס מע"ש אפילו רק טפח אזי מותר דהוי תוספות אוהל עראי וכן אותן התיבות שיש להם כיסוי שמוסכין אותן שקורין שופלאד אסור למשוך כולו ואם משך אסור להחזירו וכן הטישקעטטיל מן השולחן אם משך כולו מן השולחן אסור להחזירו : (יא) ובסעודות גדולות שמניחין דפים על חביות כשצריכים שולחנות יזהר שיניח הנד הפחות מהחביות למטה על הארץ : (יב) אסור להחזיק בידו דעחיל או פראסאניק להציל מן הגשמים או מן החמה שהרי עושה אוהל ולכן יש אוסרים ג"כ ללבוש קאפעלוש בשבת : (יג) אין בנין וסתירה בכלים לפיכך דלת של כלים שקשור בחבל אם אין יכול להתירו מותר לחתכו אבל העושה כלי גמור או שנשבר וצריך אומן להחזירו ולתקנו חייב משום בונה ואם התיבה גדולה לפי השיעור אמה על אמה ברום ג' אמות דינו כבנין ממש ואין דינו ככלי : (יד) מפתח של כלים שנאבד אסור לשבור הצירים או המנעול דהוי סותר וכ"ש דאסור לקבוע צירים או מנעול בכלי אפילו ע"י א"י דהוי מלאכה דאורייתא תיקון כלי ואם יצא הדלת מן הציר אסור להחזיר שמא יתקע : (טו) כלים של פרקים שנעשה לפתחם ע"י שרויף כיון שעשוי לכך לפתחו ולסתמו תמיד מותר אבל שאינו עשוי לפרקו תמיד אע"פ שנעשה ע"י שרויפין אסור לפרקו או להחזירו ולכן אסור לטלטל מנורה שקורין היינג לייכטער אפילו לא הדליק בו בשבת כיון שדרכו להתפרק שמא יתפרק ויחזירנו : (טז) ספסל שנשמט אחד מרגליו וראוי להחזירו אסור להחזירו ואסור לסמכו על ספסל אחר שמא יתקע אא"כ שהיה כבר כך מע"ש מסומך כיון דלא תקע מע"ש לא גזרינן אבל אם נשבר הרגל או נאבד לא גזרינן שמא יעשה רגל אחר ולכן מותר לסמכו על ספסל אחר ולכן מותר להניח ג"כ דפים שהכינם מע"ש על ספסלים ובלבד שלא יעמידם על חתיכת עצים שהרי הם מוקצים : (יז) אסור להכנים רצועות במנעלים או במכנסים חדשים או אפילו בישנים אם הנקב צר ויש בו טורח להכניסם דהוי תיקון כלי : (יח) התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר או בעץ שקורין גיקליגעווטע חייב והמכנים יד לקרדום וכיוצא בו חייב ואפילו בדבר מאכל שייך בנין כגון שעושה גבינות או מדבק פירות ומכוין לעשותם ארוך או מרובע חייב : (יט) מי שיש לו מכה מותר לפתחה כדי שתצא הליחה אבל אם פתחה כדי שתשאר כך פתוח שיצא הליחה כמו שעושין הרופאים חייב שהרי עשה פתח . אסור לקלוע השערות בשבת דהוי כבנין וכן אסור לסתור הקליעות : (כ) מחט שנתעקמה או שאר כלי אסור להשוותה וכן סכין שנפגם אסור להשחיז דהוי תיקון כלי : (כא) אסור לעשות פתילה שקורין געפיל מן בורית או חלב שחותכין אותו לפי מדתו או מכל דבר לחולה שאין בו סכנה דהוי תקון מנא : (כב) כל השמעת קול של כלי שיר אסור שמא יתקן כלי שיר ולכן אין מטפחין יד על יד ולא מרקדין הכל מהאי טעמא . [ונראה פשוט באיש הגבא שיודע בע"ש שיהיה מוכרח ביום מחר לשורר בהכלי שיר שלו והוא מקולקל שיראה לתקנו מע"ש כדי שלא יצטרך עכ"פ לחלל שבת באיסור מלאכה דאורייתא] : (כג) כל גמר מלאכה בין בכלים ובין בכל דבר נקרא מכה בפטיש ולכן הנוטל מן הבגד החוטין התלויין בו או הקיסמין הנארגים בו בלא כוונה אם מתכוין ליפות הבגד חייב : (כד) המוציא חוטין שהחייט תופר בבגד לפי שעה לחבר החתיכות שקורין שטריגעווע חייב : (כה) כל דבר שא"א להשתמש בו בלא תיקון זה אסור לעשות התקון שהרי מתקן מנא . ע"כ אסור להטביל כלים חדשים בשבת אא"כ ראוי למלאות בו מים כגון קדרה וצלוחית ימלא מים מן הבאר ועלתה לו טבילה או יתננה במתנה לנכרי ויחזיר וישאלנה ממנה ומ"מ אם א"א בכל זה מותר לטבול : (כו) אסור ליטול קיסם לחצוץ בו שיניו ואם קטמו בסכין חייב דהוי תיקון כלי אבל קש וכיוצא בו שהוא מאכל בהמה אין בו משום תיקון כלי ומותר לקטמו אפילו בסכין : (כז) אסור להדיח כלי מאכל לאחר שאכלו סעודה שלישית אבל בערבית ושחרית מותר שהרי זה לצורך שבת וכלי שתיה מותר להדיח כל היום דאין קביעות לשתייה ומ"מ בשיבולת שועל או חול ועפר אסור להדיח :

המכבה

המכבה והמבעיר (א) אפילו כל שהוא חייב וכשיש דליקה ח"ו ויש לחוש אפילו חשש רחוקה שיהיה ע"ז סכנות נפשות כגון חולה או תינוק או ישן מותר לכבות אבל כשהדליקה ביום ואין בזה משום סכנות נפשות בשום אופן אסור לכבות: [ופשוט דבאיש הנבא כשהוא מצווה ע"ז מאת המושל דמותר לכבות בין אם הבית של נכרי או ישראל אך יזהר מאוד שלא ירבה במלאכה שאינו מצווה ע"ז אפילו אם הוא סבור להגיע עי"ז לידי ריוח גדול. וכן אם יכול להרבות בפרחה ולמעט באיסור כגון להביא מים ממקום רחוק לצורך כבית הדליקה וכל כי האי גוונא יעשה כן]. ולענין הצלה מה שבבית י"א דיכול להציל כל דבר דאי לא שרית ליה אתי לכבויה לפי שאדם בהול על ממונו ויכול להציל אפילו מעות ושארי דברים המוקצים ואפילו שאר איסורי דרבנן ודוקא אשתו ובניו שהם בהולים הרבה אבל שאר בני אדם שאינם בהולים כ"כ מותרים להציל בשלו כל דבר מוקצה אבל שאר איסור דרבנן יש להסתפק ויש מחמירין בזה ועיין בח"א ובזכרו תורת משה. ולכו"ע אין מותר לו לעבור בשביל הצלת ממון רק על איסור דרבנן אבל לחלל שבת בשום מלאכה דאורייתא בשביל ההצלה כגון לחפרן בקרקע וכל כי האי גוונא אסור: (ב) מותר לקרות לנכרים ולומר להם כל המכבה אינו מפסיד שכרו ואפילו הנכרים המושכרים אצלו מותר להניחם לכבות אבל קטן ויודע דניחא לאביו אסור להניח לכבות: (ג) נר דולק או ניצוצות שנפלו על השולחן מותר לנער השולחן רק שלא יכוין לכבות ואם אפשר ע"י נכרי לא יעשה ישראל אבל נר שמן אסור לנערו שהרי מכבה: (ד) אסור לפתוח דלת או חלון נגד נר דולק שהוא קרוב להם שמא יכבנו רוח ואפילו אין רוח כלל דפתיחת דלת גורם רוח כידוע אבל מותר לסגור דלת או חלון דבזה אינו מכבה ומבעיר ופשיטא דאסור לפתוח דלת או חלון כשמדורה של עצים קרוב להם אפילו אין שם אלא רוח מצויה דהרוח מבעיר המדורה וגזרינן יפתח פתח ברוח שאינו מצויה ואז יבעיר בוודאי: (ה) אסור לסתום פי התנור כשיש אש בתוכו מפני שמכבה וכן אסור לפתחו מפני שמבעיר: (ו) אסור לקרות או לעיין איזה דבר בפני הנר של שמן ואפילו הנר גבוה מאוד שמא יטה ובפני נרות של שעוה וחלב העולם נוהגין היתר אבל בלאמפ של חלב כ"ל דאסור דיש לחוש בוודאי שמא יטה ויתר דינים הנצרכים כגון דיני הוצאה מרשות לרשות ודיני שביתת בהמתו וכה"ג עיין בספר זכרו תורת משה כי אין כאן מקום להעתיק כל הפרטים:

פרק לד

בו יבואר קצת מדיני ביטול ובדיקת חמץ ·
(כל אלו הפרקים מלוקט משו"ע ומח"א הלכות פסח ודה"ח)

א **חודש** ניסן הוא החודש הראשון לחדשי השנה כמו שכתוב בתורה ובו נגאלו אבותינו ממצרים וי"א דאף הגאולה העתידה לבוא תהיה בניסן. ושבת שלפני פסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס הגדול שהיה בו שבשנה שיצאו ישראל ממצרים היה י' בניסן ביום שבת ולקחו כ"א מישראל שה לפסח וקשרו בכרעי מטותיהם כמו שכתוב בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות והמצרים ראו זה שרצו לשחוט אלהיהם והוצרכו לשתוק:

ב **חייב** מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו ומה היא השבתה זו שיבטלנו בלבו ויחשוב אותו כעפר ויגמור בלבו שכל חמץ ברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל. וכיון דבטלו ונחשב לו כעפר הרי הוא הפקר ואינו שלו ואינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא שהרי לא אסרה תורה בב"י ובל ימצא אלא דוקא חמץ שלו כדכתיב לא יראה לך חמץ וקבלו חז"ל דר"ל שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים:

ג **מן** התורה סגי בביטול וכ"ש אם רוצה לבערו מן העולם ובאחד מהן סגי ואמנם חז"ל החמירו דלא סגי באחד מהן אלא בשניהם דוקא לפי שהשמו אחר שהביטול תלוי בדיעות של בני אדם ובמחשבותיהן ואולי ירע בעיני האדם שיש לו חמץ בעד כמה אלפים להפקיר ואף שבפיו יאמר שיהיה בטל והפקר וחשיב כעפרא מ"מ לבו לא

כן

כן יחשוב ולא יבטלנו בלב שלם והרי הוא עובר בבל יראה שהרי לא הוציאו מביתו ורשותו ועוד שמא מתוך שרגילין בו כל השנה אם יהיה בביתו ורשותו גזרינן שישכח ויבוא לאוכלו ולכן תקנו חז"ל שאע"פ שמבטל לא סגי אלא צריך לבדוק ולבערו מן העולם או שימכרנו לנכרי קודם זמן איסורו שיוציא הנכרי החמץ מביתו של ישראל:

ד **אם** תאמר כיון שאף שביטל צריך לבער ל"ל הביטול כיון שכבר ביער הכל זה אינו בחששו חכמים שמא ישאיר חתיכה חמץ לאיזה צורך וישכח ולא יבערנו ונמצא תיכף כשימצא בפסח יהיה עובר בבל יראה שהרי לא ביער ולא ביטל:

ה **והצריכו** הכמים לבדוק בחורין ובסדקין דאע"ג דבחורין ובסדקין אין לחוש אלא לחמץ כל שהו כגון פרורין ופרורין ממילא בטילי ואינו עובר בשום אופן מ"מ מחששא דשמא יבוא לאכלו צריך לבער אפילו כ"ש והבדיקה צריכה להיות ע"י אור הנר ובלילה ולכתחלה המצוה דוקא בתחלת לילה והנר צריך להיות של שעוה אין לו נר של שעוה עלתה לו הבדיקה גם בשאר נרות:

ו **קודם** שיתחיל לבדוק יברך אקב"ו על ביעור חמץ ואם התחיל לבדוק בלי ברכה יברך כ"ז שלא סיים בדיקתו · ונוהגים להניח חמץ קשה במקום משומר כדי שימצאם הבודק ובודק כל המקומות שיש לחוש שהכניס בו חמץ וכ"ל באים הלכה שמתאכסן בבית אינו יהודי או שמתאכסן (בהקאזארמע) א"צ לבדוק בלילה לאור הנר אלא בכליו המיוחדים לו והשאר מבטלו בלבו ודיו (עיין בסימן תל"ג ס"ז ועיין שם במ"א דמ"מ ביום י"ד חייב לבדוק כדרך שהשמש) גם הכיסים או בתי ידים של בגדים צריך בדיקה שלפעמים נותנין בהם חמץ · וכן צריך לבדוק כל הכלים שבישלו בהם מיני קמחין כל השנה ולנקותן יפה:

ז **אחר** הבדיקה מיד בלילה יאמר הביטול בלשון שמבין בזה הלשון כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי דלא חמיתיה ודלא ביערתיה לבטיל וליהוי הפקר כעפרא דארעא . אם אינו מבין מה שהוא אומר בלשון הקודש ובלשון תרגום וסובר שהוא איזה תחנה יאמר בלשון לעז וצריך להזכיר בהביטול חמץ ושאור . אחרי הבדיקה בלילה יהא נזהר בחמץ שמשייר להצניעו . למחר ביום י"ד צריך לחזור ולבטל החמץ פעם שנית סוף שעה חמישית וטוב לבטלו לאחר שסרף החמץ כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו . בביטול היום יאמר דחזיתי' ודלא חזיתי' דביערתי' ודלא ביערתי':

ח **בערב** פסח אין לאכול חמץ רק עד ד' שעות על היום שהוא שליש היום בין אם היום ארוך או קצר היינו אם היום ע"ו שעות מותר לאכול חמשה שעות על היום שהוא ארבעה שעות זמניות · ובשעה חמישית זמנית על היום אסור באכילה ומותר בהנאה ומותר למכרו לאינו יהודי כל שעה חמישית הגיע שעה ששית (דהיינו תחלת שעה שנים עשר לפי מה שנקראות השעות במדינתינו) אסור בהנאה ואסור למכרו לאינו יהודי אלא ישרפנו:

ט **ביום** י"ד בסוף שעה חמישית קודם שתגיע שעה ששית יעשה להחמץ מדורה בפני עצמה וישרפנה ואם א"א לו בשריפה יזרוק לים כי הרבה פוסקים ס"ל דגם בזה מקיים מצות ביעור חמץ וכ"ז בשאר אנשים אבל באים הלכה אפשר דשריפת החמץ הוא סכנה אצלו ע"כ אם יש לו חתיכה חשובה של חמץ יזהר מאוד ליתנו לאינו יהודי קודם שתגיע שעת ביעורו אם לא בפירורים דקים. בערב פסח אסור לאכול מצה כל היום:

י **והנה** לפי מה שידוע שהתורה אסרה חמץ בין באכילה ובין בהנאה אסור לאיש הצבא לקבל מערב פסח והלאה משהגיע שעת איסורו הלחם חוק שלו הניתן לו מדי יום ביומו עד תשלום שמנה ימי פסח ואפילו אם אין דעתו לאוכלו עתה בפסח רק להשהות עד אחר פסח הלא עבר בלאו דבל יראה ובל ימצא ואפילו אם יטמין אותו

בבית

בבית אינו יהודי. ואפילו אם ירצה למכור ולהחליף אותו עם אינו יהודי על דבר אחר הוא ג"כ אסור מן התורה:

פרק לה

בו יבואר דיני איסור חמץ ודיני אפיית המצה ואופן ההנהגה בזה (משו"ע ומח"א):

א **איסור** חמץ ידוע לכל ישראל שהוא איסור כרת ובודאי יש לאיש הצבא ליזהר בזה עד מאוד ולהשתדל לבקש שירשוהו להיות יו"ט אצל ישראל כדי שלא יכשל ח"ו בחמץ וגם להתנהג בכל עניני הסדר כמו שאר איש ישראל. אמנם אם נזדמן שנשאר פסח אצל שאר אנשי הצבא האינם יהודים יש לו מאוד ליזהר שלא לאכול מפתם כי איש ישראל הוא ויסתפק אלו השמנה ימים בתפוחי אדמה (שקורין ערד עפיל) ובפירות או בקטניות וזרעונים (כגון רייז הירז וגריקע ובעבלאך) כי חמץ האסור בתורה קבלו חז"ל שהוא דוקא מחמשה מיני דגן שהם. חטים ושעורים ושיבולת שועל (שקורין האבער) ושיפון (קארין) וכוסמין שמינים אלו אם יבואו במים באים לידי חמוץ משא"כ כל מיני קטניות ואפילו אורז ודוחן (וטאטארקע שקורין רעצקע) אינם באים לידי חמוץ אלא לידי סרחון. הגם ששאר איש ישראל אסור להסתפק בפסח מאלו המינים מתקנת הגאונים בין לטחנם ולעשות פת ותבשיל מקמח שלהם או לאכלם שלימות גזירה שמא יבוא לעשות כן בחמשת מיני דגן כאן במקום הדחק כזה מותר לאכול מאלו המינים אך שיזהר לעיין (ברעלקי וכה"ג) אולי נמצא איזה גרעינים מחמשה מיני דגן לברור אותם מהם. ואם יכול להשיג אצל מי מחביריו יהודים עכ"פ מצה אחת או כזית מצה אחת מצוה רבה הוא עושה כדי שיקיים בלילה ראשונה של פסח המצות עשה דבערב תאכלו מצות ובשאר הימים והלילות יסתפק בהמינים שנזכרו לעיל:

ב **אמנם** אם קשה לו מאוד להסתפק שמנה ימים בלי פת ירצה להשתדל ולהשיג תבואה ולטחנה ולאפות בעצמו מצה על פסח ואפילו אין לו מקום לטחון התבואה כ"א בריחיים של חמץ ג"כ אין לאסור במקום הדחק כזה כיון שהוא קודם פסח דאז בטל התערובות בששים. ואם אין יכול להשיג חטים מותר לכתחלה לאפות מצה מכל חמשת מיני דגן. ואם אין יכול להשיג תבואה רק קמח מן השוק תלוי לפי מנהג המקומות כי במקומות שלנו ידוע שהמוכרי חטים בעירות רוחצים מתחלה החטים הרבה במים וזהו חמץ גמור. ויותר טוב שבאופן זה שאינו יכול להשיג חטים ירצה לאפות מצה מן הקמח שנותנין לאנשי הצבא כי אותו הקמח הוא קמח שיפון ואין דרך לרחוץ שיפון תחלה במים וידוע שמדינא כל החמשת מיני דגן כשר לעשות מהן מצה אלא שישראל עושין מן המובחר ובמקום הדחק בודאי אין לחוש לזה כלל וכלל. וכשנוטל קמח ירצה לרקד הקמח מתחלה שלא ימצא בו פירורים של חמץ. אך מאוד יש ליזהר בענין האפיה שיהיה כדין דהיינו מתחלה ירצה להכשיר תנור לזה דבתנור של חמץ אפי' בדיעבד אסור ואופן ההכשר הוא דהיינו שירצה ללבנו כ"כ עד שיהא נצוצות נתזין הימנו ואח"כ צריך לדקדק שיגרוף הגחלים ע"פ כל התנור וכ"ז הוא לעיכובא:

ג **ועתה** אסדר בקיצור קצת דיני אפייה. אסור ללוש המצות אלא דוקא במים שהיו לנים מתחלתן ועד סופן ולפי שהחמה מהלכת בימי ניסן בלילה תחת הקרקע ועי"ז מתחמם כל המים שהרי כולן נובעין מתחת הקרקע לכן אסור ללוש במים שנשאבו בלילה שהרי כבר היו חמים ואפילו אם ימתין י"ב שעות י"א דלא מהני כיון שכבר פ"א היו חמין ועוד יש הרבה טעמים בזה ולכן צריך לשאבן סמוך לבין

השמשות

השמשות וימתין י"ב שעות כדי שילטנו י"ב שעות דהיינו כל היום במחובר ואח"כ כל הלילה י"ב שעות בתלוש ואם אין יכול לכוין בין השמשות יקדים מעט אבל לא הרבה. ובדיעבד שאבן מבעוד יום או לאחר תחלת הלילה בשעת הדחק יש להקל ללוש בהם אחר עלות השחר אע"פ שלא עמדו י"ב שעות אבל לא קודם עה"ש. והמנהג לסנן המים שלא יפלו לתוכן איזה גרעינים וכן צ"ל מכוסים מעפש זה ויעמיד המים במקום קר ומאוד צריך ליזהר שלא יעמיד המים בחדר שבו התנור שאופין בו המצות שבלילה סותמין הנקב שהעשן יוצא ואז הבית חם ולפעמים מחמת הקור נקרשו המים אסור להעמידם אצל תנור חורף שיפשרו:

ד **אם** רואה שלא יספיק לו המים שלנו מותר לשפוך לתוכן המים שלא לנו ובלבד שיהיה רוב ממים שלנו ולכתחלה דוקא חד בתרי ממש. עבר ולש במים שלא לנו אסור ויש מתירין אם היה בשוגג. ובשעת הדחק לכו"ע יש לסמוך להקל:

ה **לא** ידחוק הקמח במדה שאז אינו נילוש יפה ובשיבוא לתוך התבשיל יתחמץ. אסור ללוש עיסה יותר משיעור ג' קווארט שהוא שיעור חלה ואדרבה יש למעט כי כשהעיסה גדולה א"א לעסוק בה בפעם אחת ואח"כ חלק מן העיסה מונח בלי עסק ואסור ומ"מ אם עבר ולש יותר משיעור זה אפילו במזיד מותר. אסור ליתן מלח או שאר תבלין בעיסה של מצה:

ו **כל** עשיית המצה אסור במקום השמש ואין לשין אלא בבית מקורה ולא נגד חלון הפתוח אפילו אין שם שמש שמא יהיה מעונן ולאו אדעתיה אבל אם יש זכוכית בחלון מותר במקום שאין השמש בא שם אבל אם השמש בא לשם לא מהני הזכוכית אא"כ מכסה בסדין וכן נוהגין. עבר ולש תחת השמש או סמוך לתנור מותר ואם הוחם העיסה לכו"ע אסור:

ז **אם** ליפות ועשיית המצות היה בבית שקבוע בו התנור שאופין בו המצות ומחמת שמבערין בו הרבה הבית מחומם צריך ליזהר מאוד לפתוח הדלת והחלונות ומכ"ש שלא יתעסקו במצות נגד פי התנור:

ח **לא** יניחו העיסה רגע בלי עסק ואם מונח בלי עסק שיעור ח"י מינוטין הוי חמץ ואם המצה עשויה וירא שלא תבוא לידי חימוץ מותר לשברה ולחזור לעשותה ולכן צריכין ליזהר שלא ילושו עיסות יותר ממה שיש עוזרין שמגלגלין המצות דאל"כ העיסה תהיה מונחת בלי עסק:

ט **אם** העיסה רכה לא יוסיף בה קמח שאותו קמח אינו נילוש יפה ושמא לא נאפה יפה אותו הקמח ויש לחוש שיתנו אח"כ במרק ויתחמץ ואם יש שם אדם אחר שילוש עיסה קטנה מגיבול קשה ויערבנה עם עיסה זו הרכה שפיר דמי אבל זה שלש הרכה אסור ללוש גם הקשה שא"א לאדם אחד ללוש שני עיסות בפעם אחת ואם א"א בענין זה והוא עני או שדחוק לעיסה זו מותר להוסיף קמח רק שיזהר שלא ליתן המצות לדבר לח רק יאכלנו ביובש שהרוק אינו מחמיץ תיכף:

י **ישער** לחתוך מן העיסה כ"כ חתיכות שיש עוזרין בכדי שלא ישאר בידיו כלום מן העיסה ותיכף כשגומרין מללוש העיסה יחלקו לגלגל ויזהר שלא יהיו פרורין על השולחן כדי שלא ידבקו במצה ותהיה מצה כפולה:

יא **העוסק** בליפה יזהר שלא יהיה בעריבה שלשין בה שום גומא וסדק ויהליקם לעשותו יפה אבל לא ידביק עליו חתיכות נחושת במסמרים אלא ע"י היתוך וכן המרדה ועריבה שלשין בה אם אין לו של מתכת מותר אפילו של עץ רק באופן אם היא חלקה מבפנים. וכן אם עושה על השולחן מצות בלי סדין יזהר לסתום הגומות

הגומות היטיב שלא יכנוס בו בצק ולא יעמיד העריבה על כר וכסת שמחמם אבל על בגד ועור מותר. ויזהר לרחוץ ידיו ולנקותם היטיב עכ"פ לאחר שלש שיעור חימוץ שהוא ח"י מינוט וכן הכלים שלשין בו ירחצו היטיב לאחר שעשו בו ב' או ג' עיסות עד שלא יהיה מתחלת הלישה יותר משיעור מיל וכן הסדינים שמכסין בו השולחנות די להחליף משיעור מיל לשיעור מיל · וכן ישגיחו על עצים המגלגלין שיהיו נקיים ולהחליפם בזמן הנזכר וכן כלים המנקבין בהם :

יב **המגלגלים** ישגיחו אם מודבק בידיהם עיסה שירחצו ידיהם ג"כ משיעור מיל לשיעור מיל ויש לעשות המצות רקיקין ולא עבה טפח ומ"מ יש מקומות שעושין אותם קצת עבה אך צריך ליזהר הרבה שלא יוציא מן התנור עד שתהיה נאפה יפה ושיהיה התנור מחומם הרבה כדי שלא תבא לידי חימוץ :

יג **לאחר** שעשו המצות יהיו נזהרים מאוד להוליכו בזריזות אל התנור ויזהיר להאופה שתיכף יניחנו בתנור שלאחר שנתחמם העיסה בידים יחמיץ מיד כשתהיה בפי התנור ששם החום גדול ע"כ יזהר מאוד שלא להחזיק המצות נגד פי התנור אפי' רגע:

יד **האופה** יהיה נזהר שלא תתכפל המצה בתנור ושלא תגע אחת בחבירתה שבמקום הכפל והנגיעה אינו שולט האש כ"כ ושלא יוציאנה עד שתהיה נאפית כ"כ עד שאם ישברנה לא יהיה חוטין נמשכין דאל"כ תתחמץ אך בדיעבד אם החזיר מיד י"א דיש להקל וכ"ש אם יש לספק שמא אין החוטין נמשכין · ובדיעבד שנגעו ב' מצות כשהן לחין בתנור מותר :

טו **בכל** מה שיעשה הן בלישה והן בגלגול והן באפייה מצוה שיאמר בהן שעושה אותן לשם מצות מצה . ע"כ צריך דוקא בלישה ובאפייה ישראל שהוא בן י"ג שנה או אשה בת י"ב שנה אבל קטן פסול וכן נכרי פסול אפילו בישראל עומד על גבו אם לא שא"א בענין אחר דאז מותר בעובד כוכבים ע"י ישראל עומד על גבו ואומר לו לעשות לשם פסח וראוי לכל ירא שמים שיהיה הוא בעצמו עומד על עשיית המצה ולהזהיר ולזרז וכן היו עושין גדולי ישראל הראשונים וגם בזמנינו :

טז **כל** זה כתבתי עצה למי שיש לו קמח שמצוה שישתדל בעצמו לאפות מצה אמנם מי שאין לו קמח לא יטעה בנפשו לאמר אין לי ממה לאפות מצה גם אין לי הכנות המצטרכות לדבר הזה ובתפוחי אדמה וכה"ג קשה להסתפק בזה שמנה ימים ע"כ אני מוכרח לאכול חמץ ושלום יהיה לי כי אין אני עושה דבר זה ברצון נפשי כ"א מתוך הדחק אל יטעה לאמר כן כי ידוע גודל איסור חמץ שחייב עליה כרת ואפילו על ראיית חמץ של עצמו אסרה התורה כדכתיב לא יראה לך חמץ וגו' וצריך לבדוק אותו ולבטלו ולבערו מן העולם קודם פסח ועון אכילתו קשה מאכילת בשר חזיר וידוע שכל האיסורים אין להתירם שלא במקום סכנה וכיון שיש לו איזה דבר במה להחיות את נפשו באלו הימים של פסח שלא ימות שוב יצא דבר זה מכלל סכנה והעובר על זה הוא מכלל הרשעים החוטאים על נפשם ע"כ מאוד מאוד יזהר בדבר זה ונאמן הוא בעל מלאכתך (זה הקב"ה) שישלם לך שכר פעולתך :

יז **כל** ימי הפסח אם רצה לאכול מצה אוכל לא רצה אינו אוכל רק שלא יאכל חמץ ויאכל בשר ופירות וכיוצא בו אבל לילה הראשונה חייב כ"א מישראל לאכול מצה כדכתיב בערב תאכלו מצות וקבלו חז"ל שהוא מ"ע אפילו בזה הזמן דאין לנו פסח וה"א מדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו כיון דליכא פסח יהיה פטור נמי ממצה והודיענו הכתוב שזה מצוה לדורות ולכן לילה ראשונה וכן לדידן בליל שני חייב כ"א מישראל לאכול לא פחות מכזית מצה וזו נקראת מצה של מצוה כיון שמצוה עלינו לאכלו וכל כזית הוא כחצי ביצה לפחות :

פרק לו בו יבואר קצת דיני כוסות ומרור והגדה (מלוקט משו"ע וח"א):

א **כ"א** מישראל חייב לשתות ד' כוסות מדרבנן בשני הלילות וצריך שיחזיק הכוס לפחות רביעית וצריך לשתות בפ"א רובו של כוס ואפילו הוא גדול ואפילו מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו לקיים ד' כוסות או שישתה מה שהוא חמר מדינה וחייב למכור כסותו או להשכיר את עצמו בשביל ד' כוסות. וצריך לשתותם על הסדר דוקא דהיינו שיאמר הגדה בינתיים ובלא"ה לא יצא:

ב **כ"א** מישראל מחוייב מן התורה לספר ביציאת מצרים בליל א' מדאורייתא ובליל ב' מדרבנן והיא מצוה נוספת על כל שאר לילות שהרי בכל לילה חייב להזכיר יציאת מצרים אבל בלילה זה חייב לספר המעשה וכמו שנסדר בהגדה ולכן אמר ר"ג כל שלא אמר ג' דברים אלו ר"ל הטעם של ג' דברים אלו שהם פסח מצה ומרור ואם אין בידו הגדה יאמר בחומש פרשיות של יציאת מצרים ואפילו אם לא היה לו כוסות ולא מצה אפ"ה צריך לומר הגדה וגם יכול לברך ברכת אשר גאלנו אך לא יאמר תיבות לאכול בו מצה ומרור רק והגיענו הלילה הזה כן ד' אלהינו יגיענו וכו' גם הלל יאמר בלי חתימה לפי שזה ניתקן על הכוס ויתר דיני הסדר עיין בשו"ע או"ח ובח"א:

ג **כל** אלו הדינים של הסדר שייך באיש הצבא כמו בשאר איש ישראל. ויראה להקדים עצמו לאכול הכזית מצה קודם חצות וגם ההלל יראה לאמר קודם חצות. ואם היה אנוס כגון שעמד על המשמר וכיוצא בזה ובא אחר חצות אפ"ה צריך לומר הגדה כי המ"ע דסיפור יציאת מצרים זמנו הוא כל הלילה עד שתחטפנו שינה וכן צריך לאכול מצה אך לא יברך על המצה ברכת אשר קדשנו וכו' וכן לא יחתום ההלל בברכה אם הוא לאחר חצות:

ד **והנה** ביתר הדינים של כל המועדים וכן בשאר כל מצות התורה אין צריך להאריך לענין איש הצבא כי הוא כמו שאר איש ישראל וכמו שהעתקנו לעיל בפ"א בשם הספרא דאפילו במוכר עצמו לעכו"ם או לעקר הזהיר בו הכתוב את כל המצות. וכן לענין כל מצות דרבנן ג"כ דינו כמו שאר איש ישראל ע"כ לענין הדלקת נר חנוכה יראה להדליק עכ"פ נר אחד בכל לילה אם יש ביכולתו ויתר הדינים של ההדלקה עיין בח"א ובדה"ח. וכן לענין קריאת המגילה בפורים ג"כ פשוט הוא דדינו כמו שאר איש ישראל ועל כן אם יכול לצמצם לקרות בצבור מה טוב ואם לאו עכ"פ יקרא ביחידי ובברכה ויקראנה במגילה כשרה ואפילו אם אינו יודע לקרות בה בטעמים ג"כ יוצא בזה אך אם אינו יודע לקרות הנקודות כראוי יש לאחר לקרוא לפניו מתוך החומש בלחש ומ"מ יש לזה שקרא מתוך החומש לקרות אח"כ מתוך המגילה כי מן הסתם לא היה יכול לכוין לשמוע היטיב בשעה שקרא זה המגילה מחמת טרדתו להשמיע לאזני הקורא. אם אין לו מגלה כשרה כדינה דהיינו שנכתבה על קלף וכדין רק מגילה שבדפוס או חומש לא יברך ע"ז כלל ויקרא בה לזכר הנס בלבד ולא שיצא בזה וכשיזדמן לו אח"כ מגילה כשרה מחוייב לקרות בה שזמנה כל היום. וכן קריאת המגילה של לילה זמנה כל הלילה:

ה **המפרש** בים וכיוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו יקראנה בי"ג או בי"ב או בי"א בלא ברכה תחלה וסוף וצריך לקרותה בעשרה (דשלא בזמנה בעי עשרה) ואם א"א להמתין עד הימים הללו יכול לקרותה מר"ח אדר ואילך רק בעשרה ובלא ברכה ואם נזדמן לו אח"כ מגילה בי"ד צריך לחזור ולקרותה בברכה אפי' קראה בי"ג (סי' תרפ"ח ושם בט"ז):

ו **בן** עיר שהיה בדרך או בספינה ביום י"ד ולא היה בידו מגילה ואח"כ נזדמנה לו מגילה בט"ו קורא אותה בט"ו בלא ברכה (שם במ"א) :

ז **ולענין** משלוח מנות ומתנות לאביונים איתא בשו"ע דאפילו עני המתפרנס מן הצדקה צריך ליתן שתי מתנות לשני עניים אחרים. וכן צריך לקיים משלוח מנות איש לרעהו וצריך שני מנות לאיש אחד והמנות צריך להיות דוקא ממיני אוכלים ע"כ פשוט דאפילו באיש הנצא שייך זה. גם מצות סעודת פורים שייך ג"כ בו אם יש ביכולתו לקיימה אך יוצא ידי הסעודה מדינא במה שאוכל הסעודה ביום י"ד וזהו עיקר מצות סעודת פורים כדאיתא בפוסקים ורק משום דטריד עלמא במשלוח מנות ממשיכין את הסעודה גם בלילה :

פרק לז

בו יבואר אם ניתן לו רשות לילך לביתו לא יתעצל בזה :

אם הממשלה בחסדה נותנת רשות לאדם ליסע באמצע על איזה משך לביתו צריך שלא יתעצל בזה אפילו אם צריך להוציא הוצאות על הנסיעה ובפרט אם הוא עת החג כי הוא מקיים בזה הטעם דושמחת בחגיך וגו' ושאר דיני התורה כשהוא בביתו משא"כ כשהוא בעבודת הצבא מוכרח כמה פעמים לעבור על התורה ובעת שהממשלה יר"ה אינה מרשהו ליסע לביתו לא יענש ע"ז כיון שהוא אנוס אבל אם מצדה אינה מקפדת עליו ורק הוא בעצמו מתעצל בזה יענש על כל פרט ופרט שעובר בין במ"ע כגון ביטול ק"ש ותפלה ותפילין וכה"ג כמה מצות ובין במל"ת כגון חילול שבת ויו"ט ולבישת שעטנז וכל כה"ג כי עתה יחשב לו מן השמים כאלו עבר ברצון (וכה"ג אמרינן בכתובות כ"א ע"ב איסתמטן ואתא וכו' עי"ש) וה"ה לכל כיוצא בזה שלא ימשיך האדם על עצמו חיוב בדבר שאין מצווה על זה :

פרק לח

בו יבואר איך צריך האדם להתחזק בעת המלחמה :

א **אם** הוא עת המלחמה יש בזה שיקול גדול איך להתנהג אז כי באמת בעת כזה הלא צריך האדם מאד להיות זהיר בעבודת הצבא כידוע דהל"ה יש הסכנה בדבר ולעומת זה ביותר צריך אז להתחזק בענין קיום התורה כידוע שכל מעשיו של אדם נבדקין בעת הסכנה והוא צריך בעת כזה לרחמים גדולים שיעזרהו ד' להתגבר על האויב ועכ"פ שלא ליפול בידו. וכלל גדול הוא בענין ההנהגה בעת כזה דבכל דבר מעניני התורה שיוכל להיות חשש סכנה ע"י קיומה אין צריך לקיים וגם בזה אין מותר לו לעבור בדרך כלל רק לפי ערך השיעור שיצא מהסכנה עי"ז אבל דבר שלא יגיע לידי סכנת מות אין נ"מ בזה בין עת המלחמה ובין עת אחרת. *) ודע עוד דאם הוא מוכרח לעבור מפני הסכנה על איזה איסור אעפ"כ יראה להקטין את האיסור בכל מה שיוכל ולכן אם הוא מוכרח לאכול את התבשילין שמבשלין בשביל אנשי הצבא אינם יהודים עכ"פ יראה שלא לאכול את האיסור גופא. והנה בדורות הראשונים כשהיה לנו מלחמה עם אויבינו היו נבררין למלחמה אותן האנשים שאין בהם שום חטא כמו שאחז"ל שאפילו שח בין ישתבח ליוצר או ששח בין תפלה של יד לשל ראש

*) עי' בס' ק"ו ותו' [illegible] סו"ח כ"ח י"ג להגאון בעל ש"א שהסכים בקדיה להלכה כמו שכתבנו .

עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה ובזכות זה היה הקב"ה מתהלך לפניהם ומצילן ונותן אויביהן לפניהן ע"כ גם אנו בעתים הללו צריך לילך בדרך הזה לשמור עצמנו מכל רע ובזכות זה ישמרהו הש"י :

ב **וביותר** צריך אז להיות זהיר בשלשה העונות החמורין שהוא עבודת כוכבים ומזלות וגלוי עריות ושפיכת דמים *) לאחד מאחיו וגם מן איסור לשה"ר וכלל בזה כל עניני המלשינות איש על אחיו כי ע"י אלו הדברים מסלק הקב"ה שכינתו מן האדם וכמו שכתוב כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע ואיתא בספרי דבר רע אלו עבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכת דמים כשהוא אומר דבר אף על לשה"ר שהוא דיבור רע. ובכלל פסוק זה נצטוינו ג"כ שנשמור עצמנו מהרהורים ביום כדי שלא נבוא לידי טומאה בלילה כדאמרינן בגמרא ונשמרת מכל דבר רע אזהרה שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה. כי על כל דברים כאלו נאמר ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך :

ג **והנה** ידוע שהיוצא למלחמה הוא בכלל מסוכן ע"כ יראה לבקש מחילה לכל מי שחטא נגדו בין בגוף ובין בממון ואפילו בהקנטת דברים בעלמא וכ"ש אם הלשין עליו וגרם לו היזק או צער ע"י דיבורו כי לא ידע מה יולד יום ובדברים שבין אדם לחבירו אפילו יום המיתה אין מכפר עד שירצה את חבירו :

ד **גם** יתן דעתו על עניניו אם הלוה או הפקיד אצל אחרים או אחרים אצלו ולסדר ההנהגה בזה ויראה שיהיה נקי מעניינים דבין אדם לחבירו באיזה אופן שיזדמן לו וטוב שהממון שיש לו ימסרנו לאיזה רב ומו"ץ שמפורסם לנאמן בעיר שיחזיר לו בשובו מן המלחמה בשלום :

ה **גם** יעשה שטר צוואה איך שיתנהגו בענין הממון אם ח"ו ימות במלחמה. ונכון לנדור איזה דבר אם יזכהו הקב"ה שישוב מן המלחמה ולבוא אל ביתו לשלום כדכתיב וידר יעקב נדר לאמור ור"ל לאמור לעולם שידרו בעת צרה כי גם יעקב ידע אז שהוא הולך למקום מסוכן מאוד ללבן שכתוב בו ארמי אובד אבי וכמו שהיה באמת לבסוף שרדף אחריו וגם עדיין לא ניצול מאיבת עשו שהוא אורב עליו להרגו וכמו שהיה באמת לבסוף שרדף אחריו וניצול ממנו רק בדרך נס על כן אמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך וגו' כנגד לבן ושבתי בשלום אל בית אבי כנגד עשו שינצל מידו בעת שיפגענו בשובו לבית אביו. ויראה שטוב שיתנהג בנדר ליתן מעשר כמו שנדר יעקב אבל כ"ז אם הוא מעשר בעצמו שישמור את נדרו אבל בלא"ה טוב שלא ידור כלל :

ו **גם** צריך להתודות ביום שיוצא למלחמה כי הוא אז בכלל מסוכן וכל המתודה על חטאיו בלב שלם מוחלין לו. ומאוד יראה בעתים הללו בכל יום לפשפש במעשיו וכל אשר תמצא ידו לעשות בענין התשובה יעשה ועיין לעיל בשער התשובה שם הארכנו בעזה"י :

ז **ומה** מאוד צריך להתאמץ אז בתפילות ותחנונים בכל יום לפני הקב"ה קודם שיצא למלחמה ובזה יסיר המקטרגים מעליו וכמו שאחז"ל כל המאמץ בתפלה מלמטה אין לו צרים למעלה. ואפילו בעת שהוא עומד בקשרי המלחמה ורואה שהמלחמה כבדה מאוד אל יתייאש עצמו מן הרחמים וכמו שאחז"ל שאפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנאמר הן יקטלני לו איחל ויזעק לה' שיעזרנו וכמו שמצינו בקרא אצל יהושפט מלך יהודה כשעמד בקשרי המלחמה וצמצמו האויבים לירות החצים עליו זעק הוא אל ד' וד' עזרו :

ושמעתי בשם הרב החסיד המפורסם בישראל לתהלה ולתפארת מהר"ר נחום זצ"ל מהורודנא שייעץ לאחינו אנשי הצבא שיצעקו אז במאמרים שמורים על

*) כי פעמים מחמת גודל המהומה יארע זה :

אחדותו

אחדותו ית' כגון פסוק שמע ישראל וגו' או ה' הוא האלהים וכדומה ויש בזה תועלת רבה אחד כי בזה יתעוררו זכותן של ישראל שמקבלין עליהן עול מלכותו של הקב"ה בכל יום וינצלו מכמה מאורעות רעות על ידו ורמז לזה מה שאמרו חז"ל על הפסוק ואמר להם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה וגו' שאמר להם הקב"ה לישראל שאפילו לא קיימתם אלא ק"ש שחרית וערבית אי אתם נמסרים בידם. גם אפילו אם ח"ו נגזר עליו שימות יהיה בזה תועלת גדולה לנשמתו כי קבל עליו מלכות שמים ברגע אחרונה שבימי חייו וילא נשמתו באחד:

ח **גם** צריך בעתים האלו להיות זהיר מאוד מעון המחלוקת כי אפילו בכל הזמנים עון גדול הוא וגורם כליה לעולם כדאיתא במדרש שמחלקת הוא ראשי תיבות מכה חרון ליקוי קללה תכלית וכ"ש בזה העת שצריך לרחמים גדולים והעון הזה הוא מעורר מאוד את כח הדין למעלה כידוע. גם יתחזק בכל כחו במדת הצדקה כי מצוה זו יש לה כח גדול להציל את האדם מן המיתה כמו שאחז"ל בשבת (דף קנ"ד ע"ב):

ט **וביותר** צריך להתחזק במדת החסד כי במצוה זו נתחזקו ג"כ ישראל כשהיו במצרים שכרתו ברית יחד לגמול חסד זה עם זה כדאיתא בתנא דבי אליהו פכ"ג והוא מקיים בזה המצוה דוהלכת בדרכיו כדאיתא בספרי על הפסוק ללכת בכל דרכיו אלו דרכי הקב"ה שנאמר ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד וכו'. ובזה מעורר מדת החסד למעלה כמו שאחז"ל שאומר הקב"ה ומה אלו שהן בעלמן צריכי חסד עושין חסד זה עם זה אני שאני מלא חסד ורחמים עאכ"ו שאני צריך לגמול חסד עם בריותי. ומצוה זו הוא פרקליט גדול בין ישראל לאביהם שבשמים כמו שאחז"ל כל צדקה וחסד שישראל עושין בעוה"ז הוא פרקליט גדול בין ישראל לאביהם שבשמים ובזכות זה הקב"ה מתנהג עם האדם ג"כ במדת החסד והרחמים כדאיתא בזוהר הקדוש פ' אמור תנינן בעובדא דלתתא איתער עובדא דלעילא אי בר נש עביד עובדא לתתא כדקא יאות הכי אתער חילא כדקא יאות לעילא עביד בר נש חסד בעלמא איתער חסד לעילא ושארי בההוא יומא ואתעטר ביה בגיניה ואי אתדבר בר נש ברחמי לתתא אתער רחמי על ההוא יומא ואתעטר ברחמי בגיניה וכדין ההוא יומא קאים עליה למיהוי אפטרופא בגיניה בשעתא דאצטריך ליה וכו' בההיא מדה דבר נש מודד בה מודדין ליה וכו' (והארכתי בזה הרבה לקמן בחלק שני. ע"ש כי שם קבצתי הרבה מאמרי חז"ל בענין זה) וענין החסד הוא להתחסד עם חבירו בכל מה שיוכל הן בגופו והן בממונו גם לייעץ לחבירו איזה עלה נכונה בין בעניני שמים ובין בעניני גופו וממונו וכל שום טרחה שהוא מטריח את עצמו בעד חבירו הכל נכנס בכלל גמילות חסד. וגמ"ח הוא בין לעניים ובין לעשירים כמו שאמרו חז"ל:

י **ולכן** אם חברו ביקשו לכתוב עבורו מכתב לביתו אין להתעצל בזה כי מלבד מצות החסד שהוא מתחסד בזה עם חבירו עוד הוא משמח בזה את נפשות אנשי ביתו במה שהוא נותן להם ידיעה מאתו ובפרט אם הוא עת המלחמה שהוא להם פיקוח נפש ממש ממה שהם יודעים משלומו. וכ"ש שצריך ליזהר מאוד בעתים כאלו לכתוב תמיד מכתבים לאביו ואמו ואנשי ביתו כי הוא מחיה בזה את נפשם ממש כשהם שומעים שעודנו בחיים. ולא יסתפק בעצמו במה שהוא כותב להם לפרקים כי הסכנה בכל עת מצויה ובשכר זה יאריך לו הקב"ה את ימיו. וכשהוא כותב מכתב לביתו יבקש ג"כ לאוהביו ורעיו שיבקשו רחמים עבורו וכמו שכתוב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי:

יא **גם** מצוה רבה היא בעתים האלו לעורר את חביריו לתשובה. ראה אחי האיך הזהירה לנו התורה לחוש בתקנת זולתינו שאפילו רואה איזה דבר של חבירו

מונחת

מוכחת במקום הפסד מחוייב שלא להתעלם ממנו ולהשיבה אליו ואפילו אם האבידה היא אינה שוה רק פרוטה שאינו יכול להנות בה כ"א מעט ואם ליותה לנו התורה להיטיב כ"כ עם חבירינו בענין ממון שאינו נוגע לו רק בעוה"ז הכלה והאבד כמה וכמה כפלי כפלים צריך לראות להטיבו בענין נפשו הקיימת לנצח ואיתא בזוהר חדש אמר ר' אבהו בא וראה כמה שכרו של אדם העוסק לאחר לחזור בתשובה מנא לן ממה דכתיב ומלכי צדק מלך שלם תני ר"א רבה בשעה שנשמת הצדיק המחזיר בתשובה לאחרים יוצא מן הגוף מיכאל השר הגדול המקריב נפשות הצדיקים לפני בוראו הוא יוצא ומקדים שלום לנשמתו של אותו צדיק שנאמר ומלכי צדק זה מיכאל ראש שומרי שערי צדק מלך שלם זו ירושלים של מעלה הוציא לחם ויין שהקדים ויצא לקראתו ואומר לו שלום בואך עכ"ל. ואופן ההתעוררות הוא שיצריך לפניהם את גודל כח הדין של מעלה לכן כיון שעתה הוא עת סכנה גדולה מה יעשה באחריתו פן ימות ח"ו ומה יענה על חטאיו ועונותיו ופשעיו הישנות והחדשות בעמדו למשפט לפני אלהי השמים אשר לו גלויים הכל ע"כ יתחרט על עונותיו בחרטה גמורה ויעזוב אותם עזיבה עולמית ויעשה לו לב חדש ורוח חדשה לקיים מעתה ככל הכתוב בתורה:

פרק לט

בפרק זה יבואר גודל הבטחון שצריך להיות להאדם בעת צאתו למלחמה ולא ירך לבבו ·

א **ואחר** שפשפש במעשיו והצטער על עונותיו וקיבל עליו על להבא באמת בכל לבו ובכל נפשו לקיים ככל הכתוב בתורה יבטח בה' אלהי השמים וייחל אליו שבודאי יעזרנו במלחמה וכמו שהבטיח לנו בתורה הקדושה בפרשה ואתחנן שכתוב כי תוליד בנים ובני בנים וגו' והשחתם ועשיתם פסל וגו' והפיץ ה' אתכם בעמים וגו' ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים וגו' כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך וגו' הרי מוכח מן התורה שאפילו בעת תוקף כח הדין שצר להאדם מאוד אם האדם דורש להקב"ה בכל לבו ובכל נפשו הוא תיכף נמצא אליו וכמו שכתוב קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת · ואף אם רואה שמחנה האויב שכנגדו הוא הרבה מאוד ומאוד אעפ"כ אל ירך לבבו עי"ז וכמו שכתוב אין המלך נושע ברב חיל גבור לא וגו' שקר הסוס לתשועה וגו' הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו להציל ממות נפשם וגו' · וכן מוכח בכמה מקומות בדברי הנביאים שעיקר הצלת נפש האדם בעת המלחמה והתגברו על אויביו תלוי בגודל התחזק אז כח בטחונו בה' וכמו שמצינו בדברי יהונתן בן שאול שהוא ונושא כליו בעצמם נלחו את עיקר המלחמה ותחלת מאמרו בזה לנושא כליו היה רק במדת בטחון וכמו שאמר כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט וכן מצינו (בשמואל ל') בדוד כשבא אל עיר ציקלג ומצא אותה שהיא שרופה באש ונשיהם ובניהם ובנותיהם נשבו וישא דוד והעם אשר אתו את קולם ויבכו עד אשר אין בהם כח לבכות כתוב אח"כ בפסוק ו' ויתחזק דוד בה' אלהיו ואח"כ כתוב ששאל באורים ותומים והשיבו לו שיצלח וכן היה לבסוף שהשיב את הכל ונצח את כל אויביו והכם מהנשף עד הערב למחרתם ולכך כתב לנו הפסוק את שאלת האורים ותומים אחר שכתוב ויתחזק דוד בה' אלהיו להורות לנו שתשובת אורים ותומים שיצלח היה רק בעבור שהתחזק מתחלה את

בטחונו

בטחונו בה' וכן מצינו בגמרא (מנחות כט.) שאמר כל התולה בטחונו בהקב"ה הרי הוא לו מחסה בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים. ובזוה"ק פרשה וארא על זה הפסוק ז"ל בטחו בה' עדי עד כל יומוי דבר נש בעי לאיתתקפא ביה בקב"ה ומאן דשוי ביה בטחוניה ותוקפיה כדקא יאות לא יכלין לאבאשא ליה כל בני עלמא דהכי אמר אלהי בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי דכל מאן דשוי תוקפיה בשמא קדישא אתקיים בעלמא מ"ט בגין דעלמא בשמיה קדישא אתקיים בהסיא דכתיב כי ביה ה' צור עולמים עיי"ש:

ב **ויזהר** מאוד שלא יחשוב בלבו בעת לאתו למלחמה הלא גבורים אנו ואנשי חיל למלחמה רק שיהיה עיקר מעוזו בה' ויבטח בו כי הוא יעזרנו וכמו שכתוב לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיש ירצה רוצה ה' את יראיו את המיחלים לחסדו וחלקו הכתוב לשנים ולא כתב את יראיו המיחלים לחסדו להורות לנו דלא מיבעי אם עד עתה היה מכלל אנשים יראי ה' ומקיימי מצותיו בודאי עין ה' עליהם להצילם מן המות וכמו שאחז"ל שאפילו בשביל ק"ש שחרית וערבית בלבד ניצולים אלא אפילו אם עד עתה לא היה מכלל כת יראי ה' בשלימות אעפ"כ אל יתייאש עצמו מן הרחמים ויבטח בה' וייחל לחסדו שהוא מתחסד עם הבוטחים בו וכמו שכתוב רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו ולפי גודל הבטחון כן הוא גודל ההצלחה:

ג **וכשם** שמצוה להתחזק בעצמו כך מצוה לחזק את אחיו ג"כ במדת הבטחון וכמו שמצינו בקרא אצל דוד בעת שהיה נרדף והיה צר לו מאד חיזק יהונתן את ידו בה' ויראה לדבר על לבו ולהפיג צערו שלא ירך לבבו וידע כי ה' אלהינו עמנו תמיד וכמו שכתוב ואף גם זאת בהיותם וגו' וכ"ש בעת צר כזה בודאי הוא מתהלך לפנינו להצילנו ולתת אויבנו לפנינו וההתחזקות והבטחון שזה יהיה סיבה להציל נפש חבירו מן המות וכל"ל ועבור זה יהיה שכרו כפול מן השמים:

ד **ואם** הקב"ה עזרו שיצא מן המלחמה בשלום או שאר עת צרה כיוצא בזה כמה יש לו לאדם להלל ולהודות להקב"ה עבור זה ולהיות מכיר טובה להקב"ה בכל ימי חייו עבור זה. וגם צריך לברך ברכת הגומל לחייבים טובות כיון שהיה מתחלה בסכנת מות והצילהו ה' בחסדו:

תפלה נאה לומר ביום צאתו למלחמה אך אם העת קצר יאמר מן מודה אני לפניך וכו'.
(מלוקט מהוידוי של עי"כ קודם כל נדרי ומחכ"א הלכות בק"ח).

יעשה תשובה דהיינו שיפשפש במעשיו ויגמור בלבו שלא לשוב עוד לעשות מכל מה שעשה. ויטול ידיו ויאמר. רבון העולמים אב הרחמים והסליחות אשר ימינך פשוטה לקבל שבים ואתה בראת האדם להטיב לו באחריתו ובראת לו שני יצרים יצר טוב ויצר רע כדי שיהיה הבחירה בידו לבחור בטוב או ברע כדי ליתן לו שכר טוב על טוב בחירתו כי כן גזרה חכמתיך כמו שכתוב ראה נתתי לפניך את הטוב ואת הרע את החיים ואת המות ובחרת בחיים ועתה אלהי לא שמעתי לקולך והלכתי בעצת יצה"ר ובדרכי לבי ובחרתי ברע ומאסתי בטוב. ולא די לי שלא קדשתי את איברי אלא טמאתי אותם. בראת בי מוח ולב ובהם חוש המחשבה לחשוב מחשבות טובות והרהורים טובים ולב להבין דברי קדשיך ולהתפלל ולברך כל הברכות במחשבה טהורה ואני טמאתי אותם בהרהורים ומחשבות זרות. ולא די בזה אלא שע"י הרהורים רעים באתי לידי הוצאות זרע לבטלה פעם ברצון ופעם באונס בטומאת קרי המטמאה את כל הגוף ומהם בראתי משחיתים ומחבלים הנקראים נגעי בני אדם אוי לי כי תחת המחשבות טובות

טובות שיכולתי לברוא עי"ז מלאכים קדושים שיהיו סנגורים ופרקליטים טובים עלי תחתיהם בראתי משחיתים לחבל את עצמי כמו שכתוב והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם · בראת בי עינים ובהם חוש הראות לראות בהם מה שכתוב בתורה ולקדש אותם בראיית כל דבר שבקדושה והזהרת בתורתך ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אוי לי כי הלכתי אחרי עיני וטמאתי אותם להסתכל בנשים ובכל דבר טומאה · בראת בי אזנים לשמוע דברי קדושה ודברי תורה אוי לי כי טמאתי אותם לשמוע דברי נבלה ולשה"ר וכל דיבורים האסורים אוי לאזנים שכך שומעות · בראת בי פה ולשון ושינים וחיך וגרון ונתת בהם כח לדבר בהם חמשה מוצאות האותיות הקדושים של א"ב אשר בהם בראת שמים וארץ ומלואה ובהם ארגת תורתך הקדושה · ובכח הדבור הבדלת את האדם מן הבהמה ואפילו כבהמה לא הייתי כי טמאתי פי בדברי נבלה · בלשה"ר · בשקרים · בליצנות · רכילות · מחלוקת · מלבין פני חבירו · מקלל את חבירו : מתכבד בקלון חבירו · דברי משא ומתן בשבת ויו"ט · בשבועות ונדרים · וגם קלקלתי את פי במאכלות אסורות · בראת בי ידים וחוש המישוש לעסוק בהם במצות ואני טמאתי עצמי במשמושין של איסור להכות באגרוף רשע ולהרים יד להכות את ישראל · ולטלטל דברים המוקצים בשבת ויו"ט · בראת בי רגלים להלוך לכל דבר מצוה ואני טמאתי אותם ברגלים ממהרות לרוץ לרעה · בראת בי ראש הגוייה וחתמת אותו באות ברית קדש להיות עבד נאמן לעבודתך ואני טמאתי אותו בהוצאת זרע לבטלה . ולהקשות עצמי לדעת שלא במקום מצוה (ובעלתי בעילות אסורות) משחתי את כל איברי ומלאתי אותם בעלי מומין מכף רגלי ועד ראשי אין בי מתום כי בכולם עברתי על רצונך הקדוש · גמלתני הטובות כל ימי חיי ואני גמלתיך הרעות · ולא לך ה' אלהינו הרעונו כ"א לנפשינו · ולא אותך הכעסנו כ"א אותנו · כי אדם אם יחטא מה יפעל לך · ואם רבו פשעיו מה יעשה לך אבל אוי לבני אדם שחטאו לך ואוי לנפשם כי גמלו להם רעה · ועתה ה' אלהי גלוי וידוע לפניך שלא נתכונתי בכל החטאים והעונות להכעיס אותך ולמרוד כנגדך אך הלכתי בעצת יצרי הרע אשר תמיד פורש רשת לרגלי ללכדני ואני עני ואביון תולעת ולא איש כשל כחי לעמוד כנגדו · וטרדת הזמן ומקריו הם היו בעוכרי · באנו לפניך בלב נשבר ונדכה כעניים ודלים לבקש ממך מחילה וסליחה וכפרה על כל מה שחטאנו ועוינו ופשענו לפניך · ידענו ה' רשענו עון אבותינו · בושנו ונכלמנו להרים פנינו אליך · כבושת גנב כי ימצא · ואיך נפתח פה ונרים ראש כי ברוב עונינו העברנו מעלינו הצלם הקדוש אשר הוא מלבים אותנו אשר כל המזיקים והמקטריגים אינם יכולים להביט בפניו כמו שאמר הכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך והחלפנו אותו בצלם טמא והלבשנו בגדים צואים ואיך נבוא שער המלך בלבוש שק · מתמיהים אנחנו על נפשינו איך נעשתה התועבה הזאת כי הוצאנו נפשנו ורוחנו מעולם הקדוש וברחנו למקום מדבר ציה וצלמות למקום הטומאה והקליפות : ואתה ה' אלהינו הרוצה בתשובת רשעים כמ"ש שובו שובו בית ישראל כי לא אחפוץ במות המת כ"א בשובו מדרכיו וחיה עתה שמנו אל לבנו לשוב ולבוא לפניך בבושת פנים · אם עשינו אנו כאולתנו עשה אתה כאומנותך וסלח כי תמים דעים אתה אם שילמנו רעה תחת טובה גומלנו טוב ולא רע כי יתר מרעהו צדיק וכ"ש הבורא יתברך שמו · ואתה ה' חשבת לצרף סיגינו ולהסיר בדילנו ולשבור את לבנו הזונה ולהתם טומאתינו ממנו ע"כ הגליתנו ובקצוי הארץ זריתנו · והננו בכל יום הולכים ודלים ברבות השנים אנו נמעטים ובשגות הזמנים אנו נצערים ואין לנו מחזיק בידינו כאשר אמרת כי מי יחמול עליך ירושלים ומי ינוד לך ומי יסור לשאול לשלום לך או מי יגדור גדר או מי יעמוד בפרץ ואין עוד נביא וחוזה ואין קורא בשמך באמת מתעורר להחזיק בך כי כולנו כצאן תעינו איש לדרכו הרעה

הרעה פנינו כל גבר אחרי בלעו כל אים אחרי שרירות לבו הרע · ולא די לנו בעונות הראשונים כ"א הוספנו עליהם חדשים ולא הזהרנו בכל האזהרות שהזהרתנו ולא הוכחנו בכל התוכחות אשר הוכחתנו · לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים · לה' אלהינו הרחמים והסליחות כי מרדנו בו. ואתה ה' אלהינו גואל ישראל וקדושו הלעולם תאנף בנו תמשוך אפך לדור ודור חלילה · הלעולם תזנח ולא תוסיף לרצות עוד חלילה · כי לא אפסו לנצח חסדיך ולא כלו רחמיך כי המה חדשים לבקרים יחילו בכל עת ובכל רגע · ולמען שמך ה' עשה עמנו כי היא תהלתיך כי נקרא שמך עלינו ה' אלהי ישראל · ולמען ברית אבותינו אברהם יצחק ויעקב אשר כרת להם · ואת השבועה אשר נשבעת להם זכור · ולמען תורתיך הקדושה ולמען הקדושים ולומדים כי נמעטו ושחו והשתחחנו על אודותים כי לא תשכח עדות מפי זרעו · ודברי אשר שמתי בפיהם לא ימושו · למען עמך ונחלתך אשר נשארו מעט מהרבה כתורן על ראש ההר וכנס על הגבעה ולמען ירושלים עיר קדשך שהיתה מדבר שממה ויצא ממנה כל הדרה ולמען בית חיינו ותפארתינו אשר הללוך אבותינו אשר היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה ולמען הרוגים על שם קדשיך ולמען טבוחים על יחודיך ולמען תורתיך הקדושה השרופה באש ונתונה למרמס לכל עוברי דרך העל אלה תתאפק תחשה ותעניני עד מאוד · והנה כל אנשי חבל יושבים שלוים ושקטים ואביוני עמך דחופים סחופים ומדולדלים ובדלדולם הם מבקשים פניך ומפילים תחנתם לפניך ה' אלהי הצבאות עד מתי לא תרחם את ירושלים ואת ערי יהודה אשר זעמת זה כמה שנים. וראה את עמך מורה מאוד ואפס עצור ועזוב פנינו לימין ואין עוזר לשמאל ואין תומך · ואנחנו אין לנו על מי להשען כ"א עליך אבינו שבשמים · הנה העת והעונה יאתה לך להושיע ולהודע עוז רחמיך אשר מעולם · אבינו מלכנו רחם עלינו כרחם אב על בנו שמרד באביו ויצא מביתו ובשובו אל אביו בבושת פנים ובכי וצעקה ומתנפל לפניו מדרך האב לרחם על בנו · ואם עבדים אנחנו המכה את עבדו ביסורים כשמרד בו · הנה כבר לקינו ביסורים שבגוף או עניות וצער גידול בנים ושאר מכאובים · יסרני ה' אך במשפט אל באפך פן תמעיטני רחם עלינו וצוה למלאכיך הקדושים הממונים על הטהרה להפשיט הבגדים הצואים מעלינו ולטהרנו מכל חטאתינו וילבישו אותנו שנית בלבוש הקדושה כמו שכתוב הסירו הבגדים הצואים והלבש אותך מחלצות וכתפלת דהע"ה השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני · לב טהור ברא לנו אלהים ורוח חדשה תתן בקרבנו · ואם פשענו ומרדנו כמדת בשר ודם אתה עשה כמדתך למחול ולסלוח · ואל יעכבו עונותינו לשוב לפניך כמדתך לקבל שבים · ותחזק לבנו בתורתך וביראתך שתהא יראתך קבוע בלבנו · וטהר רעיונינו ומחשבותינו לעבודתך · וראה בשברון לבי כי מתנחם אני על מעשי הרעים שעשיתי עד היום הזה · ובוכה ומתאונן ומתודה עליהם ואומר חטאתי עויתי ופשעתי לפניך וקבל תשובתי בתוך תשובת כל עמך ישראל השבים לפניך בכל לבם כי גם אני מבני אברהם יצחק ויעקב ואל יעכבוני עונותי הרבים מלשוב לפניך בכל לב · וזכני שאשוב לפניך בלב שלם ולהתחרט על עונותי בחרטה גמורה ולעזוב מעשי הרעים עזיבה עולמית · ורחם עלי והצילני עד עולם מכל חטא ועון כי לולא רחמיך וחסדיך אי אפשר לעמוד נגד היצה"ר אשר הוא כאש בוער בעצמותי ולכן רחם עלי ותן בי כח לעמוד כנגדו כמו שאמרו החכמים הצדיקים בדברי קדשם הבא לטהר מסייעין אותו : ולהיות שידעתי שכמעט אין צדיק בארץ אשר לא יחטא בין אדם לחבירו בממון או בגופו במעשה או בדבור פה וע"ז דוה לבי בקרבי ורחפו עצמותי כי על חטא שבין אדם לחבירו אפילו יום המיתה אין מכפר עד שירצה את חבירו ולכן אני מפיל תחנתי לפניך שתרחם עלי ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל בני אדם · והנני מוחל במחילה גמורה לכל מי שחטא נגדי בין בגופי ובין בממוני או

שדיבר עלי לשה"ר ואפילו הוצאות שם רע · וכן לכל מי שהזיק לי בגופי או בממוני ולכל חטאת שאדם אשר בין אדם לחבירו חוץ מממון אשר אני אוכל להוציא ע"פ דין ודרך האדם לתבוע אותו בב"ד וחוץ ממי שחוטא כנגדי ואומר אחטא לו והוא ימחול לי חוץ מאלו אני מוחל במחילה גמורה ולא יענש שום אדם בסיבתי וכשם שאני מוחל לכל אדם כן תתן את חני בעיני כל אדם שימחול לי מחילה גמורה : **מודה** אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי אלהי אברהם יצחק ויעקב אלהי האלהים ואדוני האדונים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד עושה שמים וארץ עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ היה הוה ויהיה שהללתי בידך ומיתתי בידך יהי רצון מלפניך שתצילני שלא אמות במלחמה כי אל רחום אתה · אנא אל רחום וחנון הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך ותזכני לבוא לביתי ולהאריך לי ימי חיי עד שאזכה להשלים תיקון נפשי ורוחי ונשמתי ורחם נא על עבדיך בני בחוניך אשר בדלותם ושפלותם ודחקם זה כמה מאות שנים קוראים בשמך ומאמינים בך ובתורתך וכמה אלפים ורבבות מסרו עצמן להריגה ולשריפה על קדושת שמך . נא גבור דורשי יחודך כבבת שמרם והצילני נא מן איסור שפיכת דמים לאחי אנשי הצבא *) ותתמלא רחמים על כל אחינו בית ישראל הנפוצים בארבע כנפות הארץ ובפרט על אחינו אנשי הצבא שהם עתה בסכנה גדולה · אנא רחום וחנון יעלה לפניך גודל צערנו וצער אביהם ואמם ונשיהם ובניהם הקטנים של כל אחד ואחד אשר יום ולילה הומים ובוכים וזועקים ומתחננים לפניך על ביאתנו לשלום ויראו לפניך זכיותינו וצדקותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתינו ויכבשו רחמיך את כעסך מעלינו וזכנו להתגבר על אויבינו ותצילנו מרעה ומרעב ושבי וביזה ומכל חטא ותשלח רפואה שלמה לכל חולי עמך אל נא רפא נא להם ותקיים בכל אחד מהם מקרא שכתוב ה' יסעדנו על ערש דוי והבריאים מעמך תעמיד בריאותם שלא יחלו ח"ו ותצילנו מכל נזק ומכל צר ומשטין ומקטרג ומרוח רעה ומכל מיני פורעניות המתרגשות בעולם · ואם אמות ח"ו יהי רצון מלפניך שתהא מיתתי כפרה על כל חטאי ועוני ופשעי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך ותזכני לבוא לקברי ישראל ולא יהיה גופי מושלך הפקר לחית השדה ועוף השמים · ותן חלקי בגן עדן ותזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים · ואני מודה ומאמין שהאל הבורא יתברך שמו הוא ברא כל העולמות והאציל וברא ויצר ועשה והוא המשגיח לבדו בכל העולמות ואין שום מציאות לכל העולמות בלתי השגחתו ומאהבתו את אבותינו בחר בעמו ישראל ונתן לנו תורתו אשר היא נצחית וקיימת ע"י נביאו נאמן ביתו משה רבינו ועל ידו נתן תורה שבכתב שהיא התורה הכתובה אשר בידינו וגם מסר לו בעל פה פירוש התורה והיא הגמרא הקדושה אני מאמין שזה מסר הקב"ה למשה ומאמין שדיבר עם נביאיו הקדושים והם ספרי נביאים וכתובים ואני מאמין שיבא לעמו ישראל משיח צדקנו בעת שנהיה ראוים לפניו לגאלינו ושיהיה תחית המתים בעת שיעלה רצון מאתו יתברך לישועתך קויתי ה' קויתי ה' לישועתך ה' לישועתך קויתי :

פרק מ

בו יבואר דין קבורת מתים (מיו"ד סימן שס"ד ומחכ"א) :

א **בשם** שמצוה לגמול חסד עם החיים כך מצוה לגמול חסד עם המתים וזהו גמילות חסד היותר גדול שזהו גמילות חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום

---

*) כי לפעמים מן גודל המהומה יארע חרב איש באחיו :

גמול מחבירו עבור זה על כן אם ראה לחבירו איש הלכה ישראלי שנהרג במלחמה והרשוהו לו מהממשלה שיטול אותו מבין המומתים לקברו מצוה שישתדל בזה ויביאהו לידי קבורה דהיינו אם יש בית הקברות ישראל בתוך התחום המנהג שמוליכין אותו לבית הקברות (דאף דמת מצוה קונה מקומו ואין להוליכו לשום מקום מ"מ אנו שאנו שרויין בין אינם יהודים המנהג שמוליכין אותו לבית הקברות כמו שמבואר בשו"ע) ואם אין להם שהות לזה או שהוא רחוק יקברוהו בכל מקום שיוכלו אך לא על הדרך פן יאהילו עליו כהנים. והמנהג שמי שנהרג ובפרט אם ההריגה היתה ע"י עכומ"ז שאין מטהרין אותו רק קוברין אותו בבגדיו ומנעליו כאשר הוא נמצא :

ב **אף** דכהן מוזהר שלא לטמא למתים שנאמר לנפש לא יטמא בעמיו מ"מ למת מצוה מצוה גדולה שיטמא לו כי אפילו אם היה כהן גדול ונזיר והולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ונזדמן לו מת מצוה חייב להיטמא לו ואינו נקרא מת מצוה לענין זה אלא א"כ מצא ראשו ורובו אבל ראשו לבד אין הכהן מטמא לו. ואם מצא ראשו ורובו וקברו ואח"כ מצא עוד אבר ממנו קוברו. ואינו נדחה משום מת מצוה אלא איסור טומאה אבל לא איסור שבת ויו"ט ראשון ואפילו אם הוא מונח כבר כמה ימים בבזיון הלא יקבר ע"י אינם יהודים ועיין בא"ח (סימן תקכ"ו) שביום שני של יו"ט שאינו אלא מדרבנן מותר לקברו מדינא אפילו ע"י ישראל ומ"מ אם יש כותי טוב יותר על ידו :

ג **איזהו** מת מצוה שמצאו בדרך או בעיר של כותים ואין לו קוברים וממקום שמצאו הכהן אין יכול לקרוא ישראל שיטליהו ויבוא להטפל בו ולקוברו אסור לו לזוז משם ולהניח את המת אפילו לילך לעיר להביא קוברים אלא יטמא עצמו ויקברנו אבל אם היו ישראל קרובים למקום המת שהמוצא את המת קורא אותם והם עונים לו ובאים לקוברו אין זה מת מצוה שיטמא עליה הכהן אלא קורא אותם והם קוברין. באו בני העיר אם יש כל צרכו מושך את ידיו ולעולם הוא מת מצוה עד שיהיו שם נושאי המטה וקוברים. וא"כ לפ"ז בעניננו כמי אם במקום שנזדמן המת מצוה יהודי לפני הכהן אינו יכול לקרוא ישראל שיטליהו ויבוא להטפל לו חייב להיטמא לו ולקברו תיכף אם הממשלה מרשהו לזה :

ד **אף** שמשתדלין בקבורת מתים עובדי כוכבים כמו בקבורת מתים מעובדי אל אמת מ"מ דין מת מצוה לדחות עבור זה קדושת כהן אין שייך בזה ע"כ יש לכהן ליזהר מלנגוע בהם כי ידוע שדעת רוב הפוסקים שעובדי כוכבים מטמאין במגע ומשא כישראל אם לא שהוא מצווה ע"ז מאת הממשלה יר"ה :

ה **ודע** עוד דבמקום שאין על המת דין מת מצוה יזהר הכהן מאוד מלטמא לו כיון שאין עליו צווי מאת הממשלה בזה ואפילו במקום שנצטוה הוא ושאר אחיו ישראלים להתעסק בקבורת איזו הרוגים יתעסק הוא העיקר בחפירת הבור והם במגען ומשאן של המתים וכל אשר ימצא ידו לעשות בענין השמירה יעשה. ודע עוד דלאו דוקא למת בלבד הוזהר הכהן לטמאות עצמו אלא לכל טומאות הפורשות מן המת ג"כ הוזהר דכל טומאה שהנזיר מגלח עליה הכהן מוזהר עליה ולוקה כגון על כזית מן המת ועל כזית נצל (ר"ל ליחה היוצאת מן המת לאחר שנתעפש) ועל השדרה ועל הגולגולת ועל אבר מן המת ועל אבר מן החי שיש עליו בשר כראוי (שיוכל לחזור ולחיות אע"פ שאין בו כזית) ועל חצי קב עצמות ועל חצי לוג דם שיצא מן המת על מגען ועל משאן ועל אהלן ועל עצם כשעורה על מגעו ועל משאו ועל אהלו על אלו הנזיר מגלח ואם נטמא בהם כהן מן התורה ה"ז לוקה אבל טומאות שאין הנזיר מגלח כגון בית הפרס (דהיינו שדה שנחרש בו קבר) וגולל (רש"י ורמב"ם מפרשים שהוא מה שנותנין

על

על הקבר לכסותו דפים או אבנים יהיה איזה דבר שיהיה ולר"ת גולל הוא מה שאנו מעמידין על הקבר לציון מה שאנו קורין מצבה) ודופק (הוא מה שסומכין בהם הגולל) ורביעית דם והנוגע באהל המת על אלו אין הנזיר מגלח ואין הכהן לוקה אבל איסורא מיהו איכא (ויש עוד ולא חשבתים דלא שכיח) לכך יש לכהן ליזהר בכל אלו וכ"ש מלטמא למת ממש בין עכומ"ז או ישראל אפילו חושב להגיע ע"ז לאיזו ריוח מרובה כי ד' מורים ומעשיר אם לא במקום שמצווה מן הממשלה וכנ"ל. סליק חלק ראשון:

חלק שני

פרק א

בו יבואר שאל יתמרמר האדם אפילו אם סבבוהו כמה ענינים ממצוקי הזמן:

כתיב בתורה ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך ודרשו חז"ל בכל מדה ומדה הן מדת טובה או פורעניות הוי מודה לו וצריך לקבלו בשמחה וברוב אהבה. ונסביר את הדבר בהקדם מה שאמרנו על המשנה דאבות איזהו עשיר השמח בחלקו לכאורה איך יפעל האדם בעצמו אם יש לו רק לחם ומים בצמצום או שאר מצוקות שיהיה שמח בזה. ועוד למה לא אמר במה שיש לו ונסביר הדבר מעט לדוגמא אם ניטול מאומן עושה מעשה חרש המגירה הגדולה שלו העשויה לנסר העצים וניתן לו תחתיה מגירה קטנה יקרה העשויה לנסר אבנים טובות להשוותן אף שהמגירה זו יקרה היא מ"מ לבעל מלאכה הזה לא תועלת יהיה וגם להיזק גדול כי לא יהיה לו להחיות נפשו כי לאומן חרש צריך מגירה פשוטה וגדולה כן הדבר ממש בזה הקב"ה שהוא אלהי הרוחות לכל בשר יודע את כל ענינים המסוגלים לכל נפש ונפש לנסותה בה בעמדה בזה העולם כי באמת כל נפשות האדם ירדו לניסיון לזה העולם, יש שניסיונו הוא ע"י עוני ושאר מצוקות הזמן ויש שנסיונו הוא ע"י עשירות וכדאיתא במדרש רבה וז"ל אשרי אדם שעומד בניסיון שאין אדם שאין הקב"ה מנסה אותו מנסה לעשיר אם תהיה ידו פתוחה לעניים ומנסה העני אם יוכל לעמוד ולקבל יסורין ואינו כועס ואם עמד עשיר בנסיונו ועושה צדקות הקב"ה מצילו מדינה של גיהנם ואם עמד עני בנסיונו ואינו מבעט הרי הוא נוטל כפלים לעתיד לבוא עכ"ל *) וכל פרט ופרט שנזדמן להאדם בכל ימי חייו הוא ענין חלקו השייך לנפשו לבד לפי ענין התיקון הנדרש ממנה ואם היו נותנין לזה האיש המלבוש של אדם אחר היה צומח לו מזה כמה סיבובים רעים ולזה אמר איזהו עשיר השמח בחלקו וא"כ הדבר שכל מצבו של האדם בעוה"ז לפי מה שהוא הוא רק לנסיון לו אם נזדמן לו לאדם איזה ענין שהוא לכאורה צער גדול מ"מ אל יפול לבו עליו °כי הוא רק לטובתו וצריך לשמוח בזה וכענין שר צבא גבור אשר

הג"ה

וצריך האדם שמנסים אותו בניסיון של עוני ושאר המצוקות לידע ולהסכים בנפשו שלא ירע בעיניו על מה שאין השי"ת מנסה אותו בניסיון של עושר כי באשר שידוע שטוב ה' לכל והוא מקור כל הטובות והחסדים אם היה טובה לו הנסיון של עושר בודאי היה השי"ת מנסהו בניסיון ההוא אלא ודאי שהשי"ת יודע שלא לטובה היה לו ענין העשירות לנפשו שהיה מבטלו הרבה מדברי תורה וגם תפלה בצבור לא היה מקיים לפי טבעו אשר יש לו השתוקקות הרבה לממון או שהיה מתגאה ומחפיר פנים לכל ומזיק בדיבורו ומעשיו לכל או שהיו בניו הולכים

בדרך לא טוב ע"י העשירות ואולי כבר נבחן בניסיון העשירות בגלגול ראשון ולא עלתה לו. גם פעמים רבות בא לו היסורים עבור העונות שעבר והוא בעצמו כשיבוא לבסוף לעולם העליון ויראה את גודל כח עונותיו וגודל העונש שהיה ראוי לבוא עליו עבור זה והקב"ה מוחל לו בשביל יסורין שקבל בעוה"ז ישמח בעצמו הרבה מאד יותר ממה שמקבל העשיר נחת מעשרו ויתן הודאה להקב"ה על מה שנתן לו יסורין וכדאיתא באגדת תהלים סביב רשעים יתהלכון ר' יהודה אומר סביב לרשעים צדיקים הולכין ורואין את הרשעים נידונין בגיהנם באותה שעה נותנין הודאה להקב"ה על היסורין שהביא עליהם בעוה"ז שנאמר ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני :

אשר יבחר לו תמיד במלחמה החזקה יותר כדי להראות גודל גבורתו בנצחונה כן נמי במלחמה הזו שהיא מלחמת היצר וחייליו אם נזדמן לו איזה ענין שצריך לזה התגברות גדול להשקיט את יצרו ואעפ"כ נצחו זה יורה על תוקף אמונתו ובטחונו בה' ונרשם למעלה מאוהבי ה' וחושבי שמו ויהיה לע"ל לנס ותפארת עבור זה בעיני הכל וכעין מה ששמעתי משל ע"ז בשם המ"מ ומ"ץ דווילנא. איש ישראלי אחד מדורות הקדמונים שכר בית משר אחד במקח ג' מאות רו"כ לשנה ושמר הישראל את זמן הפרעון לפרוע להשר דמי הדירה מדי שנה בשנה ויהי היום שהשר נסע למרחוק והפקיד לאחד מעבדיו על חצרו וגם על בית הזה ועוד שאר הרבה בתים שכורים שיהיו ג"כ תחת רשותו והפקיד ההוא היה איש מבקש תואנות ורע מעללים מאד והוסיף על המקח עד חמש מאות רו"כ ובבוא יום זמן הפרעון שלח וקרא לאיש הישראלי בבוקר והביא אתו כסף הפרעון והנה חסר לאיש הישראלי אז 20 רו"כ ויתחנן לו כי ימתין לו איזה ימים ולא רצה אלא דוקא באותו היום יפרע לו וכראות הפקיד באותו היום שלא הביא לו שלח וקראהו ויכהו בשוטים עשרים הכאות תמורת העשרים רו"כ וכן עשה הפקיד הזה עוד לכמה אנשים וגזל ועשק אותם עד שבמשך הזמן נעשה עשיר גדול וקנה חצר לעצמו וירע להישראלי מאד על הבזיון והחמס שנעשה לו ויהי היום במשך איזה שנים בא השר לביתו ויאמר איש הישראל לאשתו אלך נא אל השר ואספר לו את החמס והבזיון שעשה לנו פקידו וילך האיש ויספר לפני השר את כל פעולותיו הרעות של פקידו איך שגזל וחמס את הכל וגם ההכאות המשונות אשר קבל מאתו על לא חמס בכפיו וירע מאוד בעיני השר על גודל רשעת פקידו ויכמרו רחמיו על הישראלי הזה ויאמר לו לכן תחת כל הכאה אני גוזר שיתן לך מאה רו"כ והנה יש לו חצר של ד' אלף רו"כ חצי חצרו יהיה שלך ונתן לו מכתב תעודה ע"ז וכראות אשתו של זה הישראלי שבעלה נשתהה כ"כ בחצר ההוא גם היא הלכה לחצר לראות מה נעשה בהמשפט ויהי כאשר באתה להחצר יצא בעלה מחצר השר ופניו זועפים ותאמר לו אהובי בעלי מה נעשה במשפטך ויראה לה את המכתב תעודה שנתן לו השר אשר חצי החצר של פקידו יהיה שייך לו ותאמר לו א"כ למה אתה דואג כ"כ ויען ויאמר לה בין כך ובין כך עבר כאב ההכאות יותר טוב היה לי אם היה אז מכני ארבעים הכאות והיה כל החצר שייך לי כן הדבר ממש בעוד שהאדם מקבל היסורים בעוה"ז הוא דואג ומצטער ע"ז מאוד ואינו רוצה לסובלם כלל אך כאשר יבוא לעולם הגמול ושם יקבל הרבה שכר תחת כל שעה ושעה של יסורים שסבל בעוה"ז וכדאיתא במדרש רבה. הפסוק זכור ימות עולם אמר להם הקב"ה כל זמן שאני מביא עליכם יסורים בעוה"ז תזכרו כמה טובות ונחמות עתיד אני ליתן לכם לעתיד לבוא עכ"ל יחשוב האדם אז בנפשו הלואי ויותר טובה היה לי אם היה לי אז יסורים יותר כי אז היה לי הרבה יותר עונג נצחי עי"ז. ועיקר הכל הוא להאמין שכל מה שנזדמן לו הוא רק השגחה פרטית מאתו יתברך והוא רק לטובתינו וכמו שאחז"ל כל דעבדין מן שמיא לטב הוא דעבדין. וכל זה שכתבנו הוא אפילו אם לפי הנראה אין לו במה לתלות היסורין באיזו

חטא

חטא כלל כי מדמה בנפשו שאין לו חטא הראוי לעונש כזה וכ"ש אם פשפש במעשיו ומלא בעצמו כמה עונות וחטאים ובפרט עון ביטול תורה בודאי צריך לקבל היסורין מאהבה כי זה דומה למי שנתחייב לחבירו אלף אדומים ונתרצה המלוה שיפרע לו עבורם אלף פרוטות שבודאי יפרע אותם ברוב אהבה ושמחה אפילו אם הזמן דחוק לו מאוד כן ממש הדבר הזה בק"ו אלף אלפים כי ידוע הוא מה שכתב הרמב"ן שעה אחת בגיהנם קשה מיסורי איוב כל ימיו והקב"ה חושב היסורים לטובתו כדי שבמה שקבלם באיזה זמן בעוה"ז ינקה מעונותיו ולא יצטרך לסבול עוד עונש החמור של גיהנם והם מכפרים יותר מקרבנות כדאיתא באגדת תהלים חביבים יסורים שהם מרצים יותר מן הקרבנות שחטאת ואשם אין מכפרין רק לאותה עבירה אבל היסורים מכפרים על הכל הוי יסור יסרני יה הם פתחו לי שער לעולם הבא (ר"ל שזהו שסמך הכתוב פתחו לי שערי צדק אל יסור וגו') . ואפילו אם אין לו ח"ו רק לחם צר ומים לחץ יתן הודאה להקב"ה על הכל כדאיתא בתנא דבי אליהו אם היה רעב וצמא וערום רק שהוא חי וקיים על פני האדמה בלחם צר ומים לחץ יאמר כתיב בתורה תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך ברעב ובצמא עד השמידו אותך ע"כ יתפאר וישבח המלך הקדוש שנתן לי חיים ולא השמיד אותי מעל פני האדמה עכ"ל . ואם הצדיק עליו את הדין באמת ולא הרהר אחר מידותיו של הקב"ה סוף שאין היסורין מתעכבין עליו ועוברין הן ממנו כדאיתא באגדת בראשית וז"ל אם באו עליך יסורין אל תפתח את פיך ותקרא תגר אחר מדת הדין אלא וסגיר דלתיך בעדיך למה חבי כמעט רגע שאין היסורין מתעכבין בעולם עוברין הן שנאמר עד יעבור זעם עכ"ל ובאמת כיון שעכ"פ הוא צריך לסבול על כרחו שלא בטובתו טוב לגבר שישא עול ולא יקוץ בתוכחת ויקבלם באהבה ובטוב לבב כי גדול מעלת השמח ביסורין ומקבלם מאהבה כמו שאחז"ל בברכות שעבור זה יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלח . ועכ"פ יהא רגיל לומר על כל מין צער שיארע לו גם זו לטובה וכל דעביד רחמנא לטב עביד ולא יהא ככסילים שבועטים וכועסים ואם נופלים או נכפלים אומרים דברי חירופין וגידופין ח"ו אוי להם שיגעים ביסוריהן ומוסיפים על חטאתם פשע אבל המקבלים הכל בטוב לב אחריתם יהיה טוב כי כל מה שיראה לאדם רעה אלהים חשבה לטובה וכמו שהיה אצל יוסף הצדיק וכמו שביארנו במקום אחר שכל מעשה יוסף הוא רמז ג"כ לכלל מצב הישראלי . ותשובים מאוד אצל הקב"ה שהקב"ה מיחד שמו עליהן אפילו כשהם חיין כדאיתא במדרש רבה ויגם אין הקב"ה מיחד שמו על בריה כשהוא חיי אלא על בעלי יסורין וכו' עי"ש . והש"י יזכנו להבין ולהשכיל את דרכו כי הוא עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ :

פרק שני

יבואר שירגיל איש הצבא את עצמו להתחסד עם חבירו בכל מה שיוכל · גם יבואר בו גודל שכר המפיג חבירו מצערו :

כמה גדולה היא מדת החסד לפני הקב"ה שהלא נאמר הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כ"א עשות משפט ואהבת חסד וגו' ואחז"ל עשות משפט זה הדין ואהבת חסד זו גמ"ח · וגם הוא מקיים בזה המצוה דוהלכת בדרכיו כדאיתא בספרי על הפסוק ללכת בכל דרכיו אלו דרכי הקב"ה שנאמר ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד וגו' ואמרינן (ב"מ ל"א) תני רב יוסף והודעת להם את הדרך זו גמילות

גמילות חסד · ובזה מעורר מדת החסד למעלה כמו שאמרו חכמינו ז"ל שאומר הקב"ה ומה אלו שהן בעצמן צריכי חסד עושין חסד זה עם זה אני שאני מלא חסד ורחמים על אחת כמה וכמה שאני צריך לגמול חסד עם בריותי · וגם הוא אחד משלשה דברים שהעולם עומד עליהם כדאיתא באבות פ"א על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח · והיא שקולה כקרבנות כדאיתא באבות דר' נתן על גמ"ח כיצד הרי הוא אומר כי חסד חפצתי ולא זבח העולם מתחלה לא נברא אלא בחסד שנאמר כי אמרתי עולם חסד יבנה פעם אחת היה ר' יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה ר' יהושע הולך אחריו וראה בהמ"ק חרב אמר ר' יהושע אוי לנו מקום שמתכפרים בו עונותינו שהוא חרב א"ל בני אל ירע לבך יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמ"ח שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח. והיא גדולה יותר ממצות צדקה כמו שאחז"ל (סוכה מ"ט) אמר ר' אלעזר גדולה גמ"ח יותר מן הצדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד אם אדם זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל קוצר ודאי אוכל. ת"ר בשלשה דברים גדולה גמ"ח מן הצדקה צדקה בממונו גמ"ח בין בגופו בין בממונו צדקה לעניים גמ"ח בין לעניים בין לעשירים וכו' · וגם הוא אחד מהדברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב כדאיתא בפיאה פ"א · עוד אחז"ל (ילקוט תהלים) החסד עומדת לו לאדם עד סוף כל הדורות שנאמר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וכו'. ומדה זו היא משלשה מדות טובות שהוטבע בישראל ביישנים ורחמנים וגומלי חסדים כמו שאחז"ל :

והנה כללות החסד הוא להתחסד עם חבירו בכל מה שיוכל בין בגופו ובין בממונו כנ"ל וגם בדבריו ליתן לו עצה נכונה באיזה ענין או להפיגו מדאגותיו כאשר נבאר לקמן וגם זהו בכלל חסד וכל אשר בכחו לעשות יעשה לחבירו ואין חילוק בין רב למעט הכל מצוה דאורייתא קעביד וכתבו הספרים דאפילו להחליף מעות בפרוטות או כגון להשאיל לחבירו אלונטית או מסרק במרחץ וכה"ג הכל בכלל חסד הוא. וכמה דברים של חסד יש כה"ג שהם קלים לעשות עד שכמעט זה נשכח וזה אינו חסר ובני אדם מזלזלים בעו"ה ולא ידעו מה שהוא חסד ומה רב טובו. וכל שכן ערכה שהוא מטריח את עצמו בעד חבירו בכלל גמ"ח הוא : ועיקר מצות גמ"ח נכלל במצות ואהבת לרעך כמוך שיצייר בדעתו אם הוא היה נצרך לאותו דבר איך היה רוצה שחבירו יעשה לו ככה יעשה הוא לחבירו ואל יחוס על טורח גופו דלפום צערא אגרא ובפרט אם חננו ה' שיוכל לקיים גמ"ח בהלואת ממון בודאי מצוה גדולה היא כי הוא מקיים בזה מ"ע דאורייתא אם כסף תלוה את עמי וגו' כמבואר בספר המצות להרמב"ם מצוה קצ"ז. וכן אם יש על חבירו כעס מאיזה אדם הן יהודי הן אינו יהודי מצוה גדולה להשתדל עבורו ולפייסו בדברים עד שיוסר הכעס מעליו וכ"ש אם מחמת הכעס יוכל להולד לו ריעותא בגוף או בממון בודאי מחוייב לעשות כן דאל"ה עובר על לאו דלא תעמוד על דם רעך כמבואר ברמב"ם. וכן שייך ענין חסד בנפש דהיינו להתחסד עם חבירו בנפשו ללמדו להדריכו בדרך ישרה כי זהו חסד הקיים לו לנצח :

וכן אם הוא רואה לחבירו איש הלבה שהוא מצטער מאד מאיזה טעם שיהיה מצוה רבה לדבר על לבו עד שיפיגו מצערו וישמחו וגם זו היא מדה גדולה וחשובה ובכלל ואהבת לרעך כמוך ועושה בזו נחת רוח גדול ליוצרו כמו מי שיש לו בן בעיר אחרת אשר הוא מלא דאגות בודאי הלב משתוקק שימצא שם עכ"פ איזה איש שינחם אותו וידבר על לבו לחזקו ולסעדו שלא יחלה מן הדאגות ובנים אתם לה' אלהינו וכמו שמשלו חכמינו ז"ל דבר זה גיפא לענין צדקה · ובודאי מתברך עבור זה ג"כ בכמה ברכות

ברכות כדאמרינן כעין זה ג"כ לענין צדקה שהמפייס לעני בדברים עד ששבעה נפש המעונה של העני דהיינו שהפיגו בדבריו מיגונו עד שנתפייס בזה מתברך בי"א ברכות כדאמרינן (ב"ב ט') דע"ז כתיב בקרא ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ובנו ממך חרבות עולם ואמרינן בכתובות פרק י"א ולבן שנים מחלב טוב המלבין שינים לחבירו (שגורם לחבירו שישמח וישחק ויראו השינים) יותר ממשקהו חלב. ומזומן הוא עבור מדה טובה זו לחיי עוה"ב כדגרסינן (בתענית פ"ג) רבי ברוקא חוזאה הוי קאי בשוקא דבי לפט (שם מקום) אתא אליהו ז"ל איתחזי ליה א"ל איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי (פי' שיהא מזומן לחיי עוה"ב) א"ל ליכא אדהכי והכי אתא ההוא גברא וכו' אדהכי והכי אתו תרי אחרינא א"ל הני נמי בני עלמא דאתי ניניהו אזל לגבייהו א"ל מאי עובדייכו א"ל אנשי בדיחי אנן (שמחים ומשמחים בני אדם) כי חזינן איניש דעציבא דעתיה מבדחינן ליה. א"נ כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדדי טרחינן ועבדינן להו שלמא בהדדי: ונחזור לענינינו אחז"ל אם ראית זכות אבות וזכות אמהות שנתמוטטו הדבק בגמ"ח שנאמר כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש ההרים אלו זכות אבות והגבעות אלו זכות אמהות וחסדי מאתך וגו' זה גמ"ח וברית שלומי לא תמוט זה המשים שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו שגם זה הוא בכלל חסד. והענין הוא כי ע"י החסד שאדם עושה פה בזה העולם מתעורר מדת החסד מלמעלה כדאיתא בזוהר הקדוש פ' אמור עבד בר נש חסד בעלמא איתער חסד לעילא ושארי בההוא יומא ואיתעטר ביה בגיניה וכו' וכדין קאים ההוא יומא למיהוי אפוטרופא בגיניה בשעתא דאצטריך ליה בההיא מדה דבר נש מודד בה מודדין ליה וע"כ האבות ע"י כח מעשיהם ובפרט אברהם אבינו ע"ה שנהג כל ימיו במדת החסד התעורר מאוד מדת החסד למעלה ועי"ז מתנהג הש"י עם בניו ג"כ במדת החסד. אמנם לכל מעשה האדם יש קץ וגבול ועל כן ייעץ אותנו הכתוב שנעורר בעצמנו את מדת החסד למעלה והיינו ע"י מה שנרגיל את עצמנו להתדבק תמיד במדה הטובה להתחסד עם חברינו כי אנחנו דומין בענינינו לבן שאוכל על שולחן אביו וכראות הבן שכלה משך המזונות הוא רואה לפרנס את עצמו במעשה ידיו ע"כ יראה כל איש להתדבק תמיד במדת החסד ועי"ז ימשוך הש"י חסדו עליו ועל כל ישראל אמן:

פרק ג

בפרק זה יבואר גודל גנות הגאוה ושלא ישתרר איש על חבירו:

כמה גדול הוא איסור הגאוה ואפילו המתגאה רק בלב בלבד דכתיב תועבת ה' כל גבה לב ויש ע"ז ל"ת ממנין תרי"ג כמו שכתוב ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וכתיב השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך כמו שכתוב בסמ"ג ואחז"ל בסוטה כל אדם שיש בו גסות הרוח כאלו עובד עבודת כוכבים וכאלו כופר בעיקר וכו' ושכינה מיללת עליו וכו' וכל זמן שאדם מתכוין להגדיל שמו בעולם שמו אבד ומתמעט והולך וגופו מחולל על הבריות. ע"כ יזהר האדם מאד מלהשתרר על חבירו כי הרבנות מקברת את בעליה. ואם עזרו הקב"ה שהוא נתעלה באיזה מעלה על חבירו ייטיב עמו כאב עם בנו שאינו מכביד עליו עול כבד ולא יראה השתררות עליו כי אמרו חז"ל על מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות עליהם. וגם עי"ז יטילו גם אחרים השתררות עליהם, וצריך האדם ללמוד ק"ו משוטרי בני ישראל דכתיב בקרא ויוכו

שוטרי

שוטרי בני ישראל אשר שמו עליהם וגו' אף שהיו שוטרים עליהם. ועבור זה יזכה להיות לעתיד לבא מחכמי ישראל ומנהיגיהם כמו שזכו הם וכמו דכתיב אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו וכמו שפירש"י שם. ומפני מה זכה דוד למלוכה עיין במדרשים מפני שראה הקב"ה את טוב לבבו במרחם אפילו על הצאן לישא אותם על כתפו למקום מים ומרעה טוב אמר הקב"ה זה בודאי ירחם על בני לנהגם בהנהגה טובה ומועילה וכן צריך לנהוג כל איש עם אחיו לנהגו בהנהגה של רחמים וחמלה· ודע דהשתררות איש על חבירו מביא לידי קנאה ושנאה והלבנת פנים ומחלוקת ולידי הרמת יד ובפרט לידי איסור גאוה המתועבת כי חושב בלבו אני החכם ואיש באנשים והכל שפלים לנגדי· ומי שירצה לטהר את נפשו מעון המר של הגאוה ישוב תמיד בגודל גנותה כי איך יתגאה האדם אשר תחלת הווייתו נוצר מטפה סרוחה והוא עתיד לילך למקום עפר רמה ותולעה ויאכל קצתו את קצתו· גם יתבונן בגודל עונשו בעוה"ז ובעוה"ב כמו שאמרו (בסוכה כ"ט) בשביל ד' דברים נכסי בע"ב יורדים לטמיון וכו' ועל גסי הרוח ואמרינן נמי בסוטה כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט שנאמר רומו מעט יכול ישנו בעולם ת"ל ואיננו וכו' וגרסינן נמי שם אמר רב חסדא כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר וכו' ואמר ר"א כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער לתחיית המתים שנאמר וכו' והוא מדה כנגד מדה דתחת שהיה לו לחשוב תמיד בנפשו דסופו לילך למקום עפר רמה ותולעה ולא להתגאות וכנ"ל והוא לא כן חשב כ"א במרומי סלעים היה משגבו תמיד יתר על כל בני גילו לכן כאשר גופו נעשה עפר אין בעפרו כח להנער ממקומו והכל יעמדו ויקומו על רגליהם והוא ישאר מושכב כמוך תחת כפות רגלי כל האנשים אשר התגאה עליהם בעודו בחייו הש"י ישמרנו מחטאת הגאוה ויזכנו להיות מן הענוים שנאמר עליהם וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום:

פרק ד

בו יבואר איך שצריך האדם להיות זהיר מעון לשה"ר ורכילות ומחלוקת ומלשינות:

כתיב מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע וגו'. מה שתלה דוד המע"ה עלם חיי הנצחיים וטובת העוה"ז בשמירת הלשון נוכל לאמר כי הנה ידוע הוא שעל כן נקראת נשמתו של האדם בשם נשמת חיים עבור שבה יחיה האדם חיי נצח ובעל לשה"ר נשמתו הקדושה מסתלקת ממנו עבור זה כמו שכתוב בזוהר הקדוש פ' מצורע וגם בעוה"ז מעותד שיבואו עליו יסורים והם הפירות של העון המר כמו שמפורש בירושלמי דפאה שנפרעין ע"ז העון מן האדם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב והאיש החוסם פיו מלדבר דיבורים האסורים זוכה לחיי עוה"ב לאור הגנוז לצדיקים כמו שכתב הגר"א בשם המדרש שעל כל רגע ורגע שאדם חוסם פיו זוכה לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכול לשער ע"כ הזהיר אותנו דוד המע"ה ואמר מי האיש החפץ חיים בעוה"ב ולראות טוב בעוה"ז נצור לשונך מרע· וכמה גדול כחה של לשה"ר שהיא שקולה כנגד ג' עונות החמורין כדאיתא בערכין תנא דבי ר' ישמעאל כל המספר לשה"ר מגדיל עונות כנגד ג' עבירות ע"ז וג"ע ושפיכות דמים דכתיב הכא לשון מדברת גדולות ואלו בע"ז כתיב אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ובגילוי עריות כתיב איך אעשה הרעה הגדולה ובש"ד כתיב גדול עוני מנשא בא להודיעך שקשה לשה"ר משלש עונות הללו. ד"א שההורג את הנפש אינו הורג אלא

אחת והאומר לשה"ר הורג שלשה המספרו והמקבלו והנאמר עליו ומנין אתה למד זה מדואג שאמר לשה"ר על אחימלך לפני שאול ונהרגו שלשתן שאול שקבלו ואחימלך שנאמר עליו ודואג שאמרו · שאול שקבלו שנאמר וימת שאול וגו' ואחימלך שנאמר עליו שנא' מות תמות אחימלך ודואג שאמרו שנטרד מן העוה"ב שנאמר גם אל יתצך לנצח מן חיי העולם ומי גרם לו לשה"ר · ואמרו הז"ל (ערכין ט"ו) עשרה נסיונות ניסו אבותינו ובכולם לא נחתם גזר דינם אלא על עון לשה"ר שנאמר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי וכתיב הוגעתם ה' בדבריכם · והעון הזה גורם לסלק שכינה מישראל כמ"ש במ"ר פ' שופטים אמר ר' מונא כל האומר לשה"ר מסלק שכינה ממטה למעלה וכו' והמסכסך בלשה"ר ורכילות שלו בין אנשים אהובים ועושה ביניהם מחלוקת ח"ו הוא מתועב עבור זה לפני ה' וקשה העון זה יותר מעון גאוה ושקר ושפיכת דם נקי וכו' כמו שכתוב במשלי שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו עינים רמות לשון שקר וידים שופכות דם נקי וגו' ומשלח מדנים בין אחים ואחז"ל דזו היא השביעית הקשה שבכולן · ודע עוד דאיסור לשה"ר ורכילות הוא אפילו אם מגנה את ישראל בפני ישראל וכ"ש אם מגנהו בפני נכרים דעונו גדול הרבה יותר כי מלבד שהוא מבזה כבוד ישראל ומחלל כבוד שמים עי"ז עוד הוא גורם בזה רעה רבה לחבירו כ"א יספר על חבירו בפני ישראל אפשר שלא יחליט תיכף לדבריו אבל אם הוא מספר עליו בפני נכרי בודאי יחליט תיכף לדבריו ויוכל להיסבב לו היזק וצער עי"ז וכ"ש אם הוא הולך ומלשין עליו בפני מי שהוא רשע ומושל עליו בודאי עונו גדול מנשוא כי המלשין דינו כמו לאפיקורס ולכופר בתורה ובתחיית המתים שגיהנם כלה והם אינם כלים כמו ששנינו בר"ה (דף י"ח) ע"כ צריך כל איש ישראל לשמור את עצמו מזה עד מאד וגרסינן נמי בפרקי ר"א כל המלשין את חבירו בסתר אין לו רפואה שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית (פי' לחלוטין כמ"ש בערכין ט"ו ע"ב) וכתוב אחר אומר ארור מכה רעהו בסתר. דע לך שהוא כן בא וראה הנחש שהלשין בין הקב"ה ובין אדם ועזרו (פי' אשתו) אררו הקב"ה שיהיה עפר מאכלו שנאמר ועפר תאכל כל ימי חייך (פי' כמו ששם כתיב כל ימי חייך ובודאי הכונה שלא יתרפא אף לימות המשיח כמו שאמרו בברכות (י"ב ע"ב) ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח אף כאן אין לו רפואה תמיד) וכתבו המקובלים שמי שהוא מלשין עונשו שאחר מיתתו מתגלגל נפשו בכלב נובח וכתב הספר חרדים פ"ז שאע"פ כשמתגלגל בצורת אדם אינו יודע בגלגולו הראשון מ"מ כשמתגלגל בצורת חיה או עוף הוא יודע בגלגולו הראשון ומיצר ומצטער איך ירד משמים מצורת אדם לצורת בהמה לכן כל איש ישראל יחרד ויהי' ירא ורך הלבב בעודו בחיים שהרשות בידו וידע אלקיו אז יכופר עונותיו וישוב חרון אפו ממנו ובלאה נשמתו ינוח וישקוט ויסתופף בצלו בג"ע כי חנון ורחום הוא ומרבה להטיב ומקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד עכ"ל בקצור. וכן יש לו ליזהר עד מאד מעון המחלוקת שעונשו גדול מאד כדאיתא במדרש רבה פ' קרח א"ר ברכיה כמה קשה המחלוקת שב"ד של מעלה אין עונשין אלא מכ' שנה ומעלה וב"ד של מטה מי"ג שנה ומעלה ובמחלוקת של קרח תינוקות בני יומן נבלעו בשאול תחתית שנאמר ונשיהם ובניהם וטפם וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה שנו רבותינו ארבעה נקראו רשעים הפושט יד על חבירו להכותו אף ע"פ שלא הכהו שנאמר וגו' והלוה ואינו משלם וגו' ומי שיש בו עזות פנים ואינו מתבייש לפני מי שהוא גדול ממנו שנאמר וגו' ומי שהוא בעל מחלוקת שנאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וא"כ כמה יש לו להאדם להתבייש מעונו כשיודע בנפשו שהוא מישב את המחלוקת דהלא אם יקראוהו רשע אפילו בינו לבין עצמו שלא הגיע

לו

לו ע"י שום בזיון אעפ"כ ירד עמו לחיות עבור זה וכ"ש בזה שגורם לעצמו שיקרא שמו רשע עבור זה כמה מהכלימה והחרפה ישיגהו אח"כ כשיתפרסם שמו זה הטוב בפמליא של מעלה לפני אלף אלפים ורבי רבבות מחנות קדושות כמו שכתבו הספרים הקדושים שכל ענייניו של האדם ככרוז ונתפרסמין למעלה לפני כל (לבד עונשו העצמי של מחלוקת) וזה כונת חז"ל באבות ואל תהי רשע בפני עצמך. וגם השטן מתגרה בבעלי המחלוקת כדאיתא בגיטין (נ"ב ע"א) הנהו בי תרי דאגרי בהו שטן דכל בי שמשי הוו קא מינצי בהדי הדדי איקלע ר"מ להתם עכבינהו תלתא בי שמשי עד דעבד להו שלמא שמעיה דקאמר ווי דאפקיה ר"מ להאי גברא מביתיה. ואיתא בילקוט קרח בא וראה כמה מחלוקת עושה שכן מחלקת חסר ו' בנוטריקון מכה חרון לקוי קללה תכלית כלומר שהמחלוקת מביא כליה לעולם. אחז"ל קשה היא המחלוקת שהיא מביאה לידי סכנות נפשות שע"י מריבה שהיתה בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט נתפרדו זה מזה ונתגלגל והלך לוט לסדום. וכמעט שאבד עמהן. קשה היא המחלוקת שהיא מביאה את האדם לידי מלקות שנאמר כי יהיה ריב בין אנשים וגו' והיה אם בן הכות הרשע מי גרם לו ללקות הוי אומר המחלוקת. קשה היא המחלוקת שהיא מביאה לידי מיתה שנאמר וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה וגו' ואם אסון יהיה ונתת וגו' מי גרם לה הוי אומר המחלוקת:

והנה כ"ז הוא אפילו בסתם בני אדם ובפרט בין אנשי הצבא כשיש מחלוקת ח"ו יוכל להולד ע"י כמה מלשינות איש על אחיו ויוכלו לבוא לידי כמה עונשים ע"ז. ויתר מכולם שהוא חילול השם גדול כשרואין הנכרים שעם ישראל מחלוקת והכאות ביניהם ומי יוכל לשער גודל העונש שיש עבור עון חילול השם (ועיין לקמן בפרק ששי) ואוי לאדם המסבב לזה. וכמה גדול זכות האדם שבולם את פיו בשעת מריבה ואינו עונה לחבירו וע"ז נפסק המחלוקת ואחז"ל (בחולין פ"ט) שבזכות זה העולם קיים:

פרק חמישי בו יבואר גודל מעלת השלום:

ועתה נבאר במקצת גודל מעלת השלום. ואעתיק קצת מספר מעלת המדות בזה. וז"ל דעו בני כי מעלת השלום היא מעלה הרמה שכן הוא שם אחד משמותיו של הקב"ה שנאמר ויקרא לו ה' שלום וכ"מ שהשלום מצוי שם יראת שמים מצויה ובכל מקום שאין שם שלום אין שם יראת שמים מצויה. גדול השלום לפני המקום שכך אחז"ל באגדה גדול השלום שאפילו הכתובים דברו דברי בדאים להטיל שלום בין אברהם לשרה בשרי היא אמרה ואדוני זקן וה' אמר לאברהם ואני זקנתי וכן הוא אומר ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר ואין אנו מוצאין שצוה אותו מכל הדברים הללו כלום לפי שלא היה חושדו. גדול השלום שאפילו בשעת המלחמה מתבקש שנאמר כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום. גדול השלום שחותמין בו בברכת כהנים שנאמר וישם לך שלום. גדול השלום שחותמין בו בסוף התפלה בשלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. ולא עוד אלא שביום נחמת ישראל מתבשרין תחלה בשלום שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום. בני בואו וראו כמה גדול כח השלום שאפילו לשונאים להם אמר הקב"ה פתחו להם בשלום שנאמר כי תקרב אל עיר וגו'. ואחז"ל הוי מקדים בשלום כל אדם מה בשלום כל אדם אפילו אם אתה רואה בלבו עליך הוי מקדימו לשלום שאם אתה עושה כן תגרום לו שיאהבך ולא עוד אלא שאפילו אינו נכנע להשלים עמך הקב"ה מוסרו ומכניעו תחתיך כענין שנאמר אם לא תשלים וגו' ונתנה ה' אלהיך בידיך וגו' וכן מצינו בדוד ע"ה שהיה רודף אחר שלום

של שאול כענין שנא' אני שלום וכי אדבר המה למלחמה ושאול לא דיי שלא היה נתפייס לו אלא שהיה רודפו כדי להרע לו ומסרו הקב"ה ביד דוד במערה ובמעגל ואעפ"כ לא עלתה אל דוד להרע לו לפי שצריך לו לאדם להיות אוהב שלום ורודף שלום כענין שנאמר בקש שלום ורדפהו בקשהו לאוהבך ורדפהו עם שונאך. בקשהו במקומך ורדפהו במקומות אחרים. בקשהו בגופך ורדפהו בממונך (פי' שלפעמים צריך האדם להיות ותרן בממונו כדי להתחזק במצות השלום) בקשהו לעצמך ורדפהו לאחרים. בקשהו היום ורדפהו למחר ואל תתיאש לומר לא אוכל להשלים אלא רדוף אחר השלום עד שתגיעהו. ואיזהו רדיפת שלום כך אחז"ל זה כמדבר שלום בשעת המחלוקת ומבטל כבודו מפני הרבים כדרך שעשה משה רבינו ע"ה שנאמר ויקם משה וילך אל דתן ואבירם והמבטל עסקיו ומטיל שלום בין אדם לחבירו ואפילו הוא עושה סעודה לשניהן כדי להטיל שלום ביניהן. בא וראו עוד כמה גדול כח השלום שבתחלת ברייתו של עולם נתעסק הקב"ה לבראו בדבר של שלום שנאמר ויאמר אלהים יהי אור ומנין שהאור שלום שנאמר יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע ומכאן אחז"ל לענין שבת נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. גדול השלום שהוא קודם לשבחו של מקום כשבא יתרו אצל משה מיד וישאלו איש לרעהו לשלום ואח"כ ויספר משה לחותנו את כל הניסים שעשה הקב"ה לישראל· ולא עוד אלא שבכל המצות שעושין הרשעים בעוה"ז הקב"ה נותן להן שכרן בעוה"ז כגון עושר ונכסים ובנים וכבוד ושאר הטובות חוץ משלום שאינו נותן להם שנאמר אין שלום אמר ה' לרשעים ולא עוד אלא שהשלום נותנו הקב"ה שכר לצדיקים שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום ולא עוד אלא שהשלום מקרב את הגרים ובעלי תשובה שנאמר בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו· גדול השלום שבכל המסעות כתיב ויסעו ויחנו שהיו חונים במחלוקת ונוסעים במחלוקת כיון שבאו לפני הר סיני כתיב ויחן שם ישראל נגד ההר אמר הקב"ה הרי השעה שאני נותן התורה לבני שכל זמן שהן שרויין בשלום זה עם זה שכינה ביניהן וכן הוא אומר ויהי בישורון מלך בהתאסף וגו' אימתי מלכותו ושכינתו מתקיימת בישראל בזמן שכולן נעשין אסיפה אחת. בא וראו עוד כמה גדול כח השלום שבכח השלום העולם מתקיים שכך אחז"ל על ג' דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום שנא' אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם ולא עוד אלא שבזמן שיש שלום בין הבריות פירותיהן מתברכין שנאמר כי זרע השלום הגפן תתן פריה וגו'. וכן הוא אומר השם גבולך שלום וגו' ועוד אחז"ל גדול השלום שכל הברכות הטובות ונחמות הטובות שהקב"ה מביאן על ישראל חותמיהן שלום בק"ש פורש סוכת שלום בתפלה עושה שלום בברכת כהנים וישם לך שלום לכן בני הוו זהירין במדה זו לאהוב שלום ולרדוף שלום שאין קץ למתן שכר של אוהבי שלום ורודפיו. עכ"ל ספר מעלת המידות בקיצור. וגם מצוה זו היא מהדברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב כדאיתא בפ"א דפיאה. ובפרט בהיש הלבא ישראלי כשהוא נזהר במדת השלום מה מאוד יגדל שכרו עי"ז למעלה שמתקדש שם שמים על ידו וגם ימצא חן בעיני השרים והשופטים כשיודע לכל שהוא איש ישר ושלם במידותיו שאין שום מחלוקת בא על ידו ואדרבה הוא אוהב שלום ורודף שלום ואין כ"מ בין יהודי או אינו יהודי דעם כולם צריך להתנהג במדת השלום כמו שאחז"ל על רבי יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו אינו יהודי בשוק ובזה יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה. והקב"ה יעשה לו שלום בכל עניניו:

פרק ששי בו יבואר גודל איסור גניבה וגזילה:

במה צריך כל אדם ליזהר מאיסור גניבה וגזילה שהוא איסור חמור עד מאוד

כמו שאחז"ל שאם מלא עונות מי מקטרג גזל מקטרג בראש. ומפני שיש אנשי כנגא שאיסור זה אינו חמור בעיניהם כ"כ מצאתי אנ"ע מחוייב בדבר להעיר לפני הקורא במקצת מאמרי חז"ל המספרים לנו את גודל איסורו · ואען ואומר. הנה המצוה הזאת של השמירה מגזל הוא מן המצות המושכלות שאלו לא נתנה התורה ימצאנה האדם בשכלו והנה זה מטבעה המצות שנצטוה אדם הראשון וצריך אדם שישא ויתן באמונה ויהיה נקי כפים מן הגזל כדי שיהיה זוכה לעלות בהר אלהים הקודש כמו שאמר דוד ע"ה מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב למדנו מכאן כי מי שיש בידו גזל הוא מרוחק מהר ה' וממקום קדשו וכן דרשו חז"ל שכל מי שבידו גזל אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה שנאמר לא יגורך רע לא יגור במגורך רע. כמה חמור הוא איסור גזל שהרי מן השמים מתרין לצעקת הנגזל כדאיתא בב"מ נ"ט שלשה אין הפרגוד ננעל בפניהן אונאה וגזל וע"ז אונאה דכתיב הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך גזל דכתיב חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד. ע"ז דכתיב העם המכעיסים אותי על פני. וביותר מזה שאפילו אם יקריב קרבן עולה שהיא כולה כליל או יעשה שאר מצות ה' מעושק וחמס לא ירצה לפניו כמה דכתיב כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה. וכן מצינו בעולת העוף שכתוב בו והסיר את מוראתו בנוצתה מפני שהעוף הוא פורח באויר ושט בכל העולם ואוכל מכל צד גזילות וחמסים אל יקרב לגבי המזבח לכך נאמר והסיר את מוראתו בנוצתה אבל בהמה שאוכלת מאבוס בעליה מקריב כולה שנאמר והקריב הכהן את הכל המזבחה. והנה זה ענין נפלא שמקיץ מתרדמת הזמן כי כל מי שיש בידו גזל לא יגש אל מזבח ה' ולא יעלה ולא יראה לפניו אבל שקץ ישקצנו אם לא יחזור הגזילה גם בעוה"ז לבסוף יצא נקי מנכסיו עי"ז כי הקב"ה יזמין לו איש שהוא רע וקשה ממנו ליפרע על ידו כמו שאחז"ל כל מה שאדם גוזל וחומס בעולמו אין יוצא מעולמו עד שאחרים בוזזין אותו דכתיב וכו'. ויש כח ביד העון הזה לעורר דין עליו ולחתום גז"ד יותר מכל העונות כדאמרינן בסנהדרין ק"ח א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כוחו של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל שנאמר קץ כל בשר בא לפני וגו'. גם תפלותיו אין מקובלות לפני ה' כל עוד שהגזל בידו שאותה התפלה נקראת תפלה עכורה כמו שאחז"ל על הפסוק ותפלתי זכה (איוב י"ב) וכי יש תפלה עכורה אלא כל תפלה שאין בה גזל זו היא תפלה זכה ושיש בה גזל זו היא תפלה עכורה. גם על עון הגזל וכן כה"ג בכל עונות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו. ואפילו יום המיתה אין מכפר ע"ז (וכדאיתא במ"ר ויקרא י"ז) ותשבר כד על המבוע זו כרס לאחר שלשה ימים כריסו נבקעת ומוסרת לפה ואומרת לו הילך מה שגזלת וחמדת ונתתי לי (ונוכל לאמר שזהו כונת הכתוב ופי רשעים יכסה חמס) גם אחז"ל שעבור זה החטא מאכילין אותו שם חול הדק ושיניהם נשברות כמו שנאמר שיני רשעים שיברת ושהם אינם רוצים לאכול משיב להם הקב"ה מדוע כשהייתם אוכלים גזל בעוה"ז היה מתוק בפיכם. ואפילו אחר כל העונשים לא יהיה לו תקנה גמורה עד שישוב בגלגול להשיב הגזילה. וראיתי בספרים מעשה נפלא שהיה בימי הריב"ש שבא אחד בגלגול סוס והיה עובד בכל כוחו כדי לשלם חובו. וזהו מן הגלגולים הקשים ולפעמים יצטרך לבוא עוד הפעם לאותו העולם לחזור ולהבראות כדי לפרוע את גזילתו כמו שמובא בכמה מקומות וכן כתב הגר"א במשלי על הפסוק מציל נפשות עד אמת. וכתבו הספרים התעוררות נפלא שממנה יוכל האדם להתבונן עון העושק והגזל שהלא ידוע שיוה"כ הוא היום האחרון שעייך להשנה והוא היום הטוב שבכל השנה שבו נמחלים עונותינו וגמר חתימה תפילותיו הנוראות היא תפלת נעילה ומה אמור בה למען נחדל מעושק ידינו. מכל זה צריך האדם להתבונן ויראה לשמור מגזל בכל כחו כל ימי חייו:

ודע עוד דאפילו הגונב מחבירו רק על מנת לצערו לפי שעה ובדעתו להחזיר לו אח"כ הוא ג"כ עובר על איסור דאורייתא כדאיתא בב"מ דף ס"א ע"כ צריך לו לאדם ליזהר בזה מאוד. ויש מהמון שמשתבשין בזה ועי"ז בא[ין] עיד לידי איסור מחלוקת ושקר ואונאת דברים והשומר נפשו ירחק מזה מאוד: ודע עוד דאיסור גניבה הוא אפילו מעובד כוכבים ומזלות כדאיתא בח"מ בסימן שמ"ח וברמב"ם וז"ל תנא דבי אליהו ואהבת את ה' אלהיך תהא אהבו מאהבו על הבריות וירחיק את עצמו מן העבירה ומן הגזל מן הישראל ומן הגוי אפילו מכל בני אדם והשופך דמי הנכרי סוף שישפוך דמי ישראל ולא ניתנה תורה אלא לקדש שמו הגדול שנא' ושמתי בהן אות וגו' והגידו את כבודי בגוים:

פרק שביעי בו יבואר גודל גנות השכרות:

גם יש לו ליזהר משתיה מרובה של יין או יין שרף ושאר משקין המשכרים כי היא מדה רעה עד מאוד ויכול לכלות אותו מגופו ועד נפשו וז"ל המדרש רבה פ' נשא אל תרא יין כי יתאדם הזהירה התורה על היין שלא ישתכר אדם למה כי יתאדם באחריתו דם שעובר עבירה שמתחייב עליה א"ר יוסי אם ת"ח הוא סוף שמטמא את הטהור ומטהר את הטמא מתיר העבירה ועושה אותן הפקר משיח עם אשה בשוק מנבל את פיו בדברים ואין מתביים כלל. וכ"ש אם הוא עם הארץ בודאי יכול לבוא ע"י השכרות לידי עריות ממש כדאמרינן ביומא על הפסוק כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים כל הנותן עינו בכוסו עריות כולן דומות עליו כמישור. גם ע"י השכרות רגיל לבוא לידי מחלוקת והכאות אחד לחבירו וש"ד ופעמים בא עי"ז לגניבה ג"כ. כללו של דבר בעת שהוא משתכר יוצא הדעת ממנו ועושה הכל כרצון יצרו המתגבר עליו יש שיצרו נוטה לחמדת ממון שהוא כולל גניבה וגזילה וחמס ויש שיצרו הוא כעסני ונוטה לקנאה ומחלוקת וש"ד ויש שיצרו הוא תאוני למאכל ולמשתה וכה"ג דברים שהוא מתאוה לו ובעת שהדעת בלבו הוא מתגבר על יצרו בכל אלו הדברים וע"י השכרות יוצא הדעת מלבו ונשאר על טבע יצרו בלבד ונצול לכמה עונות עלומים עי"ז וכדאיתא בתנחומא פ' שמיני אמר הקב"ה הזהרו מן היין כי היין מביא את האדם לכל העבירות שבעולם לזנות ולשפיכות דמים ולגניבה והלא משמח את לב האדם שנאמר ויין ישמח לבב אנוש והשכור בעוד שהיין בתוכו הוא בשמחה כמי שיושב בג"ע מ"מ אפילו לפי דמיונו שלא כשמחת היין הוא הפיקודים והתורה כי היין כשיוצא מגופו היגון בא בלבבו זה יוצא וזה בא והתורה והמצוה שהוא העונג והשמחה בעוה"ז ובעוה"ב כנאמר כי היא חייך ואורך ימיך בעוה"ז ובעוה"ב שכולו ארוך. ועי"ש בתנחומא שמאריך מאוד בגנות של שתיות יין הרבה כי מביא את האדם לידי חטא ולצרה גדולה ולחסרון כיס וכל השותה יין הרבה חבורות ופצעים ובושת וחרפה באות עליו ורוח הקודש צווחת ואומרת למי אוי למי אבוי למי מדנים וגו' למאחרים על היין וסופו למכור כל חפצי ביתו ואת כל כלי תשמישו ואין לו לא בגד ולא תשמישי הבית כלום. גם ע"י השתייה מבטלים תפלות וברכות והנה רעות רבות והשותים בעצמם מכירים ויודעים ברעת השתייה אפשר מנפש עד בשר יכלה והם מלאים חרטות אלא שאומרים שיצרם תוקפם ולא יוכלו להניח הרגילם אבל שקר ענו דכולי עלמא ידעי שכל אשר יחפוץ האיש יעשה כי ה' נתן לאדם דעת ובינה שיוכל להתחזק על יצרו ולמנוע ידו מעשות כל רע ולהניח הרגילו הרע ולילך בדרך טובים והנה אף שלכל אדם אין נכון לגדור את עצמו לגמרי מלטעום יין שהרי אמרו זכה בשותה כבורה משמחו ונעשה ראש לא זכה משממו ונעשה רש אבל כ"ז הוא למי שלא הורגל ברעת השכרות אבל אם הורגל בה ראוי לו לגדור בעדו בכל תוקף למנוע

ידו מן השתיה לגמרי זמן והמגיה לא תגע בו ידו חוץ מקדוש והבדלה וד' כוסות כי מאחר שהורגל הוא עלול לזה ומן המעט יביאהו אל המרובה וכמו שדרך איש לשנוא את אויבו ומבקש רעתו ואינו רוצה לפגוע בו כלל כן ביותר מזה צריך לשנוא את השתייה אשר היא גורמת לו בזיון וכלימה בזה ובבא . וכ"ז שכתבנו בפרק שני ובפרק זה הוא אפילו בשאר איש ישראלי ובפרט כשהוא איש הצבא אם ימצא אפילו רק פ"א באיזה גניבה או שימצא שהוא שכור מלבד שיוכל לבוא עי"ז לידי הכאות ושארי צרות עוד יש חילול השם גדול עי"ז שאומרים אוה"ע ראו אנשים עברים הם גונבים וחומסים יום ולילה כדי לשכר את עצמם ומדברים עי"ז על אלהי ישראל ועל עמו ועל תורתו וכמה גדול הוא עון חלול השם דאמרינן בקידושין (דף מ') שאין מקיפין בחילול השם ועוד אמרינן (ביומא ד' פ"ו) שאפילו תשובה ויוהכ"פ ויסורין אין בכחן לכפר כפרה גמורה על חילול השם אלא כולן תולין להגן עליו במקצת בינו וביני ומיתה ממרקת שנאמר ונגלה באזני אמר ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון . גם הוא היזק גדול לענין קיום התורה בדרך כלל כשימצאו אותו פ"א בעילה של גניבה או שכרות או הכאה אחד לחבירו עי"ז נמאס בעיניהם ולא יתחשדו עמו בשום ענין להניח לו איזה דבר לעשות כרצונו ועי"ז בא הרבה לידי חילול שבת ועוד כמה עונות עצומים משא"כ אם היה הולך בדרך הישר לא גנב ולא חמסן ולא בעל מחלוקת ולא שכור היה מוצא חן גדול בעיניהם והיה מפורסם בעיני הכל לאיש תמים ועי"ז היה נקל לו לקיים הרבה והרבה מדיני התורה וגם היה מתקדש שם שמים על ידו · ועל כולם הוא זוכה עבור מדה טובה הזו להיות מאהובי הקב"ה כמו שאחז"ל שלשה הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מידותיו הש"י יזכנו להשמר ממדות רעות ויאמר עלינו הפסוק ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר :

פרק שמיני

בפרק הזה יבואר גודל גנות השחוק ובפרט אלו המשחקים בקוביא :

ועתה נבוא לבאר עוד ענין אשר נכשלין בו הרבה מהמונים ובפרט מאנשי הצבא · ידוע מה שאחז"ל באבות דשחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה וכן בעוה"ר יש בני אדם שמתענגים בשחוק ושמחה הוא להם כשמוצאים לדבר איזה דבר שיביא לשחוק רב להשומעים ומחשב ומחפש בקרבו מה יוסיף עוד לדבר ולעשות דברי הוללות ושחוק וקלות ראש כדי שירבו לשחוק ולשמוח ודבר זה מצוי ביותר בין הטפשים וכל דבריהם גילוי רמזים שמרבים לדבר דברי נבלות הפה ולהתלוצץ על הבריות ואוי להם למדברי השחוק ואהה להשוחקים יחד כולם יעברו בעמק הבכא מעין ישיתוהו · וכמו שפירשו חז"ל וכבר אחז"ל שהליצנות תחלתו יסורין וסופו כליה וכמו שנבאר עוד בסמוך ע"כ שומר נפשו ירחק ממסיבתם וזהו שאמר הכתוב אשרי האיש אשר לא הלך וגו' ובמושב לצים לא ישב . ויש מין שחוק רע ומר מראשון והוא המשחקים בקוביאות (קארטין וכל מיני שחוק) והם רעים וחטאים מאוד שעי"ז באים לכמה מכשולים : א עון דברים בטלים שמדברים כל עת השחוק שדיבורים אלו אינם בכלל דברי עסק אלא דברי הבאי כמו שנבאר לקמן ואמרו חז"ל ביומא (ד' י"ט :) כל השח שיחת חולין עובר בעשה: ב עון ליצנות והוללות שמתנהג בעת השחוק ולפעמים גם דברי נבול פה וידוע מה שאמרו חז"ל (בע"ז י"ח) דכל המתלוצץ נופל בגיהנם וגורם כליה עוד אחז"ל דכל המתלוצץ יסורין באין עליו ומזונותיו מתמעטין . ובעון נבלות פה צרות רבות מתחדשות

ובחורי

ובחורי ישראל מתים ויתומים ואלמנות צועקים ואינם נענים שנאמר על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה עוד אחז"ל כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גז"ד של שבעים שנה לטובה הופכין עליו לרעה. גם מעמיקין לו גיהנם עבור זה שנאמר שוחה עמוקה פי זרות. ואף השומע ושותק יסבול העונש כמו שאמרו חז"ל: ג בעלם השחוק יש חשש גזל דאסמכתא לא קניא ולפעמים הם פסולים לעדות (עי' סנהדרין ד' כה): ד על ידי זה רגיל לבוא לשכרות ולפעמים ג"כ למחלוקת והכאות אחד לחבירו ועי"ז רגיל לבוא לעוד שאר איסורין כאשר ביארנו בסמוך ובפרט באנשי הלכה יכול לבוא עי"ז גם כן למאכלות אסורות כי ברוב הולך במעות של הרווחת השחוק לכולם ביחד על אכילות ושתיות וכשאינו מצוי מאכלות כשרות יוכל לבוא ח"ו לידי אכילות אסורות ולידי שתיות שהם יינם שהוא ג"כ איסור גמור וידוע מה שכתבו הספרים דכל השותה שהם יינם של עו"ג סוף בא לידי ביאת זנות עמם (וזהו רמז מה שאמרו בגמרא ועל יינם משום בנותיהן). גם עובר בזה הזמן על מ"ע של לימוד תורה שהיא מ"ע גמורה כמו שמפורש ברמב"ם בהלכות ת"ת ואין קץ לשכר מ"ע זו שהיא שקולה כנגד כל המצות כמו שמפורש בירושלמי דפ"א דפיאה שכל המצות אינם שוות לדבר אחד מן התורה ולהיפך עונש ביטולה חמור עד מאוד כמ"ש חז"ל · ובעת שעוסק באיזה עסק להחיות את נפשו יצא האדם נקי מזה העון מדין של מעלה אבל בעת הזה של שחוק ידוע שהמורגלים בזה מכלים ממונם עי"ז כי אף אם ירויח עי"ז ממון ההרוחה הולך על אכילה ושתיה ושכרות ושארי דברים של הבל ומה יענה בזה על עון ביטול תורה בעת הזה כי באמת באיזה אופן שהוא יכול לקיים מ"ע דתורה אם הוא למדן גדול לפי לימודו ואף אם הוא איש שאינו למדן אם הוא יכול ללמוד ספרים קדושים המועתקים ללשון אשכנז במדינתנו כגון חובת הלבבות ומנורת המאור וכיוצא בזה המכניסים בלב האדם יראתו של הקב"ה ואהבתו ולא לישב בטל מן התורה ולעסוק בדברי שחוק והוללות כזה · ורבו המתפרנסים אשר אומנותם בכך לאבד כמה לילות וכמה ימים בשחוק בבתים ובגנות ומשקיעים כמה ממון וכמה נפשות עד שים במכלים את ממונם אף אם כביר מצאה ידם וסוף שנזולים ותומשים ובני ביתם מוטלים ברעב ועבירה גוררת עבירה שמבטלים תפלות ומצות כי בעידנא דילה"ר תוקפם ועומדים בשחוק קשה להם עד מאוד לפרוש הימנו ועל חייהם אינם חסים ואין מפנים עצמן מן השחוק אפילו לאכול בשעת אכילה ולישן בשעת שינה ומי שהורגל במנהג רע של השחוק גם כי יזקין לא יסור ממנו אם לא שבכח יגבר איש ועזר השי"ת יבקש ע"ז ויעור משינת הולתו ויאמר לנפשו איך אני מאבד גופי ונפשי וממוני ומכלה הזמן יקר הערך לריק ולבהלה וגורם לגופי ובנשמתי צרות רבות ורעות בעוה"ז ובעוה"ב האם חסר משוגעים אני שלא אחוס על נפשי ועל כבודי (כי עושה אלה הוא נבזה ונמאס גם בעיני אדם) ועל כבוד קוני ולמה לא אהיה מושל ברוחי הלא בידי לתקן עד אשר לא תחשך השמש, כזאת וכזאת יתן החי אל לבו לתקן את מעוותו ובפרט על כל דברים הרעים שהורגל בהן עי"ז כגון השכרות ושאר מעשים רעים שדש בהן ונעשה לו כהיתר וילך אצל חכם שיתקנהו בעצה טובה אם ראוי והגון לו לאסור איסר על נפשו ע"ד דכתיב נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך כי לא כל הרוצה לישבע יוכל לישבע אלא לפי ראות עיני החכם אם יש גדרי' אחרים יותר טובים ואם ראוי לסמוך שכשישבע יוכל עמוד ולא יעבור על שבועתו ואם ראוי שיהיה שיעור וזמן להיתר או שיאסור על עצמו אותו הדבר לגמרי מכל וכל ולא יסור מן הדבר אשר יגיד אליו החכם ימין ושמאל כי אז יצליח את דרכיו ואז ישכיל:

וכדי

וכדי לבוא על המוגמר בכי טוב ראה ראינו לסיים את הספר בענין ביאת משיח צדקנו שאנחנו עם קדוש מצפים ומחכים שיבוא בב"א (וכו ג' פרקים).

פרק א איתא במדרש ויושע. אחז"ל אמר להם משה לישראל ראיתם כל הניסים הללו שעשה לנו הקב"ה בזמן הזה כך עתיד לעשות לאדום בשעה שהוא גואל את ישראל שכך אמרו חכמים שלשה ימים קודם שיבוא משיח יבוא אליהו בתחלה ויעמוד על הר סיני וצועק במר ובוכה וסופד עליהם ואו' עד מתי תהיו חרבים וקול בכיתו נשמע מסוף העולם עד סופו. ואח"כ יאמר יצא שלום שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה ביום השני יעמוד על הרי ישראל ויאמר טובה באה לעולם ואפי' הרשעים ישמחו. ביום השלישי יבוא ויאמר ישועה באה לעולם שנא' משמיע ישועה וכיון שרואים הרשעים שהגיעה שכך יאמר אליהו אומרים לציון מלך אלהיך ללמדך שלציון ולבניה תבוא הישועה ולרשעים יאחזמו חיל ואימה באותה שעה יראה הקב"ה מלכותו וכבודו לצדיקים ולכל אומה ולשון ומיד גואל את ישראל ויירשו את הר עשו לכך נאמר שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת: עוד איתא שם שכל המכות שהביא הקב"ה על המצריים כמו כן יביא על אדום כשיצאו ישראל מן הגלות בימות המשיח. במצרים הביא עליהם מכת דם תחלה כמו כן יביא על אדום כשתעקר שנא' ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן והשמש יהפך לחושך והירח לדם לפני בא יום ד' הגדול והנורא. למצרים הביא צפרדעים שהיה קולן גדול כמו כן יעשה על אדום ישלח בהן קולות שנא' קול שאון מעיר קול מהיכל קול ה' משלם גמול לאויביו. למצרים הביא כנים עליהם שהיו שורפין אותן כמו כן יעשה לאדום שנא' ונהפכו נחליה לגפרית ועפרה לזפת. למצרים הביא עליהם ערוב אף באדום יעשה כן דכתיב וירשוה קאת וקיפוד וינשוף ועורבים ישכנו שם. למצרים הביא הקב"ה דבר אף באדום יעשה כן דכתיב ונשפטתי אתו בדבר וגו'. במצרים הביא שחין אף באדום יעשה כן שנא' וזאת המגפה אשר יגוף ה' את כל הגוים אשר צבאו על ירושלים המק בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו תמקנה בחוריהן ולשונו תמק בפיהם. במצרים הביא ברד אף כמו כן יעשה באדום שנא' ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו. במצרים הביא ארבה כמו כן יעשה באדום שנא' אמור לצפור כל כנף ולכל חית הארץ הקבצו ובאו קו תוהו ואבני בוהו. במצרים הביא מכה על בכוריהם כמו כן יעשה באדום שנא' שמה נסיכי צפון כולם. במצרים פרע מאלהיהם אף באדום יעשה כן לאחר שיפרע מאלהיהם אח"כ יפרע מהם שנאמר והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה לכך כתיב ה' איש מלחמה: עוד איתא שם על הפ' ה' ימלוך לעולם ועד. אמרו חכמינו ז"ל אמר להם משה לישראל ראיתם הנסים והגבורות והנפלאות שעשה לכם הקב"ה יותר ויותר הוא עתיד לעשו' לכם לעתיד לבוא בעוה"ז ובעוה"ב. והעוה"ז מלחמו' וצרות ויצה"ר ושטן ומלאך המות ויש להם רשות לשלוט בעולם אבל לעוה"ב אין בו צרות ולא אנחות ולא שעבוד ולא יצה"ר ולא שטן ולא מ"ה שנא' ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וכתיב ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו. וכשיגיע ימות המשיח יעלה גוג ומגוג על ארץ ישראל לפי ששמע שישראל בלא מלך ויושבין לבטח מיד יקח עמו שבעים ואחד אומה ויעלה לירושלים ויאמר פרעה שוטה היה שגזר להרוג את הזכרים והניח את הנקבות ובלק טיפש היה שרצה לקללם ולא היה יודע שאלהיהם היה מברכם. המן היה משוגע שרצה להרגם ולא היה יודע שאלהיהם יכול להצילם אבל אני לא אעשה כן אלא אצלה ואלחם עם אלהיהם תחלה ואח"כ אהרוג אותם שנאמר יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו ויאמר לו הקב"ה רשע עמי אתה מבקש לעשות מלחמה בחייך אני אעשה עמך מיד הוריד עליו אבני אלגביש שהם גנוזות ברקיע ויגוף אותם מגפה גדולה שנאמר וזאת המגפה אשר יגוף ה' את כל

שעמים אשר לבאו על ירושלים השמן בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו חמקנה בחוריכן ולשונו חמק בפיהם ואחריו יקום מלך עז פנים ויעשה מלחמה עם ישראל שלשה חדשים ושמו ארמילוס ואלו סן אותותיו יהיה קרח ועינו האחת קטנה והאחרת גדולה וזרועו של ימין טפח והאחרת שתי אמות ואלי ויהיה לרעת במלחו ואזנו הימנית סתומה והאחרת פתוחה וכשיבוא האדם לדבר אליו טובות מטה אליו אזנו הסתומה ואם ירלה אדם לדבר לו רעה מטה לו אזנו הפתוחה ויעלה לירושלים ויהרוג משיח בן יוסף שנא' והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו כמספד על היחיד. ואח"כ יבוא משיח בן דוד בענן שנא' וארו עם ענני שמיא כבר אינש וגו' וכתיב בתריה וליה יהיב שלטן ויקר ומלכו וימית ארמילוס הרשע שנאמר וברוח שפתיו ימית רשע ואח"כ יקבץ הקב"ה נדחי ישראל המפוזרים לכאן ולכאן שנאמר אשרקה להם ואקבלם ופדיתים ורבו כמו רבו. ויהיו תלויים בירושלים שבעים ושתים מרגליות שהן מבהיקות מסוף העולם ועד סופו ואומות העולם ילכו לאותה האורה שנאמר והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך. והמיכל יוריד הקב"ה מן השמים כמו שהראהו הקב"ה למשה שנאמר תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' וישבו שם ישראל אלפים שנה ואוכלין את לויתן ולקן אלפים שנה ישב הקב"ה על כסא דין בעמק יהושפט ומיד השמים והארץ נחלפים והחמה ולבנה בושים שנאמר וחפרה הלבנה ובושה החמה, ומנין כ"ז שנא' יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו וגו' והקב"ה מביא כל אומה ולשון ויאמר להם למי עבדתם בעולם שהלך ולמי השתחויתם והם אומרים לאלילי כסף ולאלילי זהב ויאמר להם הקב"ה עברו אתם ואלהיכם באש הזה אם יכולין להציל אתכם ילילו מיד הם עוברים ונשרפים שם שנאמר ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים ואח"כ ישראל באים ואומר להם הקב"ה אתם למי עבדתם מיד עונים כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלינו מעולם שמך מיד הקב"ה ילילם מדינה של גיהנם ויושבין בגן עדן ומתעדנין מפירותיה שנאמר וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום. ואח"כ מחדש להם הקב"ה שמים וארץ שנאמר כי הנני בורא שמים חדשה וארץ חדשה. והארץ עתיד הקב"ה לחדשה ומוליאה את האילנות וכל מיני מגדים והכל חיין לעולם ולעולמי עולמים. מי שעשה נסים ונפלאות בימים ההם הוא יעשה נסים ונפלאות עמנו בימים האלה ובזמן הזה ויקבץ אותנו מארבע כנפות הארץ ויוליכנו לירושלים תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן: (מדרש אותיות דר"ע) ז"ל, טית אל תקרי טית אלא טיט ומהו טיט וכו' ד"א טיט זהו טיטו של עולם הבא שהלדיקים מלילין הימנו כתות כתות כעשבי השדה בכמה לבושין שריחן הולך מסוף העולם עד סופו כריח גן עדן שנאמר ויליצו מעיר כעשב הארץ אין עיר אלא ירושלים שנא' העיר אשר בחרתי בה מכאן אתה למד שאין הקב"ה מחיה מתים אלא בארץ ישראל שנאמר כה אמר ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ ולאלאיה וגו' ואומר ונתתי לבי בארץ חיים ומהו ארץ חיים וכי יש ארץ חיים וארץ מתים אלא זו ארץ ישראל שנקראת ארץ החיים שמתיה חיים תחלה לעוה"ב א"כ לדיקים שבחולה לארץ כגון משה ואהרן ושאר כל הלדיקים שבארבע פינות העולם האיך חיין ובאין לעוה"ב אלא מלמד שבשעת תחיית המתים הקב"ה ירד משמי שמים העליונים וישב על כסאו בירושלים שנא' בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה' וקורא להם הקב"ה למלאכי השרת ואומר להם בני לא בראתי אתכם אלא לשעה זו כדי שתעשו לי קורת רוח משיבים מלאכי השרת ואומרים לפניו רבש"ע הננו נעמוד לפניך בכל דבר שאתה רולה משיב הקב"ה ואומר להם לכו ושוטטו בד' רוחות העולם והגביהו את ארבע כנפות הארץ ועשו מחילות מחילות בקרקע לכל לדיק ולדיק שבחולה לארץ עד ארץ ישראל והביאו לי כל לדיק ולדיק לדיק פלוני בן פלוני חסיד פלוני בן פלוני חכם פלוני בן פלוני שמסרו עלמן על קדושת שמי בכל יום ויום כדי שלא ילטערו ויבואו לא"י ואני מחיה אותם

מיד

מיד הולכים כל מלאך ומלאך וכל שרף ושרף וכל שר ושר וכל גדוד וגדוד ומשוטטים בארבע רוחות העולם ומגביהין ארבע כנפות הארץ ומנערין רשעים ממנה שנאמר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה . ועושין מחילות מחילות בקרקע הארץ בשביל כל צדיק וצדיק שבחוצה לארץ ומביאין אותן בתוך מחילות לארץ ישראל אצל הקב"ה לירושלים ועומד הקב"ה בעצמו ומחיה אותן ומעמידן על רגליהן. כיצד הקב"ה מחיה את המתים לעוה"ב מלמד שנוטל הקב"ה שופר גדול בידו שהוא אלף אמה באמתו של הקב"ה ותוקע בו וקולו הולך מסוף העולם עד סופו . בתקיעה ראשונה העולם כולו רועש בתקיעה שנייה העפר מתפרד בתקיעה שלישית עצמותיהן מתקבצין בתקיעה רביעית איבריהם מתחממין בתקיעה חמישית עורותיהם מתקרמים בתקיעה ששית רוחות ונשמות מתכנסין לגופיהן בתקיעה שביעית חיין ועומדין על רגליהן בלבושיהן שנא' (זכריה ט) ה' צבאות יגן עליהם וגו': י', אל תקרי יו"ד אלא יד מלמד שזהו יד ושם טוב שעתיד הקב"ה ליתן להם לצדיקים לעוה"ב בירושלים ובבית המקדש שנאמר ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב שם עולם אתן לו אשר לא יכרת ואין ביתי אלא בית המקדש שנאמר כי ביתי בית תפלה ואין חומותי אלא ירושלים שנאמר על חומותיך ירושלים וגו' ואין יד אלא מנות שנאמר חמש ידות . ומהו יד מלמד שעתיד הקב"ה לקרות לכל הצדיקים בשמן ונותן להם כוס של סם חיים בידן כדי שיהיו חיים וקיימים לעולמים . ומהו שם מלמד שעתיד הקב"ה לגלות שם המפורש לכל הצדיקים לעוה"ב שנבראים בו שמים החדשים וארץ החדשה כדי שיהיו יכולים כולם לבראות עולם חדש שנאמר שם עולם אתן לו אשר לא יכרת. ומנין שזה שם המפורש נאמר כאן שם עולם ונאמר להלן זה שמי לעולם מה להלן שם המפורש אף כאן שם המפורש . ד"א שם עולם אתן לו שלא יפסק שמו מן העולם שכשם שהשמים חדשים וארץ חדשה קיימים לעולמי עולמים כך עתיד להיות שמו של הצדיקים חיים וקיימים לעולם שם זרעם וזרע זרעם שיעמדו לעולם שנאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאום ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם . ד"א שם עולם מלמד שלש מאות וארבעים עולמים עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק לעוה"ב שכן שם בגימטריא ג' מאות וארבעים הוו . ד"א שם עולם אתן לו נאמר בראש הפסוק הזה ונתתי להם בביתי ובחומותי ובסוף נאמר אתן לו אם נאמר אתן לו למה נאמר ונתתי להם ואם נאמ' ונתתי להם למה נאמר אתן לו מלמד שלכל הצדיקים כולן נותן הקב"ה יד וחלק שכר טוב ושם ותהלה ושבח ומלכות לעוה"ב ולמשיח בן דוד נותן יד וחלק שכר טוב ושם עולם ותהלה וגדולה ושבח כתר כלול קדושה ומלכות כנגד כל הצדיקים כולן לעוה"ב . יד זה כוס של חיים שמשקהו הקב"ה למשיח ולצדיקים לעתיד לבא. חלק שכר טוב זה שלש מאות וארבעים עולמים שכל צדיק וצדיק נוטל בחלקו כל אחד ואחד לפי שכר מעשיו לעוה"ב . שם עולם זה שם המפורש שעוה"ב נברא בו . תהלה וגדולה זה אור מאירת העינים שהם מסתכלין בהם מסוף העולם ועד סופו בסקירה אחת . ושבח זו קומה זקופה אדם הראשון . כתר כלול זה ארגוונין טוב שהמלכים משתמשין בהן . קדושה שקוראין הן מלאכי השרת קדוש קדוש וברוך שקוראין לפני הקב"ה בשמים ממעל בעוה"ז . מלכות שכל הנכשל בהם בצדיקים משתמש לעוה"ב במלוכה וכבוד ברכות וממשלה כדוד מלך ישראל שנאמר (זכריה י"ב) והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד ובית דוד כאלהים מלאך ה' . ואור נוגה סביב להן לכל צדיק וצדיק לעוה"ב ושכינה עמהם בכבוד בכל מקום כאב שהוא יושב על כסא הכבוד כמלך שם ושמח בשמחת בניו ובנותיו שנא' ואני והיה לה נאום ה' חומת אש סביב לה ולכבוד אהיה בתוכה . ואומר רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך וגו' : כ' , כף זה כף שבועה . כף שהוא מכה זו על גב זו בשמחה רבה בסעודה של צדיקים לעוה"ב ועומד ומרקד לפניהם בסעודה וכל צדיק

וצדיק

וצדיק מהלכת עמו שכינה בריבו רבבות מלאכי השרת ועמודי ברק סביב להן וכילולין של זוהר מוקפת להן וזיקוקי זיו מבהיקין את פניהם וזיקי אור מקרין את עפעפיהם ורוחות מתכנשין לפניהם וענגים מזילים לנגד פניהם והרים מרקדים לפניהם ועל אותה שעה אמר (ישעיה כ"ו) ה' רמה ידך מהו רמה ידך מלמד שעתיד ישעיה לומר לפני הקב"ה בסעודה של צדיקים בגן עדן בשעה שהוא מרקד לפניהם רבש"ע רמה ידך לא יבואו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים משיב הקב"ה ואומר ישעיה בני יבואו ויראו בשמחתם ובטובתם וילבשו בושה וכלימה שנאמר יחזו ויבושו קנאת עם . משיב ישעיה ואומר לפניו רבש"ע לא יבואו ולא יראו אומר הקב"ה מי מכריע בינינו שנעשה כדברו משיב ישעיה ואומר לפניו רבש"ע תבוא כנסת ישראל הגדולה (ר"ל החשובה) ותכריע בינינו ונעשה . מיד קורא הקב"ה למט"ע שר הפנים ואומר עבדי לך ותבא אלי כנסת ישראל כדי שתכריע בינינו ומיד הולך מטטרון ומביא כנסת ישראל לפני הקב"ה ולפני ישעיה וכיון שרואה כנסת ישראל את הקב"ה אומרת לפניו רבש"ע למה קראת אותנו משיב הקב"ה ואומר לה בתי מפני שאני אומר יבואו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים משיבה יראו ויבושו שנאמר ותרא אויבתי ותכסיה בושה באותה שעה באין רשעים לפתח גן עדן ועומדין להסתכל בטובתן של צדיקים ורואים כל הצדיקים כל אחד ואחד כפי כבודו בלבוש מלכות ובכתר מלכות ובעדי מרגליות של מלכים וכל אחד ואחד יושב כמלך על כסא של זהב ולפני כל אחד ואחד שולחן של מרגליות וביד כל אחד ואחד כוס של זהב מרוקם באבנים טובות ומרגליות שהוא מלא סם חיים וכל מעדני ג"ע מונחים לפניהם על השולחן ולפני כל אחד ואחד עומדים שלשה מלאכי השרת לשמשן וקרני הדר על ראשיהם וזיקים וברקים יוצאים אז מפיהם וזיו פניהם הולך מסוף העולם עד סופו כזיו החמה שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו . ושמים ושמי השמים פותחין את דלתותיהם וממטירים עליהם טללי בושם של אפרסמון טהור שריחו הולך מסוף העולם עד סופו ואלף אלפים מלאכי השרת עומדים לפניהם ואוחזים בידיהם כינורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר ומרננים לפניהם בסעודה והקב"ה עומד בעצמו ומרקד בעצמו בסעודה וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות מימינו ומשמאלו ומרקדים לפניהם עמו וכיון שהרשעים רואים כל אותה גדולה ומלכות וכל אותה תפארת וכבוד מגביהין את קומתן מאה אמה בהיכל מפני כבודן של צדיקים להסתכל בהם ויהיו שואלים עליהם לומר מי אלו שכל אותו הכבוד וכל אותה גדולה עשה להם הקב"ה משיבים מלאכי השרת ואומרים לפניהם הללו עמו של הקב"ה שעסקו בתורתו ובמצותיו והביאם לג"ע ליתן להם שכר טוב וחלק טוב מיד נופלים רשעים על פניהם ופותחים את פיהם בשבחו של הקב"ה ושל צדיקים ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו עכ"ל אותיות דרבי עקיבא . (ילקוט) א"ר אחא כל הברכות והטובות והנחמות שראו הנביאים לא לחנם הראם הקב"ה לפרסמן אלא כדי שייגעו ישראל בתורה ויקבלו שכר שמא תאמר כולם ראו ת"ל עין לא ראתה אלהים זולתיך יעשה למחכה לו רבי אומר סעודה ראו ומתן שכר לא ראו . מאי עין לא ראתה ר' שמואל בר נחמני אמר זה עדן שלא שלטה בו עין בריה :

פרק ב בו יבואר שצריך האדם לצפות תמיד לגאולת ישראל :

ידוע שאחד מן השאלות ששואלין לאדם ליום הדין הוא צפית לישועה כמו שאחז"ל וזהו דבר המסור ללב שלא דיי באמור בפה שהוא מצפה לישועה אלא צריך להיות מצפה לישועה בלב שלם ואמונה שלימה ולא לחנם המשילו הנביאים גאולה העתידה לאשה הרה כמ"ש בטרם תחיל ילדה וגו' שכמו האשה כשהיא הרה בכל יום היא מתקרבת אל הלידה כך בכל יום ויום מתקרב אור הגאולה ואם יתמהמה חכה לו כי בודאי בא

יבא בלי שום ספק כי הלא אפילו באיזה דבר שדיבר הקב"ה אפילו ברמז רמיזא הכל נתקיים בין לענין גאולת מצרים בכל ענייניה ובין לענין ביאתינו בארץ ישראל פעם ראשון וגם שני בימי עזרא (שנתקיים עלינו הכתוב והארץ תעזב מהם ותירץ את שבתותיה וגו' וכמו שכתוב בדניאל שבועים שבעים נחתך וגו' וכתוב בעזרא א' לכלות דבר ה' מפי ירמיה העיר ה' את רוח כורש מלך פרס וגו') ובין לענין קיומינו עתה בהיותינו בין האומות שנתקיים עלינו הכתוב ואף ג"ז בהיותם בארץ וגו' וכ"ש לענין הגאולה שדיבר והבטיח לנו בפה מלא כמעט ע"י כל נביאיו וגם בתורתו הקדושה הבטיח לנו כמה פעמים על ענין הגדול הזה של התגלות כבוד אלהינו לעתיד וקיבוץ נדחינו מארבע כנפות הארץ כאמור ה' ימלוך לעולם ועד ונאמר ושב ה' אלהיך את שבותך וריחמך ושב וקיבצך מכל העמים וגו' עאכ"ו שצריך לחכות יום יום על קיום הבטחתו הקדושה. ואל יפלא בעיני האדם לחשוב איך יכול להיות שאנחנו אומה ישראלית אשר כעת הם השפלים והמבוזים לעיני הכל יתרוממו לאות ולתפארת לעיני הכל היפלא מה' דבר אשר כל מעבדיו המה ככה להורות כי יש מנהיג על הארץ ובאמת כל מצבינו מאז ומקדם היה הכל בענין זה. מתי הוליד אברהם את יצחק בנו כשהיה בן ק' שבטבעו אז להיות עץ יבש. מתי זכה יוסף למלוכה כשהיה כבר מושפל בבור השבי י"ב שנה. מתי זכה יעקב לי"ב שבטים שבטי יה ולהתעשר בהון רב וגם להלחם עם מלאך ה' ולנצחו אחר שפגעו אליפז בדרך ורצה להורגו והוכרח ליתן לו כל אשר לו ורק במקלו עבר את הירדן והתגורר בבית לבן הארמי ושרתו ביום ובלילה כמאמר הכתוב הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה וגו'. מי היה מחכה בעת שראה יעקב ויוסף בימי עניים שיעלו למדרגה רמה ונוראה גם בעוה"ז כמו שהיה סוף הדבר וכן במשה רבינו בעת שאמו לא יכלה עוד להצפינו והיתה מוכרחת להשליכו ליאור מי היה מחכה שיהיה סוף הדבר שהוא יהיה שליח מיד הקב"ה להיות גואל צדק לעמו ישראל וליתן להם התורה הקדושה על ידו. מי היה מחכה בעת שהיו ישראל שפלים ונבזים במצרים עד שהיו כקוצים בעיניהם כמו דכתיב ויקוצו מפני בני ישראל וכמ"ש חז"ל שיהיו לבסוף לחן בעיניהם ופרעה מלך מצרים יקום בעצמו לילה וילך ויבקש למקום משכן משה ואהרן וישתטח לפניהם לאמר קומו צאו מתוך עמי וכן למאות ולאלפים עניינים כמו זה אשר עשה אתנו ה' אלהינו אין זה כ"א להודיע לכל שה' הוא אלהי הארץ והוא מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם א"כ אף אנו לא נתייאש ח"ו ונדע שבודאי דבר אלהינו יקום לעולם. ומצאתי רעיון זה במדרש פ' ויגש וז"ל מי היה מחכה לאברהם ושרה זקנים שיולדו להם בן. מי היה מחכה ליעקב שעבר במקלו את הירדן שיעשיר. מי מחכה ליוסף שעברו עליו כל הצרות האלה שיהיה מלך. מי מחכה למשה שהושלך ליאור שיהיה כמו שנהיה. מי מחכה לרות שהיתה גיורת שתהיה חוזרת למלכות ישראל. מי מחכה לדוד (ר"ל שהיה נרדף גדול) שיהיה מלך עד סוף כל הדורות. מי מחכה ליהויכין שיצא מבית האסורין. מי מחכה לחנניה מישאל ועזריה שיצאו מתוך האש. מי מחכה לישראל בימי המן שיצילם הקב"ה. מי מחכה לגליות שיהיו לשם ולתהלה. מי מחכה לסוכת דוד הנופלת שיקימו הקב"ה שנאמר ביום ההוא אקים סוכת דוד הנופלת עכ"ל המדרש. וכונת המדרש במה דנקט דוקא לאלו הדברים כי ידוע באומה הישראלית כפי מה שיעדו לנו הנביאים הוא שיתעשרו לבסוף עושר רב למאוד כמו שכתוב תחת הנחושת אביא כסף וגו' ושב ה' אלהינו את שבותינו וירחמנו וישלח לנו אז מלך המשיח וגם יציל אותנו מן העו"ג והסביר לנו המדרש אף שלכאורה עתה הוא דבר פלא מאוד איך יצא דבר זה מכח אל הפועל לכן הביא המדרש אלו דברים כמו שאלו דברים הראשונים היו ג"כ דברים מופלאים לכאורה ואעפ"כ ראינו בעינינו שסוף הדבר היה שנתעלו עד מאוד כן יקרה לבסוף לאומה הישראלית ולמלך המשיח שיקבץ ה' גליות ישראל מכל קצוי ארץ ויקים לנו את סוכת

דוד הנופלת. ויתעשרו ישראל אז עושר רב עד שאפילו גבולי ירושלים יהיו מלאים באבנים טובות ומרגליות כדכתיב וכל גבולך לאבני חפץ ואיתא בפסיקתא א"ר בנימין בר לוי עתידין תחומי ירושלים להיות מלאים אבנים טובות ומרגליות וכל ישראל באים ונוטלים חפליהם מהם לפי שישראל בעוה"ז מתחמים (עושים תחומים) באבנים ובצרורות אבל לעת"ל מתחמין באבנים טובות ובמרגליות. הה"ד וכל גבולך לאבני חפץ. א"ר לוי עתידין תחומי ירושלים להיות מלאים י"ח מיל על י"ב מיל אבנים טובות ומרגליות לפי שבעולם הזה אדם חייב לחבירו הוא אומר לו נלך ונדון אצל הדיין פעמים שהוא עושה שלום ביניהם פעמים שאינו עושה שלום ביניהם. לית תרתין אפין נפקין מרליין. אבל לעת"ל אדם הייב לחבירו והוא אומר לו נלך ונדון אצל המשיח בירושלים. וכיון שמגיעים אצל תחומי ירושלים הם מוצאים אותם מלאים אבנים טובות ומרגליות והוא נסיב תרתין מנהון וא"ל יתר מאילין אני חייב לך והוא אומר לו אף לא כדין יהא שרי לך יהא שביק לך הה"ד שהם גבולך שלום. וגם חומות ירושלים ושעריה יהיו מאבנים יקרות מאוד הנקראים כדכוד ואבני אקדח כדכתיב ושמתי כדכוד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח. ואחז"ל (ילקוט ישעיה נד) ושמתי כדכוד רבי יהושע בן לוי אמר כדכודי. רבי יהודה בן לוי קם עם אליהו ז"ל א"ל לית מרי מחמי לי הדין כדכודי א"ל אין והראה לו ע"י נס. מעשה בספינה שהיתה מפרשת בים הגדול והיתה כולה עובדי כוכבים והיה בה תינוק אחד יהודי ובא עליה סער גדול בים. איתגלי אליהו ז"ל על ההוא ינוקא א"ל זיל בשליחותי לגבי ריב"ל ומחמי לי' איגון כדכודה והנה מצויב לרדא אלפא בזכותך א"ל רבי יהושע גדול הדור הוא לית הוא מסימן יתי א"ל ענוותן סגי הוא ומסימן יתך. וכד תחמי יתיה לא תחמי ליה קדם בר נש אלא דבריה למערתא רחיקא מן לוד תלתא מילין ותחמי ליה יתהון תמן מיד נעשה נס ויצא משם בשלום אזל ההוא ינוקא לגבי ריב"ל ואשכחיה יתיב במתיבתא רבא דלוד א"ל מרי מילתא אית לי למימר לך. קם ליה רבי יהושע בן לוי איתא המון ענותנותיה דרבי יהושע בן לוי דאזל בתריה מהלך תלתא מילין ולא א"ל מה את בעי. וכיון דמטון למערתא א"ל מרי אלין אנון אבני כדכודי וכד חמי יתהון ליה הבהיקה כל לוד מאורו והבליכו לארץ ונגנזו. ויהיו אז מאושרין מכל הגוים כמו שנאמר ואשרו אתכם כל הגוים ואיתא בילמדנו עתידים ישראל להתקלס מן האומות אמר ר"ש בן חלפתא כשהמטרונא מתקלסת מאוהביה ומשכניה אין לה כבוד אלא כשמתקלסת מצרותיה זו היא כבודה וכן הוא אומר ברוך תהיה מכל העמים וכן הוא אומר ראוה בנות ויאשרוה וכו' כי עתה בעת הגלות בין העובדי כוכבים נדמה הזמן ללילה כמו שנאמר שומר מה מלילה וגו' וכמו שאחז"ל אבל לעת הגאולה שיתגלה כבוד ה' כמו שנא' ונגלה כבוד ה' וגו' אז יהיו מכירין כל עובדי כוכבים מעלות אומה הישראלית וירצו להתדבק להם ולהשתעבד להם וכמו שנאמר ובאו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי וגו' לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם*):

ואל

*) הערה אחז"ל כל הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמנה מאות עבדים שנאמר ובאו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמור נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם ע' פעמים עשרה הרי שבע מאות לכל כנף ה"ה לארבע כנפות שני אלפים ות"ת • וצריך ליתן טעם למנין זה וגם דקדוק הכתוב עשרה אנשים מכל לשונות הגוים היה לו לאמר בקצרה ובאו שבע מאות אנשים והחזיקו בכנף איש יהודי. וצ"ל לפי שידוע שכל אחד מישראל אפילו הגרוע שבהם שקול כנגד שבעים מעובדי כוכבים (אפילו אם ירצו לקיים השבעים שנצטוו בני נח) ורמז לדבר מה דכתיב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל וידוע שכשישראל צריכין להמשיך קדושת ה' עליהם

ואל יאמר האדם איך יוכל להיות שיבוא משיח צדקינו בימינו הלא אין בידינו מעשים טובים כראוי דזה אינו דידוע דהשקב"ה חפץ לגאלינו אין מביט כ"כ בעניננו כדאיתא במדרש (שמות כ"ה) אמרו ישראל האיך אנו נגאלין והלא אין בידינו מעשים טובים א"ל הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט וכו' עי"ש · וגם אל יתייאש האדם ח"ו מן הגאולה מטעם פן לא הגיע הקץ דזה אינו דידוע מה שאמר הגמרא על הפסוק אני ה' בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה. ואל יהיה לפלא בעיני האדם לומר איך עתה נוכל לאמר שזכו מה שלא זכו דורות הקודמים לזה דזה אינו קושיא דאמת שאנחנו קטנים הרבה מאבותינו אבל ידוע שהקב"ה מצרף לכל אחד זכותו וזכות אבותיו ואנחנו כננס הרוכב על גבי הענק שהוא רואה ומביט יותר למרחוק. ע"כ צריך כל איש ישראל לצפות לישועה בכל יום כי ישועת ה' כהרף עין וכמו שאנו אומרים בתפלה כי לישועתך קוינו כל היום וכתבו בספרים שלא דוקא על הגאולה בלבד צריך לצפות אלא על כל מין צרה שלא תבא צריך לצפות לישועת ה' וכבר כתבו בשם האר"י ז"ל שבכל יום כשאומר כי לישועתך קוינו כל היום יכוין שמצפה לישועה על כל צרה שנמצא בו והוא מסוגל מאוד להצלה וה' יזכנו להיות מהמקוים לישועתו תמיד ובזכות זה נזכה לתשועה האמיתית בב"א :

עוד צריך האדם לידע שעיקר טובה השלמה העתידה בימי הגאולה יהיה מגיע לכל אחד ואחד לפי גדר האמונה וההתחזקות שהיה לו בהקב"ה בעת הגלות בין העובדי כוכבים שאם רפה ידו אז ח"ו מתבזבז עי"ז שולחנו לע"ל וכמו שאחז"ל על הפסוק מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנם לע"ל קטנות האמונה שהיתה בהם שלא האמינו בי אבל אם היה אמונתו שלמה בה' והתבונן תמיד בכל הענינים שארעו לו שבודאי עושה הקב"ה עמו זה לטובה יתרומם עבור זה מדרגתו מאוד מאוד לע"ל ויהיה שולחנו שלם ממולא מכל טוב :

ענין

צריכין עכ"פ להתקבץ בי עשרה לכל דבר שבקדושה כידוע מאמרם ז"ל דכל בי עשרה שכינתא שריא וע"כ לעתיד לבא כשתנתן דעה לכל העובדי כוכבים שגם הם ירצו להדבק למלך ה' ולהמשיך קדושתו עליהם ירצו להתדבק ביחד לפי ערך מנין ישראל ועולה לפחות שבע מאות וזהו מאמר הכתוב ובאו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים וגו' כי איש איש מכל לשון של עובדי כוכבים שעולה שבעים הוא לפי מנין אמיתי רק אחד מישראל ע"כ צריך לפחות עשרה אנשים מכל לשון ולשון אך זה ידעו שבלתי ישראל לא ירצה הקב"ה להמשיך קדושתו על העובדי כוכבים בשום אופן כמו שאחז"ל ג' דברים ביקש משה רבינו מלפני הש"י ואחד מהן שלא תשרה שכינה על העובדי כוכבים ונתן לו שנאמר ונפלינו אני ועמך מכל העמים וגו' והשיב לו ה' גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה על כן ירצו להכניע א"ע תחת יד ישראל וביותר תחת יד המקיימי מצות ציצית שזו המצוה היא סגולה להמשיך עליהם אור ה' כמאמרם שכל הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני השכינה כדי שבאמצעותן ישרה אלהים ית' קדושתו עליהם ג"כ וזהו ובאו עשרה אנשים וגו' והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם ופן תאמרו למה לנו להצטרף עמכם כי שמענו אלהים עמכם כמה דכתיב ונפלינו אני ועמך וגו' ורק באמצעותכם ירצה הקב"ה להתדבק עם המנין שלנו ג"כ. וזהו ג"כ כונת הכתוב בית יעקב לכו ונלכה באור ה'. מזה יוכל להתבונן כל אחד גדולת המצות ציצית וכ"ז תוכחת מגולה לאותן האנשים המתביישין לשאת עליהם ציצית· שהוא מרמז על שמו ית' כדאיתא בשו"ע או"ח בסי' כ"ד :

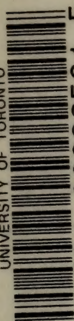
פרק שלישי בו יבואר ענין שני בתי מקדשים שלעתיד.

ענין שני בתי מקדשים של עתיד מבואר בזוהר הקדוש פרשת פנחס דף רכ"א ע"א וז"ל במתיבתא דרקיעא אסדרו קמיה דקוב"ה דכד נפקו ישראל ממצרים בעא קוב"ה למעבד לון בארעא כמלאכין קדישין לעילא ובעא למיבני ביתא קדישא ולנחתא לה מגו שמי רקיעין ולנטעא לון לישראל צליבו קדישו כגוונא דיוקנא דלעילא הדא הוא דכתיב תביאמו ותטעמו בהר נחלתך באן אתר במכון לשבתך פעלת ה' בההוא דפעלת אנת ה' ולא אחרא מכון לשבתך פעלת ה' דא בית ראשון מקדש ה' כוננו ידיך דא בית שני ותרוייהו אומנותא דקוב"ה איגון ומדארגיזו קמיה במדברא מיתו ואכנס לון קב"ה לבנייהו בארעא דאליפו עובדיהון וביתא איתבני על ידא דבר נש ובגין כך לא איתקיים ושלמה הוה ידע דבגין דהאי עובדא דבר נש לא יתקיים ועל דא אמר אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו דהא לית ביה קיומא ביומוי דעזרא גרם חטאה ואצטריכו איגון למיבני ולא הוה ביה קיומא ועד כאן בניינא קדמאה דקוב"ה לא הוה בעלמא דכתיב בונה ירושלים ה' איהו ולא אחרא ובניינא דא אנן מחכאן ולא בניינא דבר נש דלית ביה קיומא כלל. בית ראשון ובית שני יחות לון קב"ה בחדא מלעילא. בית ראשון באתכסיא ובית שני באתגליא ההוא בית ליהוי באתגליא דאתקרי בית שני דיתחזי לכל עלמא אומנותא דקוב"ה חדוה ושלום ורעותא דלבא בכל קיומא ההוא בית ראשון באתכסיא איסתליק לעילא על גבוי דההוא דאתגליא וכל עלמא יחמון ענני יקר דסחרן על גב דההוא דאתגליא ובגו דאיגון ענני הוי בית ראשון בעובדא טמירא דסליק עד רום יקר שמיא ובניינא דא אנן מחכאן. ועוד לא הוי בעלמא. אפילו קרתא דירושלים לא ליהוי אומנתא דבר נש דהא כתיב ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב וגו' אי לקרתא כתיב הכי כ"ש ביתא דאיהו דירה דיליה. ועובדא דא הוי איתחזי למיהוי בריש כד נפקו ישראל ממצרים ואיסתלק עד לסוף יומין בפורקנא בתראה עכ"ל וז"ל בתקונים דף ס"א ע"א בההוא זמנא איתבני ביתא דשכינתא דאיהי בית הבחירה דקרא קוב"ה ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב כו' ותהא מרקמא מכל ציורא דעובדא דבראשית ועלה נהרא ירושלים דלעילא מרקמא מכל מיני גוונין דנהורא ורזא דמלה ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו דאנהרא על גבוי בההוא זמנא איתקיים בישראל לא יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף וגו' עכ"ל:

LIBRARY
AUG
10
UNIVERSITY
OF TORONTO

Kahan, Israel Meir
Mahaneh Yisra'el